

Regeringens proposition

1981/82: 118

om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning

beslutad den 24 februari 1982.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har upptagits i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd eller det ändamål som framgår av föredragandenas hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

NILS G. ÅSLING

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas förslag inom budget-, handels-, arbetsmarknads- och industridepartementens verksamhetsområden som har till gemensamt syfte att förenkla och underlätta verksamheten för småföretagen.

I propositionen föreslås vissa ändringar beträffande de regionala utvecklingsfondernas verksamhet. Sålunda föreslås att turistföretag skall ingå i utvecklingsfondernas målgrupp. I anslutning härtill föreslås att systemet med s. k. hotellgarantilån upphör. Vidare föreslås att beloppsgränsen för utvecklingsfondernas lån- och garantigivning höjs till 2 milj. kr. Utvecklingsfondernas verksamhet med s. k. produktutvecklingslån föreslås bli ersatt av en ny form av finansiellt stöd som benämns utvecklingskapital. Utvecklingskapital skall kunna lämnas för att finansiera väl avgränsade projekt som har till syfte att utveckla ett företag och som är förenade med en betydande risk. I propositionen föreslås att utvecklingskapital skall kunna lämnas både i form av lån med villkorlig återbetalningsskyldighet och som bidrag för att täcka vissa kostnader. Om utvecklingskapital lämnas i form av bidrag måste utvecklingsfonden få andel i framtida intäkter från projektet genom royaltyavtal.

I propositionen föreslås en försöksverksamhet med vidgad näringshjälp för att underlätta för långvarigt arbetslösa personer att starta egna företag.

För att klarlägga finansieringsmöjligheterna för arbetsmiljöförbättrande åtgärder i småföretag föreslås preciseringar i reglerna för vissa statliga låneformer.

Statliga medel föreslås bli anslagna för en begränsad tvåårig försöksverksamhet vid ett nyinrättat centrum för småföretagsutveckling vid högskolan i Växjö. För ändamålet beräknas 1 350 000 kr.

En redogörelse lämnas för olika åtgärder för att stimulera teknikupphandling från småföretag. Styrelsen för teknisk utveckling (STU) har föreslagit bl. a. att formerna för STU:s stöd vidgas så att STU ges möjlighet att lägga ut uppdrag eller beställningar. I propositionen föreslås att regeringen får möjlighet att besluta att STU:s stöd skall få lämnas även i form av utvecklingskontrakt.

I propositionen redovisas också olika åtgärder som har till syfte att underlätta de små och medelstora företagens försörjning med riskkapital. Beträffande beskattningsfrågorna lämnas i propositionen en kortfattad redogörelse för förslag som regeringen efter lagrådsremiss avser förelägga riksdagen senare i vår. Förslagen innebär att dubbelbeskattningen av utdelad vinst i icke börsnoterade aktiebolag lindras. Genom förslagen kommer utdelning av vinst och vinstuttag i form av lön att medföra i stort sett samma skatte- och avgiftsbelastning. Vidare innebär förslagen att aktierna i alla rörelsedrivande aktiebolag som inte är börsnoterade får värderas enligt de mera förmånliga regler som gäller för familjeföretag. Genom dessa åtgärder underlättas verksamheten för privata småföretagsinriktade investment- och utvecklingsbolag. Vidare föreslås åtgärder för att underlätta för sådana bolag att få lån på lämpliga villkor. Förslaget innebär att staten mot andel i värdetillväxten i bolaget tecknar garanti för lån och lämnar bidrag för att täcka räntekostnader under begränsad till för sådana statsgaranterade lån. För budgetåret 1982/83 beräknas 3,5 milj. kr. för räntebidrag. Vidare föreslås en garantiram på 25 milj. kr. I propositionen redovisas i anslutning härtill också verksamheten i Svenska Industrietableringsaktiebolaget (Svetab). Vidare lämnas en redogörelse för Sveriges Investeringsbanks åtgärder inom detta område.

I propositionen lämnas en redogörelse för åtgärder för att minska krånglet med företagens och kommunernas uppgiftslämnande till statliga myndigheter. Regeringen avser att i en särskild förordning reglera dessa frågor. Bl. a. kommer därvid att krävas samråd mellan myndighet och företrädare för dem som skall lämna uppgifterna innan myndigheten beslutar om en ny blankett eller ett nytt uppgiftskrav. Vidare avser regeringen att införa ett basregister över företag och organisationer. Därigenom kan uppgiftskraven i andra sammanhang minskas.

I propositionen redovisas utgångspunkterna för och inriktningen av en sammanhållen svensk innovationspolitik. Vidare lämnas redogörelser för åtgärder inom områdena turism, exportfrämjande, utbildning, underleverantörsfrågor samt den mindre elektronikindustrin.

I propositionen tas slutligen upp de anslagsfrågor för budgetåret 1982/83 som berör de regionala utvecklingsfondernas verksamhet samt verksamheten med industrigarantilån.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24

Närvarande: Statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin.

Föredragande: statsministern, statsråden Wirtén, Molin, Eliasson, Åsling.

Proposition om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning

Statsministern anför.

En stark sektor av småföretag är den främsta förutsättningen för ett decentraliserat näringsliv och för möjligheterna att uppnå en spridd närings- och bebyggelsestruktur över landet. Småföretagen har stor betydelse för sysselsättningen. Mer än en miljon människor är direkt verksamma i dessa företag.

Genom riksdagens beslut under 1977/78 års riksmöte med anledning av den s.k. småföretagspropositionen (prop. 1977/78: 40, NU 1977/78: 34, SkU 1977/78: 19, rskr 1977/78: 110 och 111) lades grunden för en sammanhållen politik för att skapa goda betingelser för de små och medelstora företagen. De huvudlinjer för småföretagspolitiken som därvid angavs ligger alltjämt fast. I mitt anförande till 1977 års småföretagsproposition framhöll jag att förslagen borde ses som ett första steg i ett fortlöpande reformarbete på småföretagsområdet. Jag finner det nu vara lämpligt att på nytt presentera ett samlat program för att ytterligare föra detta reformarbete framåt. Innan övriga statsråd närmare redogör för sina förslag vill jag utveckla och precisera huvudinriktningen av småföretagspolitiken. Jag finner det lämpligt att i detta sammanhang också ta upp frågan om en sammanhållen svensk innovationspolitik.

Vad är småföretag? Med små och medelstora företag – som jag i det följande sammanfattande kallar småföretag – avses i allmänhet företag med färre än 200 anställda. Att knyta an till antalet anställda är praktiskt men innebär också vissa problem. Det finns sålunda företag med få anställda och hög omsättning och vars förutsättningar väsentligt avviker från den traditionella gruppen småföretag. Det gäller särskilt för sådana småföretag som är marknadsledande på en begränsad marknad. Vidare kan inte företagsstorleken bedömas utan att man gör åtskillnad mellan småföretag som

ingår i koncerner och självständiga s. k. familjeföretag. När småföretag köps upp och inlemmas i större organisationer förändras ofta deras betingelser. Specialiserade företagsledare tillsätts, och mer formella administrativa rutiner införs. Kraven på enhetlighet kan leda till att planerings- och redovisningsrutiner standardiseras. Samtidigt har den stora koncernen i regel större resurser att genomföra sina planer. Sammantaget leder detta till att koncernägda småföretag vanligtvis beter sig annorlunda än övriga småföretag, där det i regel finns en stark koppling mellan företaget och någon eller några personer. Sådana personer, s. k. entreprenörer, spelar ofta den avgörande rollen för dessa företags utveckling. Sådana företag kännetecknas dessutom av en enkel och snabb beslutsgång. Detta är egenskaper som gör de självständiga småföretagen väl lämpade att ta fram tekniska och affärsinriktade innovationer.

Mot bakgrund av vad jag nu har anfört bör de speciella småföretagsinsatserna i huvudsak riktas mot sådana företag som har högst 200 sysselsatta och inte ägs av storföretag.

Varför är det bra med småföretag? I 1977 års småföretagsproposition redogjordes utförligt för småföretagens framträdande roll i näringslivet. Jag sammanfattade då småföretagens betydelse på följande sätt. Antalsmässigt utgör småföretagen den helt dominerande delen av företagsverksamheten. På många små orter har de avgörande betydelse för utkomstmöjligheterna och därmed för dessa orters möjligheter att behålla sin livskraft. Småföretagen har sålunda stor betydelse för *den regionala utvecklingen*. *Service och varutillförsel* kan på många områden inte klaras utan ett stort antal småföretag. Småföretagen fyller vidare en väsentlig funktion som *underleverantörer* till större svenska och utländska företag. De utgör också en viktig källa för *teknisk förnyelse* liksom för tillkomsten av *nya affärsidéer*.

Utöver vad jag nu har anfört vill jag särskilt betona småföretagens betydelse i vårt decentraliserade ekonomiska system som bygger på marknadshushållningens principer och bör präglas av socialt ansvar och god resurshushållning. Småföretagen är av fundamental betydelse för en fungerande marknadsekonomi. Mellan småföretag råder konkurrens. Småföretag kan startas, växa, krympa och läggas ned i takt med marknadsutvecklingen. De kan flexibelt anpassa sig till nya situationer, ställa om produktionsapparaten osv. I småföretagen kopplas det genuina företagandet till själva företaget i kontrast till de ofta institutionaliserade storföretagen. Även i näringslivet i övrigt kan konkurrensen öka genom förekomsten av många småföretag.

Jag vill också betona småföretagens viktiga roll som komplement till storföretagen. Det är genom utvecklade underleverantörs- och servicenät som storföretagen förmår att hålla en hög och jämn produktion. Småföretagen är sålunda en förutsättning för en effektiv svensk exportindustri. Varudistributionen av främst konsumentprodukter är ytterligare ett exempel på hur stora och små företag kompletterar varandra.

Vilka hinder och problem möter småföretagen? Den nära kopplingen till en eller ett fåtal personer i ledningen skapar speciella förutsättningar för småföretagens funktionssätt. Samtidigt som detta förhållande är en styrka genom bl. a. korta beslutsvägar, innebär det i regel att småföretagen saknar viss kompetens om man jämför med större företag. Om företagen skall kunna utvecklas måste de ges tillgång till specialistkunskaper i olika former.

Ett annat utvecklingshinder för småföretagen är att soliditeten ofta är lägre än för storföretag. Detta gör småföretagen särskilt sårbara för finansiella påfrestningar.

Jag framhöll nyss småföretagen som en viktig förutsättning för en fungerande marknadsekonomi. Samtidigt har samhällsutvecklingen gjort det allt svårare för småföretag att fungera inom ramen för en marknadsekonomi, i vilken samhället i stor omfattning har gripit in för att stödja eller korrigera marknadens funktionssätt. Sådana ingrepp, som i regel har sin grund i en strävan efter socialt ansvar och god resurshushållning, har ofta utformats med tanke på de stora företagen och inneburit svårigheter som inte har varit avsedda för de små företagen. Småföretagspolitiken måste därför ha som en huvudinriktning att förenkla och underlätta villkoren för företagandet.

Vilka typer av åtgärder bör vidtas för att underlätta småföretagandet? Målen för de regionala utvecklingsfondernas verksamhet formulerades år 1977 på följande sätt.

- Främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv som ger möjligheter till en ökad och trygg sysselsättning.
- Medverka till att uppnå en tillfredsställande effektivitet hos enskilda företag och i möjligaste mån bidra till en effektiv produktionsstruktur inom olika branscher.
- Vidareutveckla befintligt näringsliv och medverka till att nya företag etableras.

Till dessa mål fogades vissa villkor.

- Stöd- och utvecklingsinsatser inriktas på företag som redan är lönsamma samt på sådana företag som genom olika insatser kan bli lönsamma.
- Insatserna måste få karaktären av hjälp till självhjälp. Samhället får inte genom dessa insatser överta företagsansvaret.
- Verksamheten skall stå i samklang med samhällets regionalpolitiska strävanden.

Jag anser att dessa mål kan utsträckas till att även gälla som övergripande mål för samhällets småföretagspolitik. Mot bakgrund av målen och vad jag tidigare har anfört vill jag dela in samhällets åtgärder för att främja småföretag i fyra olika grupper.

För det första är det viktigt att allmänt *stimulera* företagandet. Företagarnas förväntningar om framtiden spelar här en avgörande roll. Detta

gäller speciellt i fråga om en rimlig avkastning på gjorda arbets- och kapitalinsatser. Det är därför viktigt att skapa tillfredsställande ekonomiska villkor för företagsamheten. Den allmänna inställningen till företagandet är också viktig. Vidare bör skattepolitiken utformas på ett sådant sätt att inte företagandet försvåras. Chefen för budgetdepartementet kommer senare att redogöra för åtgärder som har till syfte att inom ramen för skattepolitiken underlätta företagandet. Han kommer också att redogöra för åtgärder med syfte att minska företagets uppgiftslämnande till olika myndigheter. Chefen för arbetsmarknadsdepartementet kommer att föreslå åtgärder för att ge arbetslösa personer möjlighet att starta egen rörelse.

För det andra är den totala *efterfrågan* i ekonomin avgörande för de flesta företags – och därmed också småföretags – möjligheter till framgång. Den allmänna ekonomiska politiken spelar därmed en viktig roll. Detta gäller särskilt småföretagen som i hög grad är hemmamarknadsberoende. Vidare bör noteras att exportstimulerande åtgärder som direkt inriktas på storföretag också gynnar småföretag, genom att storföretagens efterfrågan på underleveranser och service ökar.

För det tredje måste insatser göras för att småföretagen skall kunna fungera inom marknadsekonomin på lika villkor med storföretagen. Som jag nyss framhöll är en vittförgrenad småföretagsverksamhet betydelsefull för mångfald och maktspridning inom näringslivet. En viktig uppgift är därvid att förse småföretagen med *information*. Chefen för industridepartementet tar senare upp bl. a. de regionala utvecklingsfondernas roll som kontaktförmedlare mellan småföretag och samhällsorgan. Jag vill också framhålla företagsorganisationernas viktiga uppgifter när det gäller informationsspridningen. För småföretagen är *arbetsmarknadens* funktionssätt av särskild betydelse, eftersom de saknar den "interna" arbetsmarknad som ofta finns inom storföretagen. Regeringen har tidigare under detta riksmöte i prop. 1981/82: 71 med förslag om ny anställningsskyddslag förelagt riksdagen förslag som underlättar för verksamheten i småföretagen. I detta sammanhang är också *utbildningsfrågorna* av stort intresse. Inom utbildningsdepartementet har upprättats en promemoria om olika utbildningsfrågor med speciellt intresse för småföretagen (underbilaga 4:4).

När det gäller *kapital- och kreditmarknadernas* funktionssätt görs speciella småföretagsinriktade insatser inom ramen för både skattepolitiken och industripolitiken. Chefen för budgetdepartementet kommer senare att redovisa olika åtgärder med syfte att ge småföretagen ökad tillgång till riskkapital. Chefen för industridepartementet tar senare upp de regionala utvecklingsfondernas roll som kreditgivare till småföretagen. Jag vill i detta sammanhang också erinra om förslagen i prop. 1981/82: 116 om ändring i aktiefondslagen m. m.

För det fjärde måste vissa riktade insatser göras. Det är här angeläget att prioritera de begränsade resurserna för detta ändamål så att de kommer till störst nytta. Insatserna bör därför styras till de s. k. utvecklingsbara före-

tagen. Chefen för industridepartementet kommer senare att redogöra för olika åtgärder med sådan inriktning, bl. a. teknikupphandling från småföretag, småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag samt vissa delar av de regionala utvecklingsfondernas verksamhet. Chefen för handelsdepartementet lämnar senare en redogörelse för bl. a. exportfrämjande insatser med inriktning på småföretag.

Jag övergår nu till att behandla utgångspunkterna för en sammanhållen *innovationspolitik*.

Det råder bred politisk enighet om att industriell förnyelse och utveckling är en förutsättning för att Sverige skall kunna bibehålla sin ställning som industrination och välfärdssamhälle.

Den industriella förnyelseprocessen kräver ett ständigt tillflöde av nya idéer som måste bedömas utifrån såväl tekniska som ekonomiska kriterier. Detta motiverar en politik som syftar till att underlätta framtagning av innovationer, dvs. idéer som har bearbetats så långt att de framgångsrikt kan föras ut på marknaden. Det är viktigt att notera att innovationspolitiken inte endast omfattar de direkta insatser som siktar till att befördra teknisk utveckling, dvs. mer traditionell politik för forskning och utveckling, utan inbegriper alla de åtgärder och villkor från helt andra politiska arbetsfält som väsentligt påverkar betingelserna för innovationsverksamheten.

Jag avser att i det fortsatta regeringsarbetet se till att de innovationspolitiska aspekterna ägnas ökad uppmärksamhet. Sådana aspekter måste läggas på frågor som traditionellt betraktas som skattepolitik, arbetsmarknadspolitik, utbildningspolitik, försvarspolitik, handelspolitik eller något annat etablerat politikområde om dessa frågor bedöms som väsentliga för den industriella förnyelsen och utvecklingen. Jag vill emellertid betona att detta inte innebär någon ändring av ansvarsfördelningen mellan departementen utan skall ses som en markering av var en av tyngdpunkterna i regeringens politik för den närmaste framtiden måste ligga för att vi skall få rätsida på den svenska ekonomin. En ökad betoning av innovationspolitiken innebär en ytterligare omstrukturering av industripolitiken i offensiv riktning.

Slutligen vill jag erinra om att den nya *associationsrättsliga lagstiftning* som trädde i kraft den 1 juli 1981 bl. a. innebär att en modern lag om handelsbolag och enkla bolag har ställts till näringslivets förfogande. Samtidigt kompletterades aktiebolagslagen med bestämmelser som avser att bättre än tidigare tillgodose minoritetsaktieägarnas behov av insyn i mindre aktiebolag.

Det förslag till en ny bolagsform för mindre företag som 1974 års bolagskommitté lade fram för några år sedan mötte däremot betydande invändningar under remissbehandlingen och har inte lett till någon lagstiftning. Enligt min mening är det inte meningsfullt att redan nu göra en förnyad översyn av frågan om särskilda bolagsregler för mindre företag. Regering-

en följer emellertid utvecklingen på bolagsrättens område. Om det visar sig påkallat kommer regeringen att till förnyad prövning ta upp frågan om en skillnad mellan de regler som skall gälla för de största bolagen och de som skall reglera de mindre företagens verksamhet.

Statsråden Wirtén, Molin, Eliasson och Åsling anmäler sina förslag. Anförandena och förslagen redovisas i underprotokollen för resp. budget-, handels-, arbetsmarknads- och industridepartement.

Statsministern anför.

Med hänvisning till vad jag och övriga statsråd har anfört hemställer jag att regeringen i en proposition

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag nu har anfört om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning,

dels förelägger riksdagen vad övriga föredragande har anfört för den åtgärd och det ändamål som de har hemställt om.

Regeringen ansluter sig till föredragandenas överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen vad här har anförts för den åtgärd eller det ändamål som de har hemställt om.

Regeringen beslutar att de anföranden som redovisas i underprotokollen skall bifogas propositionen som bilagorna 1–4.

BUDGETDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24

Föredragande: statsrådet Wirtén

Anmälan till proposition om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning såvitt avser budgetdepartementets verksamhetsområde

1 Inledning

Statsministern har tidigare denna dag redovisat riktlinjerna för regeringens arbete med att förbättra arbetsvillkoren för små och medelstora företag.

Inom budgetdepartementets verksamhetsområde ligger ansvaret för att åtgärder vidtas för att underlätta företagens uppgiftslämnande till statliga myndigheter. Riksdagen har tidigare fattat beslut om åtgärder i denna riktning (prop. 1976/77: 115, FiU 1976/77: 25, rskr 1976/77: 268). I enlighet härmed inrättades delegationen för företagens uppgiftslämnande (DEFU). Jag kommer i det följande att ta upp de förslag som delegationen har avgett i syfte att begränsa och förenkla näringsidkares och kommuners uppgiftslämnande.

Jag kommer vidare att ta upp behovet av ett basregister över företag och organisationer samt ge förslag om hur detta register bör utformas och byggas upp. Förslaget grundar sig på en utredning som gjorts av statskontoret i samarbete med riksskatteverket (RSV) och statistiska centralbyrån (SCB).

Ett basregister med samordnade insamlings- och uppdateringsvägar innebär bl. a. ett förenklat uppgiftslämnande för företagen och ett minskat dubbelarbete med registerhantering hos olika myndigheter.

Av de frågor som ligger inom budgetdepartementets verksamhetsområde är beskattningsfrågorna av särskild betydelse för de mindre och medelstora företagen. Jag avser att senare denna dag i en lagrådsremiss redovisa förslag till ändringar i beskattningsreglerna som syftar till att underlätta försörjningen med riskkapital för mindre och medelstora företag. Jag skall emellertid redan i detta sammanhang lämna en kortfattad redogörelse för förslagen.

2 Åtgärder för att begränsa och förenkla näringsidkares och kommuners uppgiftslämnande

I december 1969 tillsattes en statlig utredning med uppdrag att se över bestämmelserna om företagens och andra arbetsgivares uppgifts- och uppbördsskyldighet. Utredningen tog namnet utredningen om företagens uppgiftsplikt (UFU). År 1976 avgav UFU betänkandet (SOU 1976:12) Företagens uppgiftslämnande.

UFU uttalade som sitt allmänna omdöme att det inte är möjligt att åstadkomma lättnader i företagens uppgiftslämnande genom något generellt grepp. Enligt UFU:s bedömning ligger möjligheterna att begränsa och förenkla uppgiftslämnandet i stort sett inom ramen för vad som kan göras vid utformningen av varje särskilt uppgiftskrav genom tillämpning av olika metoder. UFU gav också en utförlig redovisning för dessa och hur de bör användas av myndigheterna vid bedömningen av hur behovet av uppgifter bäst kan tillgodoses och hur ett uppgiftskrav bör utformas med särskild tanke på uppgiftslämnarna.

Enligt UFU:s mening behövdes det dock ett granskningsförfarande, som lämnade plats för bedömningar av uppgiftskraven också av någon annan än de uppgiftsinhämtande myndigheterna själva. UFU föreslog att ett sådant förfarande skulle knytas till en statlig myndighet och att både företagen och de uppgiftsinhämtande myndigheterna skulle vara representerade.

Efter remissbehandling av UFU:s betänkande föreslog regeringen i en proposition (prop. 1976/77: 115) vissa åtgärder för att begränsa och underlätta företagens uppgiftslämnande. Därvid förutskickades att en delegation skulle inrättas med uppdrag och befogenhet i stort sett enligt UFU:s förslag. Mot bakgrunden av de erfarenheter som efter tre år hade vunnits av delegationens arbete skulle statsmakterna ta ställning till hur permanenta organisatoriska åtgärder på området borde utformas.

Sedan riksdagen (FiU 1976/77: 25, rskr 1976/77: 268) godkänt de riktlinjer som förordats i propositionen, utfärdade regeringen direktiv (Dir 1977: 98) för DEFU.

DEFU har avgett betänkandet (SOU 1981: 58) Samverkan vid uppgiftslämnande. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanfattning av betänkandet och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollat i detta ärende som *underbilaga 1.1* resp. *underbilaga 1.2*.

När beslutet fattades om att tillsätta UFU gjordes detta med insikten om att samhällets behov av information för olika ändamål successivt kommit att bli mycket stort och måste tillgodoses genom ett omfattande uppgiftslämnande från särskilt företagen och kommunerna. Det stod klart att det var nödvändigt att söka finna vägar för att begränsa myndigheternas uppgiftsinhämtande eller att på annat sätt skapa lättnader för uppgiftslämnarna. Att en sådan undersökning gjordes var inte något unikt för vårt

land. Samma problem fanns och finns fortfarande i flertalet andra högt utvecklade länder.

UFU gjorde en genomgång av myndigheternas uppgiftskrav och fann, som jag redan har nämnt, att det inte är möjligt att minska problemen för uppgiftslämnarna genom något generellt grepp. Begränsningar och förenklingar kan enligt utredningens bedömning i stort sett bara åstadkommas genom en kritisk och ingående prövning av varje särskilt uppgiftskrav innan det slutligt bestäms. Denna prövning måste göras på flera plan, nämligen av lagstiftaren, i samband med att de bestämmelser tillskapas som kommer att utgöra den yttersta grunden för myndigheternas informationsbehov, och av myndigheterna själva, då de överväger sitt informationsbehov och hur detta skall kunna tillgodoses enklast och bäst. Myndigheterna måste därvid ha som mål att ett uppgiftskrav inte får bli mer omfattande än som är nödvändigt med hänsyn till informationsbehovet. Ett annat lika viktigt krav på myndigheterna är att vid uppgiftsinhämtandet beakta uppgiftslämnarnas möjligheter att ta fram och redovisa de infordrade uppgifterna inom ramen för deras egna rutiner.

UFU redovisade en hel katalog över de överväganden och metoder som måste ingå i en myndighets bedömning för att ett uppgiftskrav skall bli så rätt avvägt som möjligt med hänsyn till myndighetens informationsbehov och med tanke på uppgiftslämnarnas berättigade krav att de inte skall tvingas lämna andra eller fler uppgifter än som är oundgängligen nödvändiga. Enligt UFU:s bedömning hade myndigheterna inte alltid en tillräcklig insikt om vilka möjligheter som fanns att på detta sätt skapa lättnader för uppgiftslämnarna.

UFU ansåg att det fanns stora möjligheter att åstadkomma lättnader i uppgiftslämnandet om man vid utformningen av lagstiftningen och uppgiftskraven gjorde de överväganden och tillämpade de metoder som UFU redogjort för. Enligt utredningens mening måste man i första hand kunna lita till myndigheternas egen vilja och förmåga att med beaktande av detta utforma sina uppgiftskrav med tillbörligt hänsynstagande till uppgiftslämnarna. UFU ansåg det dock önskvärt att också någon annan än de uppgiftsinhämtande myndigheterna fick möjlighet att ge synpunkter i samband med ett uppgiftskravs utformning. UFU föreslog att ett särskilt granskningsorgan skulle tillsättas och att i detta skulle ingå representanter för både uppgiftslämnarna och myndigheterna.

UFU:s förslag fick till följd att min företrädare tillkallade en delegation – DEFU – som fick ställning som granskningsorgan med uppgift bl. a.

- att pröva uppgiftskrav, såväl permanenta som tillfälliga, riktade mot företag eller kommuner från statliga myndigheter,
- att göra systematiska genomgångar av befintliga uppgiftsrutiner hos statliga myndigheter samt
- att pröva uppgiftsrutiner och uppgiftssyften inom statliga myndigheters verksamhetsområden.

DEFU fick genom förordningen (1978: 11) om prövning av myndighets uppgiftsinsamling från företag, kommuner och organisationer också en myndighetsfunktion. Förordningen har gällt under tiden den 1 februari 1978—den 31 december 1980.

Enligt min uppfattning har delegationen utfört ett värdefullt arbete. Genom relativt begränsade åtgärder har delegationen lyckats förenkla och begränsa myndigheternas uppgiftsinhämtande. I delegationens betänkande lämnas, på basis av den erfarenhet som delegationen har skaffat sig, viktiga synpunkter på vilket analys- och planeringsarbete som bör föregå en myndighets beslut om uppgiftsinsamling.

Det har under den tid som delegationen har varit verksam också omvittnats att myndigheterna har funnit stort värde i samrådet med delegationen och fått en starkt ökad insikt om de olika metoderna för uppgiftskravens avvägning och vilja att söka samråd med uppgiftslämnarna eller deras representanter. Systemen med s. k. referensgrupper och andra kontakter med uppgiftslämnarna har utvecklats och fördjupats och det har också förmärkts en strävan att inte införa nya uppgiftskrav utan att samtidigt pröva möjligheten att minska eller ta bort ett annat uppgiftskrav.

DEFU har också mot bakgrund av erfarenheter från myndigheternas uppgiftsinhämtande pekat på behovet av att basuppgifter om företag och kommuner samlas i ett enda register. Jag kommer i det följande att återkomma till frågan om ett basregister över företag och andra organisationer.

Innan jag i det följande tar ställning till DEFU:s förslag vill jag först lägga fast några grundläggande värderingar mot bakgrund av de erfarenheter som DEFU har redovisat och de synpunkter som har framförts av remissinstanserna i deras yttranden över DEFU:s betänkande.

Myndigheternas uppgiftsinhämtande är från resurssynpunkt en belastning både för företag, kommuner och myndigheter. Dessa måste ständigt kalkylera med nyttan av alternativ användning av de resurser som tas i anspråk. Belastningen måste begränsas, men inte under den nivå som krävs för att statsmakternas beslut skall kunna förverkligas.

Medlen för att minska uppgiftsinhämtandet får inte vara sådana att t. ex. prövningssystem tillskapas som innebär en omfattande och tillkrånglad handläggning av myndigheternas uppgiftsinhämtande. Inte heller får ett system av regler skapas som ökar belastningen på företagen och kommunerna. I stället skall myndigheter och uppgiftslämnare samverka så att myndigheternas, företagens och kommunernas intressen tillgodoses på bästa sätt.

En av DEFU:s huvuduppgifter enligt direktiven var att lägga grunden för en fortlöpande bevakning av uppgiftsinhämtandet. Avsikten var att de erfarenheter som vanns av delegationens arbete, tillsammans med resultaten av de kartläggnings- och utredningsuppgifter som ålades delegationen, skulle kunna tjäna som underlag för statsmakternas ställningstagande till hur permanenta åtgärder på detta område borde utformas.

DEFU har övervägt tre alternativ för dessa åtgärder.

Det ena alternativet är att med utgångspunkt i vunna erfarenheter utge råd och anvisningar till myndigheterna hur uppgiftsinsamlingar skall planeras och genomföras.

Det andra alternativet är att tillskapa en myndighet, liknande DEFU, med uppgift att förhandspröva och efterhandsgranska uppgiftsinsamlingarna.

Det tredje alternativet är att utfärda en lag, som innehåller regler om samråd mellan myndigheterna och företrädare för de uppgiftsskyldiga och regler för svarstider, anstånd och befrielse.

Utredningen har för sin del kommit fram till att man bör välja alternativet med en särskild lag och detta alternativ förordas också av ett stort antal remissinstanser. Företrädarna för de större uppgiftsinhämtarna är däremot starkt kritiska mot att en lag utformas på det sätt som DEFU föreslår. Alternativet med en granskande myndighet har bara några få förespråkare. Några remissinstanser anser att alternativet att utge råd och anvisningar är att föredra.

För egen del får jag anföra följande.

Som min företrädare framhöll i sitt förslag till riksdagen om åtgärder för att underlätta företagens uppgiftslämnande m. m. (prop. 1976/77: 115, FiU 1976/77: 25, rskr 1976/77: 268) bör man också i fortsättningen i första hand lita till myndigheternas egen vilja och förmåga att – var och en inom sitt ansvarsområde – bedöma vilken information som behövs och i vilken utsträckning denna måste inhämtas från bl. a. företag och kommuner. Man kan vidare enligt min mening utgå från att myndigheterna numera – inte minst till följd av DEFU:s verksamhet – på ett helt annat sätt än tidigare har insikt om nödvändigheten av att uppgiftsinhämtandet avvägs med hänsyn till uppgiftslämnarnas problem. Det är å andra sidan odiskutabelt att förutsättningen för att ett uppgiftskrav skall bli från alla synpunkter rätt utformat bl. a. är att det noga prövats hur uppgifterna skall kunna tas fram och redovisas av uppgiftslämnarna på ett så enkelt sätt som möjligt. En tillräckligt god information om detta kan myndigheterna sällan få utan att uppgiftslämnarna själva eller deras representanter – t. ex. intresseorganisationer – får komma till tals och ge sina synpunkter. Jag tänker härvid inte minst på de små och medelstora företagen, för vilka uppgiftslämnandet kommit att kännas särskilt betungande. Det är därför också enligt min mening önskvärt med en uttrycklig bestämmelse om att myndigheterna skall ta det samråd som behövs för att uppgiftslämnarnas intressen skall bli tillräckligt beaktade. Om ett sådant samråd upprätthålls mellan myndigheterna och uppgiftslämnarna finns det enligt min mening inte någon anledning att överväga ett alternativ som skulle innebära att en statlig granskningsmyndighet återigen tillskapas. Jag delar alltså DEFU:s uppfattning att DEFU:s verksamhet nu bör efterträdas av en författningsreglering.

Jag ser som det väsentliga att myndigheterna får en klar och entydig

föreskrift om att de är skyldiga att samråda med organisation eller annan som företräder de näringsidkare eller kommuner som skall lämna uppgifterna. Det bör uttryckligen anges att samråd skall äga rum innan myndigheten beslutar om en blankett för ett nytt uppgiftskrav eller om en inte endast obetydlig ändring i en tidigare fastställd blankett. När det gäller myndigheternas uppgiftsinsamlingar för statistik, tillsyn, kontroll m. m., vilka närmast bör betecknas som enkäter till näringsidkare och kommuner, bör samrådet vara något djupare. Det bör då också omfatta hur urvalet av uppgiftslämnare skall avvägas och vid vilken tid enkäten bör genomföras. Samråd bör dock i vissa fall kunna underlåtas. Jag tänker härvid i första hand på uppgiftskrav och blanketter av så enkel beskaffenhet att ett samråd är uppenbart obehövt. Exempel på detta är blanketter som tillställs sökandena i vissa tillståndsärenden för komplettering av en uppgift som myndigheten vet att sökandena regelmässigt från början inte lämnar på rätt sätt. Det bör också finnas en möjlighet att underlåta samråd om tiden av olika skäl inte medger det. En myndighet bör dock givetvis alltid söka planera sin verksamhet så att tidsskäl inte hindrar samråd. Ett samråd bör också kunna underlåtas om det skulle stå i strid med uppgiftsinhämtandets syfte, såsom ibland kan vara fallet vid revision eller annan granskning som en myndighet har att företa.

I anslutning till den här redovisade bestämmelsen bör också tas in en föreskrift som mer allmänt anger efter vilka normer ett krav på uppgifter skall ställas. En lämplig avvägning kan enligt min mening vara att ange att de uppgifter som skall lämnas enligt blanketten skall vara utvalda och definierade så att uppgiftslämnandet begränsas till den information som behövs med hänsyn till ändamålet och så att uppgiftslämnandet underlättas så långt möjligt.

Jag vill vidare ansluta mig till DEFU:s uppfattning att uppgiftslämnarna i myndigheternas enkäter bör underrättas om enligt vilken bestämmelse de är skyldiga att lämna uppgifterna. Om det inte föreligger någon uppgiftsskyldighet, bör detta å andra sidan tydligt anges i enkäten. Det är givetvis i många fall nödvändigt att inhämta uppgifter även om någon formell uppgiftsskyldighet inte föreligger. Detta gäller t. ex. verksamheter för vilka specialdestinerade statsbidrag utgår. I enkäten bör det då klargöras för uppgiftslämnarna vilka syften som gör det nödvändigt att uppgifterna inhämtas.

Uppllysning bör också ges om vilka kategorier av uppgiftslämnare som omfattas av enkäten och vad som skall iaktas när uppgifterna lämnas. Bestämmelser om detta bör också tas in i författningen. Jag biträder likaså DEFU:s förslag om att myndigheten också skall vara skyldig att ange om samråd har skett och, om så är fallet, med vem samrådet har ägt rum.

Det är enligt min mening också befogat att följa DEFU:s förslag om en bestämmelse som myndigheterna skall iaktta när de sätter ut den tid inom vilken en enkät skall besvaras. DEFU har föreslagit att uppgiftslämnarna

normalt bör ha minst tre veckor på sig. Jag anser att detta kan vara en lämplig avvägning. Jag ställer mig också positiv till utredningens förslag att det hos myndigheterna skall finnas en förteckning över planerade och beslutade enkäter till näringsidkare och kommuner.

De bestämmelser som DEFU har föreslagit bör enligt DEFU:s mening tas in i en särskild lag. Detta får enligt min mening bl. a. ses mot bakgrund av att DEFU också föreslår ett förfarande som skulle innebära att samrådsfrågan i vissa fall hänsköts till regeringen och att särskilda bestämmelser om anstånd, befrielse, vite och besvär gavs. Jag är emellertid inte i dessa delar beredd att ansluta mig till DEFU:s förslag. Som jag redan har antytt är det enligt min mening tillräckligt att nu pröva effekterna av en författning som ålägger myndigheterna en samrådsskyldighet och som samtidigt ger föreskrifter för myndigheterna i vissa andra avseenden. Godtar man denna uppläggning blir det fråga om en författning med föreskrifter som regeringen kan meddela i en förordning. Jag föreslår att så sker.

Att jag inte nu föreslår några bestämmelser om anstånd eller befrielse bör inte få någon praktisk betydelse. Enligt vad jag har erfarit tar myndigheterna stor hänsyn till uppgiftslämnarens behov av anstånd, då han kan visa att han har svårigheter att få fram uppgifterna inom utsatt tid. Jag vill också framhålla att en generell bestämmelse om rätt för myndigheterna att förelägga vite inte alltid skulle överensstämja med de olika uppgiftspliktsförfattningarnas konstruktion. Frågan vilka påföljderna bör vara om begärda uppgifter inte lämnas bör också i fortsättningen regleras i dessa författningar, som dessutom i inte ringa utsträckning lämnar myndigheterna möjlighet att i det särskilda fallet bestämma i vilken mån uppgiftslämnandet skall vara frivilligt eller förenat med uppgiftsskyldighet.

Det är min avsikt att senare föreslå regeringen att utfärda en förordning i enlighet med den redovisning som jag nu har lämnat.

Förordningens bestämmelser bör gälla förhållandet mellan å ena sidan statliga myndigheter och å andra sidan näringsidkare och kommuner.

Det bör framhållas att förordningens bestämmelser inte kommer att omfatta myndigheter under riksdagen och inte heller avses gälla för kommittéer eller särskilda utredare. Bestämmelser om samråd bör dock enligt min mening finnas i fråga om kommittéerna och de särskilda utredarna. Detta behövs särskilt när det gäller utredningar som förutsätter att uppgifter inhämtas i större utsträckning från näringsidkare och andra uppgiftslämnare som inte sällan besvärar med enkäter i andra sammanhang. Enligt min mening bör emellertid denna fråga beträffande kommittéerna och de särskilda utredarna ordnas på särskilt sätt. Jag anser sålunda att dessa normalt bör få skyldighet att genomföra sitt uppgiftsinhämtande i samråd med eller med hjälp av SCB. Kommitténs samråd med SCB skall naturligtvis innefatta frågan om vilket samråd med uppgiftslämnarsidan som behöver tas. När en kommitté eller särskild utredare tillkallas och det kan förväntas att utredningen måste byggas på inhämtade uppgifter, bör erin-

ran om denna samrådsskyldighet med SCB tas in i direktiven. Bestämmelser om skyldighet för kommittéer att samråda med SCB finns redan. Jag tänker härvid på förordningen (1978: 620) om samråd med SCB i frågor rörande statistikproduktion, m.m. Bestämmelserna om samråd i denna förordning är särskilt inriktade på insamlingar av statistisk natur och torde täcka en mycket stor del av de uppgiftsinsamlingar som görs av kommittéer. Enligt mitt förslag kommer samrådsskyldigheten att omfatta alla slags uppgiftsinsamlingar. Undantag bör dock kunna göras i fall då företrädare för uppgiftslämnarna ingår i kommittén.

Som jag nyss har sagt kommer förordningens bestämmelser att gälla de statliga myndigheternas inhämtande av uppgifter från näringsidkare och kommuner. Jag delar således DEFU:s uppfattning att uppgiftsinhämtandet från organisationer av olika slag inte har en sådan omfattning att det behöver regleras. Med kommuner avser jag såväl borgerliga primärkommuner och landstingskommuner som kyrkliga kommuner. DEFU har i sitt betänkande och i lagförslaget använt sig av begreppet företag och andra näringsidkare. Enligt min mening bör man emellertid utan praktisk olägenhet kunna begränsa förordningens giltighetsområde till att avse uppgiftsinhämtande från – utöver kommuner – näringsidkare. Det måste nämligen vara sällsynt att en näringsidkare ej är att anse som ett företag.

Som jag förut har framhållit har DEFU:s verksamhet medfört en betydande förbättring vad gäller de uppgiftsinhämtande myndigheternas hänsynstagande till uppgiftslämnarnas problem. De av mig nu förordade åtgärderna bör få till följd att ytterligare förbättringar kan uppnås. Jag kommer emellertid att med uppmärksamhet följa den fortsatta utvecklingen på det aktuella området.

Som jag har antytt i det föregående är mina förslag inte sådana att de kräver riksdagsbeslut. Jag anser emellertid – med tanke på frågans allmänna intresse och mot bakgrund av riksdagens tidigare behandling av hithörande frågor – att det är lämpligt att riksdagen får tillfälle att ta del av vad jag nu har anfört rörande de åtgärder som enligt min mening bör vidtas för att begränsa och förenkla näringsidkares och kommuners uppgiftslämnande.

3 Basregister över företag och organisationer

3.1 Bakgrund

På grundval av en utredningsrapport från statskontoret om enhetlig identifiering av juridiska personer m.fl. infördes år 1975 organisationsnumret som identitetsbeteckning för i första hand juridiska personer samt enheter inom statlig och kommunal förvaltning. Bestämmelser härom finns i en särskild lag (1974: 174) om identitetsbeteckning för juridiska personer m. fl.

Regeringen uppdrog den 3 november 1977 åt statskontoret att utreda behovet av samordnad registrering av uppgifter om företag och organisationer. Statskontoret redovisade sin utredning i en rapport (1979:28) Organisationsregister – förstudie av förutsättningarna att förenkla och förbättra uppgiftsinsamling, registrering och avisering av data om företag och organisationer.

Förstudierapporten redovisar vilka organisationer och företag som registrerar uppgifter om företag och vilka uppgifter av baskaraktär som finns i dessa register. Av rapporten framgår bl. a. att den nuvarande splittrade insamlingen och registerhållningen av basuppgifter om företag och organisationer innebär ett avsevärt merarbete för såväl myndigheter som uppgiftslämnare. Statskontorets kartläggning av företagsregister i Kronobergs län visar att dubbelarbetet i behandlingen av basdata där uppgår till 2–3 årsarbetskrafter. Statskontoret föreslår i rapporten att ett för samhället gemensamt basregister inrättas för att därigenom åstadkomma förenklingar och förbättringar i uppgiftslämnande och registrering.

Mot bakgrund härav uppdrog regeringen den 10 april 1980 åt statskontoret att i samråd med SCB och RSV utreda och lämna förslag till ett register med grundläggande uppgifter om företag och organisationer, ett s. k. basregister.

Utredningsuppdraget har utförts av en särskild projektgrupp inom statskontoret i samarbete med RSV och SCB. Gruppen har arbetat under namnet basregisterutredningen (BASUN).

3.2 Basregisterutredningens förslag

Statskontoret lämnade den 2 juli 1981 i en rapport (1981:11) Basregister över företag och andra organisationer – ett principförslag förslag till hur ett basregister kan byggas upp, vad det bör innehålla, var ansvaret för registret bör ligga, hur verksamheten kring registret bör organiseras samt hur det fortlöpande skall aktualiseras och utnyttjas.

Parallellt med statskontorets arbete har RSV genomfört en utredning om samordnade rutiner för insamling och registerföring av företagsuppgifter inom skatte- och avgiftsväsendet. RSV:s utredning redovisar också förslag till förenklingar för nystartade företag i deras kontakter med skatte- och avgiftsväsendet.

BASUN föreslår att basregistret utformas så att innehållet begränsas till de objekt (företag/organisationer, arbetsställen) och de uppgifter (basuppgifter) som är mest efterfrågade av olika användare. Därigenom underlättas underhållet och registret kan hållas offentligt och öppet för många användare. Enligt utredningens förslag bör basregistret omfatta

- a) alla företag och andra organisationer som tilldelats organisationsnummer (aktiebolag, handelsbolag, föreningar, myndigheter m. fl.)
- b) alla personer som registrerat enskild firma i handels- och föreningsregistren

- c) alla fysiska personer som utan att ha inregistrerad firma bedriver rörelse eller har någon anställd dvs. uppfyller ett eller flera av följande krav
- är registrerad för mervärdeskatt
 - är registrerad för B-skatt i inkomstslaget rörelse
 - har taxerats för inkomster i inkomstslaget rörelse
 - är registrerad i RSV:s arbetsgivarregister.

I registret skall finnas uppgifter om företaget/organisationen som juridisk enhet (institutionell enhet) och om de lokala enheter (arbetsställen) där företaget/organisationen bedriver verksamhet.

För varje enhet skall registret innehålla uppgifter om identitetsnummer, namn, adresser, telefonnummer, juridisk form, antal arbetsställen, bransch samt antal anställda (uttryckt i storleksklasser).

Målsättningen är att uppgifterna till basregistret samlas in enligt principen att *en* uppgift skall samlas in *en* gång till *ett* ställe. Uppgifterna samlas i första hand in via befintliga rutiner främst via skatteförvaltningen. Via skattemyndigheterna insamlas namn (från subjektregistrerande myndighet) postadress (från posten), branschcoder och uppgift om antal anställda. Telefonnummer föreslås på sikt bli insamlade direkt via televerket. Genom att utnyttja dagens system och rutiner kan kostnaderna för ett basregister-system hållas nere samtidigt som uppgiftslämnandet begränsas.

Grundläggande är det av RSV lagda förslaget om de lokala skattemyndigheterna som samordnande insamlare och registerförare av basuppgifter hänförliga till institutionella enheter (juridiskt ansvariga enheter). SCB skall ha en viktig roll som samordnande instans för registerföring av uppgifter om arbetsställen. Utöver de uppgifter om företag med *ett* arbetsställe som SCB får från skatteförvaltningen skall SCB liksom i dag via enkäter inhämta uppgifter om arbetsställen inom företag med flera arbetsställen inkl. arbetsställen inom offentlig sektor. Uppgifter om dessa arbetsställen finns inte i skattemyndigheternas register. SCB ansvarar för att varje arbetsställe kan föras till en viss institutionell enhet. BASUN föreslår att alla arbetsställen som hör till en viss institutionell enhet tilldelas ett löpnummer som fogas till organisationsnumret/personnumret för den institutionella enheten. SCB ansvarar för nummersättning av arbetsställen och för att innehållet i arbetsställeregistret löpande anpassas till de förändringar som sker i skatteregistren.

Genom skatteförvaltningens insamling av uppgifter om institutionella enheter och SCB:s registerföring av arbetsställen kan ett system skapas som tillgodoser många användares krav på registerenheter och basuppgifter.

För att användarna skall få tillgång till basinformation på ett smidigt och effektivt sätt krävs att basregistret får en lämplig utformning till grund för avisering och övrig service i anslutning till registret. BASUN har vägt för- och nackdelar med att välja datamaskincentralen för administrativ databehandling (DAFA) resp. SCB som ansvarig för spridning av uppgifter ur ett

basregister. Utredningen har slutligen stannat för att föreslå att DAFA tilldelas ansvaret. Härigenom hamnar basregistret hos en neutral organisation (utan direkt intresse av att använda basregistret för egna ändamål) med tekniska och organisatoriska resurser för att ge användarna en god service. Redan i dag finns det statliga person- och adressregistret (SPAR) hos DAFA.

Basregistret bör enligt BASUN:s uppfattning i första hand användas som aktualiseringsregister för andra statliga företagsregister. Därmed kan dagens dubbelarbete med att samla in och registrera basuppgifter hos olika myndigheter minskas. Basregistret bör dock även kunna användas av intressenter utanför den offentliga sektorn.

Registeransvarig myndighet skall inte ges ensamrätt att sprida basuppgifter om företag i samhället. De privata spridningsregister hos direktreklam- och kreditupplysningsföretag som finns i dag bör kunna finnas kvar och sprida såväl basuppgifter som andra uppgifter om företag. De som för sådana register bör dessutom få möjlighet att mot avgift löpande hämta aktuella basuppgifter från det föreslagna basregistret.

Basregistrets omfattning, innehåll och spridning bör regleras genom en författning som föreskriver vilka uppgifter som skall ingå i registret, vilka myndigheter som svarar för insamling, registrering och registerföring av basuppgifterna och hur uppgifterna skall spridas.

Ett basregister får effekter för uppgiftslämnare, uppgiftsinsamlare, registerförare, spridare/distributörer och användare. För företagen minskar uppgiftslämnandet till olika register särskilt vid adressändringar.

Olika myndigheters arbete med uppgiftsinsamling och registerföring av företagsuppgifter torde komma att minska. De lokala skattemyndigheternas arbetsuppgifter ökar dock genom att flertalet basuppgifter insamlas via skatteadministrationen. Omfattningen av SCB:s enkäter till privata företag bedöms minska något. Subjektregistrerande myndigheter behöver inte använda egna adressändringsrutiner och basregistret ger bättre underlag för gallring av olika företagsregister.

Samhällets förvaltnings- och serviceorgan – t.ex. arbetsförmedlingar, yrkesinspektioner, regionala utvecklingsfonder – som i sin verksamhet behöver få kontakt med företag/arbetsställen kan lättare fullgöra sina arbetsuppgifter om kvalitén på befintliga företagsregister ökas genom införande av ett basregister. Genom bättre överblick över hela företags-/arbetsställebeståndet minskar också behovet av särskilda branschregister.

Genomförandetidpunkten för ett basregister är beroende av det sätt på vilket andra myndigheter, t.ex. RSV, patent- och registreringsverket (PRV) och SCB, utvecklar sina register. Mot bakgrund av det utvecklingsarbete som pågår bl. a. inom RSV har BASUN bedömt det som möjligt att ta ett basregister i drift under år 1984. Under åren 1982 och 1983 bör vissa fördjupade utredningar och viss försöksverksamhet kunna ske.

BASUN framhåller vikten av att arbetet med att samordna dagens

företagsregister bedrivs kontinuerligt och föreslår därför att utredningens arbete fortsätter. BASUN föreslår att detta arbete sker i samråd med RSV och SCB och i nära kontakt med övriga intressenter i det tidigare utredningsarbetet.

Rapporten har remissbehandlats och en förteckning av remissinstanserna och en sammanställning av deras yttranden bör fogas till regeringsprotokollet som *underbilaga 1.3*.

Såväl RSV som SCB tillstyrker i *samrådsyttranden* över statskontorets rapport de föreslagna principerna för uppbyggnad av ett basregister över företag och organisationer.

RSV framhåller bl. a. att det är väsentligt att basregistret begränsas till att innehålla väldefinierade, stabila och standardiserade termer. Detta är särskilt viktigt med hänsyn till att basuppgifterna insamlas via olika ADB-system för specifika verksamhetsområden samt att uppgifterna skall användas inom flera olika verksamhetsområden med sina specifika krav och önskemål. Vidare påpekar RSV att förslaget ställer betydande resurskrav på skatteförvaltningen både beträffande utveckling och underhåll av ADB-system och det löpande berednings- och registreringsarbetet på lokal skattemyndighet (LSM) och att denna fråga bör belysas ytterligare.

RSV förordar DAFA som ansvarig myndighet för registerhållning och spridning av basuppgifter. SCB, å sin sida, anser det lämpligt att SCB svarar för dessa uppgifter. Skälen härtill är flera, bl. a. att basregistret har mycket nära anknytning till arbetsställeregistret. Detta register blir ett betydande inslag i basregistret. Den myndighet som svarar för registerföring bör också, enligt SCB, ha ansvaret för spridningen av uppgifter. Annars uppstår en oklar ansvarsfördelning. SCB framhåller också att om registerföring och spridning förläggs till olika myndigheter blir organisationen komplicerad och mycket tid och kraft behöver då läggas på att lösa problem som uppstår genom att arbetet organiserats på detta sätt. Vidare är det här fråga om en ur teknisk synpunkt betydligt mer svårhanterlig materia än för individregister som t. ex. SPAR, något som enligt SCB ställer mycket stora krav på kunskaper om innehållet i registret och dess användbarhet för olika ändamål.

DAFA har i skrivelse den 12 juli 1981 till statskontoret framhållit att man är beredd att ta ansvaret för basregistret och att man har goda möjligheter att tillgodose statsnyttans krav på rationalitet, kvalitet och kostnadsbesparingar samt näringslivets önskan om ambitionshöjningar i sin registervård.

DAFA pekar vidare på sina erfarenheter som registerförare av centrala databaser. I dag finns hos DAFA databaser såsom SPAR, Rättsdata och flera myndighetsspecifika databaser med spritt användande. DAFA har även driftansvaret för RSV:s organisationsnummerregister.

DAFA påpekar också att man har erfarenhet av liknande registeruppbyggnader. DAFA har exempelvis byggt upp och konstruerat PAR (pos-

tens adressregister) för drift på en minidator. Vad avser SPAR-tjänster finns i dag kommunikationsnät för direktkopplingar mellan DAFA och polisväsendet resp. försäkringsbolagen. Denna nätstruktur kan även användas för basregistret.

DAFA framhåller att det är av stor vikt att huvudmannaskap och registeransvar är samlat samt att det är lämpligt att man vid uppbyggnaden av registret inrättar en styrgrupp och en referensgrupp, vilka då bör bli partsammansatta.

3.3 Tidigare riksdagsbehandling av basregisterfrågor

I riksdagen har flera ledamöter från olika partier motionerat om behovet av särskilda branschregister inom vissa näringsgrenar, t. ex. vad gäller bilverkstäder och byggbranschen. Registren behövs enligt motionärerna för att komma till rätta med ekonomisk brottslighet och illegalt beteende från vissa näringsidkares sida. Riksdagen har dock beslutat att avslå motionerna. I näringsutskottets betänkande (NU 1980/81: 39) – med anledning av motioner om branschregister och etableringskontroll – har utskottet framhållit att tillkomsten av ett basregister i väsentlig mån tillgodoser de syften som motionärerna vill främja. Resultatet av utredningsarbetet kring ett basregister borde enligt utskottets mening avvaktas innan man tog ställning till om särskilda register över vissa branscher skulle inrättas. Senare har även justitieukskottet i sitt betänkande (JuU 1980/81: 21) gjort samma bedömning som näringsutskottet vad gäller inrättandet av särskilda branschregister.

Frågor med anknytning till basregisterförslaget och RSV-utredningens förslag har under innevarande riksarbete bl. a. tagits upp i motionerna 1981/82: 239 (Etableringskontroll), 1981/82: 1497 (Etableringskontroll), 1981/82: 1492 (Utredning om branschregister) och 1981/82: 1583 (Åtgärder mot ekonomisk brottslighet).

3.4 Pågående utredningsarbete

Vissa av RSV-utredningens förslag prövas i en försöksverksamhet i tre län under år 1982. I försöken är de lokala skattemyndigheterna gemensam insamlingsmyndighet för en samlad skatte- och avgiftsanmälan för nystartade företag. En ny informationsbroschyr för nystartade företag prövas liksom förbättrade rutiner för aviseringar inom skatteförvaltningen.

Vidare prövas den av BASUN föreslagna adressändringsrutinen för företag.

Försöken bedrivs gemensamt av statskontoret och RSV i samarbete med postverket och SCB.

Statskontoret arbetar – i samråd med RSV och SCB – fortsättningsvis med att komplettera tidigare utredningsmaterial inom BASUN. Avsikten

är att en rapport skall föreligga vid årsskiftet 1982–1983. RSV bedriver vidare ett internt projekt, vars förslag har blivit grundläggande för BASUN. RSV:s utredning kommer att leda till en samordnad företagsregistrering inom skatteadministrationen. PRV utvecklar under år 1982 ett ADB-system som skall stödja bolagsbyråns verksamhet. Länsstyrelsen i Stockholms län bedriver utvecklingsarbete för att lägga över handels- och föreningsregistret till ADB.

Regeringen har vidare beviljat medel till SCB för att verket skall undersöka vilka åtgärder som kan vidtas för att man skall bibehålla den höga kvalitet på arbetsställedelen i det centrala företagsregistret som arbetet med folk- och bostadsräkningen 1980 medförde.

Utvecklingsprojekt bedrivs i övrigt beträffande bl. a.

- yrkesinspektionens arbetsställeregister och yrkesskaderegister
- arbetsmarknadsstyrelsens företagsregister
- de regionala utvecklingsfondernas företagsregister
- statens pris- och kartellnämnds (SPK) butiksregister.

3.5 Föredragandens överväganden

I olika sammanhang, bl. a. i statskontorets utredningar, har påtalats brister vad gäller samhällets rutiner för registerföring av företag och organisationer. Det rör brister i såväl befintliga registers kvalitet och aktualitet som administrativ samordning och standardisering av de olika företagsuppgifter som samhället behöver.

För företagen är uppgiftslämnandet många gånger onödigt komplicerat. Allt fler samhällsfunktioner behöver tillgång till företagsuppgifter för planering, tillsyn, kontroll, service, informationsspridning m. m. Företagen måste i dag underrätta en mängd myndigheter då exempelvis adress eller verksamhetsform ändras. BASUN:s förslag syftar till att *en* uppgift skall samlas in *en* gång och till *ett* ställe. Detta skulle påtagligt förenkla företagens uppgiftslämnande. En positiv effekt för myndigheterna bör vara att kvaliteten på samhällets företagsregister ökar, genom att ett fåtal klart preciserade uppdateringsvägar ersätter de otaliga informationsvägar som i dag brukas.

Basregistret skall kunna utnyttjas av de myndigheter, företag och organisationer som i dag åjourför egna register. Basregistret kan härvid användas för aktualisering av basuppgifter i egna register samt användas för gallring, urval m. m. I några fall kan basregistret helt ersätta befintliga eller planerade register. Basregistret skall dessutom kunna betjäna de som inte har egna register och som behöver t. ex. adressuppgifter för att nå en viss grupp av företag.

Flertalet remissinstanser har också – bl. a. på dessa grunder – varit positiva till principen att införa ett basregister för företagsuppgifter. Ett antal myndigheter hävdar dock att ett basregister – med en så begränsad

omfattning som BASUN föreslår – inte skulle underlätta deras egen registerföring. Eftersom dessa myndigheter måste ha tillgång till väsentligt fler uppgifter om företagen kan även basuppgifterna i dessa fall insamlas direkt. Andra remissinstanser uppger att kostnaderna för beredning, insamling och spridning av basuppgifter noga måste prövas mot den användning som basregistret kan få. Att ändra befintliga rutiner medför kostnadsökningar, framför allt för skatteadministrationen som enligt förslaget skall samla in flertalet basuppgifter.

Rationaliseringsvinsterna inom den offentliga administrationen är svårbedömbara och intäkterna från en försäljning av företagsuppgifter till olika användare är också svåra att uppskatta, eftersom det är en marknad där konkurrens finns.

En remissinstans – sårbarhetsberedningen – har vidare anfört att tillkomsten av ett basregister väsentligt ökar sårbarheten genom den öppna tillgången till viktiga företagsuppgifter.

För egen del vill jag anföra följande.

Stora ansträngningar pågår sedan några år tillbaka för att förbättra samhällets rutiner för uppgiftsinsamling och registerföring. På uppdrag av regeringen arbetar statskontoret med dessa frågor och kompletterar tidigare gjorda utredningar. Vidare kan nämnas de samordningsåtgärder som skatteadministrationen nu på försök prövar i tre län och vilka avser att pröva lokal skattemyndighet som samordnad myndighet avseende datainsamling från företagen. Ett annat exempel är SCB:s arbete med det centrala företagsregistret. Den nuvarande höga kvaliteten på detta register – som är en följd av den avslutade folk- och bostadsräkningen 1980 – bibehålls genom olika insatser. Patent- och registreringsverket inför under år 1983 ett ADB-stöd vid bolagsbyrån, för att bl. a. minska ärendebalanser och handläggningstider. Liknande projekt pågår vid handels- och föreningsregistret i Stockholm.

Jag ser positivt på det utvecklingsarbete som pågår på olika håll i statsförvaltningen för att åstadkomma effektiviseringar när det gäller registreringen av företag. Mycket arbete återstår dock innan rationella och ändamålsenliga rutiner över lag har skapats. Jag anser att principerna bakom BASUN:s förslag är väl ägnade att ligga till grund för det fortsatta samordningsarbetet, som sålunda bör bedrivas i huvudsak enligt de riktlinjer som har skisserats. Att skapa enhetliga uppdateringsvägar och ett basregister av föreslagen utformning bör enligt min mening vara en för samhället angelägen åtgärd.

Jag finner det också naturligt att insamlingen av basuppgifter i huvudsak handhas av de lokala skattemyndigheterna och att uppdateringsvägarna – i likhet med utredningens förslag – bygger på de redan i dag existerande rutinerna inom skatteadministrationen, SCB, postverket, televerket m. fl. En direkt uppdatering av basregistret från aktiebolagsregister, handels-

och föreningsregister m. m. kan visserligen ha vissa principiella fördelar men kräver en betydligt större omställning av berörda myndigheters verksamhet. Jag vill i detta sammanhang peka på fördelen med att insamling och kvalitetskontroll av basuppgifter görs så nära uppgiftslämnaren som det är möjligt. Därmed utnyttjas den samlade kunskap som finns på regional och lokal nivå.

Den stora fördelen med ett basregister är dock enligt min mening att det kan utgöra en grundsten för en mer samordnad datainsamling. Därmed kan en bättre och jämnare kvalitet på uppgifterna vid samhällets registrering av företag åstadkommas. Genom en förbättrad tillgång till basuppgifter kommer myndigheterna att få lättare kontakt med företag i sin verksamhet. Detta medför större möjligheter för dem att fullgöra sina myndighetsuppgifter. På motsvarande sätt har näringslivet behov och nytta av lättillgängliga uppgifter om företagen för sin verksamhet.

Vidare kommer basregistret att kunna ligga till grund för sådana register hos myndigheterna som inrättats för ändamål såsom planering, forskning, tillsyn, information m. m.

Basregistret kommer inte att eliminera behovet av olika typer av branschregister, men bör enligt min mening avsevärt underlätta registerhållningen för dessa. Basregistret torde även underlätta för privata organisationer och företag att få kännedom om storlek, sammansättning och lokalisering av för dem intressanta grupper av företag och att sprida information till – och få kontakt med – andra företag.

Kostnaderna för det föreslagna basregistret måste självfallet begränsas så långt möjligt med tanke på den statsfinansiella situationen. Jag anser, i likhet med utredningen, att de kostnader som är förenade med basregistret bör täckas av en särskild avgift som tas ut på varje förmedlad företagsuppgift.

BASUN har preliminärt bedömt investeringskostnaderna för fortsatt utredning, systemkonstruktion och maskininvestering till ca 6 milj. kr. Av dessa investeringskostnader beräknas berörda myndigheter själva finansiera närmare 4 milj. kr. genom att befintliga utrednings- och utvecklingsresurser utnyttjas.

Verksamheten bör bedrivas med målsättningen att den skall vara självfinansierande. Vissa myndigheter får kostnader för att köpa uppgifter från registret. Å andra sidan bör dessa myndigheter kunna sänka sina egna kostnader för registerhållning och åjourföring.

Vad gäller förslagets inverkan på samhällets sårbarhet gör jag inte samma bedömning som sårbarhetsberedningen. Den ökade kvaliteten och tillgängligheten i företagsregistreringen torde endast mycket marginellt påverka förutsättningarna för sabotage och krigsskadegörelse mot vår industri. Inga sekretessbelagda uppgifter skall enligt förslaget ingå i registret. Denna typ av frågor bör dock ägnas särskild uppmärksamhet vid det fortsatta utredningsarbetet.

Registrets omfattning bör i likhet med utredningens förslag omfatta alla företag och organisationer som tilldelats organisationsnummer, alla personer som registrerat enskild firma i handels- och föreningsregistren och alla fysiska personer som, utan att ha inregistrerad firma, bedriver rörelse eller har någon anställd (med undantag för anställda i husligt arbete).

Man bör emellertid undvika att registrera fysiska personer som endast tillfälligt har någon anställd, t. ex. för reparationer i hemmet. Jordbrukare och fastighetsägare bör ingå i registret. Enligt min mening bör man dock undvika att i registret införa småhus- och fritidshusägare samt personer som med ringa omsättning har taxerats för inkomst av jordbruk eller annan fastighet.

Registrets innehåll har kommenterats av många remissinstanser. Några betonar att enbart ett fåtal väl definierade basuppgifter bör ingå i ett kommande basregister. Andra menar att BASUN:s förslag är väl avvägt. En tredje grupp av remissinstanserna påpekar att fler uppgifter – t. ex. ägaruppgifter – måste ingå i registret för att det skall få en bred användbarhet.

Jag anser att såväl uppgifter om företaget/organisationen som dess arbetsställen bör ingå i registret. Registret skall innehålla identifikationsuppgifter, namn/arbetsställebenämning, adressuppgifter, kod för juridisk form, registreringsort, branschtillhörighet, antal anställda (storleksklass) samt statusmarkeringar såsom aktiv eller vilande. Vidare kan eventuella kompletterande uppgifter tillkomma såsom telefonnummer, annan benämning, bifirma/parallellfirma, eventuell koppling till annan identitet samt kompletterande branschkod eller annan beskrivning av verksamheten.

Innan basregistrets innehåll fastställs mer i detalj bör det i det fortsatta utredningsarbetet beaktas vad remissinstanserna anfört. Många remissinstanser har t. ex. begärt att ägare/firmatecknare bör ingå i registret. Det är även min åsikt att detta är en basuppgift av mer allmänt intresse. Enligt utredningen är det dock svårt att med nuvarande rutiner få tillräcklig kvalitet och aktualitet på eventuella ägaruppgifter i basregistret. Risk finns därför att det i vissa fall skulle spridas gamla eller t. o. m. felaktiga uppgifter via basregistret. Införande av ägaruppgifter i basregistret bör därför ske först då kvalitetskravet kan uppfyllas. Vidare bör integritetsfrågorna noga belysas innan en ägaruppgift införs.

Jag finner i likhet med många remissinstanser att starka skäl talar för en författningsreglering av registrets utformning och användning m. m. Även andra författningar kan emellertid behöva ändras. Mot denna bakgrund anser jag att berörda myndigheter bör utarbeta ett samlat förslag till författningsreglering i samråd med datalagstiftningskommittén. En utgångspunkt bör härvid vara att största möjliga öppenhet bör eftersträvas vad gäller registrets basuppgifter.

Jag avser att återkomma till regeringen i fråga om den slutliga utformningen av basregistret och med förslag till uppdrag åt berörda myndigheter angående det fortsatta utredningsarbetet.

Innan jag går in på frågan om vilken myndighet som skall vara ansvarig för registret vill jag något beröra frågan om registerföringen skall vara central eller regional. Några länsstyrelser har framhållit att en regional registerföring av registret är att föredra framför en central lösning. Länsdatorerna borde enligt denna ordning utnyttjas om driften förlades regionalt.

BASUN har inte belyst konsekvenserna av en regional registerföring. Enligt utredningens förslag kommer flertalet uppgifter att uppdateras via terminal till det centrala skatteregistret. Genom tidigare beslut (prop. 1975:57, SkU 1975:32, rskr 1975:230) skall emellertid företagsuppgifter som finns i det centrala skatteregistret även vara regionalt tillgängliga på länsdatorerna. Det torde därför, enligt vad jag har erfårit från berörda myndigheter, vara möjligt att utnyttja länsdatorerna och deras register för länsvisa bearbetningar. För många myndigheter och andra användare är det en fördel att kunna hämta aktuella företagsuppgifter från *ett* register. Vidare har jag inhämtat att denna lösning också är lämplig i de fall maskinell avisering från exempelvis patent- och registreringsverket kommer att införas. En central lösning innebär fördelar beträffande registerföringen av större företag med verksamheten spridd över flera län. Jag har därför stannat för att registerföringen skall vara central. Länsstyrelserna skall dock beredas tillgång till de uppgifter som de själva har lämnat in. Genom tidigare beslut skall ett s.k. organisationsregister kunna föras regionalt. Länsdatorerna bör därför kunna användas för utdrag ur eller kompletteringar av det centrala företagsskatteregistret.

Beträffande ansvaret för registret föreligger två alternativ – SCB eller DAFA.

Den myndighet som ansvarar för spridning av basuppgifter bör enligt utredningen även vara ansvarig för registret i datalagens mening. Användaren får därigenom en entydig kontaktyta då det gäller att ställa krav på registrets kvalitet och tillgänglighet.

Utredningen anser att båda myndigheterna ur teknisk synvinkel har lika goda möjligheter att ansvara för aviseringsdelen av ett basregister.

Vad särskilt gäller SCB har denna myndighet goda kunskaper och betydande erfarenhet när det gäller att föra register över företag och arbetsställen. Samma mått av kunskaper och erfarenheter saknas f. n. hos DAFA. Å andra sidan har DAFA en väl fungerande marknadsorganisation som har vidareutvecklats framför allt genom arbetet med SPAR. DAFA har dessutom utvecklat ett omfattande terminalnät för åtkomst till de stora centrala databaser (Rättsdata, SPAR m.fl.) som DAFA i dag har driftansvar för.

Omkring hälften av de remissinstanser som har yttrat sig i denna fråga har förordat SCB som ansvarig myndighet. Skälet härtill är att SCB har stor kunskap om företagsregistrering. Många remissinstanser har också framhållit att, eftersom SCB ändå kommer att medverka genom registrering och kontroll av uppgifter, SCB bör vara den mest lämpade myndigheten för att ta ett huvudansvar för registret. Några remissinstanser har

motsatt uppfattning och ser DAFA:s "neutralitet" som en fördel när det gäller registerhållning och spridning av basuppgifter.

För egen del anser jag kunskap och erfarenhet av företagsregistrering vara ett mycket tungt vägande skäl vid valet av ansvarig myndighet. Framför allt under uppbyggnads- och genomförandeskedet är denna kunskap av stort värde för möjligheterna att snabbt få ett fungerande basregister till stånd. Ett basregister med den föreslagna uppbyggnaden kräver stort kunnande om företagsstrukturer. SCB har i egenskap av registerförare för arbetsställen stor kompetens inom detta område och därmed erfarenhet av de arbetsuppgifter som är förknippade med uppdateringen av ett sådant register. Vidare har SCB i dag ett fungerande ADB-system för spridning av uppgifter ur det centrala företagsregistret, vilket bl. a. utnyttjats för service till kommunerna. Därför anser jag att SCB t. v. bör få ansvaret för registerhållning och spridning av uppgifter från basregistret. Däremot bör DAFA:s utbyggda terminalnät kunna utnyttjas för att ge terminalanvändare åtkomst till registret. Jag tänker då exempelvis på de kunder som redan i dag har anslutit sig till DAFA:s terminalnät för att få tillgång till information i SPAR-registren. Frågan om hur spridningen av uppgifter ur basregistret skall ske bör utredas ytterligare. Jag avser att återkomma till regeringen i denna fråga.

Regeringen har uppdragit åt statskontoret att i samråd med SCB och RSV fortsätta arbetet med att vidareutveckla och pröva en samordning av registerföringen av företag och arbetsställen i statsförvaltningen. Vidare skall en försöksverksamhet avseende samordnade datainsamlingsrutiner prövas inom skatteförvaltningen. Resultatet av statskontorets utredningsarbete och en utvärdering av försöksverksamheten skall avrapporteras till regeringen före utgången av år 1982.

Avslutningsvis vill jag också nämna att jag har noterat ett positivt intresse från flera remissinstanser att medverka i det fortsatta utrednings- och samordningsarbetet. Detta intresse bör tas till vara av de myndigheter som arbetar med dessa frågor.

För ärenden rörande investeringar i statliga ADB-system gäller en särskild förordning (1981:266). Utredningsarbetet bör fortsättningsvis bedrivas enligt denna förordning. Mot bakgrund av min tidigare redovisade inställning till ett basregister avser jag emellertid att föreslå regeringen att fatta ett principbeslut om inrättande av ett sådant register. Ett sådant beslut skulle göra det möjligt att bestämma vilken myndighet som skall vara registeransvarig. Därmed kan det fortsatta utredningsarbetet bedrivas i samarbete med denna myndighet. Ett principbeslut medför också att det utredningsarbete som redan nu pågår på många håll kan inriktas efter den bestämda förutsättningen att ett basregister skall inrättas.

Det är f. n. inte möjligt att bestämma tidpunkten när basregistret kan sättas i drift. Den blir bland annat beroende av hur det fortsatta utvecklingsarbetet utvecklas.

4 Skattefrågor

Som jag redan har nämnt kommer jag senare i dag att redovisa förslag till ändringar på beskattningsområdet som särskilt berör de mindre och medelstora företagen. Förslagen bör sedan lagrådets yttrande inhämtats föreläggas riksdagen senare i vår. De nya reglerna har det gemensamma syftet att underlätta dessa företags försörjning med riskkapital. Jag vill i sammanhanget också erinra om att regeringen nyligen har beslutat förelägga riksdagen förslag om att öppna möjligheter för aktiefonder och aktiesparfonder att förvärva aktier i icke börsnoterade företag (prop. 1981/82: 116).

I lagrådsremissen föreslås att dubbelbeskattningen av utdelad vinst i icke börsnoterade aktiebolag lindras. Lindringen i dubbelbeskattningen åstadkoms genom att avdrag medges med 70% av utdelat belopp. Schematiskt motsvarar detta en halvering av dubbelbeskattningens första led. Avdragsrätten tillkommer endast aktiebolag som bedriver rörelse, jordbruk eller skogsbruk. Även i övrigt gäller vissa begränsningar. Avdrag medges således i princip inte för utdelning som tillfaller aktiebolag som är frikallade från skattskyldighet för utdelningen. Det årliga avdragsbeloppet får vidare inte överstiga 15% av bolagets aktiekapital vid beskattningsårets ingång och är maximerat till 700 000 kr. Genom det föreslagna avdraget kommer utdelning av vinst och vinstuttag i form av lön att medföra i stort sett samma skatte- och avgiftsbelastning. Det hinder som extrabeskattningen i dag i praktiken många gånger innebär för företagen att lämna utdelning reduceras därmed. Om utdelning lämnas kan man räkna med att intresset från utomstående placerare av att förvärva aktier i icke börsnoterade företag kommer att öka vilket i sin tur förbättrar företagens möjligheter att anskaffa riskkapital.

I lagrådsremissen föreslås vidare en ändring i förmögenhetsskattereglerna som innebär att aktierna i alla rörelsedrivande aktiebolag som inte är börsnoterade får värderas enligt de i allmänhet mera förmånliga regler som gäller för familjeföretag. F. n. kan lättnaderna vid förmögenhetsbeskattningen gå förlorade om aktierna i ett familjeföretag blir föremål för omsättning på marknaden även om aktierna inte blir noterade på börsen. Genom den föreslagna ändringen klarläggs att aktierna i ett familjeföretag kan bli föremål för viss handel utan att förmögenhetsvärdet ändras. Även denna åtgärd kan väntas bidra till att förbättra de praktiska möjligheterna att attrahera riskkapital från utomstående finansörer.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bereder riksdagen tillfälle ta del av vad jag har anfört beträffande

1. åtgärder för att begränsa och förenkla näringsidkares och kommuners uppgiftslämnande.
2. riktlinjer för utvecklingen av ett basregister för företag och organisationer.

*Underbilaga 1.1***Sammanfattning av betänkandet (SOU 1981:58) Samverkan vid uppgiftslämnande, avgett av delegationen för företagens uppgiftslämnande (DEFU)****DEFU:s verksamhet**

DEFU har i sin verksamhet främst sett som sin uppgift att

- verka för ökad förståelse hos myndigheter, företag, andra näringsidkare och kommuner för uppgiftsinhämtandets syften och konsekvenser,
- stimulera myndigheter, företag, andra näringsidkare och kommuner till en sådan restriktivitet, som enligt direktiven bör gälla i fråga om uppgiftslämnandet,
- lägga grunden för fortlöpande bevakning av uppgiftsinsamlandet från statliga organs sida när det gäller företag, andra näringsidkare och kommuner.

För att DEFU skulle kunna föreslå förenklingar i uppgiftslämnandet förutsatte direktiven en prövningsverksamhet. Denna skulle inriktas på prövning av alla nya eller ändrade uppgiftskrav. DEFU skulle också vara remissorgan. DEFU fick därutöver vissa kartläggnings- och utredningsuppgifter.

Alla statliga myndigheter som avsåg att samla in nya uppgifter för administrativa eller statistiska ändamål, var skyldiga att anmäla detta till DEFU. Myndigheterna fick inte samla in uppgifterna förrän DEFU tagit ställning till uppgiftskravet. DEFU hade rätt att föreskriva villkor i sina beslut. Om en myndighet inte godtog DEFU:s beslut och ärendet var av principiell betydelse, fick DEFU hänskjuta ärendet till regeringens prövning. Om myndigheten inte godtog DEFU:s beslut fick myndigheten ändå samla in uppgifterna, om DEFU inte fört ärendet vidare till regeringen inom en månad efter det myndigheten underrättats om DEFU:s beslut eller om myndigheten underrättats om att DEFU inte avsåg att föra ärendet vidare till regeringen.

DEFU startade sitt arbete under hösten 1977. DEFU försökte lägga upp sitt arbete så att ett samarbete mellan myndigheterna och DEFU skulle utvecklas i största möjliga utsträckning. Detta sågs som en förutsättning för att DEFU och myndigheterna tillsammans skulle kunna verka för en riktig avvägning och utformning av uppgiftskraven. Utöver prövningsverksamheten genomförde DEFU ett antal systematiska genomgångar av vissa områden som uppfattades som särskilt problematiska.

DEFU träffade under sin verksamhet också överenskommelser med vissa myndigheter om att dessa själva skulle pröva uppgiftsinhämtandet. Detta innebar att prövningen skulle ske enligt de metoder som anvisades av DEFU och i löpande samråd med DEFU. Därigenom kunde DEFU avlastas mer rutinbetonade ärenden och fick möjlighet att bedöma effekterna av självverkande åtgärder inom myndigheterna. Denna ordning prö-

vades inom bostadsstyrelsen, riksskatteverket (RSV), skolöverstyrelsen, statens industriverk, statistiska centralbyrån (SCB) och överstyrelsen för ekonomiskt försvar.

Det har enligt vad DEFU funnit inte gått att kartlägga hur myndigheternas allmänna uppgiftsinsamlingar totalt sett belastar företagen och kommunerna. På grund av den mängd olika typer av uppgiftsinsamlingar som förekommer och deras skilda påverkan på enskilda företag, beroende på bransch, tillsynsområde och liknande, är det inte heller möjligt att göra en kostnadsbedömning för t. ex. en hel bransch och än mindre för hela näringslivet.

Enligt DEFU:s uppfattning kan myndigheternas uppgiftsinhämtande minskas utan att det försvårar för dem att fullgöra sina uppgifter. Analyser och utvärderingar av olika system av uppgiftsinhämtande kan leda till väsentliga förenklingar och till att uppgiftsinhämtandet organiseras på ett annorlunda sätt. Ett samutnyttjande av uppgifter kan ske i högre utsträckning än vad som nu är fallet. Likaså bör myndigheter och utredningar oftare kunna dra nytta av de erfarenheter som finns samlade t. ex. på andra håll inom statsförvaltningen.

DEFU anser vidare att basuppgifter om företag och kommuner med fördel kan samlas i ett enda register tillgängligt för myndigheter och utredningar. Med ledning av detta skulle t. ex. vissa uppgifter kunna förtryckas på blanketter i samband med en uppgiftsinsamling.

Tester och provundersökningar bör enligt DEFU:s mening vara något självklart i samband med alla de uppgiftskrav som drabbar företag och kommuner och f. ö. även enskilda personer. De är relativt enkla att genomföra. Tidsåtgång eller resursbrist får inte användas som motiv för att avstå från tester och provundersökningar. Det bör också framhållas att tester kan genomföras i kontakt med dem som direkt kommer att beröras av en insamling.

I samband med uppgiftskrav från statliga myndigheter och organ bör det vara naturligt att man försöker skapa sig en helhetsbild av vad en uppgiftsinsamling kostar myndigheten och vad den kostar de företag eller kommuner som drabbas av uppgiftskraven. Sådana kostnadskalkyler är dock mycket sällsynta inom den statliga förvaltningen.

DEFU konstaterar också att det ofta brister när det gäller frågan om samråd före en uppgiftsinsamling med dem som direkt berörs av uppgiftskraven. I vissa fall har det emellertid utvecklats en praxis hos myndigheter att samråda t. ex. med organisationer som företräder företag eller kommuner för att i förväg diskutera igenom en planerad uppgiftsinsamling. Även i skatte- och avgiftssammanhang eller när det gäller tillsyn och tillstånd förekommer sådana samrådsförfaranden. Samråd är enligt DEFU:s mening mycket värdefullt genom att det bidrar till smidigare och enklare lösningar av olika problem vid uppgiftslämnandet.

En för uppgiftslämnarna viktig fråga är, vilka svarstider som används

vid uppgiftsinsamlingarna och under vilken tid på året dessa genomförs. DEFU har i några fall nått överenskommelse med SCB och RSV om förlängning av vissa insamlingstider.

DEFU påtalar brister i myndigheternas planläggning och sätt att informera. Enligt vad DEFU har uttalat anför myndigheterna ibland som skäl för detta, att de inte kan utforma en enkel och begriplig information därför att de lagar och förordningar som reglerar uppgiftskraven i sig är alltför komplicerade. Man väljer då i stället att åberopa själva lagtexten i sin skriftliga information.

Hot om vite har använts varsamt av myndigheterna. Åtalsanmälan har förekommit i begränsad utsträckning. Några klagomål avseende viten och åtal har DEFU inte noterat.

DEFU:s överväganden och förslag

I sitt betänkande har DEFU diskuterat olika metoder som kan användas för att förändra den belastning som de allmänna uppgiftsinsamlingarna för med sig på företag och kommuner.

Genom en förhandsgranskning skapas förutsättning för att pröva uppgiftsinsamlingar innan de genomförs. En efterhandsgranskning innebär möjligheter till analys och utvärdering av de konsekvenser uppgiftsinsamlingarna för med sig. Regler för en myndighet och för en uppgiftsskyldig ger förutsättningar att pröva uppgiftsinsamlingarnas rimlighet och belastning för dem som lämnar uppgifterna. Fortlöpande kontakter mellan uppgiftsinhämtare och uppgiftslämnare skapar erfarenhetsutbyte och ger kunskap.

DEFU har övervägt tre alternativa handlingsvägar som möjliga för de permanenta åtgärder som kan behövas i fortsättningen:

1. Utge råd och anvisningar till myndigheterna om hur uppgiftsinsamlingar skall planeras och genomföras ("God uppgiftsinsamlarsed").
2. Tillskapa en myndighet, liknande DEFU, med uppgift att förhandspröva och efterhandsgranska de allmänna uppgiftsinsamlingarna ("Att permanenta DEFU").
3. Utfärda en lag som har regler om samråd mellan myndigheterna och företrädare för de uppgiftsskyldiga och regler för svarstider, anstånd och befrielse (En särskild "lag om handläggning av allmänna uppgiftsinsamlingar").

DEFU anser att den tredje handlingsvägen bäst löser de problem som uppgiftsinsamlingarna skapar. Kritiken mot uppgiftslämnandet har huvudsakligen bestått i att de uppgiftsskyldiga inte har kunnat påverka insamlingarna innan de kommer till stånd. Dessutom har den uppgiftsskyldige inte kunnat få sin uppgiftsbörda prövad. Den första handlingsvägen är inte tillräcklig. Den andra handlingsvägen är ur statsfinansiell synvinkel f. n. inte realistisk. En samverkan av det slag DEFU föreslår ger på längre sikt en mer tillfredsställande lösning.

Uppgiftsinhämtandet kan minskas genom att man ändrar de metoder som myndigheterna använder när de hämtar in uppgifter. En kvalificerad bedömning av uppläggnings och utformningen av en uppgiftsinsamling krävs. Att enbart se på metodfrågor, blanketter, termer och begrepp, databehandlingsmöjligheter, samutnyttjande av uppgifter osv. ger inte någon helhetsbild. Det är nödvändigt att granska tillkomsten, utfärdandet och tillämpningen av samtliga de regelsystem som leder till uppgiftskrav på företag och kommuner. Först då kan resultat nås som minskar byråkratin och det krångel som förknippas med uppgiftsinhämtandet.

Myndigheter och företrädare för uppgiftslämnarna bör enligt DEFU:s mening samverka så att myndigheternas, företagens och kommunernas intressen kan tillgodoses. Den enskilde uppgiftslämnaren bör kunna få sin egen uppgiftsbörda prövad genom bestämmelser om anstånd och befrielse.

DEFU:s förslag innehåller

1. ett samrådsförfarande mellan en myndighet och företrädare för dem, som berörs av allmänna uppgiftsinsamlingar.
2. vissa generella regler för att få genomföra en allmän uppgiftsinsamling (t. ex. vad beslutet skall innehålla, hur uppgiftslämnarna får betungas, svarstider, anstånd eller befrielse),
3. obligatoriskt samråd för statliga kommittéer.

DEFU föreslår att bestämmelser om samråd och generella regler ges i en särskild lag om statliga myndigheters allmänna uppgiftsinsamlingar från företag, andra näringsidkare eller kommuner. DEFU har inte ansett det nödvändigt att låta lagen omfatta organisationer. Uppgiftsinhämtandet från dessa bedöms inte ha en sådan omfattning att det bör regleras.

Den lag som DEFU föreslår avses inte inskränka myndigheternas enligt lagar och förordningar ålagda rättstillämpande verksamhet, såsom att beskatta, att ge tillstånd eller att utöva tillsyn. Däremot reglerar den myndigheternas beslut att genomföra allmänna insamlingar inom dessa områden.

En företrädare för uppgiftslämnare kan vara en organisation eller ett särskilt samarbetsorgan för organisationer, som på ett representativt sätt kan anses företräda olika uppgiftslämnarkategorier. Dessa företrädares samrådsrätt bör enligt DEFU:s mening betraktas som en partsrättighet. Syftet är att myndigheterna klart skall veta vem eller vilka som har denna partsrättighet. Det är inte avsikten att ett enskilt företag eller en kommun skall ha samrådsrätt. Samrådet bör nämligen inte avse frågor som enbart rör den enskilde uppgiftslämnaren.

DEFU anser att förslaget om samråd och översyner innebär stora fördelar. Myndigheternas behov av uppgifter från näringslivet och kommunerna tillgodoses utan större hinder. Näringslivet och kommunerna kan genom samrådsförfarandet få en inblick i de olika system som finns och en möjlighet att reagera om situationen så kräver. De kan också bistå myndigheterna i deras strävan att skapa rationella uppgiftsinsamlingar. En mindre effektiv detaljgranskning av blanketter undviks. Staten får möjlighet att

pröva om de system den använder är ekonomiskt försvarbara. Den ger förutsättningar för förändringar som kan innebära betydande besparingar.

Svarstider bör i alla slag av uppgiftsinsamlingar sättas så, att uppgiftslämnarna får ordentligt med tid att lämna de begärda uppgifterna.

Eftersom uppgiftsplikten – om den inte fullföljs – kan föranleda vitesföreläggande eller straff, bör möjligheter öppnas för rätt till anstånd och befrielse.

Det bör uppmärksammas att den lag som DEFU föreslår även i tillämpliga delar gäller frivilliga allmänna uppgiftsinsamlingar. Därmed menas insamlingar där det inte finns någon skyldighet att lämna uppgifter. För att undvika missförstånd om en insamling är frivillig eller ej bör i varje beslut om uppgiftsinsamling anges:

- det författningsstöd myndigheten har
- vilka som omfattas av skyldigheten att lämna uppgifter
- vad den uppgiftsskyldige skall iaktta när han lämnar uppgifterna
- information om vad uppgifterna skall användas till
- om samråd skett och i så fall med vem.

För att den uppgiftsskyldige skall ha klart för sig sin skyldighet, föreslår DEFU att en myndighet skall foga sitt beslut om insamlingen till den blankett e. d. som tillställs den uppgiftsskyldige. I fråga om frivilliga insamlingar bör myndigheten klart ange att insamlingen är frivillig.

I de utredningsdirektiv som tillställs de statliga kommittéerna bör i fortsättningen enligt DEFU:s mening införas en regel, som innebär att en kommitté i sina förslag skall göra en analys och utvärdering av vad informationskraven på företagen, kommunerna och myndigheterna får för effekter i förhållande till det syfte som kommitténs förslag har. Kommittéerna bör således alltid försöka göra en avvägning mellan den kostnad och den nytta som deras förslag kan medföra.

Kommittéarbetet bör vidare bedrivas så att de enkäter eller undersökningar, som kommittéerna önskar få till stånd, skall vara förberedda så att de ger ett minimalt arbete för uppgiftslämnarna. Enkäterna och undersökningarna bör alltid vara frivilliga. DEFU föreslår att en obligatorisk samrådsskyldighet införs för kommittéerna. Samrådet skall ske med företrädaren.

DEFU har försökt klarlägga om sekretess- och integritetsskyddet hindrar samordning av uppgiftsinsamlingar och samutnyttjande av uppgifter. DEFU:s prövningsverksamhet, företagsbesök och utvärderingen av statskontorets dokumentationscentral pekar på att dubbelinsamlingar är få och att möjligheten till samordnat datautnyttjande är begränsad. DEFU anser sammanfattningsvis att inget tyder på att sekretess- eller integritetsfrågorna innebär hinder av större betydelse för uppgiftsinsamlingarna.

DEFU har i enlighet med sina direktiv också studerat för- och nackdelar med att ersätta företagen för deras uppgiftslämnande. DEFU anser det viktigare att på andra sätt än genom ersättning skapa ändrade förhållanden

för uppgiftslämnarna. En bra metod anser DEFU vara att myndigheterna i ökad utsträckning försöker beräkna kostnaderna för de uppgiftsskyldiga. Härigenom skapas en bättre avvägning mellan kostnad och nytta.

Underbilaga 1.2

Sammanställning av remissyttranden över delegationens för företagens uppgiftslämnande (DEFU) betänkande (SOU 1981:58) Samverkan vid uppgiftslämnande

Över DEFU:s betänkande (SOU 1981:58) Samverkan vid uppgiftslämnande har remissyttranden avgetts av justitiekanslern, datainspektionen, socialstyrelsen, riksförsäkringsverket (RFV), trafiksäkerhetsverket (TSV), sjöfartsverket, luftfartsverket, transportrådet (TPR), statistiska centralbyrån (SCB), bankinspektionen, försäkringsinspektionen, konjunkturinstitutet, statskontoret, riksrevisionsverket (RRV), riksskatteverket (RSV), riksarkivet, skolöverstyrelsen (SÖ), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), lantbruksstyrelsen (LBS), statens jordbruksnämnd, statens livsmedelsverk, skogsstyrelsen, fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, statens strålskyddsinstitut, kommerskollegium, generaltullstyrelsen, näringsfrihetsombudsmannen (NO), statens pris- och kartellnämnd (SPK), konsumentverket, överstyrelsen för ekonomiskt försvar (ÖEF), exportkreditnämnden, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, bostadsstyrelsen, statens planverk, statens vattenfallsverk, statens provningsanstalt, länsstyrelsernas organisationsnämnd (LON), riksdagens ombudsmän, fullmäktige i Sveriges riksbank, länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Västmanlands, Gävleborgs och Norrbottens län, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO) samt gemensamt av Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Lantbrukarnas riksförbund, Svenska bankföreningen, Svenska handelskammarförbundet, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen, Statsföretagens förhandlingsorganisation, Kooperativa förbundet, Kooperationens förhandlingsorganisation, Svenska företagares riksförbund, Tidningarnas arbetsgivareförening, Svenska försäkringsbolags riksförbund, Sveriges kooperativa och allmännyttiga bostadsföretags förhandlingsorganisation, Svenska arbetsgivareföreningen, Bankinstitutens arbetsgivareorganisation och Svenska sparbanksföreningen.

SÖ har bifogat yttranden av länskolnämnderna i Östergötlands, Jönköpings, Göteborgs och Bohus, Gävleborgs och Norrbottens län. Även i en del andra fall har remissinstanser bifogat yttranden från underställda myndigheter eller från organisationer.

Flera remissinstanser – däribland *socialstyrelsen*, *TPR*, och *riksarkivet* – framhåller i likhet med DEFU att uppgiftsinsamlingar är nödvändiga för att myndigheter skall kunna fullgöra sina skyldigheter. Uppgiftslämnandet bör dock enligt flertalet remissinstanser utformas på ett sådant sätt att det inte i onödan betungar företag och kommuner. De ansluter sig därmed till

DEFU:s målsättning att skapa enkelhet i relationerna mellan myndigheter-na och de uppgiftsskyldiga.

SCB, konjunkturinstitutet, socialstyrelsen m. fl. anser det beklagligt att informationsbehovet och gränsdragningar mellan olika typer av informationsbehov inte behandlas i DEFU:s betänkande i nämnvärd grad jämfört med det intresse som ägnats åt uppgiftslämnandet.

Uppgiftslämnarproblematiken måste enligt *SCB:s* synsätt betraktas som en del av det större frågekomplex som gäller vilka behov av information som finns i samhället och hur dessa behov skall tillgodoses. Olika uppgiftslämnarproblem kan svårligen lösas om de inte ställs i relation till de informationsbehov som ligger bakom olika uppgiftsinsamlingar.

Datainspektionen finner att utredningen i första hand tagit sikte på att underlätta och begränsa företagens och kommunernas uppgiftslämnande för att i första hand reducera samhällets totala kostnader. Integritetsfrågorna har enligt inspektionens mening berörts tämligen ytligt.

LON, RSV, LBS, fiskeristyrelsen, skogsstyrelsen, Svenska kommunförbundet och *UHÄ* framhåller att delegationen under försöksperioden har utfört ett värdefullt arbete. *UHÄ* finner dock att de mycket goda erfarenheterna av DEFU:s hittillsvarande verksamhet hade kunnat tas till vara på ett bättre sätt i föreliggande lagförslag.

RFV, bankinspektionen, försäkringsinspektionen, TPR, LON, LBS, ÖEF, generaltullstyrelsen, statens planverk, länsstyrelserna i Malmöhus och Norrbottens län, luftfartsverket, riksarkivet, statens jordbruksnämnd, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, TCO, SACO/SR samt *Sveriges industriförbund* och de andra organisationer som avgett gemensamt yttrande tillstyrker i stort DEFU:s förslag till lagstiftning.

RRV har inte någon principiell erinran mot den reglering av uppgiftslämnandet som DEFU föreslår. Ett alternativt sätt att tillgodose behovet av författningsreglering är emellertid enligt *RRV:s* mening att komplettera de bestämmelser som finns i 4 § tredje stycket allmänna verksamstadgan.

Skogsstyrelsen ifrågasätter om det är nödvändigt att i lag reglera dessa frågor, men tillstyrker i stort lagförslagets utformning.

Några remissinstanser såsom *AMS, justitiekanslern, sjöfartsverket, statens livsmedelsverk, statens strålskyddsinstitut, statens vattenfallsverk* och *bostadsstyrelsen* har ingen principiell erinran mot DEFU:s lagförslag. *Bostadsstyrelsen* förutsätter dock att tillämpningen av lagen inte medför någon begränsning av styrelsens möjligheter att hämta in uppgifter för sin instruktionsenliga verksamhet.

Socialstyrelsen, SCB, konjunkturinstitutet, statskontoret, RSV, statens naturvårdsverk, kommerskollegium, konsumentverket, SPK, arbetarskyddsstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms och Västmanlands län, TSV, UHÄ, NO, fullmäktige i Sveriges riksbank och *LO* avstyrker lagförslaget.

SÖ kan inte tillstyrka att en lag av den föreslagna utformningen utfärdas

med giltighet för kommunsektorns uppgiftslämnande rörande skolväsendet. Ett författningsarbete borde komma till stånd med syfte att ta fram en allmän föreskrift som klarlägger kommunsektorns uppgiftsskyldighet gentemot SÖ och länskolnämnderna.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att DEFU:s lagförslag endast i begränsad mån kan bidra till att minska belastningen på företagen, när det gäller uppgiftsinsamling av det slag som länsstyrelsen bedriver. Nackdelarna ur skatte- och uppbördsförvaltningens synpunkt förefaller vara av sådan omfattning att länsstyrelsen inte anser sig kunna tillstyrka DEFU:s lagförslag i föreliggande utformning.

Det förslag till lag som utredningen lägger fram har enligt *socialstyrelsens* mening en så allmän natur att risk finns för att undersökningar av speciellt slag kan möta onödiga svårigheter. Att vid sådana undersökningar tvingas till ett omständligt byråkratiskt förfarande vid en nödvändig uppgiftsinsamling kan inte vara rimligt. Av de tre alternativa handlingsvägar som utredningen beskrivit förordar socialstyrelsen alternativ 1, nämligen att regeringen utger råd och anvisningar för uppgiftsinsamlandet.

Statens naturvårdsverk, TSV, UHÄ, NO och *länsstyrelsen i Västmanlands län* är av likartad uppfattning. Statskontoret och/eller RRV bör enligt *NO:s* mening få i uppdrag att i sin kontinuerliga granskning särskilt beakta uppgiftsinsamlingen.

SCB anför att DEFU:s författningsförslag som helhet ur rättslig synpunkt inte är väl underbyggt. Förslaget synes t. ex. inte beakta den nya konstitutionella regleringen av uppgiftsinhämtandet från enskilda, vilken innebär att varje uppgiftskrav måste vara reglerat i lag. Vidare saknas i stor utsträckning vägledande motivuttalanden. *SCB* ifrågasätter dessutom behovet och värdet av en gemensam lagreglering. *Konjunkturinstitutet* och *RSV* delar i huvudsak denna uppfattning.

Statskontoret och *SCB* erinrar om att allmänna verksstadgan innehåller ett särskilt åliggande för myndigheter att sträva efter att begränsa och förenkla uppgiftslämnandet och i övrigt se till att arbetet med att lämna uppgifter inte blir mer betungande än vad som kan anses skäligt med hänsyn till ändamålet. *Arbetarskyddsstyrelsen* föreslår reglering i allmänna verksstadgan, myndighetsinstruktioner eller annan författning utfärdad av regeringen.

RSV anser att de bestämmelser som finns i förordningen (1975:567) om rationaliseringsverksamhet inom den civila statsförvaltningen redan täcker in det område som avses med förslaget.

Det föreslagna alternativet med lagstiftning måste enligt *konjunkturinstitutet* rimligen komma att medföra merarbete och därmed ökade kostnader för myndigheterna. *Konjunkturinstitutet* anser det vara en påtaglig brist att de verkliga kostnaderna för samhället resp. företagen i de tre alternativen inte blivit belysta.

LO ser positivt på att en servicefunktion skapas som följer upp och

bevakar uppgiftskraven. Den föreslagna formen för samråd ger emellertid mer intrycket av "vetorätt" för näringslivet. Konsumentintressen och forskningsintressena bör stärkas.

Vid en samlad bedömning anser *statskontoret* att DEFU:s verksamhet och utvecklingen i övrigt de senaste åren lett till restriktivitet vad det gäller myndigheternas uppgiftsinsamling. Särskilda åtgärder kan f. n. inte anses påkallade enligt *statskontorets* mening.

SCB framhåller att verkets olika åtgärder på området, inkl. den samverkan som för statistikproduktionens del sker mellan olika intressenter, fortlöpande medverkar till att underlätta uppgiftslämnandet och att dessa åtgärder bl. a. grundas på redan gällande författningar.

De metoder som *TPR* hittills har använt för insamling av nödvändiga uppgifter har fungerat tillfredsställande. Från uppgiftslämnarnas sida har heller inte förmärkts någon negativ inställning vad beträffar uppgiftsinsamlingens inriktning och omfattning. *TPR* har också successivt verkat för att åstadkomma förenklingar av uppgiftslämnandet på olika områden. Såvitt gäller *TPR*:s verksamhet framstår därför behovet av förändringar i form av författningsreglering eller på annat sätt inte som särskilt stort.

SCB, *bankinspektionen*, *RFV*, *SPK*, *RSV* och *SÖ* framhåller att kontakter och samråd redan i dag tas med skilda branschföreträdare och andra företrädare för uppgiftslämnarna. Beträffande insamling för tillsyn eller tillstånd ifrågasätter *länsstyrelsen i Stockholms län* om inte redan gällande regler och praxis är tillräckliga.

Datainspektionen anser att lagtexten borde innehålla en allmän regel om att det särskilt bör prövas om det ändamål för vilket uppgifterna samlas in kan tillgodoses utan att uppgifterna registreras med anknytning till varje individ. Om detta inte helt är möjligt bör utgångspunkten vara att individrelaterade uppgifter endast används i den omfattning det är nödvändigt.

LBS anser att den föreslagna lagen inte klart anger vilka insamlingar som omfattas av lagen.

RFV anser det vara oklart om den föreslagna lagen berör uppgiftsinsamling i samband med beräkning av pensionsgrundande inkomst och underlag för arbetsgivaravgift.

Konjunkturinstitutet påpekar att informationsinsamling för forskning som sker via universitets- och högskoleväsendet inte berörs av lagförslaget, medan däremot motsvarande insamling via SCB berörs, samt konstaterar att detta gränsdragningsproblem inte alls berörts i betänkandet.

Lagen måste enligt *försäkringsinspektionens* mening kompletteras med en regel om att samråd inte nödvändigtvis måste tillgripas vid varje slags uppgiftsinsamlingar. Undantag måste kunna göras för t. ex. insamlingar som ingår i ett revisionsförfarande, vars syfte skulle kunna äventyras om myndigheten i förväg gett till känna sin avsikt att fordra in uppgifter.

RSV uttalar att den ordning som DEFU föreslår i författningsförslaget svårligen synes kunna tillämpas inom beskattningsförfarandet.

Konsumentverket utgår från att lagen ej omfattar dess och konsumentombudsmannens infordrande av uppgifter i samband med tillsyn av företagens marknadsföring och avtalsvillkor och vid tillämpningen av konsumentkreditlagen.

Luftfartsverket anser att 1 § bör kompletteras så att det klart framgår att insamlingar i ett förvaltningsprocessuellt förfarande inte omfattas av lagen.

Riksarkivet har invändningar mot att lagförslaget omfattar även uppgiftsinsamlingar från kommuner, bl. a. eftersom dessa förutsätts ha andra attityder till statliga myndigheter än vad företag har, och anser att frågan behöver utredas ytterligare.

Sveriges industriförbund och de andra organisationer som avgett gemensamt yttrande utgår från att riksdagens verk omfattas av den föreslagna lagen.

UHÄ anser att uppgiftsinsamlingar för forskningsändamål bör undantas från lagens tillämpningsområde.

Statens jordbruksnämnd anser det vara oklart när en insamling skall anses så omfattande att den faller under lagens tillämpningsområde.

Flera remissinstanser har synpunkter på det föreslagna samrådsförfarandet. *Socialstyrelsen*, *SCB*, *bankinspektionen*, *konjunkturinstitutet*, *SÖ*, *skogsstyrelsen* m. fl. befarar att detta kan leda till ökad byråkrati och onödig omgång.

Vidare anser *länsstyrelsen i Stockholms län* att grundläggande begrepp inte har klargjorts tillräckligt. Lagförslaget ger stora möjligheter till feltolkningar.

Framför allt är företrädarebegreppet enligt *SCB*, *RSV*, *kommerskollegium*, *riksarkivet* m. fl. inte tillräckligt preciserat. Likaså anser några remissinstanser, däribland *SPK*, att begreppet "allmän uppgiftsinsamling" måste preciseras.

Sammanställning av remissyttranden över rapporten ”Basregister över företag och andra organisationer – ett principförslag”

Efter remiss har yttranden över BASUN:s rapport ”Basregister över företag och andra organisationer – ett principförslag” avgetts av: domstolsverket, rikspolisstyrelsen, brottsförebyggande rådet, centralnämnden för fastighetsdata, datainspektionen, bokföringsnämnden, försvarets rationaliseringsinstitut, riksförsäkringsverket, postverket, televerket, trafiksäkerhetsverket, riksrevisionsverket, datamaskincentralen för administrativ databehandling, riksarkivet, statens naturvårdsverk, kommerskollegium, generaltullstyrelsen, patent- och registreringsverket, statens pris- och kartellnämnd, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, statens industriverk, länsstyrelsernas organisationsnämnd, Stockholms läns utvecklingsfond och Jämtlands läns utvecklingsfond.

Följande länsstyrelser har – efter hörande av lokala skattemyndigheter och kronofogdemyndigheter – avgivit yttranden: länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Blekinge, Malmöhus, Göteborgs och Bohus län, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs samt länsstyrelsen i Norrbottens län.

Remissyttranden har också avgetts av datalagstiftningskommittén (Ju 1976:05), sårbarhetsberedningen (Fö 1981:02), ADB-beredningsgruppen (C 1973:06), Stockholms, Uppsala, Malmö och Gävle kommuner, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation – Familjeföretagen, Lantbrukarnas riksförbund, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Landsorganisationen i Sverige, Svenska arbetsgivareföreningen och Sveriges industriförbund (gemensamt yttrande), Sveriges arbetsledareförbund, Föreningen Sveriges kronofogdar, Föreningen Sveriges fögderitjänstemän, Sveriges direktreklamförening, Försäkringsbranschens serviceaktiebolag samt Upplysningscentralen UC AB.

1 Allmänt

Flertalet remissinstanser stödjer utredningens förslag i princip. Några remissinstanser är kritiska till förslaget utifrån skilda utgångspunkter, men ingen remissinstans avstyrker helt.

Sårbarhetsberedningen framhåller att förekomsten av ett basregister av den föreslagna utformningen utgör en allvarlig sårbarhetsfaktor för det

svenska samhället. *Rikspolisstyrelsen* (RPS), *centralnämnden för fastighetsdata* (CFD) och *länsstyrelsen i Västmanlands län* framhåller att ett register som det av utredningen skisserade förlorar sin användbarhet om inte fler uppgifter om företagen och organisationerna förs in i registret. *Sveriges direktreklamförening* påpekar att utredningen inte undersökt huruvida de tänkta avnämarna kommer att utnyttja registret om de härigenom endast får tillgång till föreslagna basuppgifter.

Riksrevisionsverket (RRV) anser det sannolikt att stora rationaliseringsvinster finns att hämta om förslaget genomförs. Andra – *överstyrelsen för ekonomiskt försvar* (ÖEF), *Lantbrukarnas riksförbund* (LRF) och *länsstyrelsen i Göteborg och Bohus län* – framhåller att de inte definitivt tar ställning till förmån för utredningens förslag förrän det säkert kan fastställas att förslaget är ekonomiskt försvarbart.

2 Användningsområden

Många remissinstanser har framfört ett allmänt intresse av att använda basregistret.

Ett antal myndigheter – bl. a. *kommerskollegium*, *ÖEF*, *riksförsäkringsverket* (RFV), *statens naturvårdsverk* och *riksarkivet* – anser att de för egen del har liten eller ingen användning av ett basregister, men är ändå utifrån allmänna utgångspunkter positiva till förslaget.

Svenska kommunförbundet framför att kommunerna har ett klart dokumenterat intresse av uppgifter om företag och arbetsställen såväl för administrativ användning som för planeringsändamål. *Föreningen för kommunal statistik och planering* liksom *Malmö kommun* hävdar att kommunerna kostnadsfritt årligen bör få utdrag ur basregistret i form av magnetband och datalistor. Som användningsområden inom den kommunala verksamheten ser *Malmö kommun* uppgifter inom administration och samhällsplanering (sysselsättnings-, trafik-, energi- och skolplanering). Även *Gävle*, *Stockholms* och *Uppsala kommuner* pekar på registrets användbarhet inom den kommunala planeringen, inte minst inom det näringspolitiska området.

Flertalet länsstyrelser framhåller att de har ett stort behov av basuppgifter beträffande företag i det egna länet. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* förordar att basregistret förankras regionalt. En sådan modell skulle underlätta en lösning av sekretessproblematiken samtidigt som förbättrad aktualitet och kvalitet skulle erhållas.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län och *ADB-beredningsgruppen* förordar likaså en regionalisering av basregistret. En sådan registerlösning utesluter dock inte att man kan behöva centrala register baserade på de regionala. *CFD* och *länsstyrelsen i Kalmar län* understryker vikten av att klarlägga de tekniska, organisatoriska och juridiska aspekterna på en regional registerföring. *Länsstyrelserna i Jönköpings* och *Blekinge län* ser det som

nödvändigt att länsstyrelsen ges möjlighet att sprida inhämtade basuppgifter vidare när så efterfrågas.

Föreningen *Sveriges kronofogdar* förutsätter att kronofogdemyndigheterna får direktåtkomst till basregistret via terminal. *Kronofogdemyndigheterna i Ystad, Göteborg, Enköping, Västerås, Köping och Landskrona* framhåller värdet av ett sammanhållet företags- och arbetsställeregister som bl. a. kommer att underlätta identifieringen av företag. *Kronofogdemyndigheterna i Västerås, Köping, Lund, Uddevalla och Landskrona* uppger dock att det föreslagna registerinnehållet är för "tunt" för att svara mot kronofogdemyndigheternas behov.

Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Sveriges arbetsledares förbund (SALF) och Sveriges hantverks- och industriorganisation – familjeföretagen (SHIO) ser inrättandet av ett basregister som en åtgärd att underlätta kampen mot den ekonomiska brottsligheten. *SHIO* föreslår att en obligatorisk företagsregistrering skulle kunna knytas till basregistret. Bevis om gjord registrering skulle därefter kunna utfärdas. *Landsorganisationen i Sverige (LO)* framhåller att även det föreslagna registret kan bli av stort värde för bevakning av att alla medlemmar blir anslutna till befintliga lag- och avtalsenliga försäkringssystem. *BRÅ* anser att myndigheternas utnyttjande av basregistret mycket är en kostnadsfråga.

RPS framför att basregistret enligt principförslagets utformning endast i undantagsfall kan användas av polisen. Kompletteras registrets innehåll med uppgift om ägare, delägare m. m. skulle däremot ett sådant basregister väsentligt förenkla och effektivisera polisens spanings- och utredningsverksamhet samt även polisens hjälpverksamhet. *Statens pris- och kartellnämnd (SPK)* uppger att basregistret kan användas som uppdateringsregister för butiksregistret men även skulle kunna användas som urvalsram för olika typer av utredningsverksamhet. *Arbetskyddsstyrelsen* uppger att man även i framtiden kommer att föra egna arbetsställeregister men att dessa register kan uppdateras med hjälp av basregistret.

3 Registerbestånd m. m.

LO framhåller att det är viktigt att samtliga jordbrukare och fastighetsägare ingår i basregistret. Detta är av vikt för att kunna skapa sig en bild av olika personers samlade affärsmässiga aktiviteter. *LRF* delar utredningens åsikt att man närmare bör undersöka behovet av jordbruksföretag i basregistret och studera om det här är möjligt att samla in uppgifterna från det av Lantbrukarnas Riksförbund förda lantbruksregistret. För *arbetskyddsstyrelsens* del är det viktigt att jordbruksföretag och fastighetsägare kommer med i registret, eftersom det häribland finns många personer som inrapporterat arbetsskador.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och Sveriges industriförbund av-

styrker utredningens förslag om att försöka skapa en för alla myndigheter gemensam definition av arbetsställeenheter och enhetliga arbetsställebeteckningar. Systemet skulle kunna bli inflexibelt i förhållande till de snabba förändringar som kännetecknar näringslivets verksamhet.

Sveriges grossistförbund och *Sveriges köpmannaförbund* tycker att basregistret bör begränsas till att omfatta enheter som bedriver någon form av ekonomisk verksamhet som ej är av tillfällig art. På så vis skulle de 100 000 oskiftade dödsbon samt de personer som tillfälligt har haft någon anställd, t. ex. i hushållet eller för reparationer i hemmet, exkluderas ur registret. En liknande åsikt förs fram av *länsstyrelserna i Kronobergs, Malmöhus och Jönköpings län*.

Datainspektionen framhåller att enligt 3 § datalagen (1973:289) får registret inte innehålla andra personer än vad som överensstämmer med ändamålet med registret. Det är därför inte tillåtet att registrera arbetsgivare med hushållsanställda samt tillfälliga arbetsgivare i separata enheter med hänvisning till att dessa inte är "av intresse" i detta sammanhang. Denna mening framförs också av *datagalagstiftningskommittén (DALK)*, som menar att fysiska personer endast bör registreras om det finns ett uttalat behov härför.

SAF och *Sveriges industriförbund* yrkar på att enskilda firmor tilldelas organisationsnummer. *Länsstyrelsernas organisationsnämnd (LON)* efterlyser också en utredning om organisationsnummer för enskilda näringsidkare.

4 Registerinnehåll

Remissinstanserna kan grovt delas upp i tre grupper beroende på framförda synpunkter på registerinnehåll.

Den ena gruppen framhåller att registerinnehållet bör begränsas till ett fåtal klart definierade uppgifter av basuppgiftstyp. Ett antal remissinstanser föreslår därför – jämfört med utredningens förslag – ytterligare begränsningar av innehållet. *SAF*, *Sveriges industriförbund*, *Sveriges hantverks- och industriorganisation - Familjeföretagen* och *sårbarhetsberedningen* är utifrån olika utgångspunkter tveksamma till uppgifter om arbetsställen. Uppgift om "tidigare identitet" ifrågasätts bl. a. av *patent- och registreringsverket (PRV)* och *datainspektionen*. De av myndigheterna anförda skälen mot denna uppgift är bl. a. att den är oklart definierad. Uppgift om "annan benämning" på inregistrerad firma avstyrks av *PRV*. En sådan uppgift kan urholka firmaskyddet. *Datainspektionen* påpekar att sådana statusuppgifter som konkursmarkering kan medföra att registret omfattas av kreditupplysningslagen, vilket minskar registrets användningsområde.

Den andra gruppen av remissinstanser framhåller att registerinnehållet måste utökas för att basregistret skall bli användbart.

Uppgift om ägare efterfrågas bl. a. av *LO* och *Föreningen Sveriges kronofogdar*. Uppgift om firmatecknare/företrädare för juridisk person efterfrågas av *länsstyrelserna i Stockholms, Norrbottens, Gävleborgs, Malmöhus, Örebro och Jönköpings län* samt av *LON, BRÅ, RPS, lokala skattemyndigheten i Piteå och Solna* och av *kronofogdemyndigheterna i Malmö, Gävleborg, Stockholm och Handen*. Andra uppgifter som efterfrågas är bl. a. koncernsamband, kopplingar mellan adress och fastighet, uppgift om aktiekapital, omsättning, näringsförbud och exakt uppgift om antal anställda.

Den tredje gruppen biträder i stort föreslagen omfattning av registret. Till denna grupp hör bl. a.: *ADB-beredningsgruppen, domstolsverket, Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag, Sveriges direktreklamförening och ÖEF*.

5 Insamlingsvägar

Flertalet remissinstanser biträder utredningens förslag till insamlingsvägar för basuppgifter. *Länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings och Kalmar län* anser att skattemyndigheterna med sin lokalkännedom är väl lämpade att samla in företagsuppgifter till basregistret. En förutsättning är dock att myndigheterna ges erforderliga resurser för nya arbetsuppgifter. *Lokala skattemyndigheterna i Uddevalla och Enköping* är tveksamma till förslaget om att skattemyndigheterna skall samla in uppgifter för andra ändamål än beskattning.

Datainspektionen för fram tanken att den registeransvariga myndigheten på sikt bör samla in uppgifterna direkt för att avlasta skattemyndigheterna.

Länsstyrelsen i Malmöhus län framför liknande tankegångar.

DAFA uppger att det finns skäl att pröva huruvida inte förändringar i uppgifter om adresser och telefonnummer bör samlas in direkt till spridningsansvarig myndighet. Aktualitetskravet är speciellt avgörande för dessa uppgifter. *DAFA* är beredd att handha denna uppgift. *CFD* framhåller för sin del att all avisering till basregistret bör ske via SCB. Risk finns annars att basregistret och SCB:s arbetsställeregister efter en tid inte kommer att överensstämma.

Uppsala kommun anser att utredningen underskattat den insats som krävs av kommunerna för att uppdatera registret. Kommunen anser dock att kommunerna bör delta i detta uppdateringsarbete.

6 Ansvar för spridning av basuppgifter

Frågan om vilket organ som skall ges ansvar för spridningsfunktionen har föranlett 23 av remissinstanserna att förorda antingen SCB eller *DAFA*.

Följande remissinstanser framhåller att DAFA bör ansvara för avisering och registerföring – *Landstingsförbundet, SAF, Sveriges industriförbund, länsstyrelsen i Stockholms län, datainspektionen, RPS, Sveriges direktreklamförening, Försäkringsbranschens Serviceaktiebolag, kommerskollegium* samt DAFA.

De remissinstanser som tycker att SCB bör svara för avisering och registrering är *länsstyrelserna i Örebro, Västmanlands, Gävleborgs, Kalmar, Göteborgs och Bohus län, ADB-beredningsgruppen, RFV, CFD, statens industriverk, Örebro läns landsting* samt *Uppsala, Stockholms och Malmö kommuner*.

Utöver ovan nämnda remissinstanser har via underhandsremiss inhämtats ytterligare synpunkter på ansvarsfrågan.

De remissinstanser som förordar DAFA baserar sina ställningstaganden huvudsakligen på uppfattningen att DAFA är mer användarneutral än SCB, att DAFA redan ansvarar för motsvarande funktion beträffande det statliga Person- och Adressregistret (SPAR) samt att flera registeranvändare redan har upparbetade kontaktvägar med DAFA.

Argumenten för SCB baseras i stort på att SCB har byggt upp en stor kunskaps- och faktabas om företags- och arbetsställeregistrering, att SCB har väl upparbetade kontakter med länsstyrelser, kommuner m. fl. samt att det är en fördel om spridningsansvaret åvilar en myndighet med ansvar även för registerinnehållet.

Länsstyrelsen i Kronobergs län avvisar bestämt en uppläggning av den modell som BASUN föreslår. I stället kräver länsstyrelsen att en regional lösning snarast utreds. *Lokala skattemyndigheten i Göteborg* är av samma åsikt.

Statens naturvårdsverk framhåller att den skisserade driftformen och ansvarsfördelningen verkar onödigt komplicerad. Verket menar bl. a. att BASUN inte tillräckligt har klargjort DAFA:s roll i driftsystemet. Vidare menar verket att utredningen inte har redovisat en övertygande analys av de organisatoriska och samarbetsmässiga problem, som man menar att den föreslagna driftformen leder till.

ÖEF anser att den av BASUN skisserade modellen för förläggning av basregistret inte är tillfredsställande från beredskapssynpunkt.

DAFA framhåller att man genom uppbyggnaden av SPAR investerat i ett antal programprodukter som i princip ograverat kan användas för ett företagsregister. Dessutom håller DAFA på att bygga upp ett omfattande datanät för att tillgodose behovet av terminalanslutning till SPAR. Om spridningsdelen förläggts till DAFA kommer denna stora användarkategori att kunna få företagsinformation utan ytterligare investeringar. DAFA pekar även på att man har en fullt utbyggd marknadsföringsorganisation kring SPAR, som redan i dag har kontakt med en stor del av de potentiella kunderna. DAFA har också i dag driftansvaret för RSV:s organisationsnummerregister. DAFA anser att man är väl förberedd att åta sig ansvaret för drift och marknadsföring av basregistret.

SCB har i sitt samrådsyttrande, vilket refererats tidigare, redovisat centralbyråns argument för att basregistret skall förläggas dit. RSV förordar i sitt samrådsyttrande att registret förläggs till DAFA.

Försäkringshögskolans Serviceaktiebolag anser att det är viktigt att registret utformas, så att största möjliga överensstämmelse med SPAR:s utformning uppnås. Samma terminalnät bör kunna användas för åtkomst till SPAR resp. basregistret.

De kronofogdemyndigheter som yttrat sig över ansvarsfrågan har föreslagit DAFA som registerhållare.

Föreningen för kommunal statistik och planering anser det orationellt att inte utnyttja SCB:s kunskaper om företagsregistrering. SCB bör därför få ansvaret för ett basregister som bör fungera som ett "företagens RTB". Liknande tankegångar framförs av bl. a. *Stockholms* och *Uppsala kommuner*.

SAF och *Sveriges industriförbund* framhåller i sitt gemensamma yttrande att man ansluter sig till utredningens förslag om DAFA som registerförare. Genom att lägga registret hos en användarneutral instans ökas förutläggningarna för att registret strikt begränsas till sin basdatafunktion.

7 Författningsreglering

SAF och *Sveriges industriförbund* pekar på förhållandet att uppgifter som ingår i basregistret kan komma att få rättslig verkan i olika sammanhang, t. ex. i frågor rörande företags hemvist. Innehållet i basregistret bör enligt *SAF* och förbundet noggrant definieras och avgränsas i lag. Även ansvar för insamling, registrering, registerföring och uppgiftsspridning bör lagregleras.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att handels- och föreningsregistren inte kan hållas ansvariga beträffande uppgifter som lämnats till basregistret och därifrån vidarebefordrats till handels- och föreningsregistret.

Länsstyrelsen i Norrbottens län samt *lokala skattemyndigheten i Solna* diskuterar även den eventuella nödvändigheten av att i olika sammanhang tillgripa sanktionsmedel vid inhämtande av uppgifter. Länsstyrelsen menar t. ex. att bestämmelserna i 79 § uppbördslagen bör kompletteras så att det klart framgår att även utebliven uppgift om antal anställda omfattas av där angiven påföljd.

Datainspektionen anser i likhet med *sårbarhetsberedningen*, *BRÅ*, *Skånes handelskammare* m. fl. att basregistret bör författningsregleras och att regleringen av SPAR här bör kunna tjäna som en lämplig förebild (se SFS 1981:4). Även *DALK* delar uppfattningen om behovet av författningsreglering och betonar särskilt vikten av att ändamålet med registret tydligt läggs fast.

8 Integritet, sekretess och sårbarhet

Datainspektionen understryker vikten av att basregistrets innehåll begränsas till ändamålet för den föreslagna verksamheten. Registret bör därför inte innehålla tillfälliga arbetsgivare eller hushållsanställda; registrering av personer bör ske på grund av att personen driver rörelse. Inspektionen framhåller vidare att faktauppgifter – grundade på myndighets beslut – inte bör blandas med "mjukare" uppgifter. På denna grund avstyrker inspektionen att uppgift om "tidigare identitet" registreras. *DALK* är också tveksam till registrering av personer som inte har någon inregistrerad firma. Eventuella samkörningar med andra register bör vidare prövas ingående.

Länsstyrelsen i Kronobergs län tycker att sekretessfrågorna behandlats ofullständigt av utredningen. Även *länsstyrelserna i Uppsala och Jönköpings län* anser att rättsläget beträffande sekretessfrågorna måste klarläggas. *Sårbarhetsberedningen* anser – och får där stöd av bl. a. *DALK* – att behovet av varje enskild uppgift i registret grundligt bör prövas. Speciellt viktigt är det att registret endast medges att innehålla uppgifter av baskaraktär. *Sårbarhetsberedningen* ställer sig frågande inför behovet av en central registrering av antalet arbetsställen. Beredningen menar också att en ohämmad spridning av uppgifter från ett basregister över företag kan leda till ödesdigra konsekvenser från sårbarhetssynpunkt. Vidare anser beredningen att uppgiftsinsamlingen inte nödvändigtvis måste, annat än i inledningsskedet, ske genom RSV:s försorg. Det är förenat med fördelar ur sårbarhetssynpunkt om RSV kan frigöras från denna uppgift.

Länsstyrelsen i Kronobergs län framhåller de fördelar ur sekretess- och sårbarhetssynpunkt som följer med en regional driftstruktur.

9 Kostnader och intäkter

RRV anser att det sannolikt finns stora rationaliseringsvinster att hämta för såväl uppgiftslämnare som registerhållare och användare genom att inrätta ett basregister över företag och andra organisationer.

Många myndigheter – som *BASUN* räknat som troliga användare av ett basregister – har i sina remissvar visat ett intresse för att använda registret, men har ej redovisat vilka eventuella besparingar som kan göras. Detta gäller bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen*, *generaltullstyrelsen*, *SPK* och flertalet kronofogdemyndigheter.

Arbeterskyddsstyrelsen framhåller att man med hjälp av basregistret skulle få bättre kvalitet på sina uppgifter, men att detta inte skulle innebära någon besparing av personal eller andra kostnader.

SPK anser att kvalitetskraven på basregistret kommer att kräva stora resursinsatser, varför det är osäkert om ett införande totalt sett kan medfö-

ra några besparingar. *Sveriges grossistförbund* och *Sveriges köpmannaförbund* anser likaså det vara stor risk att ett basregister inte kommer att medföra några väsentliga besparingar i berörda verk. Enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* får det anses som uteslutet att systemet kan bli självfinansierande. *LRF* understryker utredningens slutsats om att en mer fullständig kalkyl bör presenteras innan ett beslut om genomförande av ett basregister tas.

ADB-beredningsgruppen bedömer att den uppskattning som statskontoret gjort av dubbelarbetet i Kronobergs län (beräknat till 2–3 personer per län för beredning av basuppgifter) är en underskattning. Den indirekta vinsten genom bättre planering är emellertid mycket svår att uppskatta i budgettermer.

Samtliga lokala skattemyndigheter, PRV, postverket samt några *länsstyrelser* framhåller att förslaget för deras del får både positiva och negativa effekter men att kostnaderna överstiger intäkterna.

Beträffande frågan om avgiftsbeläggning yrkar *BRÅ* på avgiftsbefrielse beträffande brottsbekämpande myndigheter. *Föreningen för kommunal statistik och planering* yrkar på avgiftsbefrielse för kommunerna liksom *Malmö* m. fl. kommuner. *LON* anser att handels- och föreningsregistren bör få gratis tillgång till registret. *CFD* vill behålla nuvarande avgiftsfria avisering från länsstyrelserna. Flera länsstyrelser vill ha kostnadsfria utdrag ur basregistret.

10 Övriga synpunkter

Flera remissinstanser, däribland *postverket*, ett flertal *lokala skattemyndigheter, televerket, DALK, BRÅ, Svenska kommunförbundet, arbetarskyddsstyrelsen* och *Sveriges direktreklamförening* har visat intresse för att nära följa utredningens fortsatta arbete eller erbjudit sig att medverka i detta.

RRV anser att den vidare utformningen av taxesättningen för registerutdrag skall ske i nära kontakt med *RRV*.

Arbetarskyddsstyrelsen, bokföringsnämnden, Malmö kommun, Föreningen för kommunal statistik och planering m. fl. understryker vikten av att utarbeta definitioner, förkortningsregler etc. för bl. a. företagsnamn. *Bokföringsnämnden* saknar en entydig definition på begreppet näringsidkare och anser att en sammankoppling av näringsidkarbegreppet med skyldighet att vara registrerad i basregistret skulle kunna vara en praktisk lösning på dagens osäkerhet om vilka som är bokföringsskyldiga.

ADB-beredningsgruppen m. fl. betonar kravet på flexibla bearbetningsmöjligheter för att möjliggöra olika former av sökrutiner och registeruttag. Flera remissinstanser pekar även på nyttan av direktåtkomst till basregistret via bildskärmsterminaler. *Kronofogdemyndigheterna i Malmö*,

Trelleborg och *Ystad* framhåller att basregistret, för att få önskad effekt, bör anslutas till REX-systemet via direktanslutning av myndighetens REX-terminaler.

LO framför tanken på att skapa någon form av direkt intresse för företagen både att finnas registrerade i basregistret och att bli avregistrerade när företagen upphör med verksamhet. Som exempel på möjliga vägar att skapa sådana incitament nämner *LO* obligatorisk uppgift om företagsnummer i alla affärsöverenskommelser mellan offentliga myndigheter och företag eller att den juridiska giltigheten görs beroende av registreringen.

SPK föreslår att man vid införandet av det av *RSV* föreslagna basuppgiftskortet även inför en registerhållningsavgift.

HANDELSDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24

Föredragande: statsrådet Molin

Anmälan till proposition om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning såvitt avser handelsdepartementets verksamhetsområde

1 Inledning

Inom handelsdepartementets verksamhetsområde ligger de stora flertalet av de småföretag som är att hänföra till tjänstesektorn, dvs. servicenäringarna. Vidare bereder handelsdepartementet vissa allmänna frågor som rör småföretagen, främst inom den exportfrämjande verksamheten. Till departementets verksamhetsområde hör också åtgärder för att främja turismen i och till Sverige.

Handelsdepartementet ansvarar även för frågor rörande konkurrensförhållandena inom näringslivet. Jag vill erinra om vad jag nyligen i lagrådsremiss med förslag till ny konkurrenslag anförde beträffande de små och medelstora företagen. Jag underströk då att en effektiv konkurrens är förutsättningen för att vi skall kunna ha ett marknadsekonomiskt system och kunna vinna de fördelar som följer därav. Jag betonade vidare att grundvalen i en sådan decentraliserad ekonomi utgörs av de små och medelstora företagen. Av detta följer att åtgärder för att förbättra dessa företags verksamhetsförutsättningar är av central betydelse för en väl fungerande konkurrens och kompletterar de åtgärder som vidtas av de konkurrensvårdande myndigheterna.

Servicenäringarna har en mycket stor betydelse i samhällsekonomin. Av näringslivets samlade bidrag till bruttonationalprodukten och sysselsättningen svarar servicenäringarna sålunda för omkring 45 %. Huvuddelen av antalet företag i landet utgörs av företag inom servicenäringarna. I den förra s. k småföretagspropositionen (prop. 1977/78: 40) om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling, anmälde dåvarande chefen för handelsdepartementet sin avsikt att tillkalla en kommitté för att undersöka behovet av finansieringsstöd och rådgivning för företag inom servicenäringarna. Kommittén, som antog namnet serviceföretagsutred-

ningen, har avlämnat sitt betänkande (SOU 1979: 74) Serviceföretagen – vägar till utveckling. Betänkandet behandlas i det följande tillsammans med hotell- och restaurangutredningens betänkande (SOU 1978: 37) Hotell- och restaurangbranschen. Ett utdrag ur serviceföretagsutredningens betänkande med uppgifter om de strukturella förhållandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 2:1*. De två utredningarna har remissbehandlats. Sammanställningar av remissvaren över betänkningarna i denna del bör fogas till protokollet som *underbilaga 2:2* resp. *underbilaga 2:3*.

I den förra s. k småföretagspropositionen tog dåvarande chefen för handelsdepartementet också upp frågan om samarbete mellan Sveriges turistråd samt regionala organ och andra intressenter för utveckling av regionala produktions- och bokningsorgan. Genom proposition om åtgärder för att främja sysselsättningen i Norrbotten (prop. 1978/79: 127, AU 1978/79: 33, rskr 1978/79: 320) lämnades stöd för att bilda ett storregionalt marknadsföringsbolag för Norrbottens och Västerbottens län. Utvecklingen av dessa organisationer behandlas i det följande.

Den svenska exporten är av avgörande betydelse för utvecklingen av samhällsekonomin. Helt naturligt ligger ansvaret för exportansträngningarna främst på företagen själva. Det ekonomiska läget i Sverige gör det emellertid angeläget att stödja näringslivets satsningar. Sveriges exportråd och den exportfrämjande fältorganisationen (handelssekreterare, handelskamrar och utrikesrepresentationen) har här en central roll att fylla. Det är mot denna bakgrund som de statliga anslagen till dessa har ökat under senare år. Inte minst har detta skett genom riksdagens beslut våren 1981 om ytterligare anslag för exportfrämjande åtgärder budgetåret 1981/82 (prop. 1980/81: 141, NU 1980/81: 58, rskr 1980/81: 426). Denna ytterligare satsning har följts upp i regeringens budgetproposition (prop. 1981/82: 100 bil. 14).

Den verksamhet som Sveriges exportråd bedriver i Sverige och utomlands i samarbete med den exportfrämjande fältorganisationen och andra organisationer i Sverige är till för såväl stora som små företag. Därutöver finns inom exportrådet ett särskilt program för småföretag i syfte att främja deras export. Detta program baseras på riksdagens beslut hösten 1977 med anledning av regeringens proposition om de mindre och medelstora företagen. De särskilda insatserna har av exportrådet i samarbete med regionala utvecklingsfonder, handelskamrar, expo-organisationer och banker successivt byggts ut och fördjupats. Detta har skett inte minst mot bakgrund av det nämnda riksdagsbeslutet våren 1981.

Den 1 juli 1979 inrättades en särskild nämnd vid Sveriges exportråd vars uppgift är att fatta beslut med syfte att främja den svenska exporten av systemleveranser till stora industri- och anläggningsprojekt (prop. 1978/79: 123 bil. 2, NU 1978/79: 59, rskr 1978/79: 415). Vissa tillägg har gjorts i de riktlinjer som utgör underlag för nämndens beslut till gagn för små och medelstora företag. Dessa redovisas i det följande.

I regeringens proposition 1980/81:171 (NU 1980/81:58, rskr 1980/81:426) om export av tjänster från statliga myndigheter och bolag m. m. refereras ett förslag från konsultexportutredningen om statligt stöd för export av tjänster inom småindustrisektorn till främst utvecklingsländer. I propositionen anges att frågan avses behandlas i den kommande propositionen om småföretagsfrågor.

Det tekniska kunnandet måste ständigt utvecklas för att Sveriges internationella konkurrenskraft skall kunna bibehållas och förstärkas. Forskning och utveckling är därför av central betydelse. Även internationell handel med teknik har betydelse i detta sammanhang. Mot den bakgrunden tillkallade regeringen hösten 1979 en särskild utredare för att utreda Sveriges handel med teknik (teknikhandelskommittén).

Vid samma tidpunkt tillkallade regeringen också en kommitté för att bedriva försöksverksamhet med produktsökning och teknikimport i enlighet med riksdagens beslut (prop. 1978/79:123, NU 1978/79:59, rskr 1978/79:416). Denna aktivitet har sin grund i regional- och sysselsättningspolitiska samt industripolitiska motiv. Teknikimportkommittén avser lämna sitt betänkande kring halvårsskiftet 1982.

Teknikhandelskommittén har presenterat sina förslag i betänkandet (Ds H 1981:3) Handel med teknik. En sammanfattning av betänkandet bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 2:4*. Betänkandet har remissbehandlats. En sammanfattning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 2:5*. Kommitténs förslag behandlas i det följande.

2 Servicenäringarna – stöd till turistföretag

Förslag rörande förutsättningarna för verksamheten vid företag inom *servicenäringarna* har lämnats av hotell- och restaurangutredningen i betänkandet (SOU 1978:37) Hotell- och restaurangbranschen samt av serviceföretagsutredningen i betänkandet (SOU 1979:74) Serviceföretagen – vägar till utveckling. Särskilda skrivelser i motsvarande ämnen har inkommit från bl. a. Sveriges hotell- och restaurangförbund och Sveriges köpmannaförbund.

Hotell- och restaurangutredningen föreslog åtgärder på ett stort antal områden nämligen förbättrad tillgång till krediter och rådgivning bl. a. genom att hotell- och restaurangbranschen förs in i de regionala utvecklingsfondernas målgrupp, stöd till utvecklingsprojekt inom branschen, förändringar av alkohollagstiftningen, ökat kommunalt ansvar, förändringar på utbildningsområdet, utredning om ökad chartertrafik till Sverige samt inrättande av ett centralt samrådsorgan för inkvarterings- och serveringsfrågor. I anledning av utredningens förslag på utbildningsområdet har regeringen genom beslut den 30 augusti 1979 överlämnat betänkandet

jämte remissvaren till skolöverstyrelsen och universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) för beaktande samt uppdragit åt UHÄ att utreda den närmare utformningen av en högskoleutbildning inom hotell- och restaurangbranschen. Med anledning av uppdraget har inom UHÄ tillsatts en arbetsgrupp för att bereda hotell- och restaurangutredningens förslag vidare samt företa en översyn av högskoleutbildningen inom storköket och turistnäringen. Frågan om behovet av en utredning av chartertrafiken har minskat genom den ökade prisdifferentiering på reguljärflyget som skett under senare år. Den turist- och rekreationspolitiska utredningen (TUREK) har dessutom i uppdrag att särskilt belysa transportproblematiken inom turistsektorn.

Serviceföretagsutredningens förslag syftade till att förbättra finansierings-, rådgivnings- och utbildningssituationen för de mindre företagen inom servicenäringarna. I första hand borde detta enligt utredningen ske genom att de regionala utvecklingsfondernas målgrupp utvidgades till att omfatta i stort sett alla företag inom servicenäringarna med färre än 50 anställda. Vidare föreslogs att utbildningsgivare med inriktning på servicenäringarna skulle få samma bidragsmöjligheter som andra utbildningsgivare och att resurserna för Statens institut för företagsutveckling skulle förstärkas. Slutligen föreslog utredningen att statliga garantier skulle ges för Handelskreditgruppens (dvs. AB Handelskredit, AB Järnhandelskredit, AB Textilkredit, AB Svensk Hotell- och Restaurangkredit samt Kiosk- och Servicehandels kreditinstitut AB) upplåning för att förbilliga och utöka den utlåning som från dessa institut går till företag inom detaljhandeln och hotell- och restaurangbranschen.

Av de båda betänkandena framgår att servicenäringarna är utpräglade småföretagsbranscher. Serviceföretagsutredningen anger sålunda att omkring 80 % av antalet företag inom servicenäringarna år 1976 hade mindre än fem anställda och att endast 1 % av företagen hade fler än 50 anställda. För hotell- och restaurangbranschen gällde att 75 % av företagen hade fyra eller färre anställda.

Såväl hotell- och restaurangutredningen som serviceföretagsutredningen har som framgått av redovisningen föreslagit att de regionala utvecklingsfondernas målgrupp utvidgas till att omfatta även serviceföretag. Hotell- och restaurangföretag bör därvid enligt hotell- och restaurangutredningen prioriteras.

Serviceföretagsutredningen framhåller att ett flertal av de problem som företag inom servicenäringarna har är förknippade med det förhållandet att företagen i stor utsträckning är småföretag. Sådana problem kan vara kapitalbrist och svårigheter med planering av marknadsföring, personal och ekonomi. En undersökning som utredningen har låtit göra visade att av de mindre och medelstora detaljhandelsföretagen kunde vart tionde inte genomföra planerade investeringar under perioden 1973–1977 p. g. a. problem med kapitalanskaffningen. Utredningen konstaterade vidare att

många företag inom servicenäringsarna ordnar delar av sin finansiering via leverantörer, vilket kan medföra bindningar till leverantören som verkar konkurrensbegränsande.

Serviceföretagsutredningen framhåller vidare att samhället redan på ett flertal områden har vidtagit åtgärder i syfte att undanröja de svårigheter som möter småföretagen. Det gäller främst på kredit- och kapitalförsörjningsområdet och på företagsserviceområdet. Flera olika organ har inrättats på både central och regional nivå. Flera av dessa organ, bl. a. de regionala utvecklingsfonderna, är i sin verksamhet främst inriktade på de tillverkande företagen. Det är otillfredsställande anser såväl serviceföretagsutredningen som hotell- och restaurangutredningen att förutsättningarna för att få hjälp i form av rådgivning eller kreditstöd är olika för industri å ena sidan och servicenäringsarna å den andra. Företag bör oberoende av branschtillhörighet ha möjlighet att få del av sådana stödåtgärder som här avses. Det bör enligt utredningen vara en strävan från samhällets sida att inom ramen för näringspolitiska insatser söka nå samtliga utvecklingsbara företag som kan vara i behov av stöd eller hjälp i någon form oberoende av företagets branschtillhörighet.

Utredningen understryker i detta sammanhang servicenäringsarnas stora betydelse för konsumenterna och deras viktiga funktion i samhällsekonomin – inte minst från sysselsättningssynpunkt. Det föreligger också ett starkt ömsesidigt beroende mellan serviceföretagen och de tillverkande företagen. För sin fortsatta utveckling är industriföretagen beroende av bl. a. möjligheter att anlita serviceföretag av olika slag. Genom servicenäringsarna avsätts sålunda de tillverkande företagens produkter. Önskar man en gynnsam utveckling bland industriföretagen krävs att också gynnsamma förutsättningar finns för utveckling bland de tjänsteproducerande företagen. Nya affärsidéer hos serviceföretagen som ökar effektiviteten kan bidra till att hela näringslivets konkurrenskraft ökar liksom den ekonomiska tillväxten och välfärden framhåller serviceföretagsutredningen.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att utvecklingsfondernas målgrupp successivt byggs ut till att omfatta i princip samtliga näringar. I ett första steg bör utvidgningen omfatta följande näringsgrenar eller delar av näringsgrenar:

- Byggnadshantverk
- Konsumtionsvaruinriktad partihandel
- Partihandel med transportmedel, bränsle och drivmedel
- Handelsförmedling av konsumtionsvaror
- Handelsförmedling av transportmedel, bränsle och drivmedel
- Dagligvaruhandel
- Sällanköpsvaruhandel
- Bil- och drivmedelsdetaljhandel
- Restaurang- och hotellrörelse

- Uppdragsverksamhet
- Renings-, renhållnings- och rengöringsverksamhet
- Reparations-, tvätteri- och annan serviceverksamhet.

Förslaget innebär att målgruppen i stort sett fördubblas.

Det övervägande antalet remissinstanser har avstyrkt en så betydande ökning av målgruppen, bl. a. med hänsyn till fondernas begränsade ekonomiska och personella resurser. Flera av de remissinstanser som avstyrker utredningens förslag föreslår att fondernas målgrupp utökas med företag inom turistnäringen.

För egen del vill jag efter samråd med chefen för industridepartementet anföra följande. Jag vill först erinra om att de regionala utvecklingsfondernas målgrupp fastställdes i samband med att fonderna bildades. Målgruppen består av små och medelstora företag inom tillverkningsindustrin samt sådana små och medelstora tjänsteproducerande företag som riktar sina tjänster till tillverkningsindustrin. Vidare finns en möjlighet för fonderna att i vissa fall räkna in i målgruppen även andra företag. En förutsättning för detta är dock, att en sådan tillfällig utvidgning inte innebär att insatserna försämras för den prioriterade målgruppen, dvs. de tillverkande företagen. Genom att fonderna kan tillämpa en flexibel tolkning av målgruppsavgränsningen, har de möjlighet att i enskilda fall lämna stöd och service till exempelvis konsult- eller transportföretag, vilka kan bidra till att förbättra förhållandena för de tillverkande företagen.

Närmare föreskrifter i fråga om målgruppen meddelas av regeringen. Vad gäller finansieringsverksamheten finns bestämmelser i förordningen (1978:506) om statligt kreditstöd genom regional utvecklingsfond. Målgruppen för företagsserviceverksamhet är inte författningsreglerad. Här får dock anses gälla som villkor för det statliga bidraget till verksamheten att fonderna arbetar i enlighet med de riktlinjer som riksdagen har beslutat om. Jag vill i detta sammanhang erinra om att regeringen år 1979 beviljade Jämtlands läns utvecklingsfond bidrag av glesbygdsmedel för att fonden försöksvis skulle ge service även åt företag inom turistnäringen.

Vad utredningen anført om serviceföretagens betydelse i samhällsekonomin äger enligt min mening i allt väsentligt sin riktighet. Redan i sin anmälan till den förra s. k. småföretagspropositionen (prop. 1977/78: 40 bil. 1) framhöll chefen för industridepartementet att man bör sträva efter att inom ramen för de regionala utvecklingsfondernas verksamhet söka nå de företag som kan behöva stöd och hjälp i någon form. Av främst resursskäl måste dock verksamheten inom fonderna begränsas. Med hänsyn till det statsfinansiella läget och till behovet av att stärka tillverkningsindustrins konkurrenskraft kan jag emellertid inte nu förorda att alla serviceföretag förs in i utvecklingsfondernas målgrupp. Däremot bör en viss utvidgning kunna ske. Den bör då begränsas till företag inom turistnäringen.

Turistföretagen är begränsade till antalet, men de är på många orter av väsentlig betydelse som komplement till industrin. De har där stor betydelse

se för sysselsättning och service. I många fall bidrar de till en positiv utveckling av bytesbalansen. Jag förordar därför att de regionala utvecklingsfondernas målgrupp utökas till att omfatta även turistföretag. Det ankommer på regeringen att närmare avgränsa fondernas målgrupp. Dessa företag bör sålunda få del av fondernas företagsservice och finansiering. Jag vill dock fästa uppmärksamhet på att den prioriterade uppgiften för fonderna är att stödja tillverkningsindustrin. Chefen för industridepartementet tar strax upp denna fråga. Han tar då även upp frågans regionalpolitiska aspekter.

Det organ som på central nivå har till uppgift att planera, samordna och genomföra åtgärder för att främja turism är Sveriges turistråd. Inom ramen för arbetet med länsplaneringen har också länsstyrelserna kommit att engagera sig i arbetet med turistfrågor. Vidare pågår f. n. arbete vid rekreationsberedningen samt berörda kommuner och länsstyrelser med att ta fram utvecklingsprogram för de primära rekreatiomsområdena. Härigenom föreligger i många fall ett underlag för turismens utveckling i länen som utvecklingsfonderna kan lägga till grund för sitt arbete inom turistnäringen. Det är angeläget att de turismfrämjande åtgärder som vidtas inom landet med stöd av statliga medel så långt möjligt samordnas. Det är därför en naturlig uppgift för turistrådet som centralt organ på det turismfrämjande området att ägna stor uppmärksamhet åt samarbetet med regionala utvecklingsfonder liksom med andra organ med turismfrämjande uppgifter på olika nivåer.

Chefen för industridepartementet kommer senare (bilaga 4) att föreslå att statligt kreditstöd i form av s. k. *hotellgarantilån* slopas.

De förslag i övrigt som har lämnats av hotell- och restaurangutredningen samt serviceföretagsutredningen bör enligt min mening inte nu föranleda några åtgärder från regeringens sida.

Turismens betydelse för Sveriges ekonomi och sysselsättning har ökat under senare år. Jag har i det föregående berört de positiva effekter turismen kan ge för bytesbalans, sysselsättning och ekonomisk utveckling inte minst av betydelse i glesbygdsområden. Enligt min mening är det angeläget att olika åtgärder vidtas för att förbättra förutsättningarna att turista i Sverige i större utsträckning än för närvarande. En sådan åtgärd är den utvidgning av de regionala utvecklingsfondernas målgrupp till att även omfatta företag inom turistnäringen som jag nyss har förordat. Till andra sådana åtgärder hör etableringen av regionala marknadsförings- och bokningsorganisationer samt utvecklingen av ett rikstäckande databokningssystem. Dessa åtgärder syftar till att lokalt, regionalt och centralt utveckla och effektivisera turistnäringens tjänster.

I den förra s. k. småföretagspropositionen uttalade sig dåvarande chefen för handelsdepartementet positivt till Sveriges turistråds initiativ att i samarbete med regionala organ och andra intressenter driva en utveckling mot förbättrad sammansättning och marknadsföring av turistnäringens

tjänster. Han framhöll också att statliga medel, tillsammans med finansiering från övriga intressenter, borde ställas till förfogande för denna utveckling av regionala produktions- och bokningsorgan. I regeringens budgetproposition (prop. 1979/80:100 bil. 14, NU 1979/80:34, rskr 1979/80:224) till 1980 års riksmöte framhölls det angelägna i att dessa organisationer blev så stora att de fick tillräcklig bas för att driva rationell marknadsföring inom och utom landet. Som ett led i denna utveckling lämnades dessförinnan efter förslag i regeringens proposition om åtgärder för att främja sysselsättningen i Norrbotten (prop. 1978/79:127, AU 1978/79:33, rskr 1978/79:320) ekonomiskt stöd för att bilda ett storregionalt marknadsföringsbolag för Norrbottens och Västerbottens län.

I nämnda budgetproposition förordas också inrättandet av ett rikstäckande datoriserat bokningssystem för turistnäringen. Systemet är f. n. under utveckling och beräknas kunna tas i drift under år 1983.

Sveriges turistråd har aktivt medverkat i tillkomsten och utvecklingen av marknadsförings- och bokningsorganisationer, främst genom rådgivande insatser. Turistrådet har dock i flera fall accepterat ett begränsat ägande i bolagen och givit ekonomiskt stöd under utvecklingsfasen. F. n. täcks större delen av Sverige av ett tio-tal bolag av denna typ.

Bolagens verksamhet befinner sig i olika utvecklingsstadier. Förutsättningarna för bolagens verksamhet är också olikartade. Geografisk avgränsning och läge, turismens inriktning och omfattning är exempel på förhållanden som ger sådana skillnader i förutsättningar. Flertalet bolag har aktivt engagerat sig i bokning, försäljning och marknadsföring. Några bolag har dessutom påbörjat utveckling av sammanhållna paket av olika turistaktiviteter (produktutveckling). Bolagens ekonomiska situation varierar med hänsyn till bl. a. de förhållanden som nu har nämnts.

Hittillsvarande verksamhet visar, enligt Sveriges turistråd, på behovet av denna typ av organisation för att konsumenterna enkelt skall kunna överblicka utbudet och köpa den resa de önskar. Erfarenheterna visar att idén med företag som regionalt fångar upp, utvecklar, paketerar och säljer utbudet av turistprodukter via resebyrå eller direkt till konsumenten är riktig, men ger också indikation om att anpassningar av affärsidé, verksamhet och organisation är aktuella i några av bolagen.

Ett väsentligt inslag i den grundläggande affärsidén för bolagen är att företagsekonomiska villkor skall gälla för verksamheten. Efter en uppbyggnadsfas skall verksamheten bära sina egna kostnader. Bolagen är f. n. i flera fall engagerade i en marknadsföring av regionen liksom information och service gentemot allmänhet, organisationer och näring som ofta inte kan motiveras av och baseras på den kommersiella omfattningen av resp. bolags verksamhet. Vissa tendenser till alltför snabb organisatorisk uppbyggnad finns också. Följden härav är att samhällliga medel har fått skjutas till för att täcka därav uppkomna underskott.

I flera bolag granskas f. n. inriktning och finansiering av verksamheten.

Det finns inom regionerna ett intresse av att uppdra åt bolagen att utföra vissa informations- och marknadsföringsuppgifter som gäller regionerna som helhet, detta för att också via bolagens insatser stimulera individuellt resande och resande som säljs via andra arrangörer, resebyråer m. fl. Ökade insatser för att stimulera produktutveckling är exempel på andra uppgifter som på uppdragsbasis kan komma att tilldelas bolagen. Det kan gälla utveckling av rationella transportlösningar och attraktiva aktivitetsutbud.

En sådan förändring av verksamhetens inriktning aktualiserar behovet av samverkan och avgränsning till de på regional nivå berörda organisationerna. Diskussionerna kring dessa frågor har påbörjats inom flera av de aktuella regionerna och kan förväntas leda till en klarare uppdelning av uppgifter som planering, information, produktutveckling, marknadsbearbetning, försäljning och service.

Det är enligt min mening angeläget att diskussionerna leder till ett effektivare utnyttjande av de resurser som satsas lokalt och regionalt och att sådana resurser avsätts för såväl långsiktig planering som för mer kortsiktigt kommersiellt utnyttjande.

Tillkomsten av det rikstäckande databokningssystemet (BOKSER) ger bolagen större möjligheter till produktutvecklande insatser. Systemet avses ge direkta rationaliseringsvinster inom bolagen och en effektiviserad distribution via arrangörer och resebyråer. Av stort intresse är också de nya möjligheterna för resp. anläggning att inom ramen för det gemensamma systemet själv utföra bokningsarbete till ett konkurrenskraftigt pris. Till systemet kan kopplas en serie ekonomiadministrativa och andra funktioner som kan utnyttjas av de enskilda turistföretagen. För de regionala bolagen bör detta ge en utökad kundkrets och samverkan med turistnäringen. Härigenom skapas en större bredd i betalningsunderlaget och ett mer varierat utbud vilket i sin tur gynnar den enskilde konsumenten. Det är angeläget att varje företag som så önskar äger rätt att ansluta sig till bokningssystemet.

Bolagens geografiska upptagningsområde och ägande har varit föremål för diskussion. Det är viktigt att den geografiska avgränsningen grundas på prioriteringar från resp. region. Bolagens kostnader för administration och marknadsföring är ofta höga i förhållande till omsättningen. Enligt min mening bör dock betydande besparingar kunna nås genom närmare samverkan mellan olika regioner. Det är också viktigt att den organisatoriska samordningen och ansvarsfördelningen på regional nivå tar hänsyn till kundernas uppfattning, vilken inte alltid tar hänsyn till länsgränser, om vad som är lämpliga geografiskt sammanhållna områden. Den organisatoriska utformningen av samarbetet bör avgöras regionalt.

Vad avser bolagens ägarstruktur skiftar den starkt från bolag till bolag. Ägarinslaget från kommuner och landsting är dock ofta mycket starkt. Även turistrådet är delägare i flera av bolagen. Helt naturligt styr de olika

regionala förutsättningarna strukturen på ägarinslaget i varje bolag. För egen del anser jag att en grundläggande förutsättning för bolagens verksamhet är omfattningen av deras förankring i turistnäringen. Det är därför angeläget att turistnäringen direkt eller via intresseorganisationer har ett tillräckligt ägarinflytande.

Turistrådets engagemang genom ägande i enskilda bolag har syftat till att aktivt medverka i bolagens uppbyggnad och inledande utveckling. Enligt min mening bör rådets ägarinslag begränsas till dessa utvecklingsfaser. Turistrådet bör därför successivt minska och på sikt helt avveckla sina delägarskap. Självfallet är det rådets uppgift att även därefter kunna stödja bolagens utveckling. Det bör dock kunna ske genom rådgivande insatser på sätt som till andra företag och organ inom turistnäringen.

Många turistföretag befinner sig i en fas av förändring. En brist har därvid varit knappheten på rådgivande och ekonomisk hjälp på det lokala och regionala planet. Bl. a. de nya reglerna för utvecklingsfondernas arbete kommer väl till pass inför den framtida utvecklingen inom turistnäringen. Former för samverkan mellan marknadsförings- och bokningsbolagen, de regionala turistorganisationerna, länsstyrelserna och utvecklingsfonderna bör därför snarast utvecklas. Som jag har nämnt i det föregående har turistrådet som centralt organ på det turismfrämjande området en viktig uppgift att fylla i detta sammanhang.

3 Exportfrämjande verksamhet

Inom den statliga exportfrämjande verksamheten är en rad aktiviteter särskilt inriktade på mindre och medelstora företag. Sveriges exportråd inrättades den 1 juli 1972 genom avtal mellan svenska staten och Sveriges allmänna exportförening. Exportrådets uppgift är att som centralt organ planera, samordna, marknadsföra och genomföra åtgärder för att främja svensk export. För att lösa denna uppgift planerar och leder exportrådet den exportfrämjande verksamheten dels vid den specialiserade kommersiella utlandsrepresentationen, dvs. handelssekreterarna och de handelskamrar i utlandet som har slutit samarbetsavtal med rådet, dels inom utrikesrepresentationen.

Handelssekreterarna är huvudsakligen placerade i Europa och Nordamerika samt dessutom i Australien och Japan men även på några statshandels- och u-landsmarknader. En av huvuduppgifterna för utrikesrepresentationen är att underlätta företagets export. Främst i länder där handelssekreterare inte finns bedrivs en omfattande exportfrämjande verksamhet av utrikesrepresentationen. Under senare år har ett antal beskickningar förstärkt sina resurser för exportfrämjande. Flertalet av dessa har möjlighet att ta betalt för sina tjänster och arbetar således som ett traditionellt handelskontor.

I Sverige tar exportrådet tillvara den kunskap som finns inom de regionala utvecklingsfonderna och handelskamrarna. Dessa utgör replipunkter för rådets verksamhet. Ett samarbete har successivt växt fram under senare år mellan exportrådet och de regionala organisationerna som främst kan stå till tjänst med viss inledande exportservice.

Sveriges exportråd arbetar sedan budgetåret 1978/79 vid sidan av den sedvanliga verksamheten – som också kommer mindre och medelstora företag till del – med ett *särskilt åtgärds paket för stöd till mindre och medelstora företag* (prop. 1977/78: 40 bil 4, NU 1977/78: 34, rskr 1977/78: 110). Åtgärderna syftar till att stimulera intresset för export, till att utvärdera förutsättningarna för export och till att underlätta ett slutligt genomförande av en exportsatsning och är i princip en hjälp till självhjälp. De olika komponenterna kan beskrivas på följande sätt. Inom ramen för exportträffar ges en krets företagare möjlighet att diskutera konkreta exportproblem utifrån praktikfall, en utvald marknad eller ett särskilt ämnesområde (t. ex. exportteknik eller marknadsintroduktion). Genom export-handlingsprogram, en för varje företag särskilt anpassad konsultinsats, ges enskilda företag hjälp till en mer systematisk, långsiktig och aktiv export. Särskilt stöd ges för att utföra en marknadsundersökning på nya marknader. Denna aktivitet har senare kompletterats med ett komplett program för systematisk marknadsintroduktion. Syftet med programmet är att medverka till en inledande försäljning på minst en utlandsmarknad.

Verksamheten består i övrigt bl. a. av det år 1974 inrättade projektet exportchef att hyra. F. n. finns 15 exportchefer att hyra placerade hos utvecklingsfonder i 12 län samt på Västsvenska handelskammaren. Exportcheferna arbetar med 5–6 företag samtidigt. Varje företag skall efter en period om två till tre år kunna handha exportverksamheten utan den inhyrda exportchefens hjälp. Ett annat moment i verksamheten utgörs av särskilda säljkontaktresor, framför allt till de nordiska grannländerna, i syfte att nå inledande affärsförbindelser.

Sveriges exportråd arbetar nära med utvecklingsfonder, handelskamrar och andra regionala organisationer vid genomförandet av småföretagspaketet. En utvärdering av insatserna inom småföretagspaketet visar att inemot tre fjärdedelar av deltagande företag är nöjda med insatserna.

För budgetåret 1978/79 anslags 4 milj. kr. för den särskilda verksamheten för mindre företag. Under de två följande budgetåren skedde vissa justeringar av detta belopp till 4,5 milj. kr. budgetåret 1980/81. Från budgetåret 1981/82 har Sveriges exportråd erhållit större möjlighet än tidigare att prioritera olika insatser inom ramen för befintliga medel och samtidigt fått förstärkta resurser. Medlen för särskilda småföretagsinsatser har därvid ökat kraftigt till ca 12 milj. kr. budgetåret 1981/82. För budgetåret 1982/83 planeras insatser om ca 16 milj. kr. Genom de ökade medelsbeloppen har insatserna dels förbättrats dels utvidgats och kompletterats.

För egen del vill jag anföra följande. Jag anser det angeläget att befästa,

fördjupa och vidareutveckla det särskilda programmet för småföretag. Enligt min mening tillgodoses detta genom exportrådets olika insatser och den medelsökning som har skett till programmet. Det får ankomma på Sveriges exportråd att inom ramen för tillgängliga medel liksom hittills göra de avvägningar och prioriteringar som bedöms erforderliga för att genomföra det särskilda programmet för de mindre och medelstora företagen. Det nära samarbetet med regionala utvecklingsfonder, handelskammare m. fl. regionala organisationer bör därvid självfallet fortsätta.

Det särskilda *stöd till svensk projektexport* som infördes vid Sveriges exportråd den 1 juli 1979 har främst varit inriktat mot större företag. Små och medelstora företag har emellertid kunnat delta som underleverantörer till större projekt. Enligt riktlinjerna för stödets beviljande kan sådant utgå till förprojekterings-, seminarie- och utbildningsverksamhet samt för att ta fram anbud. De ursprungliga riktlinjerna angav att enbart projekt som helt eller delvis omfattar leveranser av investeringsutrustning till industri- och anläggningsprojekt kunde komma ifråga för stöd. Efter den 1 juli 1981 kan stöd även lämnas till projekt som enbart omfattar leveranser av tjänster. Vidare kunde stöd inledningsvis ges om kontraktsvärdet för de svenska leverantörerna tillsammans uppgick till lägst 15 milj. kr. Utan hinder därav kunde stöd ges om projektet var av speciellt nyskapande karaktär eller kunde antas vara av långsiktigt intresse för svensk industris utveckling. Efter den 1 juli 1981 kan stöd lämnas till projekt där kontraktsvärdet understiger 15 milj. kr. och som bedöms som särskilt intressanta även om de inte är av speciellt nyskapande karaktär. De tillägg till de ursprungliga riktlinjerna som här har angivits finns redovisade i prop. 1980/81: 100 bil 14 (NU 1980/81: 58, rskr 1980/81: 426). Med de tillägg som har gjorts från den 1 juli 1981 ökas enligt min mening möjligheterna för mindre företag att kunna komma i åtnjutande av detta stöd. Några ytterligare justeringar i nu gällande regler för verksamheten är f. n. inte aktuella.

Konsultexportutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1980: 23) Statligt kunnande till salu bl. a. att en försöksverksamhet med statligt *stöd för export av kunnande om verksamhet inom småindustrisektorn* från statliga organ och konsultföretag till denna sektor i främst utvecklingsländer skulle genomföras. Sådana insatser har enligt utredningen hittills huvudsakligen förmedlats via utvecklingsorgan. Därutöver finns på den statliga sidan främst statens industriverk och de regionala utvecklingsfonderna. Försöksverksamheten föreslås ske under två år vid utvecklingsfonden i Stockholms län. Förslaget har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Ett antal av de instanser som har tagit upp denna fråga stödjer förslaget bl. a. SIDA, statens industriverk och utvecklingsfonden i Stockholms län. Av de som tillstyrkt anser länsstyrelsen i Västerbottens län, utvecklingsfonden i länet och Västerbottens handelskammare att verksamheten bör förläggas till Stiftelsen Expolaris i Skellefteå. Andra remissinstanser, exempelvis Sveriges exportråd och Sveriges industriförbund, kan

inte finna några starka motiv för insatser på detta område och avstyrker således förslaget. Utredningens förslag har refererats i regeringens proposition 1980/81: 171 om export av tjänster från statliga myndigheter och bolag m. m. med hänvisning till den kommande småföretagspropositionen. Förslag med liknande inriktning har under hand presenterats av dels Stockholms läns utvecklingsfond, dels Stiftelsen Expolaris. I dessa fall gäller det delvis systemleveranser av färdiga småindustrier till utvecklingsländer.

Efter samråd med chefen för industridepartementet vill jag för egen del anföra följande. Jag ser positivt på den verksamhet med att sälja svenskt småföretagskunnande som redan bedrivs av bl. a. Stockholms läns utvecklingsfond och Expolaris. Marknaden för sådana tjänster är emellertid begränsad och delvis osäker. Jag är f. n. inte beredd att föreslå några särskilda statliga stödinsatser för att främja denna typ av export. Det hindrar dock inte att bl. a. de nämnda organisationerna kan fortsätta att, inom ramen för sina resurser eller med särskilda medel från exempelvis SIDA, bedriva export av svenskt kunnande på småföretagsområdet.

Jag övergår nu till att behandla vissa frågor om *handel med teknik*. Teknikhandelskommittén som tillkallades hösten 1979 har presenterat sina förslag i betänkandet (Ds H 1981:3) *Handel med teknik*. Hösten 1979 tillkallade regeringen också en kommitté för att bedriva försöksverksamhet med produktsökning och teknikimport. Teknikimportkommittén avser presentera sitt betänkande kring halvårsskiftet 1982.

Enligt teknikhandelskommitténs mening finns det starka skäl att vidta åtgärder för att stimulera handel med teknik. Import av teknik kan bidra till att skapa sysselsättningsstillfällen och till ökad teknisk vitalitet och konkurrenskraft för svenska företag. Samtidigt framhåller kommittén att import av teknik inte kan ersätta egen forsknings- och utvecklingsverksamhet. Genom export av teknik kan det svenska tekniska kunnandet komma till utnyttjande utomlands och generera intäkter till Sverige. Teknikexport spelar också en viktig roll för att stimulera export av varor och kompletta anläggningar och får därmed en sysselsättningsskapande effekt. Kommittén menar att åtgärder för att främja handel med teknik i första hand bör avse utbildning och information samt rådgivnings- och serviceverksamhet. Sådana åtgärder bör i huvudsak kanaliseras via befintliga myndigheter och organ. Mot den bakgrunden ger kommittén följande förslag. Dessa är framför allt inriktade mot små och medelstora företag.

Ett teknikhandelsråd bör inrättas i anslutning till Sveriges exportråd. Anledningen till att exportrådet har valts är att köp och försäljning av teknik är att se som en form av internationell affärsverksamhet. Teknikhandelsrådet skall genom rådgivning, service, utbildning och information stimulera främst de mindre och medelstora företagens handel med teknik. Rådgivningen skall därvid i huvudsak vara inriktad på andra aspekter än de rent tekniska. Rådet föreslås vara underställt Sveriges exportråd men bör

ha en från exportrådet relativt fristående ställning. Kostnaderna för budgetåret 1982/83 beräknas till 5 milj. kr. Teknikhandelsrådet och styrelsen för teknisk utveckling (STU) bör etablera ett nära samarbete. Kommittén framhåller också att STU:s planer på att genomföra ett program för utbildnings- och serviceverksamhet och övrig verksamhet för att främja teknikhandel bör genomföras. De två organens verksamheter kan därvid komplettera varandra.

En datorbaserad licensbank bör byggas upp i syfte att underlätta för svenska företag att söka utländsk teknik och att sälja svensk teknik. Licensbanken föreslås placeras vid patent- och registreringsverket (PRV). Teknikhandelsrådet och STU förutsätts medverka. Den beräknade kostnaden för budgetåret 1982/83 uppgår till 3 milj. kr. Erfarenheterna från teknikimportkommitténs arbete bör utgöra underlag för utformningen av licensbanken.

Kommittén anser att direkt ekonomiskt stöd i form av villkorliga lån eller bidrag i vissa fall är viktigt för att stimulera handeln med teknik. Befintliga stödformer bör kunna utnyttjas för detta ändamål. En sådan är de regionala utvecklingsfondernas produktutvecklingslån vilka i högre grad bör användas även för projekt avseende teknikhandel. Svensk projektexport vid Sveriges exportråd anges också. Stöd bör kunna utgå vid licensexport, varvid kravet på att flera företag skall samverka inte bör gälla. Några omedelbara resurstillskott för dessa stödformer föreslås inte.

Enligt kommitténs mening kan handelssekreterare, teknisk-vetenskapliga attachéer och utrikesrepresentationen spela en viktig förmedlande roll vid export och import av teknik. Dessa bör mer aktivt ägna sig åt frågor som rör teknikhandel. Kommittén framhåller betydelsen av samarbete mellan handelssekreterare och teknisk-vetenskapliga attachéer i frågor som rör teknikhandel. Handelssekreterarnas möjligheter att medverka vid förmedling av teknik bör stärkas. Kostnaderna för sådan utbildning och nyrekrytering beräknas till 2 milj. kr. budgetåret 1982/83. Kommittén tar också upp frågan om det generella skatteavdraget för forskning och utveckling. Vissa mindre ändringar i gällande bestämmelser föreslås i syfte att eliminera ogynnsamma beräkningseffekter vid förvärv och försäljning av teknik. Kostnaderna beräknas till ett par miljoner kr. per år i uteblivna skatteintäkter för samhället.

Slutligen föreslår kommittén att det s. k. SEK-systemet utvidgas till att omfatta även projekt avseende licensexport. Kostnaden för att täcka räntesubventionen uppskattas till ca 1 milj. kr. per år.

Utredningens olika förslag beräknas således uppgå till en total kostnad om ca 13 milj. kr. budgetåret 1982/83.

För egen del vill jag efter samråd med chefen för industridepartementet anföra följande. Det tekniska kunnandet måste ständigt förnyas för att vårt lands internationella konkurrenskraft skall kunna bibehållas och stärkas. Forskning och utveckling är därför av central betydelse. Sverige har emel-

lertid inte möjlighet att bedriva utvecklingsarbete på alla de områden som är intressanta för ett högindustrialiserat samhälle. Bl. a. mot den bakgrunden bedriver svenska företag idag internationell handel med teknik. Liksom flertalet remissinstanser delar jag i stort de slutsatser och förslag som teknikhandelskommittén presenterat. Dessa kan få särskild betydelse för de små och medelstora företagen. Intentionerna i kommitténs förslag kan enligt min mening mycket väl genomföras utan att ytterligare medel tilldelas.

Liksom kommittén vill jag understryka betydelsen av samarbete mellan berörda organisationer i Sverige och då närmast Sveriges exportråd och STU. Ett antal remissinstanser, bl. a. Sveriges exportråd och STU, delar denna bedömning. Vidare delar jag liksom ett antal remissinstanser kommitténs uppfattning om utbildnings- och informationsverksamhetens stora betydelse för handeln med teknik.

Förslaget att inrätta ett särskilt teknikhandelsråd vid exportrådet har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Fleratalet av dessa är emellertid positiva till att såväl Sveriges exportråd som STU får en uppgift på detta område. Jag delar kommitténs uppfattning att exportrådet bör spela en roll på teknikhandelsområdet, framför allt beträffande information till företag och organisationer med tonvikt på exportfrågor. Sveriges exportråds uppgift är att främja svensk export och mot den bakgrunden bör frågor om teknikhandel i viss mån behandlas fristående från exportrådets övriga verksamhet. STU:s planer på detta område måste därvid beaktas. De två organisationerna bör komplettera varandra för att kunna ge så fullgod service som möjligt. Även de regionala utvecklingsfonderna har en naturligt plats i detta sammanhang. I syfte att underlätta samarbete mellan olika intressenter på teknikhandelsområdet bör en referensgrupp inrättas med bl. a. exportrådet och STU företrädare. Det ankommer på regeringen att fatta närmare beslut härom.

Medel för Sveriges exportråds utökade verksamhet på detta område har budgeterats under elfte huvudtitelns anslag B 1. Exportfrämjande verksamhet (prop. 1981/82: 100 bil 14 s. 28). Det får ankomma på exportrådet att i samverkan med framför allt STU ge förslag till verksamhetens närmare utformning. Den ambitionsminskning jämfört med kommittéförslaget som har skisserats ovan bör därvid beaktas.

Förslaget om en datorbaserad licensbank har också fått ett blandat mottagande. Bl. a. PRV pekar på att en rad frågor återstår att lösa. Jag finner mot den bakgrunden inte att en särskild licensbank f. n. bör inrättas utöver redan existerande informationskanaler. Nuvarande organisationer bör kunna tas tillvara för att söka och finna lämpliga licensobjekt liksom licenstagare.

I likhet med kommittén och remissinstanserna anser jag att befintliga stödformer för att stimulera handeln med teknik bör tas till vara, främst de som handläggs av de regionala utvecklingsfonderna. Chefen för industride-

partementet kommer senare att föreslå vissa ändringar i fondernas finansieringsverksamhet (bilaga 4). Som jag har anfört tidigare anser jag inte att några ändringar i nu gällande regler för stöd till svensk projektexport är aktuella. Det bör samtidigt erinras om de ändringar som har genomförts från den 1 juli 1981 och som har redovisats i det föregående.

Liksom kommittén och ett antal av de remissinstanser som har uttalat sig fäster jag stor vikt vid samarbete mellan olika organisationer på teknik-handelsområdet inte bara i Sverige. Den exportfrämjande fältorganisationen – handelssekreterare och utrikesrepresentationen – samt de teknisk-vetenskapliga attachéerna spelar en betydelsefull förmedlande roll vid handel med teknik. De teknisk-vetenskapliga attachéernas speciella kunskaper på teknikhandelsområdet bör till fullo utnyttjas. Ett ökat samarbete främjar enligt min mening sådan handel. Kostnaderna härför får täckas inom ramen för tillgängliga medel.

Beträffande förslaget om det generella skatteavdraget för forskning och utveckling crinrar jag om riksdagens beslut med anledning av proposition 1981/82: 70 om ändrade regler för särskilt forskningsavdrag (SkU 1981/82: 24, rskr 1981/82: 100).

Vad slutligen gäller kommitténs förslag beträffande det s. k. SEK-systemet behöver några särskilda åtgärder inte genomföras för att SEK skall kunna finansiera teknikhandel eftersom nuvarande regler och internationella åtaganden möjliggör detta.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag har anfört hemställer jag att regeringen *dels* föreslår riksdagen att godkänna vad jag har anfört om utvidgning av de regionala utvecklingsfondernas målgrupp *dels* bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört om

1. insatser för att främja turism och
2. insatser för att främja små och medelstora företags export.

Serviceföretagen — vägar till utveckling (SOU 1979: 4)

Kapitel 3 Servicenäringarnas struktur

Den ekonomiska verksamheten i vårt samhälle kan delas i två huvudområden, varu- och kraftproduktion samt tjänsteproduktion. Dessa områden består i sin tur av olika sektorer. I detta betänkande behandlas servicenäringarna som tillsammans med offentliga tjänster utgör tjänstesektorn. I servicenäringarna ingår en rad näringsgrenar och branscher. Gemensamt för företagen inom servicenäringarna är att de tillhandahåller service av olika slag, utför tjänster, distribuerar varor till andra företag eller till enskilda personer. Till servicenäringarna hänförs sålunda varuhandel, samfärdsel, bostadsförvaltning och privata tjänster. Även inom de varuproducerande sektorerna finns det emellertid inslag av serviceproduktion. Viss reparationsverksamhet inom industrin samt byggnadshantverk kan föras hit. (Se vidare bilaga.)

Det bör här framhållas att servicenäringar inte är något enhetligt begrepp. De källor som utredningen utnyttjat, särskilt långtidsutredningen (SOU 1978:78) och HUI, har sålunda delvis olika definitioner av servicenäringarnas omfattning. Vid jämförelse mellan uppgifterna, t. ex. beträffande antal företag, från de olika källorna bör också uppmärksammas att uppgifterna i vissa fall avser olika år.

3.1 Servicenäringarna i samhällsekonomin

Av det föregående stycket framgår att till servicenäringarna hör flera väsentliga sektorer i samhällsekonomin. I samband med behandling av frågor som t. ex. ekonomisk tillväxt, investeringar och sysselsättning brukar dock uppmärksamheten från såväl statsmakernas som organisationernas och massmedias sida koncentreras till den varuproducerande sektorn. Utredningen ser det därför som väsentligt att ge en belysning av servicenäringarnas roll i samhällsekonomin.

Av tabell 3.1 framgår att servicenäringarna svarar för en tredjedel av den samlade produktionen. Störst bland servicenäringarna är privata tjänster.¹ Andelen av BNP har sjunkit något under perioden 1965–1977 för såväl samfärdsel och bostadsförvaltning som privata tjänster. Det är endast varuhandeln som ökat sin andel av BNP bland servicenäringarna. Inom samhällsekonomin som helhet märks förskjutningen mot en ökad offentlig sektor, vilket innebär att näringslivets andel av BNP minskat i motsvarande grad. Räkna man bort den offentliga sektorn framgår att servicenäringarna

¹ Till privata tjänster hänförs i denna framställning restaurang- och hotellrörelse (SNI 63), bank, försäkrings- och uppdragsverksamhet (SNI 81, 82, 832), reparations-, tvätterier och annan serviceverksamhet (SNI 95) samt övriga privata tjänster såsom fastighetsförvaltning (SNI 83102, 83103, dvs. exkl. bostadsförvaltning), renings- och renhållningsverk, städningsrörelse (SNI 92), undervisning, forskning, sjukvård (SNI 93) och rekreationsverksamhet (SNI 94). Observera dock att i vissa tabeller ingår bostadsförvaltning i privata tjänster.

år 1977 svarade för drygt 45 % av näringslivets BNP-andel, medan år 1965 motsvarande tal var knappt 45 %. Servicenäringarna har alltså ökat, om än litet, sin andel av näringslivets samlade produktion.

Tabell 3.1 Näringsgrenarnas andelar av den totala produktionen 1965–1977. Procent av BNP till faktorpris

	1965	1970	1974	1977
Varu- och kraftproduktion	45,9	45,9	45,9	43,1
Servicenäringar	37,2	35,2	34,9	35,5
därav: Varuhandel	9,5	9,3	9,3	9,8
Samfärdsel	5,8	5,3	6,0	5,3
Bostadsförvaltning	7,7	7,3	6,9	7,2
Privata tjänster	14,2	13,3	12,7	13,2
Offentliga tjänster	16,9	18,9	19,2	21,4
Totalt	100	100	100	100

Källa: SOU 1978:78.

Tabell 3.2 Årlig förändring av BNP (till faktorpris) inom olika näringsgrenar 1965–1977. (%)

	1965–1970	1970–1974	1974–1977
Varu- och kraftproduktion	3,9	3,0	- 1,8
Varuhandel	3,4	2,9	2,0
Samfärdsel	2,1	5,8	- 3,8
Bostadsförvaltning	2,6	1,5	2,2
Privata tjänster	2,4	1,8	1,6
Offentliga tjänster	6,1	3,4	4,1
Totalt	3,8	3,0	0,3

Källa: SOU 1978:78.

Tillväxten av BNP har avtagit från mitten av 1960-talet, vilket framgår av tabell 3.2. En liknande nedgång i ökningstakten kan noteras för varuhandel och privata tjänster, medan samfärdsel och bostadsförvaltning visar en oregelbunden utveckling under de olika perioderna. Mellan åren 1974 och 1977 hade samfärdseln en negativ utveckling medan bostadsförvaltningen visade den näst offentliga tjänster snabbaste utvecklingen.

Av tabell 3.3 framgår att omkring en tredjedel, dvs. drygt 1,3 miljoner av alla sysselsatta, är verksamma inom servicenäringarna. Den största andelen av det totala antalet sysselsatta under perioden 1965–1977 hade servicenäringarna år 1970 med 34,4 %. Därefter har en viss nedgång skett. Minskningen är något större för varuhandeln än för övriga servicenäringar. Varuhandeln har dock tillsammans med privata tjänster¹ de största andelarna inom servicenäringarna. Medan denna sektor under perioden haft endast mindre förändringar, har varu- och kraftproduktionen fått vidkännas en stadigt sjunkande andel av antalet sysselsatta, från drygt 50 % år 1965 till knappt 40 % år 1977. Denna utveckling innebär att servicenäringarna har ökat sin andel av näringslivets sysselsättning från 39,5 % år 1965 till 45,5 %

¹ I detta fall ingår bostadsförvaltning i privata tjänster.

år 1977. Servicenäringarna spelar sålunda i detta avseende en allt större roll från sysselsättningssynpunkt.

Tabell 3.3 Näringsgrenarnas andelar av antalet sysselsatta 1965–1977 samt antalet sysselsatta år 1977

	1965	1970	1974	1977	1977 (1000-tal)
Varu- och kraftproduktion	51,9	46,0	42,7	39,8	1 616
Servicenäringar	33,9	34,4	33,3	33,2	1 344
därav: Varuhandel	12,9	13,1	12,5	12,3	501
Samfärdse	6,8	6,8	6,8	6,7	272
Privata tjänster ^a	14,2	14,5	14,0	14,2	571
Offentliga tjänster	14,2	19,6	24,0	27,0	1 100
Totalt	100	100	100	100	4 060

^a Privata tjänster inkluderar bostadsförvaltning. År 1977 sysselsatte bostadsförvaltningen 33 000 personer, vilket motsvarade en andel på ca 1 % av det totala antalet sysselsatta.

Källa: SOU 1978:78.

Tabell 3.4 Produktiviteten inom olika näringsgrenar 1965–1977. Förädlingsvärde per arbetstimme. Årlig procentuell förändring

	1965–1970	1970–1974	1974–1977
Varu- och kraftproduktion	6,7	5,9	0,8
Varuhandel	3,3	4,6	2,7
Samfärdse	1,8	8,0	-3,8
Bostadsförvaltning	2,0	1,4	2,5
Privata tjänster	2,5	3,6	1,4
Offentliga tjänster	0,0	-0,1	0,1
Totalt	4,3	4,3	0,7

Källa: SOU 1978:78.

Produktiviteten har, som framgår av tabell 3.4, fortlöpande ökat inom servicenäringarna. För den senaste perioden i redovisningen – 1974–1977 – noteras en högre produktivitetsökning för samtliga servicenäringar bortsett från samfärdse än för industrin.

Investeringstakten för ekonomin som helhet har varit avtagande och under senaste perioden t. o. m. minskande. Detta framgår av tabell 3.5. Varuhandel visar dock en utveckling som är helt motsatt med en kraftig ökning under åren 1974–1977. Detta beror på en ökning av investeringarna i maskiner och inventarier på 14,5 % under de nämnda åren. Av tabell 3.6 framgår att servicenäringarna svarar för omkring 45 % av bruttoinvesteringarna. Denna andel har minskat under den redovisade perioden, mest beroende på de sjunkande bostadsinvesteringarna. Ser man till servicenäringarna i övrigt har de ökat sin andel av investeringarna mellan 1965 och 1977. Samfärdse minskade dock sin investeringsandel mellan 1974 och 1977.

Tabell 3.5 Bruttoinvesteringar inom olika näringsgrenar 1965–1977, årlig procentuell förändring

	Milj. kr 1977	1965– 1970	1970– 1974	1974– 1977
Varu- och kraftproduktion	22 310	3,3	4,9	-2,3
Servicevärdingar	25 131			
därav: Varuhandel	4 025	0,2	1,0	11,4
Samfärdsel	5 522	2,6	8,1	-6,8
Bostadsförvaltning	11 889	1,3	-1,5	-4,8
Privata tjänster	3 695	9,7	4,6	1,2
Offentliga tjänster	9 981	7,8	-4,9	1,5
Totalt	57 422	3,6	1,6	-1,7

Källa: SOU 1978:78.

Tabell 3.6 Bruttoinvesteringarnas fördelning 1965–1977. Procent av totala bruttoinvesteringar

	1965	1970	1974	1977
Varu- och kraftproduktion	35,3	34,7	39,5	38,8
Servicevärdingar	47,8	44,7	44,8	43,8
därav: Varuhandel	5,8	4,9	4,8	7,0
Samfärdsel	9,3	8,8	11,3	9,6
Bostadsförvaltning	28,8	25,8	22,8	20,7
Privata tjänster	3,9	5,2	5,9	6,5
Offentliga tjänster	16,9	20,6	15,7	17,4
Totalt	100	100	100	100

Källa: SOU 1978:78.

Tabell 3.7 Olika näringsgrenars andelar av BNP, antal sysselsatta och bruttoinvesteringarna 1977, (%)

	BNP	Syssel- satta	Bruttoin- vesteringar
Varu- och kraftproduktion	43,1	39,8	38,8
Servicevärdingar	35,5	33,2	43,8
därav: Varuhandel	9,8	12,3	7,0
Samfärdsel	5,3	6,7	9,6
Bostadsförvaltning	7,2	1,0	20,7
Privata tjänster	13,2	13,2	6,5
Offentliga tjänster	21,4	27,0	17,4
Totalt	100	100	100

Källa: SOU 1978:78.

Tabell 3.7 ger en sammanfattande översikt över olika näringsgrenars betydelse i samhällsekonomin. Servicevärdingarna svarar för 33,2 % av antalet sysselsatta, 35,5 % av BNP och 43,8 % av bruttoinvesteringarna. Skillnaden

mellan dessa andelar förklaras till största delen av de olika andelarna för bostadsförvaltningen som är mycket kapitalintensiv men har ett litet antal sysselsatta.

Beträffande vissa variabler kan en ytterligare uppdelning på servicenärningar göras. Detta material, som främst avser antal företag och antal anställda, har sammanställts åt utredningen av Handelns Utredningsinstitut (HUI) och grundar sig på uppgifter från Centrala Företagsregistret (CFR). Uppgifterna avser förhållandena år 1976. Offentliga tjänster ingår inte i denna redovisning. Hela rapporten finns i bilaga.

Servicenärningarna hade år 1976 knappt 180 000 företag vilket framgår av tabell 3.8. Detta utgjorde 70 % av det totala antalet företag i landet. Medelantalet anställda per företag i servicenärningarna var knappt sex. Motsvarande siffra inom industrin var 38. Antalet anställda beräknas som antalet av avlönad personal under året utförda årsverken. Det är alltså inte en redovisning av antalet sysselsatta. Antalet anställda inom servicenärningarna enligt denna beräkningsmetod uppgick 1976 till något under 1 miljon.

Den procentuella fördelningen av antalet företag och anställda på olika servicenärningar framgår av diagram 3.1. Detaljhandeln svarade för den största andelen av såväl anställda som företag, 24,5 respektive 28,7 %. I båda fallen

Tabell 3.8 Antal företag och summa anställda inom olika servicenärningar 1976

Näringsgrupp (SNI-Kod)	Antal företag	Summa antal anställda (årsverken)	Medelantalet anställda per företag
Servicenärningar inom industrin (35512, 38292, 38394, 38422)	1 981	14 961	7,6
Byggnadsservice- verksamhet (502)	18 435	74 017	4,0
Partihandel (61)	20 328	179 149	6,8
Detaljhandel (62)	51 421	243 319	4,7
Hotell- och restaurangrörelse (63)	7 355	49 077	6,7
Samfärdsel (71) ^a	25 235	177 341	7,0
Bank- och försäkrings- institut, fastighets- förvaltning, uppdrags- verksamhet (81-83)	35 356	189 623	5,4
Renhållning, städning (92)	2 146	23 564	11,0
Reparations-, tvätter- och annan service- verksamhet (95)	17 044	42 261	2,5
Summa	179 301	993 312	5,5

^a I samfärdsel ingår här inte post och tele (SNI 72) vilket var fallet i de tidigare tabellerna.

var gruppen bank, försäkring, fastighetsförvaltning och uppdragsverksamhet näst störst med knäppt 20 %.

Serviceföretagens fördelning på storleksklasser framgår av tabell 3.9. Över hälften av antalet företag hade år 1976 högst en anställd (omräknat till årsverken). Här kan även företagets innehavare och eventuella familjemedlemmar vara verksamma. Denna grupp av företag svarade för endast 3,5 % av det totala antalet anställda. Företag med över 50 anställda utgjorde 1976 endast 1 % av totalantalet men svarade för hälften av arbetsstyrkan.

Tabell 3.9 Serviceföretagens fördelning på storleksklasser 1976^a

Storleksklass (antal årsverken)	Antal företag	%	Antal anställda	%
Över 50	1 709	1,2	403 469	50,1
20-49	3 560	2,5	104 413	13,0
10-19	6 345	4,4	84 646	10,5
5- 9	14 942	10,3	96 719	12,0
2- 4	32 978	22,7	87 831	10,9
0- 1	85 548	58,9	27 651	3,5
Summa	145 082	100,0	804 729	100,0

^a Tabellen baserar sig på uppgifter från näringsgrenarna med SNI-kod 502, 61, 62, 63, 711, 832, 92 och 95.

Källa: HUI.

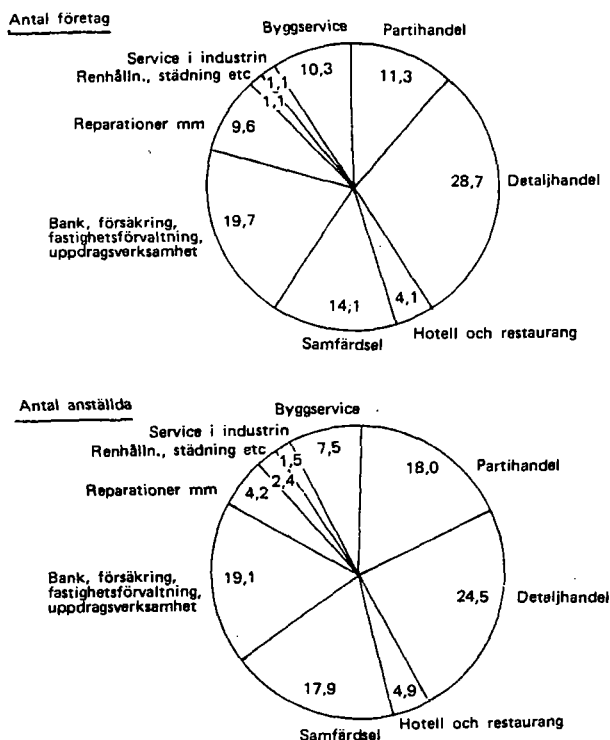

Diagram 3.1 Antal företag och antal anställda med procentuell fördelning på olika servicenäringar 1976.

Källa: HUI.

3.2 Varuhandel

I varuhandel innefattas alla åtgärder som sammanhänger med överförandet av varor från framställning till slutlig konsument. Varudistributionen brukar, då det gäller konsumtionsvaror, normalt försiggå i två led: från fabrikant till grossist och från grossist till detaljist, varefter konsumenterna svarar för distributionen från butikerna. Vissa typer av varor – mejeri- och bryggerivaror, möbler, radio och TV etc. – levereras emellertid vanligen direkt från fabrikant till detaljist, utan grossistens förmedling. Vissa andra slag av leveranser, som t. ex. till storhushåll, sker däremot normalt enbart via grossist. Vad gäller producentvaror – dvs. insatsvaror i produktionen – förekommer heller ingen detaljhandel. Även partihandelsledet kan i många fall överhoppas, genom att producentvaror levereras direkt från fabrikant till förbrukare.

Varuhandeln svarade under 1977 för ca 10 % av den totala produktionen av varor och tjänster i landet. 501 000 personer var detta år sysselsatta inom varuhandeln, vilket motsvarar drygt 12 % av det totala antalet sysselsatta i ekonomin. Sektorns andel av den totala arbetsvolymen mätt i arbetstimmar var ungefär lika stor, ca 13 %. Av de totala bruttoinvesteringarna svarade varuhandeln för 7 %.

I varuhandeln fanns 1976 omkring 70 000 företag, vilket motsvarar drygt en fjärdedel av samtliga företag. Medelantalet anställda (årsarbetare) per företag uppgick till något över fem personer. Av tabell 3.10 framgår att två tredjedelar av de sysselsatta i varuhandeln är verksamma i detaljhandeln.

Tabell 3.10 Olika varuhandelsbranschernas andelar av antalet sysselsatta inom varuhandeln 1977, (%)

Parti-handel	Detalj-handel	Därav				Totalt
		Daglig-varu-handel	Varu-hus-handel	Fack-handel	Övrigt ^a	
35,6	64,4	17,0	10,8	18,7	17,8	100

^a Bil- och bensinhandel, apotek, systembolag m. m.

Källa: SOU 1978:78.

3.2.1 Partihandel

Partihandeln kan definieras som all försäljning som inte sker till privatpersoner och privathushåll. Man bör göra en åtskillnad mellan partihandel i funktionellt och institutionellt hänseende. Funktionen partihandel utförs till stor del av företag med annan huvudsaklig verksamhet, t. ex. tillverkning. Också detaljhandelsföretag eller sammanslutningar inom detaljhandeln kan bedriva partihandel.

Till institutionen partihandel räknas först och främst fristående grossistföretag och därtill sådana partihandelsenheter som bedrivs ekonomiskt skilda från huvudverksamheten, t. ex. industrins försäljningsbolag. Hit räknas

vidare partihandel ägd av detaljhandelsföretag som drivs som en särskild juridisk person, t. ex. ICA:s inköpscentraler, samt flertalet generalagenter, handelsagenter m. fl.

Utvecklingen går på flera områden mot en ökad integration av parti-handelsledet, i förhållande till dels detaljhandeln (mångfilialföretag och frivilliga kedjor), dels industriföretag. Många detaljhandelsföretag inom branscher med traditionell grossistdistribution har nått en sådan storlek att de funnit det rationellt att göra inköpen direkt från fabrikant. Trots denna begränsning av grossistföretagens marknadsförutsättningar synes grosshandels roll i distributionsarbetet öka. Det beror bl. a. på att de funktioner som erbjuds kunderna ständigt utvecklas. Inom t. ex. livsmedelspartihandeln sker en ökad andel av det arbete med styckning och paketering som förut huvudsakligen utfördes i butikerna nu i lagercentralerna. I ökad utsträckning har också grossisten fått engagera sig i särskilt de mindre kundföretagens marknadsföring genom utarbetande av säljprogram, medverkan i annonsering etc.

Inom partihandeln fanns 1976 drygt 20 000 företag med omkring 180 000 anställda (årsverken). Förekomsten av deltid gör att antalet faktiskt sysselsatta var högre. Medelantalet anställda per företag uppgick till 6,8 personer. Tre fjärdedelar av företagen hade fyra eller färre anställda. Därav var ett stort antal enpersonsföretag, t. ex. agentrörelser.

Inom dagligvaruhandeln, dvs. handeln med livsmedel, tobak, tidningar, papper, kemisk-tekniska förbrukningsartiklar samt blommor, utförs drygt 70 % av varuleveranserna av de tre stora grupperna KF, ICA och DAGAB. Dessa är fullsortimentsgrossister och omsatte tillsammans nästan 20 miljarder kr (exklusive moms) år 1978. Återstoden av den totala partihandelsomsättningen inom dagligvaruområdet på drygt 27 miljarder kr fördelades mellan ytterligare nära 90 grossister. Huvuddelen av dessa är specialiserade livsmedelsgrossister. Till dagligvarugrossisterna räknas även kioskhandels- och tidningsgrossister. Leveranserna av varorna skedde från 270 lagerenheter.

Partihandeln med dagligvaror har genomgått stora strukturella förändringar under de senaste åren. KF och ICA har genomfört betydande strukturrationaliseringar. Härtill kommer bildandet av företaget DAGAB.

Konsumentkooperationen är uppbyggd av 165 konsumentföreningar. Dessa äger den centrala organisationen Kooperativa förbundet (KF), som ombesörjer partihandelsfunktionen genom 17 lagerenheter. KF:s partihandelsomsättning för dagligvaror uppgick 1978 till nära 6,5 miljarder kr, dvs. nära 25 % av den totala partihandelsomsättningen.

ICA är en sammanslutning av detaljister som är organiserade i ICA-förbundet. Antalet medlemmar uppgår till ca 4 200. Förbundet är genom ICA AB huvudaktieägare i tre regionföretag – ICA Hakon AB, ICA Essve AB och ICA Eol AB. Varje regionföretag driver ett antal distributionscentraler som i första hand fullgör grossistfunktionen inom ICA. År 1978 omsatte ICA:s 21 distributionscentraler drygt 9 miljarder kr, vilket utgör en tredjedel av den totala partihandelsomsättningen med dagligvaror.

DAGAB bildades år 1972 av partihandelsföretag inom ASK-bolagens ekonomiska förening. De stora kundgrupperna har sedan trätt in som intressenter i företaget. DAGAB ägs nu till drygt 90 % av JS Saba AB. Mi-

<u>Företagsform</u>	<u>Omsättningsandel</u>	<u>Butiksantal</u>
Fristående företag	24,4%	31 250
Frivilliga kedjor	38,9%	10 764
Filialföretag	16,1%	1 921
Leverantörsägd detaljhandel	2,2%	1 029
Konsumentkooperation	18,4%	2 136
Summa egentlig detaljhandel	100,0%	47 100

Diagram 3.2 Detaljhandeln per företagsform 1977.

Källa: HUI.

noritetsposter innehas av Vivo ekonomisk förening och Favörkedjan AB. Aktierna i JS Saba ägs av Salén-, Johnson- och NK-Åhléns-koncernerna med respektive 40, 40 och 20 %. DAGAB:s grossistfunktion utförs av tre helägda dotterbolag, DAGAB Syd-, Väst- och Mellansverige AB. DAGAB har tolv distributionscentraler som 1978 omsatte 4,2 miljarder kr, vilket ger drygt 15 % av omsättningen med dagligvaror i partihandelsledet.

Utöver de nämnda partihandelsföretagen svarar lantbrukskooperationens företag för en betydande försäljning till detaljister inom dagligvaruhandeln. Huvuddelen av denna försäljning utgörs av mejeri- och slakterivaror samt ägg. År 1977 omsatte dessa produkter 13 miljarder kr.

3.2.2 Detaljhandel

Detaljhandel innebär försäljning till privatpersoner och privathushåll. Drygt 50 000 företag fanns 1976 inom den *totala detaljhandeln*. Dessa företag hade något över 240 000 årsarbetare. Med hänsyn till det stora antalet deltidanställda var antalet faktiskt sysselsatta betydligt högre. I genomsnitt hade företagen endast 4,7 årsarbetare. Drygt 55 % av antalet företag inom detaljhandeln hade år 1976 bara en årsarbetare anställd. I dessa fåmansföretag utförs emellertid arbetsuppgifter därutöver även av innehavaren och even-

tuella familjemedlemmar. Omkring 80 % av företagen hade fyra eller färre årsarbetare, medan endast knappt 1 % av företagen hade mer än 50 anställda.

Det förekommer såväl statlig som privat detaljhandel. Den statliga utgörs av apoteks- och systemvaruhandeln. Den privata detaljhandeln brukar indelas i egentlig detaljhandel och kategorierna bilhandel samt bränsle- och drivmedelshandel. Inom bilhandeln samt bränsle- och drivmedelshandeln fanns år 1976 drygt 5 500 företag.

I det följande kommer den *egentliga detaljhandeln* att behandlas. Inom denna omsattes år 1978 totalt 91,2 miljarder kr. Därav svarade dagligvaror för 54,2 miljarder kr och specialvaror för 37 miljarder kr.

Inom den egentliga detaljhandeln förekommer flera olika företagskategorier. Andelarna av omsättningen år 1977 för de olika kategorierna framgår av diagram 3.2. Butiker som samverkar med andra detaljister eller med leverantörer svarade för tre fjärdedelar av omsättningen. Andelen för de fristående företagen uppgick 1975 till 30,2 %, 1976 till 26,5 % och 1977 till 24,4 %, alltså en kontinuerlig minskning under denna period. 31 250 butiker eller omkring två tredjedelar av samtliga butiker tillhörde emellertid denna företagskategori år 1977.

Försäljningen inom den egentliga detaljhandeln kan också delas upp på olika butikstyper. De rena dagligvarubutikerna svarade 1977 för 37 % av försäljningen, fackhandeln för 32 %, stormarknaderna för 4 % och kedjevaruhusen för 15 %. Återstoden 12 % utgjordes av försäljning från kiosker, trafikbutiker, postorderhandel, speciallivsbutiker, torghandel, hemförsäljning m. m.

Dagligvaruhandeln

Av den totala dagligvarukonsumtionen år 1978 på drygt 54 miljarder kr utgjorde renodlad livsmedelsförsäljning 40 miljarder kr. År 1976 var antalet företag drygt 22 000. Det totala antalet verksamma företag inom dagligvaruhandeln uppgår för närvarande till 17 000–18 000. Den övervägande delen av dessa, 15 500, har mindre än 50 anställda. Av företagen är drygt 9 000 s. k. allivsbutiker. Återstoden består av kiosker, tobaks-, frukt-, konfektyr-, blomsteraffärer etc. År 1977 svarade företagen med mindre än 50 anställda för ca 60 % av den totala dagligvaruomsättningen. I genomsnitt omsatte dessa företag 1,5 milj. kr.

Dagligvaruhandeln har liksom partihandeln genomgått en omfattande strukturförändring, främst genom övergången till självbetjäning och butiks-koncentrationen.

Den s. k. yttre rationaliseringen, dvs. förändringarna i butiksbeståndet, har inneburit en stark koncentration till större butiker – i vissa fall s. k. stormarknader – och en mycket betydande nedläggning av mindre butiker. Antalet allivsbutiker minskade under perioden 1960–1977 från ca 25 000 till 9 800, dvs. med över 60 %. Antalet nedläggningar uppgick under 1960-talet till i genomsnitt 1 330 butiker per år, men har under perioden 1970–1977 dämpats till i genomsnitt 760 per år. Relativt sett är minskningen dock fortfarande stor. Ca 6 % av det totala butiksbeståndet försvinner varje år genom nedläggningar. Samtidigt sker en viss nyetablering av butiker i nybyggda bostadsområden och köpcentra. Antalet nyetablerade allivsbutiker

har i genomsnitt uppgått till inemot 200 per år under 1960-talet och ca 170 per år under 1970-talet. De nya butikerna har på grund av stordriftsfördelarna planerats för en omsättning som i genomsnitt är ca 10 gånger så stor som omsättningen i de nedlagda enheterna. Fortfarande finns det dock ett stort antal småföretag inom dagligvaruhandeln. Företag med färre än fem anställda utgör ungefär 80 % av det totala antalet företag.

Ett betydelsefullt inslag i strukturutvecklingen inom dagligvaruhandeln är framväxten av s. k. servicebutiker. Dessa etableras dels av särskilda servicebutikskedjor, dels av blocken. Av det totala antalet allivsbutiker utgörs ca 10 % av servicebutiker. Tillkomsten av dessa butiker har i viss mån motverkat inriktningen mot stordrift i handeln.

Vid sidan av förändringarna i butiksantalet är ett utmärkande drag i utvecklingen inom dagligvaruhandeln den ökande andel av försäljningen som går via butiker knutna till något av de s. k. blocken, ICA, KF och DAGAB. Av tabell 3.11 framgår att blocken ökat sin andel av dagligvaruförsäljningen i livsmedelsbutiker från 82,7 % 1970 till 90 % 1978. Framför allt är det ICA som bidragit till ökningen. ICA svarade 1970 för 33 % men 1978 för 38 % av försäljningen. KF:s andel har i stort varit oförändrad, medan NK-Åhléns och Vivo-Favör ökat något.

Tabell 3.11 Dagligvarublockens andelar av den totala dagligvaruförsäljningen i allivsbutiker och varuhusens livsmedelsavdelningar 1970-1978, (%)

	1970	1975	1976	1978
ICA	33,0	37,0	37,8	38,0
KF	29,5	27,5	27,8	29,0
NK-Åhléns	10,7	12,4	12,4	11,5
Vivo-Favör	9,5	11,0	11,4	11,5
Blockens andel	82,7	87,9	89,4	90,0
Övrig dagligvaruhandel	17,3	12,1	10,6	10,0
Totalt	100	100	100	100

Källa: HUI, Fri Köpenskap.

DAGAB levererar till NK-Åhléns och Vivo-Favör men även till flera inom kategorin övrig dagligvaruhandel och svarar därför för en större del av marknaden än de 23 % som utgör summan för Vivo-Favör och NK-Åhléns. I gruppen övrig dagligvaruhandel ingår bl. a. lokala kedjor och servicebutikskedjor, med 6 % av försäljningen för 1978, samt fristående allivsbutiker.

Dagligvarublocken har, vilket framgår av tabell 3.12, ökat sin andel av antalet butiker mellan åren 1970 och 1978 från 75,3 % till 79,1 %. Andelen är inte lika hög som beträffande försäljningen, vilket innebär att blockens butiker i genomsnitt är större än de fristående. Det förekommer emellertid stora variationer mellan blocken. Sätts blockens andelar av försäljningen respektive av antalet butiker i relation till varandra framgår att ICA har genomsnittligt lägst omsättning per försäljningsställe, medan NK-Åhléns har störst. Vivo-Favör ligger nära det totala genomsnittet. För KF ger en

Tabell 3.12 Dagligvarublockens andelar av antalet livsmedelsbutiker 1970-1978, (antal och %)

	1970		1975		1976		1978	
	Antal	%	Antal	%	Antal	%	Antal	%
ICA	5 814	45,5	4 674	45,4	4 498	44,8	4 262	44,9
KF	2 494	19,5	2 129	20,7	2 159	21,5	2 059	21,7
NK-Åhrléns	188	1,5	186	1,8	179	1,8	159	1,7
Vivo-Favör	1 118	8,8	1 043	10,1	1 058	10,6	1 037	10,8
Blockens andel	9 614	75,3	8 032	78,0	7 894	78,7	7 517	79,1
Övrig daglig- varuhandel	3 161	24,7	2 268	22,0	2 136	21,3	1 982	20,9
Totalt	12 775	100	10 300	100	10 030	100	9 500	100

Källa: HUI, Fri Köpenskap.

motsvarande beräkning inte en rättvisande bild av försäljningsställets storlek, beroende på betydande variationer i butikernas storlek.

Franchising är en i Sverige relativt ny distributionsform. Franchising innebär att ett företag (franchisegivaren) genom kontrakt knyter till sig flera enskilt ägda företag (franchisetagare) som uppträder enhetligt utåt. Franchisegivaren tillhandahåller ett paket av tjänster med inköp, marknadsföring, bokföringsrutiner, administrativa system etc. Ofta hyr franchisegivaren ut både lokal och den utrustning som krävs. Endast ett tiotal franchiseföretag finns i Sverige. Franchising är vanligast inom detaljhandeln och den övriga servicesektorn. Antalet franchisetagare uppgår till drygt 200. Dessa beräknas omsätta ca 500 milj. kr 1979. De omsättningsmässigt största företagen finns inom dagligvaruhandeln, t. ex. AB Hemglass, Canteen AB och Näröppet AB. Franchiseföretag finns även i fackhandeln och inom sektorn privata tjänster.

Fackhandel

Fackhandeln är den del av detaljhandeln som huvudsakligen säljer specialvaror. År 1978 utgjorde försäljningen av specialvaror 40 % eller 37 miljarder kr av den totala detaljhandelsförsäljningen. I fackhandelsbutikernas sortiment kan ingå även vissa varor av dagligvarukaraktär, t. ex. kemisk-tekniska artiklar. På motsvarande sätt säljs specialvaror av andra butikstyper. Försäljningen år 1977 inom egentlig detaljhandel fördelad på branschgrupper redovisas i tabell 3.13. De tre sista grupperna utgör fackhandeln och av tabellen framgår att den svarar för drygt en tredjedel av försäljningen enligt denna beräkning.

De i tabell 3.13 redovisade branschgrupperna innehåller flera enskilda branscher. Vid en ytterligare nedbrytning av försäljningen framgår att konfektions- och ekiperingshandeln är den största enskilda fackhandelsbranschen med 9 % av den egentliga detaljhandels omsättning 1977. Därefter följer möbel- och hemtextilhandeln med 5 % samt radio-TV-handeln med drygt 3 %.

Tabell 3.13 Försäljningen 1977 inom egentlig detaljhandel fördelad på branschgrupper, (%)

Branschgrupp	
Detaljhandel med blandat sortiment	22,1
Livsmedelshandel	38,4
Övriga dagligvarubranscher	4,5
Beklädnadshandel	12,4
Hemutrustningshandel	14,6
Övriga fackhandelsbranscher	7,9
Totalt	100

Källa: SCB:s omsättningsstatistik 1977.

Sortimentsammansättningen inom de olika branschgrupperna framgår av följande uppställning.

Detaljhandel med blandat sortiment	Försäljningsställen där ingen varugrupp svarar för mer än hälften av omsättningen Försäljningsställen med försäljning till mer än 50 % av:
Livsmedelshandel	- livsmedel
Övriga dagligvarubranscher	- tobak, tidningar, blommor
Beklädnadshandel	- konfektion, ekipering, skor, handskar, läderartiklar
Hemutrustningshandel	- möbler, järnvaror, färger och tapeter, radio och TV, hemtextilier, glas och porslin, hushållsapparater, el och belysning
Övriga fackhandelsbranscher	- ur, optik- och guldsmedsvaror, fotoartiklar, cykel- och sportartiklar, böcker, papper, konst, musikinstrument, leksaker m. m.

Inom fackhandeln (sällanköpsvaruhandeln) fanns år 1976 drygt 23 000 företag med knappt 27 000 försäljningsställen. Något över 57 % av företagen hade endast en anställd årsarbetare, drygt 91 % fyra eller färre anställda och endast 0,5 % av företagen hade mer än 50 anställda. Enligt HUI:s utredning (se bilaga) fanns år 1978 i fackhandeln 17 400 företag med mindre än 50 anställda. Dessa företag hade en genomsnittlig omsättning på 1,1 milj. kr år 1977 och svarade för ca 70 % av den totala fackhandelsomsättningen. Företagen sysselsatte 76 600 personer varav 44 500 på heltid. Två tredjedelar av de sysselsatta var anställda och återstoden familjemedlemmar.

Jämfört med utvecklingen inom dagligvaruhandeln har strukturförändringarna inom fackhandeln i allmänhet varit små. Detta beror bl. a. på att stordriftsfördelarna med undantag för vissa delbranscher inte varit särskilt påtagliga inom fackhandeln. Vidare är fackhandeln mer tätortskoncentrerad än dagligvaruhandeln, vilket medfört att den varit mindre utsatt för inverkan av befolkningsomflyttningarna. Inom vissa delar av fackhandeln, speciellt då beklädnadshandeln, har emellertid omfattande butiksnedläggningar skett som en följd av konkurrensen från varuhusen i förening med en långsam efterfrågeutveckling. Under de allra senaste åren har fackhandeln tenderat vinna marknadsandelar på varuhusens bekostnad.

Ett viktigt drag i utvecklingen inom fackhandeln är den ökande betydelsen för de frivilliga fackkedjorna. Dessa är fasta sammanslutningar av detaljister

som utan primärt leverantörsinflytande driver fackhandel med varor och som utvidgat sin samverkan till andra funktioner än inköp. Före 1960 hade sju kedjor startats. År 1977 fanns det 44 kedjor. Etableringstakten är ett par kedjor per år. Kedjorna fullgör en rad funktioner gentemot sina medlemmar såsom inköp, marknadsföring, konsultverksamhet och utbildning.

De frivilliga fackkedjorna svarade 1977 för 39 % av specialvaruförsäljningen. Knappt hälften av den totala omsättningen inom fackkedjorna föll inom branschgrupperna järn-, färg- och byggvaror. Drygt en fjärdedel svarade hemutrustningsbranscherna för. Av enskilda branscher hade järnhandeln den största omsättningen. Inom textilhandeln fanns det högsta antalet kedjor, nämligen sex. Inom möbelhandeln var antalet fyra. Drygt 4 600 butiker var anslutna till någon kedja år 1977. Det största antalet, 770, fanns inom färghandeln. Enligt beräkningar gjorda 1975 svarade de frivilliga fackkedjorna detta år för 65 % av försäljningen inom branscherna järn-, färg- och byggvaror. Andelen i fråga om hemutrustning var 35 % medan den inom sport- och fritidsvarubranschen var 24 %.

Varuhusen ökade sin andel av omsättningen inom den egentliga detaljhandeln från 10 % 1960 till ca 20 % 1970, en andel som gällde även för 1977. Stormarknadernas försäljning utgjorde 20 % av varuhusomsättningen år 1977. Ca 90 % av omsättningen svarar NK-Åhléns och KF för. Vid utgången av 1977 fanns det 392 varuhus. 361 av dessa var s. k. kedjeveruhus, dvs. tillhörde NK-Åhléns eller KF. Därutöver fanns 27 köpmannavaruhus och fyra enskilda stormarknader.

3.3 Samfärdsel

Till samfärdelsektorn räknas transporter samt post och tele. År 1977 svarade samfärdseln för 5,3 % av BNP. Samtidigt var 272 000 eller 6,7 % av antalet sysselsatta verksamma inom sektorn. Av bruttoinvesteringarna år 1977 gjordes 9,6 % inom samfärdseln. Transporterna svarade år 1977 för drygt 70 % av produktionen respektive sysselsättningen inom sektorn och post och tele således för återstoden. Redogörelsen kommer i det följande främst att avse transportsektorn. Uppgifterna avseende antalet företag är inte helt jämförbara på grund av olika källor och då de avser olika år.

År 1976 fanns enligt Centrala Företagsregistret (CFR) drygt 25 000 företag inom transportsektorn. Dessa hade knappt 180 000 årsarbetare, vilket gav ett genomsnitt per företag av ca sju personer. Transportsektorn svarade år 1976 för 14,1 % av antalet företag inom servicenäringarna och för 17,9 % av antalet årsarbetare.

Transportarbetet kan delas in i person- och godstransporter. Personbilismen svarade år 1976 för drygt 80 % av den totala persontransportvolymen. Andelarna för buss och järnväg var 8,5 respektive 7 %. Av godstransporterna år 1977 utfördes 46 % på lastbil och 31 % på järnväg. Enligt en beräkning avseende år 1978 utfördes 85 % av lastbilarnas transportarbete av den yrkesmässiga lastbilstrafiken, dvs. åkerierna. Åkerinäringen omsatte under 1978, enligt SCB, drygt 6 miljarder kr i transportverksamhet. Räknas även grustag och krossanläggningar uppgick omsättningen till drygt 7 miljarder

kr. Åkeriföretagen sysselsatte 1978 ca 70 000 personer. Vid utgången av år 1978 fanns det enligt Svenska Åkeriförbundet omkring 19 800 åkerier. Knappt hälften av dessa, 9 450, var organiserade i 260 lastbilscentraler. Den genomsnittliga lastbilscentralen ägs av 35 medlemsföretag och säljer transporter för 63 lastbilar och traktorer. Lastbilscentralen fungerar som ett försäljnings- och inköpsföretag i transporter. Centralen träffar avtal och anvisar sedan uppdragen till medlemsföretagen. Dessutom sköts transportledning och marknadsföring av centralen, som även lämnar service i t. ex. ekonomiska frågor till medlemsföretagen. Transportförsäljning sker förutom av lastbilscentraler även av enskilt ägda medelstora och större åkeriföretag, transportförmedlingsföretag och företag för speciella transportåtaganden. Drygt 50 % av den yrkesmässiga trafikens totala transporterade godskvantitet förmedlades år 1977 av lastbilscentraler. Åkerinäringen är en utpräglad småföretagsbransch. Vid årsskiftet 1978–1979 hade drygt 70 % av åkerierna endast en lastbil. Dessa svarade för knappt en tredjedel av det totala antalet bilar. Endast drygt 1 % hade mer än 16 lastbilar. Dessa åkerier hade emellertid en femtedel av lastbilsparken.

Taxinäringen domineras helt av enbilsåkerier, dvs. taxiägaren innehar ett enda ordinarie tillstånd för taxitrafik. Av de drygt 9 000 taxitrafiktillstånd som fanns utfärdade vid slutet av år 1977 var ca 7 800, enligt taxiutredningens betänkande (Ds K 1979:4) Taxi – krav och utvecklingsmöjligheter, fördelade på olika tillståndshavare. Endast mellan 400 och 500 taxiföretag hade mer än ett ordinarie tillstånd. De enskilda taxiföretagen samarbetar ofta inom ekonomiska eller ideella föreningar. Dessa är oftast lokala sammanslutningar och samarbetet koncentreras i regel till en gemensam beställningscentral.

3.4 Privata tjänster

Till privata tjänster hänförs i denna framställning restaurang- och hotellrörelse, bank-, försäkrings- och uppdragsverksamhet, reparations-, tvätter och annan serviceverksamhet samt övriga privata tjänster, såsom fastighetsförvaltning (exklusive bostadsförvaltning), städningsrörelse, hushållstjänster etc.¹

Privata tjänster svarade år 1977 för 13,2 % av BNP och för samma andel eller 538 000 av antalet sysselsatta. Andelen av bruttoinvesteringarna var 6,5 %.

Produktionen i privata tjänstesektorn har utgjort en i stort sett konstant andel av BNP under perioden 1965–1977. Inom gruppen privata tjänster har delsektorerna emellertid utvecklats olika. Produktionen inom hotell- och restaurangbranschen har exempelvis stagnerat medan banker, försäkringsbolag och uppdragsverksamhet visat en relativt snabb produktionstillväxt. Detta framgår av tabell 3.14.

Att produktionsutvecklingen i sektorn visar ett så nära samband med BNP-utvecklingen har flera orsaker. En orsak kan vara att en relativt stor och ökande andel av sektorns produktion används som insatser i näringslivet (inklusive den egna sektorn). 1975 var andelen drygt 60 %. För vissa delsektorer såsom uppdragsverksamhet, maskinuthyrning och fastighetsförvalt-

¹ I delsektorn övriga privata tjänster ingår fastighetsförvaltning, renings-, renhållningsverk, städningsrörelse, viss undervisning, forskning, sjukvård och kulturell serviceverksamhet, rekreationsverksamhet, intresseorganisationer, hushållstjänster samt annan personlig service. (Endast den privata verksamheten avses. När det exempelvis gäller undervisning och sjukvård är den privata andelen mycket liten.)

Tabell 3.14 Förädlingsvärdet inom privata tjänster 1965–1977, 1975 års priser

	Milj. kr 1977	Andel %	Årlig procentuell förändring		
			1965– 1970	1970– 1974	1974– 1977
Restaurang och hotell	2 095	7,1	2,5	-1,0	-3,5
Bank, försäkring, upp- dragsverksamhet	10 163	34,7	5,7	0,3	2,7
Reparation, tvätteri och annan serviceverksamhet	4 432	15,1	-1,7	-1,4	-0,1
Övriga privata tjänster	12 615	43,1	2,2	3,9	3,5
Summa privata tjänster	29 305	100	2,2	1,3	1,9

Anm.: Uppgifterna avser förädlingsvärde till producentpris på grund av att uppgifter om förädlingsvärde till faktorpris 1977 inte funnits tillgängliga för delsektorerna. Andra principer vad gäller beräkning av bankernas tjänster innebär dels att nivån för hela sektorns produktion skiljer sig från uppgiften i tabell 3.2, dels att utvecklingstakerna blir något annorlunda.

Källa: SOU 1978:78.

ning är leveranser till näringslivet helt dominerande. Efterfrågan kommer således inte främst från privat konsumtion. Den privata konsumtionsandelen har för övrigt sjunkit och utgjorde 1975 ca 1/3 av produktionen inom sektorn.

Även beträffande sysselsättningen mätt i antal arbetade timmar visar delsektorerna en olikartad utveckling. Detta framgår av tabell 3.15. Bank, försäkring och uppdragsverksamhet visar en ökning liksom övriga privata tjänster medan hotell- och restauranger liksom reparationer, tvätteri och annan serviceverksamhet minskat antalet arbetade timmar.

Till hotell- och restaurangbranschen räknas förutom hotell och restauranger även kaféer, konditorier, motell, pensionat och campingplatser. År 1977 var 71 000 personer sysselsatta i branschen. Detta innebar en ökning från

Tabell 3.15 Sysselsättningen inom privata tjänster 1965–1977

	Milj. arbetade timmar 1977	Årlig procentuell förändring		
		1965– 1970	1970– 1974	1974– 1977
Restaurang och hotell	113,14	-1,6	-2,5	-0,4
Bank, försäkring, upp- dragsverksamhet	242,29	3,9	0,0	1,5
Reparation, tvätteri och annan serviceverksamhet	194,12	-2,7	-6,2	-2,6
Övriga privata tjänster	233,52	0,6	2,2	1,8
Summa privata tjänster	783,07	-0,1	-1,7	0,2

Källa: SOU 1978:78.

65 000 år 1973. Från 1960 hade emellertid sysselsättningen minskat från 84 000. Antalet företag uppgick 1976 till drygt 7 300. Branschen är en utpräglad småföretagsnäring. Hälften av företagen hade högst en anställd årsarbetskraft och nära 75 % hade fyra eller färre anställda. Endast knappt 2 % av företagen hade mer än 50 anställda. En femtedel av enheterna ingick i någon form av kedjeföretag. Ändrade konsumtionsvanor inom inkvarterings- och serveringssektorn har lett till etablerandet av nya serveringsanläggningar i anslutning till bensinstationer, varuhusbarer och personalmatsalar samt utbyggnader av semesterbyar, interna konferensanläggningar och kursgårdar. Detta har skärpt konkurrensen för de traditionella företagsformerna.

Affärsbankerna svarar för ca 40 % och sparbankerna för ca 15 % av banksektorns produktion. I övrigt ingår i sektorn föreningsbanker, riksbanken, investeringsbanken, postgiro, hypoteksinstitut, kreditaktiebolag, investmentbolag m. fl. Under 1960-talet ökade antalet sysselsatta personer med drygt 6 % per år. Under 1970-talet har sysselsättningsökningen dämpats till omkring 2 % per år. Antalet sysselsatta uppgick därmed till ca 50 000 personer 1977. Sysselsättningen räknat i timmar har ökat något långsammare. En snabb omstrukturering av bankernas verksamhet har skett under 1960- och 1970-talen. Nya tjänster har introducerats. Redovisning har helt lagts på data.

Försäkringsverksamheten avser här endast privata försäkringar. Antalet sysselsatta personer i privata försäkringssektorn har ökat betydligt långsammare än i banksektorn, från 16 000 år 1960 till 22 000 år 1977, vilket motsvarar 1,6 % per år. Mätt i timmar har sysselsättningen ökat med i genomsnitt 0,5 % per år under motsvarande period. En ökad produktionsvolym samtidigt med några stora fusioner har gett produktivitetsvinster. Införandet av automatisk databearbetning torde också ha haft stor betydelse. All registrering och premieavisering är nu lagd på data liksom kapitalförvaltning i vissa bolag.

I uppdragsverksamhet ingår flera skilda verksamhetsområden såsom teknisk uppdragsverksamhet (bl. a. byggkonsulter, arkitekter, ingenjörbyråer) reklambyråer, juridisk uppdragsverksamhet, bevakningsverksamhet, maskinuthyrning (leasingverksamhet) m. m. Antalet sysselsatta personer växte snabbt under 1960-talet från 40 000 år 1960 till 78 000 år 1970. Därefter har sysselsättningsökningen varit långsammare. Den totala arbetsvolymen mätt i timmar har varit i stort sett oförändrad under 1970-talet. Den snabba tillväxten under 1960-talet sammanhängde med den allmänt sett högre produktionsstillväxten under denna period. En helt övervägande del av sektorns produktion går nämligen som insatser i näringslivet och merparten till industri och byggnadsverksamhet. Eftersom så stor del av sektorns tjänster utgör insatser i näringslivet blir utvecklingen i hög grad beroende dels av den allmänna ekonomiska utvecklingen i näringslivet, dels av hur företagens val träffas mellan att producera tjänsterna själva och att köpa dem utifrån. Uppdragsverksamheten domineras av småföretag. År 1976 hade 56 % av företagen endast en årsarbetare. Drygt 80 % hade färre än fyra, medan endast något över 1 % hade mer än 50 anställda.

Till *reparation, tvätterier och annan serviceverksamhet* hör reparationsverkstäder för bilar och hushållsvaror, tvätterier, hårfriseringar, arbetshjälp i hem-

met m. m. För reparationsverksamheten har antalet sysselsatta personer varit oförändrat kring 60 000 alltsedan början av 1960-talet, därav drygt 50 000 inom bilreparationer. Det är endast bilreparationer som kunnat notera en årlig produktionsökning (ca 2 %) under perioden. Där har också funnits bättre möjligheter att rationalisera än inom många andra tjänstesektorer. Produktivitetsoökningen har varit omkring 4 % per år. För övriga delbranscher vars produktivitet antingen ökat svagt eller inte alls har produktionen stagnerat eller fallit. Antalet företag inom sektorn reparation, tvätteri och annan serviceverksamhet uppgick 1976 till drygt 17 000. Två tredjedelar av dessa hade endast en årsarbetare. Bara en halv procent av företagen hade mer än 50 anställda. Inom bilreparationsbranschen svarar verkstäder som är auktoriserade av någon billeverantör för den omsättningsmässigt största delen av reparationerna. Tvätteribranschen domineras antalsmässigt av lokalt verksamma tvätterier. Huvuddelen av omsättningen inom branschen tillfaller emellertid ett företag som har verksamhetsställen på flera håll i landet.

Till *övriga privata tjänster* hänförs fastighetsförvaltning (exklusive bostadsförvaltning), renings- och renhållningsverk, städningsrörelse, undervisning, forskning, sjukvård, intresseorganisationer, rekreationsverksamhet m. m. För några av de nämnda delområdena äger den huvudsakliga verksamheten rum i offentlig regi. Inom hela området har sysselsättningen ökat från ca 100 000 personer år 1960 till ca 170 000 år 1977. En fortsatt expansion av delsektorns sysselsättning kan enligt långtidsutredningen förväntas.

3.5 Bostadsförvaltning

Med bostadsförvaltning avses förvaltning och skötsel av bostadsfastighet bedrivna av fastighetens ägare. Bostadsförvaltningens andel av BNP uppgick 1977 till 7,2 %. Andelen har under 1970-talet legat omkring 7 % men uppgick 1965 till 7,7 %. Antalet sysselsatta inom bostadsförvaltningen var 1977 omkring 33 000, vilket utgjorde knappt 1 % av det totala antalet sysselsatta personer. Sektorn svarade 1977 för 20,7 % av bruttoinvesteringarna. Andelen har dock minskat. 1965 uppgick den nämligen till 28,8 %. Nedgången speglar det lägre bostadsbyggandet.

Det totala antalet företag inom sektorerna privata tjänster och bostadsförvaltning uppgick 1976 till 62 000, vilket utgjorde drygt en tredjedel av alla företag inom servicenäringsarna.

3.6 Servicenäringsarnas framtida utveckling

De i avsnitt 3.1 redovisade uppgifterna om servicenäringsarna har främst avsett perioden 1965–1977. I det följande redovisas prognoser över utvecklingen inom servicenäringsarna fram till 1983 och i ett par fall även till 1990. Redogörelsen baseras på långtidsutredningen 1978 (SOU 1978:78).

Långtidsutredningens prognos innebär att tjänstesektorns, dvs. servicenäringsarnas och offentliga tjänsters, andel av den totala produktionen mätt i fasta priser sjunker från 56,9 % 1977 till 52,3 % 1983. Det bör dock noteras

att andelen 1977 var osedvanligt hög till följd bl. a. av den stagnation i industriproduktionen som inträffade 1975–1977 samtidigt som främst den offentliga sektorn fortsatte att öka snabbt. Räknas endast servicenäringarna framgår att deras andel av BNP minskar från 35,5 % 1977 till 32,4 % 1983. När det gäller näringslivets sysselsättning beräknas servicenäringarnas andel öka under ifrågavarande period. Om man däremot ser till den totala sysselsättningen, sjunker servicenäringarnas andel från 33,2 % 1977 till 31,5 % 1983. Räknat i sysselsatta personer innebär detta i stort sett oförändrat antal, drygt 1,3 milj. Andelen sysselsatta inom den offentliga sektorn beräknas öka mellan 1977 och 1983 med 4,8 procentenheter till 31,8 %. Dessa uppgifter redovisas i tabell 3.16.

Tabell 3.16 Näringsgrenarnas andelar av den totala produktionen och sysselsättningen 1977–1983, (%)

	BNP		Sysselsatta	
	1977	1983	1977	1983
Varu- och kraftproduktion	43,1	47,7	39,8	36,7
Servicenäringsar	35,5	32,4	33,2	31,5
därav Varuhandel	9,8	8,9	12,3	11,4
Samfärdsel	5,3	4,6	6,7	6,0
Privata tjänster ^a	20,4	18,9	14,2	14,1
Offentliga tjänster	21,4	19,9	27,0	31,8
Totalt	100	100	100	100

^a Privata tjänster inkluderar bostadsförvaltning, som 1977 svarade för 7,2 % och 1983 beräknas svara för 6,2 % av BNP. År 1977 sysselsatte bostadsförvaltningen 33 000 personer, vilket motsvarade en andel på ca 1 % av det totala antalet sysselsatta.

Källa: SOU 1978:78.

Den årliga procentuella förändringen beträffande BNP, sysselsatta, produktivitet och bruttoinvesteringar mellan 1974–1977 och 1977–1983 redovisas i tabellerna 3.17 och 3.18 för olika näringsgrenar.

Tabell 3.17 Årlig förändring av BNP och sysselsatta inom olika näringsgrenar 1974–1983, %

	BNP		Sysselsatta	
	1974– 1977	1977– 1983	1974– 1977	1977– 1983
Varu- och kraftproduktion	-1,8	5,4	-1,4	-0,4
Varuhandel	2,0	2,1	0,6	-0,5
Samfärdsel	-3,8	1,4	0,7	-0,9
Bostadsförvaltning	2,2	1,1	-0,3	1,1
Privata tjänster	1,6	3,0	1,1	1,0
Offentliga tjänster	4,1	2,4	5,0	3,7
Totalt	0,3	3,7	1,0	0,9

Källa: SOU 1978:78.

Den ökning av BNP som beräknas för perioden 1977–1983 svarar huvudsakligen varu- och kraftproduktionen för. Den negativa utveckling som fanns inom vissa sektorer under perioden 1974–1977 har brutits så att samtliga näringsgrenar nu beräknas öka sin produktion. Sysselsättningsökningen fram till 1983 kommer enligt prognosen att till största delen ske inom den offentliga sektorn. Även privata tjänster och bostadsförvaltning väntas öka sin sysselsättning medan en minskning sker inom övriga sektorer.

Tabell 3.18 Årlig förändring av produktivitet och bruttoinvesteringar inom olika näringsgrenar 1974–1983, (%)

	Produktivitet		Bruttoinvesteringar	
	1974– 1977	1977– 1983	1974– 1977	1977– 1983
Varu- och kraftproduktion	0,8	6,9	-2,3	3,3
Varuhandel	2,7	3,2	11,4	3,0
Samfärdsel	-3,8	3,5	-6,8	0,3
Bostadsförvaltning	2,5	0,3	-4,8	4,1
Privata tjänster	1,4	2,7	1,2	3,1
Offentliga tjänster	0,1	-0,3	1,5	1,1
Totalt	0,7	3,8	-1,7	2,8

Källa: SOU 1978:78.

Produktivitetsutvecklingen beräknas enligt långtidsutredningen som helhet bli positiv. Det är endast offentliga tjänster som väntas få en sjunkande produktivitet. Bostadsförvaltningen beräknas få en lägre ökningstakt än under perioden 1974–1977. Produktiviteten inom servicenäringsarna ökar något mindre än i ekonomin totalt. Investerings takten avtar inom varuhandeln, medan den ökar inom övriga servicenäringsarna. Utvecklingen inom varuhandeln skall dock ses mot bakgrund av den höga investeringstakten 1974–1977.

Långtidsutredningen presenterar även, dock med påpekande av den stora osäkerheten, prognoser över utvecklingen fram till 1990 bl. a. för produktion och sysselsättning. Dessa prognoser redovisas i tabell 3.19.

Tabell 3.19 Årlig förändring av BNP och sysselsättning 1977–1990 inom olika näringsgrenar (%)

	BNP 1977–1990	Sysselsättning 1977–1990
Handel, samfärdsel och privata tjänster	2,2	-1,0
Bostadstjänster	1,5	0
Offentliga tjänster	1,7	2,0
Hela ekonomin	3,2	-0,4

Källa: SOU 1978:78.

Enligt långtidsutredningens beräkningar kommer servicenäringsarna att nå i stort sett samma BNP-utveckling fram till 1990 som under perioden

1977–1983. Sysselsättningen beräknas däremot minska i något snabbare takt, nämligen med 1 % per år. Detta skall jämföras med en ökning under perioden 1977–1983 för privata tjänster med 1 % per år och årliga minskningar för varuhandeln och samfärdseln under denna period med 0,5 respektive 0,9 %.

Sammanställning av remissyttrandena över vissa delar av betänkandet (SOU 1979: 74) Serviceföretagen — vägar till utveckling

Inledning

Efter remiss har yttranden över serviceföretagsutredningens betänkande avgetts av bankinspektionen, statskontoret, riksrevisionsverket, universitets- och högskoleämbetet, skolöverstyrelsen, kommerskollegium, näringsfrihetsombudsmannen, statens pris- och kartellnämnd, konsumentverket, arbetsmarknadsstyrelsen, statens industriverk, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Jönköpings, Kristianstads, Gävleborgs samt Västerbottens län, fullmäktige i Sveriges riksbank, kooperationsutredningen, Svenska handelskammarförbundet, Landstingsförbundet, utvecklingsfonderna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens samt Norrbottens län, Sveriges turistråd, Finansieringsföretagens förening, Riksförbundet kiosk & gatukök, SHIO-familjeföretagen, Stockholms handelskammare, Svensk industriförening, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska bankföreningen, Svenska företagares riksförbund, Svenska restauratörförbundet, Svenska sparbanksföreningen, Svenska åkeriförbundet, Sveriges förningsbankers förbund, Sveriges grossistförbund, Sveriges handelsagenters förbund, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges industriförbund, Sveriges kioskägares riksförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges livsmedelshandlareförbund, Tobaks- & servicehandels riksförbund, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Distributions AB Dagab, ICA-förbundet, Kooperativa förbundet, AB Företagskredit, AB Handelskredit, AB Industrikredit, AB Järnhandelskredit, Kiosk- och servicehandels kreditinstitut AB, AB Svensk hotell- och restaurangkredit, AB Textilkredit, Taxiflygföretagens riksförbund och Helikopterföretagens riksförbund.

Utvidgad målgrupp för de regionala utvecklingsfonderna

1 Bankinspektionen

Inspektionen saknar från sina utgångspunkter anledning att motsätta sig, att möjligheterna till kredit hos de regionala utvecklingsfonderna ökar för serviceföretagen, särskilt som utvecklingsfondernas uppgift inte är att konkurrera med redan befintliga privata kreditinstitut. Den av utredningen

föreslagna utvidgningen av målgruppen till att omfatta även en vidare krets av företag inom servicesektorn vill inspektionen inte heller direkt avstyrka. Utredningen betonar själv att utvidgningen, som innebär en nära nog fördubbling av antalet företag, inte bör få innebära att hittillsvarande målgrupp får försämrade möjligheter och föreslår därför avsevärda resursförstärkningar åtminstone på sikt. Inspektionen vill för sin del slå vakt om den hittillsvarande målgruppens behov och anser, att i händelse av att begränsade resurser nödvändiggör en relativt grannliga prioritering mellan olika grupper av företag, den nuvarande målgruppen bör ges prioritet. I sammanhanget kan inspektionen inte underlåta att ge uttryck för oro inför den ansvällning av den statliga lånebyråkratin som förslaget innebär.

2 Statskontoret

Vi ansluter oss till utredningens förslag att de regionala utvecklingsfonderna skall få en utvidgad målgrupp av näringsgrenar eller delar av näringsgrenar, så att inte endast tillverkande företag utan även serviceföretag kommer inom målgruppen. Detta får dock inte ske på bekostnad av den service som nu ges de tillverkande företagen. Vi ansluter oss också till den avgränsning av målgruppen som utredningen gjort. Liksom utredningen anser vi att utvecklingsfonderna bör få väsentligt ökade resurser för att kunna ge kreditstöd och företagservice i form av utbildning och rådgivning. Vi finner att det framtida resursbehovet har beräknats endast mycket grovt. Vi förutsätter därför att före beslut en noggrannare beräkning görs samt att därvid även efterfrågan på servicen vägs in.

3 Riksrevisionsverket

RRV vill här framhålla att det vid verkets förvaltningsrevision av statens industriverk framkommit att fonderna i nuläget, trots de betydande resursförstärkningar som erhållits sedan den 1 juli 1978, inte mer än i begränsad omfattning fått utrymme för offensiva insatser, dvs. uppsökande verksamhet hos målgruppsföretagen. RRV anser, i motsats till utredningen, att en utvidgning av målgruppen på det sätt som utredningen föreslår skulle kräva betydande resursförstärkning om den av utredningen påtalade bristen på efterfrågan på företagservice hos serviceföretagen skulle kunna avhjälpas.

En sådan efterfrågan torde endast kunna stimuleras med offensiv uppsökande verksamhet. RRV vill dock i nuläget avstyrka en sådan ytterligare resursökning hos utvecklingsfonderna, innan resultat och effekter av den ursprungliga resurssatsningen på tillverkningsföretag utvärderats.

RRV ställer sig dock positivt till den begränsade utvidgning av målgrupperna inom ramen för givna resurser som medgivits vissa utvecklingsfonder i sysselsättningsvaga län (turistnäringen). En sådan utvidgning bör

dock komma till stånd endast på begäran av resp. utvecklingsfond och efter prövning av statsmakterna.

4 Universitets- och Högskoleämbetet

(genom Uppsala Universitet)

Utifrån ovan föreslaget alternativ synes det vara att föredra att de stöd som avser finansiering, kapital och rådgivning samordnas med de regionala utvecklingsfonderna. Genom en förstärkning av den kompetens som redan finns inom dessa fonder synes vi här få ett väl fungerande instrument för att nå de mål som utredningen syftar till.

(genom Göteborgs Universitet)

Kritik kan riktas mot den del av utredningen som behandlar de regionala utvecklingsfonderna. Utvecklingsfonderna har hittills haft som huvuduppgift att stimulera tillverkningsindustrins små och medelstora företag. Behovet av sådan utvecklingsstimulans är väldokumenterat sedan länge. Däremot har inte någon utvärdering gjorts av fondernas verksamhet – den korta tid de funnits i sin nuvarande form. Utredningen tangerar knappast ens frågan om hur utvecklingsfonderna fungerat för tillverkningsindustrin. Utredningen nöjer sig med att ta fram uppgifter om hur många miljoner som fonderna använder till kreditgivning och företagsservice. Detta måste betecknas som en mager bakgrund för en utredning som föreslår en betydande utökning av utvecklingsfondernas uppgifter.

När det gäller utredningens förslag om en utvidgning av de regionala utvecklingsfondernas målgrupper och därmed av fondernas uppgifter kan en väsentlig invändning göras. Utredningen har inte kunnat konstatera att utvecklingsfonderna ännu nått fram till ett stadium, där de förmår fullfölja de uppgifter som lagts på dem när det gäller tillverkningsindustrins små och medelstora företag. Mycket talar för att fonderna behöver ökade resurser till dessa uppgifter. Först därefter bör man ställa sig frågan om en utvidgning av hela verksamhetsfältet för fonderna är önskvärd. I ett sådant längre perspektiv kan det vara meningsfullt att utöka fondernas målgrupper till att omfatta flera av de tjänstesektorer som utredningen föreslagit.

5 Kommerskollegium

Enligt kollegiets mening bör därför behovet av ökade resurser – med anledning av den förslagna utvidgningen av målgruppen – ytterligare kartläggas. Härvid bör bl. a. utredas användningen och effekterna av nuvarande stödformer till tillverkande företag för att härigenom klarlägga om det är möjligt att till servicenäringarna omfördela en del – för kreditverksamhet och företagsservice - redan befintliga resurser.

Skulle utrymme ej finnas kan ifrågasättas om man i nuvarande statsfi-

nansiella läge bör bygga ut utvecklingsfondernas verksamhet så snabbt som föreslagits utan istället i första omgången begränsa utvidgningen till vissa branscher.

6 Konsumentverket

Det är angeläget att samhällets insatser inom servicesektorn så långt möjligt samordnas. Länsstyrelserna har ansvar för det regionala stödet till näringslivet. — — —

För att trygga konsumenternas tillgång till dagligvaror och bensin beslutar länsstyrelserna också om statligt stöd till kommersiell service. Inom länsstyrelserna har — sedan detta stöd tillkom år 1973 — byggts upp en kompetens att behandla problemen inom nämnda servicesektorer. En del länsstyrelser har inom ramen för stödverksamheten inlett samarbete med såväl leverantörer, detaljhandel som kommuner för att förbättra leveransvillkoren för mindre detaljhandelsföretag. Genom en utbyggd stödverksamhet till servicesektorn förbättras länsstyrelsernas möjligheter att minska de negativa effekter som ett leverantörsberoende kan medföra.

Mot denna bakgrund anser konsumentverket att de uppgifter som utredningen föreslår att utvecklingsfonderna och AB Handelskredit skall få i stället bör tillföras länsstyrelserna. Detta skapar möjligheter att på ett naturligt sätt sammanväga näringspolitiska överväganden med regional- och konsumentpolitiska hänsyn. — — — Det finns skäl som talar för att samhället i första hand bör utvidga stödet till kommersiell service i glesbygd till att omfatta hela servicesektorn. En sådan utvidgning bör även innefatta möjligheter att lämna statlig kreditgaranti för ändamål som f. n. endast kan stödjas med avskrivnings- och investeringslån.

7 Statens industriverk

En stor del av de företag som idag ingår i målgruppen får inte den efterfrågade servicen från fonderna. Innan någon ny utvidgning av fondernas målgrupp kan ske bör därför enligt SIND:s mening den nuvarande verksamheten stabilieras och fonderna ges möjlighet att konsolidera sig. — — —

Utredningens förslag skulle i princip innebära en fördubbling av fondernas nuvarande målgrupp. SIND anser att en sådan organisatorisk förändring ej kan genomföras innan den nuvarande verksamheten inom de regionala utvecklingsfonderna stabiliserats. — — —

En fördubbling av fondernas målgrupp kommer att medföra ett kraftigt behov av ökade personella och finansiella resurser både inom industriverket och utvecklingsfonderna. Det är dock inte möjligt att nu ta ställning till omfattningen av det ökade resursbehovet innan den ovan föreslagna utvärderingen är genomförd. Verket vill bestämt varna för att pålägga fonderna ytterligare uppgifter innan en sådan resursförstärkning skett.

8 Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen anser, mot bakgrund av den starka expansionen av verksamheten hos utvecklingsfonderna under de senaste åren, att fonderna bör konsolidera och effektivisera sin nuvarande ställning samt i första hand vara inriktad på sin primära målgrupp tillverkande företag. Länsstyrelsen anser vidare att försiktighet nu bör iakttas vid beslut om utvidgning av fondernas målgrupp.

Avgörandet att utvidga målgruppen bör överlåtas på respektive utvecklingsfond, då dessa kan fatta beslut utifrån egna erfarenheter och resurser.

Länsstyrelsen anser att det är väsentligt att slå fast att de statliga anslagen till utvecklingsfonderna inte får övergå till att på riksnivå bli en regionalpolitisk stödform. Genom särskilda regionalpolitiska insatser stöder redan staten utbudet av service i områden med svagt och vikande befolkningsunderlag. I Stockholms län har utvecklingsfonden genom särskilda lånemedel från landstinget möjligheter att stödja företag utanför den angivna målgruppen.

9 Länsstyrelsen i Södermanlands län

Den traditionella uppdelningen i tjänste- och varuproducerande näringar är numera mycket svår att göra. Länsstyrelsen finner det därför vara helt naturligt att de regionala utvecklingsfondernas målgrupper utökas till att gälla även serviceföretagen, i all synnerhet som de serviceföretag vilka huvudsakligen betjänar tillverkningsindustrin redan nu ingår i utvecklingsfondernas verksamhet.

En samordning av denna art i enlighet med serviceföretagsutredningens förslag skulle även stärka utvecklingsfondernas ställning ifråga om de näringspolitiska insatserna ute i länen. Inte minst beträffande insatser i glesbygd har detta stor betydelse. Nedläggningen av glesbygdsbutiker och andra serviceföretag i glesbygd tenderar att öka, en utveckling som länsstyrelserna – i samarbete med bl. a. utvecklingsfonderna – måste ur samhällsekonomisk synpunkt på alla sätt söka moverka. – – –

Ett genomförande av serviceutredningens förslag skulle enligt länsstyrelsens uppfattning motivera en överflyttning av vissa arbetsuppgifter (och befattningshavare) från handels- till industridepartementet, vars centrala roll inom regional- och näringspolitiken därmed skulle klarare markeras.

10 Länsstyrelsen i Jönköpings län

Länsstyrelsen har sålunda i tidigare sammanhang ställt sig avvisande till alltför snabba utökningar av fondens målgrupp inte minst beroende på att industritätheten i länet är så pass stor att fondens resurser inte räckt till att klara av denna primära målgrupp. En utvidgning av målgruppen kräver

ökade resurser. Under förutsättning att huvudmännen ställer tillräckliga resurser till fondernas förfogande och utvidgningen av målgruppen sker under en tillräckligt lång tidrymd är länsstyrelsen, bl. a. för att minska serviceföretagens beroende av leverantörsföretagen, beredd att tillstyrka utredningens förslag om utökning av fondernas målgrupp. Länsstyrelsen förutsätter därvid också att länsstyrelsens möjligheter att utnyttja fondens insatser för att uppnå länets regionalpolitiska målsättningar inte försämras i och med att målgruppen utökas.

11 Länsstyrelsen i Kristianstads län

Länsstyrelsen anser i likhet med utredningen att samtliga såväl tillverkande som tjänsteproducerande företag i princip borde ingå i utvecklingsfondernas målgrupp. Om en dylik satsning skall kunna genomföras med framgång krävs att man vid fonderna dels bygger upp en kompetens angående serviceföretagen dels att resurserna för långivning måste förstärkas. Om ansvarsområdet för utvecklingsfonderna utvidgas förutsätter länsstyrelsen sålunda att erforderliga resurser ställs till fondernas förfogande. Om inte så sker finns det risk för att utvecklingsfonderna inte kan komma att leva upp till vad som väntas av dem.

12 Länsstyrelsen i Gävleborgs län

Länsstyrelsen är dock tveksam till att utvidga utvecklingsfondernas målgrupp i så snabb takt som utredningen föreslår. Anledningen härtill är främst de stora krav på resurser som skulle ställas.

Utvecklingsfonderna har byggt upp ett kunnande och en erfarenhet som helt är knuten till industri och industriverksamhet. De kunskaper och erfarenheter som finns är endast i begränsad utsträckning tillämpliga på andra branscher än industri och hantverk. Den föreslagna utökningen av målgruppen skulle således innebära krav på kunskap och kompetens som för närvarande inte finns på fonderna. För att kunna tillgodose kraven från serviceföretagen – utan att service till den nuvarande målgruppen försämras – krävs en betydande utökning av personalen.

Enligt länets utvecklingsfond visar erfarenheterna från utvidgningar i samband med fondernas tillkomst, att det är svårt att ta in nya målgrupper utan att servicen till den gamla målgruppen försämras. En alltför snabb utvecklingstakt kan därför gå ut över kvaliteten på arbetet. Enligt länets utvecklingsfond bör därför en utvidgning av målgruppen ske i långsam takt och med en utvärdering efter varje utvidgning.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts ställer sig länsstyrelsen mycket tveksam till utredningens förslag när det gäller utvidgningen av utvecklingsfondernas målgrupp. Speciellt när det gäller hotell- och restaurangrörelse samt renhållning och städning är det olämpligt att de förs in i fondernas målgrupp.

Erfarenheterna från utvidgningen i samband med fondernas tillkomst visar att de två ståndpunkterna är svåra att förena.

Fonden kan inte heller växa alltför snabbt samtidigt som det finns en övre gräns för expansionen. En alltför snabb ökning kan gå ut över kvalitén på arbetet. Vi anser därför att en utvidgning bör ske i långsam takt med en utvärdering efter varje utvidgning.

13 Länsstyrelsen i Västerbottens län

Såvitt länsstyrelsen kan bedöma, erfordras en kraftig personalförstärkning vid samtliga utvecklingsfonder i landet, ifall serviceföretag inkluderas i målgruppen. Mot denna bakgrund är det mindre tillfredsställande att utredningen inte närmare analyserar resursfrågorna utan "utgår ifrån att såväl staten som respektive landsting kommer att medverka för att möta det ökade resursbehovet".

Liksom flertalet remissinstanser i länet ifrågasätter länsstyrelsen lämpligheten av att kanalisera utökad statligt stöd till servicenäringarna genom utvecklingsfonden, länets viktigaste regionalpolitiska instrument vid utbyggnad av industrisektorn. För närvarande saknar fonden erforderliga resurser för uppsökande och utvecklande verksamhet. Mot denna bakgrund är den föreslagna utökningen av målgruppen mindre lämplig. I likhet med länets landsting anser emellertid länsstyrelsen att turistföretag på sikt bör inkluderas i målgruppen, då turismen är en viktig basnäring i länets fjällområden.

Länets handelskammare föreslår att utökad statligt stöd till konsultinsatser skall kanaliseras genom företagens egna branschorganisationer. Enligt länsstyrelsens uppfattning är detta alternativ att föredra framför en utökning av utvecklingsfondens målgrupp. Länsstyrelsen instämmer därför i handelskammarens synpunkter.

14 Fullmäktige i Sveriges Riksbank

De regionala utvecklingsfondernas verksamhet finansieras framför allt över statsbudgeten. En ökning av utvecklingsfondernas verksamhet innebär således att statens upplåningsbehov växer i motsvarande grad, dvs. den prioriterade upplåningen på den svenska kreditmarknaden skulle öka. En vidgning av den prioriterade delen av kreditmarknaden framstår som synnerligen olycklig. Redan för år 1980 uppgår allmänna pensionsfondens, försäkringsbolagens och bankernas placeringar i stats- och bostadsobligationer till inte mindre än 3/4 av den totala placeringen till följd av de placeringskvots- och likviditetskvotskrav som måst ställas på dem. Fullmäktige är medvetna om att de belopp som skulle tillkomma enligt utredningens förslag inte är av någon mera betydande storleksordning. Med den omfattning som den prioriterade delen av kreditmarknaden fått bör emel-

lertid varje ytterligare ökning undvikas. Fullmäktige vill därför avvisa utredningens förslag om en utvidgning av de regionala utvecklingsfonderna.

15 Svenska Handelskammarförbundet (Stockholms Handelskammare avsluter sig till detta yttrande)

Svenska Handelskammarförbundet är emellertid av flera skäl tveksamt till att bygga ut utvecklingsfonderna i en så snabb takt som kommittén föreslår. Fonderna är fortfarande mycket unga och har ännu inte funnit sin form. Det finns uppenbara risker för att en snabb utbyggnad av fonderna direkt motverkar syftet. I stället för små smidiga organisationer med en nära kontakt med regionens företag, kan vi få stora byråkratiska otympliga organisationer, som får svårt att fullgöra sina uppgifter. Symptomatiskt för de små företagen är deras rädsla för och irritation över tung och onödig byråkrati. Mot en utbyggnad talar också att utredningen inte gjort några som helst uppskattningar av förslagets kostnader. Detta rimmar illa med det kostnadsmedvetande som följer av ett ansträngt statsfinansiellt budgetläge.

Mot denna bakgrund vill Svenska Handelskammarförbundet starkt ifrågasätta både det kloka och funktionella i att ytterligare bygga ut utvecklingsfonderna.

Svenska Handelskammarförbundet är emellertid berett att tillstyrka förslaget att utvecklingsfondernas målgrupp vidgas till att omfatta även serviceföretagen under förutsättning att det sker inom nuvarande ramar. Detta bör vara fullt möjligt om utvecklingsfonderna mera systematiskt än vad som hittills varit fallet samarbetar med andra befintliga näringslivsorganisationer och privata konsulter. För de olika utvecklingsfonderna kan det vara en väl så stor hjälp att hänvisa till de tjänster som enskilda näringslivsorganisationer och privata konsulter erbjuder, som att utbjuda egna kanske dessutom mindre kvalificerade egna tjänster. Samarbetet mellan Utvecklingsfonden i Stockholms län och Stockholms Handelskammare visar på en rad positiva fördelar bl. a. i form av minskat resursslöseri och ökad effektivitet.

Beträffande den rena företagsservicen förefaller det mera rationellt att handelskamrarna ges i uppgift att fullgöra den än att tillföra de regionala utvecklingsfonderna ytterligare resurser. Förbundet vill även ifrågasätta behovet av ett ökat utbud av företagsservice. — — —

Svenska Handelskammarförbundet vill framhålla ett problem som kommittén helt förbigått, nämligen huvudmannskapet för utvecklingsfonderna. Idag ligger utvecklingsfonderna under industridepartementet, medan t. ex. varudistributionen ligger under handelsdepartementet. Denna uppdelning anser förbundet funktionell. Kommitténs förslag måste därför medföra en departemental förändring, vilket förbundet starkt ifrågasätter.

Industridepartementet är redan hårt belastat varför förbundet tror att serviceföretagsfrågorna kommer att överskuggas av energi-, varvs- och andra näringspolitiskt tunga frågor. Detta har kommittén inte närmare beaktat.

16 Landstingsförbundet

I det läge som råder, med nödvändiga krav på prioriteringar i samhällsarbetet, bör därför de insatser som de regionala utvecklingsfonderna utför koncentreras på att söka utveckla sysselsättningen inom industrin. Det kan också konstateras att många utvecklingsfonder redan inom ramen för gällande målgruppsavgränsning prioriterar insatser riktade till de tillverkande företagen.

Om ekonomiska resurser tillskjuts och utredningens förslag om utvidgning av utvecklingsfondens målgrupp till någon del blir föremål för genomförande är det styrelsens uppfattning att förändringen begränsas till att avse insatser i särskilt utsatta kommuner och kommundelar som saknar grundläggande servicefunktioner.

Ett undantag utgör dock de i absoluta tal relativt få turistföretagen. Turistnäringen är idag en av de mest expansiva branscherna och spelar en betydande roll lokalt från sysselsättnings- och näringssynpunkt. Ofta utgör den enda alternativet att skapa varaktiga arbetstillfällen. Till övervägande del består turistnäringen också av små företag, som ofta står utanför kedjegrupperingar och samordnade branschorganisationer. För möjligheterna att bibehålla och utveckla en acceptabel lokal service torde vidare utnyttjandet av turistanläggningar i många fall spela en avgörande roll. Med hänsyn till vikten av att utvecklingsmöjligheterna inom turistnäringen tas tillvara, är det angeläget att den kan omfattas av utvecklingsfondernas företagsservice och kreditutbud.

17 Utvecklingsfonden i Stockholms län

Rent principiellt så tycker utvecklingsfonden att målgrupperna för fondernas verksamhet ej bör vara så hårt reglerade som för närvarande. Särskild hänsyn bör sålunda av enstaka fonder kunna tas vad gäller framförallt de regionala skillnaderna i näringslivets struktur.

Mot den bakgrunden och med hänsyn till den snabba expansion, som utvecklingsfonderna genomgått, bör försiktighet iakttagas när det gäller beslut om utvidgning av fondernas målgrupp. Fonderna bör i stället konsolidera och förstärka sin nuvarande verksamhet. Detta gäller särskilt ett län som Stockholms med dess näringsstruktur. Hela 80 % av länets näringsliv ligger inom servicesektorn.

Sammanfattningsvis anser Utvecklingsfonden i Stockholms län att den föreslagna utvidgningen av målgruppen nu ej bör ske.

18 Utvecklingsfonden i Uppsala län

Vi har inte funnit skäl att ändra vår principiella grundinställning i denna fråga. Däremot finns det praktiska omständigheter som talar för att en ytterligare vidgning av målgruppen på det sätt och i den takt utredningen föreslagit måste betraktas med tveksamhet. Resursproblemen är, som framhålls nedan, en sådan omständighet. Serviceföretagen är vidare av mycket skiftande slag vad gäller verksamhetsinriktning, finansierings- och servicebehov etc, något som kommer att ställa nya och annorlunda krav på fondernas planering och operativa verksamhet.

Det är å andra sidan önskvärt att fondernas handlingsfrihet när det gäller näringslivsfrämjande åtgärder i stort kan ökas. En lösning, i varje fall tills vidare, när det gäller serviceföretagen, kan därför vara att fonderna ges rätt att, efter bedömning från fall till fall, lämna stöd till alla företag, oberoende av bransch, men att de nya målgruppsföretagen inte skall ges samma ovillkorliga rätt som de tidigare att erhålla sådant stöd.

Det är med hänsyn härtill knappast realistiskt att tro att en ytterligare utökning av fondernas målgrupp skulle få någon praktisk effekt annat än på flera års sikt. Detta gäller framför allt om den princip också i fortsättningen skall gälla som slogs fast i småföretagspropositionen (s 149) nämligen att den tillverkande sektorn fortfarande skall utgöra den primära målgruppen och att en målgruppsutvidgning inte får innebära att fondernas insatser försämras vad gäller den primära målgruppen. Utredningens beräkning av resursbehovsökningen har gjorts mycket summariskt, något som utredningen själv påpekat, varför det är svårt att här göra någon rätt bedömning. Det allmänna intrycket är dock att beräkningarna har skett i underkant på så sätt att man har underskattat de nytillkommande gruppernas service- och kreditbehov och de anspråk dessa behov kan komma att ställa på fonderna. Vi vill här särskilt peka på de beräkningar av nytillåningskapacitet utredningen gjort, vilka i likhet med tex industriverkets liknande beräkningar i samband med budgetarbetet enbart grundar sig på den teoretiska omloppstiden för krediterna utan hänsyn till vare sig förluster eller inflationseffekter. Enligt vår bedömning krävs det sålunda större årliga tillskott än vad fonderna hittills fått om inte lånekapitalet på sikt skall urholkas.

Det bör i detta sammanhang påpekas att den tillväxt för fonderna som skisserades i företagareföreningsutredningen (SOU 1977:3) och småföretagspropositionen (1977/78:40) ännu långtifrån är förverkligad och att fondernas resurser idag är klart otillräckliga för deras nuvarande uppgifter.

19 Utvecklingsfonden i Södermanlands län

Sörmlandsfonden vill sammanfattningsvis konstatera att även om serviceföretagsutredningens förslag är principiellt någorlunda välmotiverade, förefaller det vara orealistiskt att anta att utvecklingsfondernas resurser

kommer att utökas i sådan omfattning att utredningens förslag på ett rimligt sätt kan genomföras i praktiken. Fonden är också mycket tveksam till att ytterligare resurser till fonderna verkligen gör bäst nytta i de nya målgrupperna för småföretagspolitiken som utredningen föreslår. Enligt Sörmlandsfondens mening vore det en väsentligt bättre resursanvändning om ytterligare insatser vidtogs för redan befintliga målgrupper vid fonderna – och då främst tillverkningsindustrin – i stället för att nu ytterligare vidga fondernas arbetsfält till nya företagsgrupper.

20 Utvecklingsfonden i Östergötlands län

Utvecklingsfonden är i princip positivt inställd till ett ökat statligt stöd till servicenäringsarna och finner det även naturligt och rationellt att ett sådant stöd på det regionala planet administreras av utvecklingsfonderna. Det skulle innebära att i princip alla mindre företag oavsett branschtilhörighet kunde vända sig till ett och samma regionala organ med sina problem.

För att utvecklingsfonden skall kunna betjäna de nytillkommande företagskategorierna i samma utsträckning som de tillverkande företagen krävs en omfattande anpassning av fondens administrativa resurser såväl storleksmässigt som när det gäller erfarenhet och kompetens. Det ökade resursbehovet kan inte på detta stadium preciseras men såväl när det gäller företagsservice som krediter är det nödvändigt att utvecklingsfonden har tillgång till sakkunskap som idag inte finns representerad vid fonden. Detta gäller i särskilt hög grad handeln men även övriga tillkommande företagskategorier kräver i högre eller lägre grad speciell kompetens vid fonden.

Det måste alltså ske en nyorientering när det gäller bl. a. personalrekrytering och vidareutbildning. Det är också nödvändigt, som utredningen framhåller, att fonderna etablerar kontakter med branschorganisationer, fackliga organisationer, konsulter m fl som är verksamma inom servicenäringsarna för att på det sättet bygga upp ett kontaktnät. Den erfarenhet som finns på dessa håll är självfallet ytterst värdefull för utvecklingsfonderna speciellt under uppbyggnadsperioden.

De resurser som finns respektive håller på att byggas upp inom de regionala utvecklingsfonderna måste, mot bakgrunden av de förhållanden som här redovisats, enligt fondens uppfattning primärt användas för att skapa bästa möjliga utvecklingsmöjligheter inom den mindre tillverkningsindustrin. – – –

Det hindrar självfallet inte att ett principbeslut fattas om att utvecklingsfondernas målgrupp utökas med de nu aktuella serviceföretagen. Det ekonomiska läget i landet får sedan bli avgörande för när serviceföretagen kan lämnas samma stöd som den nuvarande målgruppen.

I den mån en utökning av utvecklingsfondernas målgrupp medför krav på ökade ekonomiska åtaganden från landstingen, förutsätter fonden att finansieringsfrågan blir föremål för centrala överläggningar.

21 Utvecklingsfonden i Jönköpings län

Utvecklingsfondens styrelse och personal har under många år byggt upp ett kunnande och en erfarenhet som är helt knuten till industri och industri-liknande verksamhet. Det gäller speciellt områdena finansiering, kalkylering, produktutveckling, marknadsföring, underleverantörsfrågor, utbildning samt annan företagservice. Dessa kunskaper och erfarenheter är inte i full utsträckning applicerbara på andra branscher än industri och hantverk.

Ett helt nytt marknadstänkande uppstår. Med viss generalisering kan man säga att tillverkningsindustrins avsättningsmarknad är geografiskt obegränsad. Det går att öka produktionen i ett företag i landet utan att detta omedelbart måste innebära att ett annat företag i landet måste minska sin produktion. Ökade marknadsinsatser kan göra att båda överlever. Detta resonemang kan delvis tillämpas även på delar av partihandeln, däremot inte på detaljhandeln. Detaljhandelns marknadsområde är alltid mer eller mindre geografiskt begränsat.

Ett huvudskäl enligt utredningen till att detaljhandeln skall ingå i fondens målgrupp är att detaljhandeln därigenom för sin finansiering skulle bli mindre beroende av leverantörer. De flesta detaljister, oavsett bransch, har idag någon form av kedjeanknytning, antingen till en producentägd partihandelsgrupp eller till en detaljistägd partihandelsgrupp.

Fonden är beredd tillstyrka att Utvecklingsfondernas målgrupp utökas i enlighet med utredningens förslag under förutsättning att huvudmännen ställer tillräckliga resurser till förfogande och att utökningen sker under en tillräckligt lång tidsrymd. Förslagsvis bör målgruppsutökningen ske successivt under en tidsperiod av 10 år efter det att resurserna för fondens nuvarande verksamhet i tillfredsställande omfattning blivit tillgodosedda, dvs. en fördubbling av personalresurserna som enligt regeringspropositionen 1977/78:40 skulle behövas ske fram till i början av 1980-talet.

Enligt utredningens förslag skall ingen bransch prioriteras, utan alla branscher ges samma möjligheter till krediter och företagservice. Fondens mening är att de tillverkande företagen även framöver skall vara den primära målgruppen. Alltså bör den prioriteringsordning som fastslogs i regeringspropositionen 1977/78:40 även gälla i fortsättningen.

22 Utvecklingsfonden i Kronobergs län

1. Tillgängliga och ökade resurser satsas i stället på tillverkningsindustrin dvs. Utvecklingsfondernas nuvarande målgrupp. Detta torde med hänsyn till den samhällsekonomiska situationen vara mest adekvat i nuläget och dessutom ge större effekt ur sysselsättningssynpunkt.

2. Skall krediter och service ställas till serviceföretagens förfogande i samma omfattning som gäller för Utvecklingsfondernas nuvarande mål-

grupp så bör stödet kanaliseras via branschorganisationer, branschkreditinstitut och även andra kreditinstitut med bred kontaktyta gentemot serviceföretagen.

3. Åtgärder mot leverantörsberoende och obilliga avtalsvillkor vidtages via skärpt konkurrenslagstiftning och kontroll över avtal, avtalsvillkor och dessas tillämpning och förenlighet med gällande lagar och allmän rättstillämpning och allmänt rättsmedvetande.

4. I den händelse Utvecklingsfonderna skall ta sig an även serviceföretagen skall det vara som ett komplement till övriga samhällsinsatser som främst kanaliseras via branschanknutna institutioner och olika kreditgivare.

5. Skall Utvecklingsfonderna betjäna serviceföretagen i sin helhet efter samma grunder som för nuvarande målgrupp så måste garantier skapas för att den nuvarande målgruppen ej får försämrade möjligheter. Det innebär att den av företagareföreningsutredningen föreslagna fördubblingen av Utvecklingsfondernas personal i sin helhet reserveras åt nuvarande målgrupp, vilket innebär ett ytterligare resurstillskott därutöver för serviceföretagens vidkommande. — — —

Utvecklingsfonden delar utredningens uppfattning om det principiellt riktiga i att även serviceföretag erhåller stöd från samhällets sida. En väl fungerande servicesektor är av betydelse för den hemmamarknadsorienterade delen av tillverkningsindustrin.

23 Utvecklingsfonden i Kalmar län

Utvecklingsfondens styrelse och personal har under många år byggt upp ett kunnande och en erfarenhet som är helt knuten till industri och industri-liknande verksamhet. Det gäller speciellt områdena finansiering, kalkylering, produktutveckling, marknadsföring, underleverantörsfrågor, utbildning samt annan företagsservice. Dessa kunskaper och erfarenheter är endast i begränsad utsträckning applicerbara på andra branscher än industri och hantverk. — — —

En snabb utveckling av fonderna mot ytterligare nya målgrupper innebär splittring av insatserna och medför risker för minskad effektivitet. — — —

Desto angelägnare är det då att ge fonderna de bästa förutsättningarna att arbeta strategiskt dvs. verka så att de insatta resurserna fördelas på den målgrupp där de får störst effekt. Denna ambition skulle motverkas om man i nuvarande läge skulle utöka målgruppen enligt utredningens förslag. Motivet till att servicenäringarna behandlas sekundärt är helt enkelt det att serviceföretagen oftast etableras som en följd av annan industriell verksamhet. Samhället uppnår således störst multiplikatoreffekt i sysselsättningen genom att systematiskt satsa på tillverkande företag i stället för att plöttra bort resurserna på många områden. Det finns nämligen då risk för att de avsedda effekterna uteblir om man blir alltför splittrad. Självfallet

skall fonderna om de av olika skäl finner det angeläget, kunna stödja serviceföretag. Den möjligheten finns redan inskriven i dagens bestämmelser för utvecklingsfondernas verksamhet.

Sammanfattningsvis kan sägas att fonden har full förståelse för de motiv som ligger bakom den föreslagna utvidgningen av målgruppen. Mot bakgrund av en förväntad resursknapphet kan fonden dock enbart stödja en stegvis utvidgning av det antal branscher fonden skall betjäna. Således måste en prioritering till nuvarande målgrupp samt de branscher som betjänar denna äga rum.

Däremot finner fonden det angeläget att samhällets stöd fullt ut bör omfatta turistnäringen, varvid fondens insatser bör främst riktas mot medelstora företag av väsentlig betydelse.

24 Utvecklingsfonden i Gotlands län

Vad gäller den föreslagna omfattningen av den nya målgruppen biträder vi utredningens förslag med tveksamhet för den rena detaljhandeln.

Med utgångspunkt från våra regionala förhållanden finner vi det särskilt viktigt att turismsektorn tillföres fondens reguljära målgrupp. Redan i nuläget görs hos oss icke obetydliga insatser vad gäller hantering av ansökningar om lokaliseringstöd resp allmän företagsservice till företag inom denna sektor.

Vi förutsätter slutligen att ett ev genomförande av hela eller delar av utredningens förslag kopplas till beslut om erforderlig resursförstärkning.

Självfallet kan inte utredningens förslag om styrning av fondens styrelses prioritering av olika företagstyper accepteras. Själva grundmotiven för fondens regionala förankring bygger på en självständig, fri prioritering av fondens verksamhet och engagemang som får göras från fall till fall.

25 Utvecklingsfonden i Blekinge län

Den föreslagna målgrupps- och verksamhetsförändringen, ställer således utomordentligt stora krav på anslagsbeviljande huvudmän.

Ett huvudskäl enligt utredningen till att detaljhandeln skall ingå i fondens målgrupp är att detaljhandeln därigenom för sin finansiering skulle bli mindre beroende av leverantörer. De flesta detaljister oavsett bransch har idag någon form av kedjeanknytningar, antingen till en producentägd partihandelsgrupp eller till en detaljistägd partihandelsgrupp. Den konsumentägda handeln behandlas ej i utredningen och skall därför inte ingå i målgruppen. Gemensamt för alla kedjebildningar är förutom effektivitet i leveranserna dels en omfattande företagsservice och dels finansieringshjälp huvudsakligen som leverantörsfordringar i mindre utsträckning eget kapital och borgensåtaganden. Styrelsen har uppfattningen att nackdelarna med partihandelsberoendet är mindre än fördelarna. Endast ett skäl finns

till att med samhälleliga medel förändra denna bild, nämligen att effektiviteten ökar antingen i form av lägre priser till konsumenten eller högre service med bibehållen prisnivå. Styrelsen har inte uppfattningen att detta går att uppnå med den trots allt mycket begränsade insats det kan bli fråga om.

Av ovanstående skäl avstyrker Blekinge läns Utvecklingsfond utredningens förslag att detaljhandeln skall ingå i den utvidgade målgruppen. Detta gäller även personlig service inom bransch 95, samt restauranger och caféer.

26 Utvecklingsfonden i Kristianstads län

Utvecklingsfonden ställer sig positiv till serviceföretagsutredningens förslag till en utvidgning av utvecklingsfondernas målgrupp men vill samtidigt betona nödvändigheten av att de ekonomiska förutsättningarna för denna utvidgning ytterligare preciseras.

- att det överlämnade betänkandet kompletteras med en utredning angående vilka ytterligare ekonomiska resurser Utvecklingsfonderna behöver för att kunna motsvara de förväntningar på insatser, som betänkandet kan ge upphov till hos serviceföretagen. *Vi måste förutsätta att ett beslut i denna väsentliga fråga inte endast kommer att avse verksamhetens omfattning utan även de beräknade kostnaderna härför och hur dessa skall finansieras*
 - att det överväges huruvida följande näringsgrenar överhuvudtaget skall ingå i utvecklingsfondernas målgrupp
 - = Dagligvaruhandel (SNI 622)
 - = Sällanköpsvaruhandel (SNI 623)
 - = Bil- och drivmedelsdetaljhandel (SNI 624)
- samt vad gäller företagservice även näringsgrenen
- = Restaurang- och hotellverksamhet (SNI 63)

Det bör enligt vår uppfattning vara enklare och framförallt innebära betydligt lägre kostnader att vid behov komplettera den kompetens och erfarenhet, som idag finns tillgänglig inom branschorganisationer och dess läns- eller regionsavdelningar.

27 Utvecklingsfonden i Göteborgs och Bohus län

Principiellt kan fonden dela utredningens uppfattning att det är otillfredsställande att möjligheterna till stöd från samhället är beroende av branschtillhörigheten. Enbart detta argument för att utvidga fondernas målgrupper tycker vi emellertid inte är tillräckligt. En sådan allmän rättvisesynpunkt måste vägas mot effektiviteten i stödgivningen vid olika målgruppsalternativ. Fonden anser att utredningens analys av förslagets effekter är bristfällig och de stora resursförstärkningar som måste till hos

utvecklingsfonderna har man inte alls kvantifierat. Detta är märkligt eftersom utredningen själv påpekar att fonderna i dagens läge behöver ökade resurser för att tillfredsställande kunna utföra nuvarande arbetsuppgifter.

Med det statsfinansiella läge vi befinner oss i anser fonden det vara oklokt att nu binda sig för en ytterligare ca 70-procentig ökning av målgruppen innan resursfrågan är ordentligt belyst och innan det finns ekonomiskt utrymme tillgängligt. Alltsedan småföretagspropositionen lades fram har det rått ganska stor enighet om att det är på utveckling av internationellt gångbara produkter och exportprojekt fonderna ska satsa hårdast. Därför är det naturligt att man i det rådande läget prioriterat tillverkningsföretagen.

Om man längre fram på 1980-talet skulle få möjlighet att utöka fondernas målgrupper är det lämpligt att göra det stegvis både ur branschsynpunkt och regional synpunkt. På vilket sätt och i vilken takt detta ska ske bör respektive fonds styrelse självständigt besluta om, eftersom förutsättningar och resurser är så skiftande mellan utvecklingsfonder. För vårt län anser vi det viktigast att utöver nuvarande målgrupp kunna betjäna företag med anknytning till turismen samt att i norra och mellersta Bohuslän kunna inlemma större delen av serviceföretagen.

Sammanfattningsvis ser fonden det positivt att utredningen betonat vikten av att koncentrera samhällets stöd till så få organ som möjligt. Vi tror emellertid att det under överskådlig tid saknas både personella och ekonomiska resurser för att på ett för företagen acceptabelt sätt kunna genomföra utredningens förslag.

28 Utvecklingsfonden i Älvsborgs län

Flera faktorer pekar på att utvecklingsfonden torde vara lämplig för de föreslagna nya uppgifterna.

Utvecklingsfondens styrelse och personal har under flera år byggt upp ett kunnande och en erfarenhet om mindre företags möjligheter och begränsningar. Kunskaperna om bland annat finansiering, kalkylering, marknadsföring, utbildning och information kan i viss utsträckning utnyttjas. Kunskaperna hänför sig i första hand till tillverkande företag men torde i viss omfattning också vara värdefulla för de aktuella målgrupperna.

Utvecklingsfonden har också utvecklat ett brett kontaktnät i länet, dels med länsmyndigheter, dels med kommuner och andra organisationer. Där emot är kontakterna med den aktuella målgruppens intresseorganisationer hittills liten.

Utvecklingsfonden har normalt också god kännedom om näringslivet i länets kommuner.

Utvecklingsfondens nuvarande uppbyggnad och kunnande medger inte, såsom också framgår i utredningen, att de aktuella serviceföretagen kan inlemmas i fondens nuvarande målgrupp utan att nya resurser tillförs.

För att kunna ge en service av god kvalitet är det absolut nödvändigt att fonden utökar med personal med djup kunskap om de nya målgruppsföretagen.

Utvecklingsfonden instämmer också helt med utredningens synpunkter beträffande tidpunkten för målgruppsökningen, nämligen att en omedelbar utvidgning av målgruppen inte är möjlig. Efterfrågan på fondens tjänster från de befintliga målgruppsföretagen är för närvarande större än vad fondens samlade resurser klarar av. Det är därför nödvändigt att fonden först erhåller resurser som motsvarar den nuvarande målgruppens behov innan ytterligare målgruppsökning genomförs. En allt för snabb tillväxt av organisationen kan också negativt påverka kvaliteten på arbetet till både den nya och den gamla målgruppen. Utvecklingsfonden bör därför ha möjlighet att styra när i tiden utökningar bör genomföras.

Vid en eventuell målgruppsökning bör turistnäringen vara den sektor som först inlemmas i den nuvarande målgruppen.

29 Utvecklingsfonden i Värmlands län

Generellt är fonden tveksam till den föreslagna utökningen av målgruppen för fondens verksamhet, vilket skulle innebära att antalet företag i denna mer än fördubblas och att en rad nya branscher tillförs. Ett flertal orsaker finns till denna tveksamhet.

Utvecklingsfonderna började sin verksamhet den 1 juli 1978. Stora förväntningar finns på fonderna när det gäller att söka utveckla sysselsättningen inom industrin liksom i servicenäringar i anslutning därtill. För att möta upp till dessa förväntningar sker nu en successiv förskjutning mot en förändringsskapande verksamhet, samtidigt som allmänna serviceinsatser i betydande omfattning skall genomföras. Det är därför enligt vår mening olyckligt med en så kraftig ökning av målgruppen som den föreslagna samtidigt som nuvarande verksamhet fortfarande är under utveckling.

En annan orsak till tveksamhet mot förslaget är att tillskottet av resurser till fonderna ej blivit av förväntad omfattning. Vi gör också den bedömningen att de reala resurstillskotten med hänsyn till det offentliga finansiella läget knappast kommer att bli speciellt stora. En väsentlig utökning av målgruppen skulle då resultera i en minskning av verksamheten inriktad mot nuvarande målgrupp, vilket strider mot intentionerna vid fondernas bildande. Ej heller den föreslagna nya målgruppen torde vara hjälpt av en sådan minskning, då den nya målgruppens marknad bl. a. bestäms av industrissysselsättningens volym.

En tredje orsak till tveksamhet betr. den föreslagna utökningen är att stora delar av den föreslagna utökade målgruppen genom kedjebildningar av olika slag f. n. har en omfattande service, som även innefattar finansieringshjälp. Även om en ökad valfrihet när det gäller nämnda service skulle kunna vara önskvärd, så anser vi det tveksamt om samhället i nuvarande

läge skall engagera sig. En utökning av målgruppen som vi i detta läge kan vara positiva till, trots vad som ovan anförts, avser turistföretagen. Dessa är till antalet relativt få men ofta betydelsefulla som enda sysselsättningsmöjlighet på mindre orter. I flera län handlägger fonderna för övrigt redan idag turistärenden som remissorgan för lokliseringsstödet.

Om behandlingen av serviceföretagsutredningens betänkande skulle resultera i att företagservice och finansiellt stöd skall ges till föreslagna grupper ställer sig utvecklingsfonden positiv till att handlägga dessa frågor. Vi förutsätter emellertid då att ett icke oväsentligt resurstillskott sker till fonderna såväl vad gäller lånemedel som personell kapacitet. En annan förutsättning är enligt vår åsikt att resp. fond får möjlighet att prioritera insatserna inom målgruppen. Om en sådan prioritering skall kunna fungera i verkligheten så bör central information vid en förändring upplysa härom, så att överdrivna förväntningar från tillkommande målgrupper undviks.

30 Utvecklingsfonden i Kopparbergs län

Utvecklingsfonden i Kopparbergs län kan inte dela utredningens uppfattning att en vidgning av utvecklingsfondens målgrupp nu kan vara meningsfull. En vidgning skulle medföra inemot en tredubbling av antalet företag. Redan vid utvecklingsfondernas start skedde en mycket kraftig ökning av de antal företag som utgjorde utvecklingsfondens målgrupp. Ännu har inte administrativa och ekonomiska resurser kunnat byggas upp för att svara mot de krav som naturligen följer på den kraftigt ökade målgruppen. Tidpunkten är därför inte lämplig för en ytterligare utvidgning.

Fondens ställningstagande i detta avseende måste emellertid omfatta ett undantag. Enligt fondens mening är en satsning på turismen av så stor betydelse för länets näringsliv och sysselsättning och förhållandena inom denna bransch numera så lika industrins att en vidgning av målgruppen till att också omfatta turistföretag är motiverad. Kontakter med företrädare för den av landstinget bedrivna turistutredningen för Kopparbergs län visar därtill att en sådan insats från utvecklingsfondens sida väl skulle överensstämma med de ambitioner som finns inom utredningen.

31 Utvecklingsfonden i Gävleborgs län

Utvecklingsfonden i Gävleborgs län anser att serviceutredningens förslag är mycket intressant. Servicenäringsarna spelar en mycket viktig roll i samhällsekonomin och antalet sysselsatta har ökat och kommer att öka i framtiden. En utvidgning av målgruppen faller sig naturlig av dessa skäl.

Vi anser emellertid att SNI-grupperna 613, 614, 622, 623, 63 och 95 ej bör tillföras fondens målgrupp. Utredningens förslag innebär en mångdubbling av antalet företag jämfört med nuvarande målgrupp. Förslaget

innebär en succesiv utbyggnad som inte skall medföra att fondens service till den nuvarande målgruppen försämras. Samtidigt understryks att serviceföretagen inte får komma i andra hand när fonden fördubblar sina insatser på företag från olika näringar.

32 Utvecklingsfonden i Västernorrlands län

Vid ombildningen av företagareföreningarna till utvecklingsfonder utökades målgruppen till att omfatta – utöver tillverkande företag även *vissa* tjänsteproducerande företag. Härvid kom målgruppen i stort sett att fördubblas. De resurser, som tillförts utvecklingsfonderna i samband därmed, har knappast motsvarat denna utökning. Att i ett sådant läge tillföra utvecklingsfondernas målgrupp ytterligare företag (som för Västernorrlands del kan innebära ytterligare en fördubbling av antalet företag i målgruppen) utan att samtidigt föreslå *konkreta* resursförstärkningar, förefaller mindre välbetänkt.

Om en avsevärd resursförstärkning inte är aktuell, bör utvecklingsfonderna även i fortsättningen prioritera de tillverkande företagen. Flera skäl talar härför. Ur regionalpolitisk synvinkel gäller väl främst att sysselsättningen i industrier ger en multiplikatoreffekt, som saknas eller är mycket ringa i servicenäringarna.

Ett annat skäl, som talar för prioritering av industriföretagen, är att dessa har en betydligt mer komplicerad förädlingsprocess. Följaktligen krävs mer avancerade system för t. ex. ekonomisk styrning och för produktionsplanering.

33 Utvecklingsfonden i Jämtlands län

Andra skäl som talar för en begränsning av utvecklingsfondernas målgrupp till den nuvarande är att insatser från utvecklingsfonden i serviceföretag skulle kunna verka konkurrenssnedvridande, eftersom serviceföretagen är marknadsmässigt mycket homogena. För att motverka den senare effekten skulle fonden behöva gå in i samtliga eller åtminstone flertalet företag i en bransch och en ort om denna effekt skall undvikas.

Insatser från utvecklingsfonden i serviceföretagen skulle förmodligen innebära ett fördröjande av erforderliga strukturförändringar och härmed verka konserverande. Detta kan naturligtvis hävdas beträffande utvecklingsfondernas nuvarande verksamhet, liksom för övrigt beträffande all stödverksamhet som inte styrs mot strukturförändringar. Nedläggningen av serviceföretag har sällan samma besvärande effekt på sysselsättningen på orten som industrinedläggningar.

Jämtlands läns utvecklingsfond vill således starkt ifrågasätta utredningens förslag att servicenäringen i sin helhet bör ingå i utvecklingsfondernas målgrupp. Det synes däremot finnas speciella skäl för en begränsad utökning av målgruppen till att omfatta de s. k. turistföretagen.

34 Utvecklingsfonden i Västerbottens län

Utvecklingsfonden bedömer att turistföretagen utgör en viktig bas för näringslivsutveckling i framför allt de inre delarna av fjällkommunerna. Detta förhållande jämte de skillnader som kännetecknar dem jämfört med andra serviceföretag, gör det motiverat att inbegripa dem i Utvecklingsfondens målgrupp. För att tillfredsställande tillgodose turistnäringens servicebehov bör särskilda resurser anvisas.

Sammanfattningsvis finner Utvecklingsfonden inte skäl för att serviceföretagen skall tillföras utvecklingsfondernas målgrupp. Ett väsentligt undantag finns emellertid i turistnäringen, som p. g. a. marknadsförhållanden, betydelse för utkomstmöjligheterna i vissa regioner m. m., bör inlemmas i fondernas målgrupp.

35 Utvecklingsfonden i Norrbottens län

Mot bakgrund av vad som ovan anförts bör de serviceföretag som har en lokal marknadsanknytning inte ingå som målgrupp i UF.

Utredningens förslag innebär väsentligt ökade krav på personalförstärkningar och större lokaler samt ökade kreditmöjligheter. Utredningen utgår ifrån att staten och landstingen svarar för finansieringen av det ökade resursbehovet. Det ställer utomordentligt stora krav på anslagsbeviljande huvudmän särskilt mot bakgrund av de stora ökningarna av anslagen som skett sedan Utvecklingsfonden inrättades.

BDU, som i princip delar utredningens uppfattning, finner det angeläget att utökningen av målgruppsföretagen sker i sådan takt att Utvecklingsfonderna personalmässigt hinner bygga upp en kompetens inom de nya områdena att svara mot den ökande efterfrågan.

36 Sveriges turistråd

Att utvecklingsfonderna också får turistföretagen som målgrupp kommer att få stor betydelse inte bara för de företag som involveras i den nuvarande regionalpolitiska utvecklingen. I södra Sverige där turistföretagen ofta har problem med hänsyn till korta säsonger, finns heller inte de batterier av regionalpolitiska "hjälpmedel" som krävs för investeringar och utveckling. Därför kommer utvecklingsfonderna där att kunna bli till stor nytta för att hjälpa de enskilda turistföretagen att skraddarsy finansieringsvägar etc. där expansionsmöjligheter finns. I Jämtlands län pågår försöksverksamhet i form av offensiv företagservice via särskilda hjälpmedel från industridepartementet. Denna försöksverksamhet har enligt vår uppfattning visat på behovet av att utvecklingsfonderna ges möjlighet att ge service och krediter.

Utvecklingsfondernas arbete bör inriktas mot service av administrativ

och företagsekonomisk karaktär. Där har utvecklingsfonderna god kompetens inte minst genom erfarenhet från andra branscher. Erfarenheter som kan bli till stor nytta för turistnäringen.

På länsplanet finns ett antal parter involverade i turistnäringens rådgivnings- och utvecklingsfrågor (det regionala turistorganet, landstingen, länsstyrelser, m. fl.) Det är därför angeläget att utvecklingsfonderna kartlägger de specifika regionala förhållandena så att samordningen mellan parterna snabbt leder till att svensk turism kompletteras med den angelägna verksamhet som utvecklingsfonderna föreslås bedriva visavi turistnäringen.

37 Riksförbundet Kiosk och gatukök

Förbundet finner det angeläget att de regionala utvecklingsfondernas verksamhet utbyggs till att omfatta även icke tillverkande företag. Denna utbyggnad bör ske snarast när behovet av företagsservice – utbildning och rådgivning – är stort. Visserligen bedriver många branschorganisationer dylik verksamhet men denna är på långt när icke tillräcklig bl. a. på grund av bristande resurser men också med anledning av alla de komplicerade frågor småföretagarna står inför. De s. k. löneskatterna har på många sätt skapat ekonomiska problem hos främst de personalintensiva företagen, vilka därför på allt sätt måste få stöd och hjälp för en ökad effektivitet.

38 SHIO – familjeföretagen

Vi ser det som synnerligen väsentligt att den ursprungliga målsättningen med fondernas verksamhet bibehålls och efterlevs.

Syftet var att ”med speciell inriktning på de mindre och medelstora företagen bidra till att främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv, som ger möjligheter till en ökad och trygg sysselsättning”. I denna målsättning instämde SHIO – Familjeföretagen tillsammans med andra näringslivsorganisationer i samband med fondernas bildande. Vi underströk också att det ej var utvecklingsfondernas uppgift att bedriva regional- och sysselsättningspolitik. De borde inte splittra sina resurser på regionalpolitiska insatser; dessa borde göras på riksplanet. – – –

SHIO – Familjeföretagen anser att det i och för sig är ett rättvisekrav att alla företag, oberoende av bransch, skall kunna vända sig till sin utvecklingsfond för företagsservice och kreditstöd. Detta framhöll organisationen redan i sitt remissyttrande över företagareföreningsutredningen. Vår principiella inställning är också att hjälpen bör gå till de företag som bäst kan tillgodogöra sig den och har en företagsekonomisk sund framtid. Det får bli utvecklingsfondernas egen bedömning som avgör, vilka dessa företag är. Detta kriterium är kanske väsentligare än branschtillhörighet.

Under en uppbyggnadsperiod har det varit nödvändigt att begränsa fondernas målgrupp till i första hand tillverkningsföretag och serviceföretag inriktade på tillverkningsindustri. Tiden är nu mogen att vidga företagskretsen som skall kunna få del av utvecklingsfondernas hjälp. I första hand bör detta gälla serviceföretagen.

Emellertid anser SHIO – Familjeföretagen att utredningen inte i tillräckligt stor utsträckning studerat alternativa möjligheter för att nå ut med i första hand företagsservice till företagen. Redan i organisationens ovan nämnda remissyttrande över företagareföreningsutredningen föreslogs att möjligheterna borde prövas att kanalisera en del av stödet till berörda branschorganisationer. Ett motiv härför är att branschförbunden är väl förtrodda med den tekniska och ekonomiska utvecklingen bland branschens företag och väl känner det behov av konsult hjälp och investeringar som fordras för att dessa företag skall kunna följa med och delta i utvecklingen. – – –

Andra möjligheter som utredningen förbigått är den service och rådgivning som exempelvis bankerna kan ge företagen. Redan nu torde bankerna vara de organ, som har bäst kontakt med företagen. Dessa har också god kännedom om företagandets villkor och kan göra avancerade ekonomiska beräkningar. Till skillnad från exempelvis utvecklingsfonderna finns bankerna inte borta regionalt utan även i varje kommun och i en mängd mindre orter. Ett alternativ vore därför att utvecklingsfonderna i något mer organiserade former sökte samarbete med bankerna för att ge dessa en komplettering i deras informations- och serviceutbud riktad till företagen/kunderna. Fonderna skulle kunna ställa upp med experter för att hjälpa bankerna att utbilda sin personal i de ämnesområden, som ligger utanför det egentliga bankområdet exempelvis utbildningsmöjligheter, arbetsmarknadsfrågor, bidragsfrågor, exportfrågor, produktutvecklingsstöd m.m. Bankerna skulle då i viss utsträckning kunna fungera som utvecklingsfondernas lokala replipunkt.

Att söka kanalisera samhällliga stödinsatser via exempelvis branschförbund och banker rimmar också väl med utgångspunkten att utnyttja redan befintliga organisationer med anknytning till företagsamheten.

En satsning enligt ovanstående modell skulle förmodligen kräva mindre resurser än den av utredningen föreslagna utbyggnaden av utvecklingsfonderna. I dagens kärva ekonomiska läge kan det inte heller vara försvarbart att bygga ut den samhällliga förvaltningen ytterligare. Det av oss skisserade alternativet torde vara en billigare väg för att öka servicen till företagen. Den har också fördelen att bygga på insatser från privata organ och företag vilka har en annan kostnadspress på sig och därmed kan förväntas arbeta effektivare.

Av ovanstående skäl är organisationen tveksam till att utvecklingsfondernas utlåningskapacitet utökas i den av utredningen föreslagna omfattningen. Ett ytterligare argument för detta är att det samhällsekonomiskt

inte skapas mer krediter bara för att de tvångsvis förmedlas via utvecklingsfonderna. Vill samhället skapa ökad kreditutrymme för de mindre företagen finns en smidigare väg, nämligen att den ordinarie kreditmarknaden får motsvarande förstärkning. Och denna förstärkning bör i första hand åstadkommas genom större lönsamhet i näringslivet och därmed ökad självfinansiering. — — — Skall alla företag, oberoende av bransch, kunna tillgodogöra sig stöd från utvecklingsfonderna måste detta även gälla åkeriföretagen även vad avser kreditstöd. Sålunda bör åkeriföretagen kunna få konkurrera på samma villkor som andra företag om utvecklingsfondernas krediter. För en utförligare diskussion och motivering på denna punkt hänvisar vi till det remissyttrande som Svenska Åkeriförbundet avgivit över utredningen.

39 Svensk Industriförening

Utredningen konstaterar att det framdeles behövs samhälleliga insatser för att förbättra finansierings- rådgivnings- och utbildningssituationen för de mindre företagen inom serviceföretagen. När det gäller konkretiserande av denna kombinerade slutsats och målsättning instämmer föreningen i utredningens förslag. Dessa innebär att finansieringssvårigheterna för dessa företag skall mildras genom att utvecklingsfondernas verksamhet utvidgas att omfatta även de mindre företagen inom servicenäringarna. — — — Detta synes föreningen vara en logisk slutsats, men frågan är hur en sådan resursförstärkning skall kunna ske i nuvarande statsfinansiella situation och i ett läge då statsmakterna måste åstadkomma besparingar inom den offentliga sektorn på 7–9 miljarder kronor endast för att bevara oförändrat kritiskt budgetläge. Utvecklingsfonderna torde väl emellertid liksom alla andra organisationer, företag etc. kunna genomföra rationaliseringar av olika slag i varje fall på personalsidan och därmed kunna svälja större arbetsvolym. I detta sammanhang vill föreningen än en gång understryka en slutsats som den i olika sammanhang framhållit tidigare. Framväxandet och utvecklingen av utvecklingsfonderna i vårt land har varit gynnsam för de mindre företagen, men fondernas på vissa håll förmärkta ambitioner att ständigt lägga under sig allt vidare verksamhetsområden kan — om utvecklingen får fortgå — bli en bumerang. Fonderna riskerar då att till slut bli mastodonter med stel och tung byråkrati. Vad småföretagen framförallt behöver förutom goda finansieringsmöjligheter är en snabb, effektiv och obyråkratisk service.

40 Svenska arbetsgivareföreningen

Utredningen föreslår mot bakgrund av material från främst detaljhandeln att de regionala utvecklingsfondernas verksamhetsområde utvidgas till att omfatta även serviceföretag. Föreningen delar å ena sidan utred-

ningens uppfattning att det är otillfredsställande att förutsättningarna att få hjälp i form av rådgivning eller kreditgivning är sämre för servicenäringarna än för industrin.

Å andra sidan anser emellertid föreningen att utvecklingsfonderna inte har vare sig resurser eller bransch erfarenhet för att utvidga sin verksamhet till att omfatta serviceföretagen. Den utvidgning av fondernas arbetsuppgifter, liksom av deras målgrupp, som ägt rum under de senaste åren har medfört en kraftig belastning för fonderna. Deras möjligheter att klara av en fortsatt snabb expansion utan problem såväl på den organisatoriska sidan som när det gäller att rekrytera personal måste anses vara begränsade.

Därtill är det tveksamt huruvida utredningsresultatet motiverar de föreslagna åtgärderna. Som exempel kan nämnas att utredningen föreslår utvidgad konsult hjälp till serviceföretag via de regionala utvecklingsfonderna. I den studie som Handels Utredningsinstitut, HUI, gjort av förhållandena inom detaljhandeln för utredningen konstateras att "inget företag har angivit att de sökt konsultationshjälp men inte lyckats få någon sådan hjälp" (sid. 139). Vart tionde undersökt företag uppges ha tvingats avstå från att genomföra planerade investeringar p. g. a. svårigheter med kapitalanskaffningen. Detta är ett förvånansvärt lågt tal, som antyder att finansieringssituationen i detaljhandeln är relativt sett gynnsam.

Utredningen har vidare inte gjort några beräkningar av förslagens kostnader. Mot denna bakgrund och med tanke på det nuvarande mycket stora statliga budgetunderskottet kan föreningen inte nu biträda förslaget om en utvidgning av utvecklingsfondernas målgrupp. — — —

Utredningen föreslår att Industriverkets resurser för central service åt utvecklingsfonderna bör utökas i lägst samma takt som utvidgningen av utvecklingsfonderna. Föreningen finner Industriverket vara en mindre lämplig organisation för att administrera central service gentemot utvecklingsfonderna på serviceföretagsområdet, om nu utvidgningen av fondernas målgrupp skulle komma till stånd. Uppgiften ligger helt utanför Industriverkets nuvarande kompetensområde. För såvitt förslaget genomförs bör det vara möjligt att finna för ändamålet mera lämpade statliga myndigheter.

41 Svenska Bankföreningen

Det är möjligt att det finns behov inom en del servicenäringar av ett ökat samhälleligt stöd. Att så skulle vara fallet framgår emellertid inte av serviceföretagsutredningens faktapresentation. Det skulle varit värdefullt, om utredningen hade kunnat ge ett antal exempel på motiverade investeringar och framtidsinriktad expansion som inte kunnat genomföras trots samhällets hela nät av kreditgivare.

Mot bakgrund av vad som ovan anförts kommer bankföreningen till

slutsatsen att utredningens förslag att utvidga de regionala utvecklingsfondernas verksamhet att omfatta serviceföretag inte är tillräckligt underbyggt. Bankföreningen anser därför att utredningsförslaget inte bör genomföras.

42 Svenska företagares riksförbund

En kreditgivning och konsultverksamhet genom utvecklingsfondernas försorg blir, på samma sätt som nu sker inom industrin, till förlång för de företag som föredrar att köpa sitt behov av företagsservice på den privata marknaden. Skulle dessutom de sakkunnigas – Börje Andersson och Lars-Olof Pettersson – krav tillgodoses att endast företag med av facket godkända kollektivavtal skulle komma ifråga för dessa stödåtgärder och fackliga organisationer vara företrädare i utvecklingsfondernas styrelser och där utöva "ett starkt inflytande från de anställdas sida" torde riskerna för en övergång i riktning mot ett fackföreningsstyrt näringsliv vara påtagliga.

43 Svenska restauratörförbundet

Vi har i ett tidigare remissvar poängterat utvecklingsfondernas rådgivande betydelse för de små företagen. Behovet av ekonomiska rådgivare är stort.

Kan då den rådgivande verksamheten också genomföras i samarbete med ett för branschen anpassat kreditinstitut, måste fördelar kunna nås för de små företagen, som i regel har en hård kamp för sin tillvaro.

44 Svenska sparbanksföreningen

Sannolikt krävs ytterligare några år innan denna första utvidgning fullt ut har slagit igenom. Det vore, menar vi, att göra de viktiga utvecklingsfonderna en otjänst att redan nu så kraftigt som utredningen föreslår utvidga målgruppen.

Effekten skulle bli att serviceföretagen inte skulle få den hjälp som de har anledning att kräva samtidigt som de tidigare prioriterade företagen inte heller kan få hjälp i önskad omfattning.

Den föreslagna utvidgningen av målgruppen för utvecklingsfondernas insatser bör därför anstå 3–4 år, eller till dess att det kan bedömas att fonderna helt inlemmat den tidigare målgruppsutvidgningen i sin verksamhet.

Svenska sparbanksföreningen vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på det förhållandet att det ofta är det egna kapitalet, som är otillräckligt i många mindre företag. En möjlighet för utvecklingsfonderna att inte bara bidra med främmande kapital utan också höja med del av

eget kapital i rörelsen bör därför undersökas. En sådan utvidgning skulle innebära en väsentligt stimulans för de mindre företagen att expandera befintlig verksamhet eller starta ny verksamhet. Ett sådant system kan kombineras med möjlighet för företagen att successivt ta över utvecklingsfondens insats av eget kapital sedan verksamheten byggts ut och stabiliserats. Engagemanget från utvecklingsfondens sida blir på det sättet tidsbegränsat, vilket gör det möjligt att satsa frigjort kapital på andra företag.

45 Svenska åkeriförbundet

Vi anser därför att utredningen har överskattat branschens behov av kapital för fordonsfinansiering. Samtidigt har utredningen helt bortsett från att åkeriföretagen, liksom många andra mindre och medelstora företag, som står utanför en stor del av kapitalmarknaden, är i behov av riskvilligt kapital för olika ändamål.

Det är därför angeläget att staten verkar för en förbättring av de mindre företagens finansieringssituation. För åkeriföretagens del kan detta ske bl. a. genom beslut om att de skall ingå i målgruppen för utvecklingsfondernas kreditstödverksamhet. I första hand bör åkeriföretagen få del av utvecklingsfondernas rörelselån och produktutvecklingslån.

46 Sveriges föreningsbankers förbund

Sveriges Föreningsbankers Förbund vill dock hänvisa till remissvar SOU 1977:3 avseende "Utbyggd regional näringspolitik" avseende bankernas roll i samband med service och kreditgivning till rörelseidkare. Där framhöll Sveriges Föreningsbankers Förbund att det var positivt med vidgade målgrupper för utvecklingsfonderna men att bankernas roll som kreditgivare och experter bör utnyttjas genom vidgat samarbete mellan fonderna och bankerna.

Dessutom poängterade Sveriges Föreningsbankers Förbund att det är viktigt att samma principer vid kreditbedömningar tillämpas vid samtliga Utvecklingsfonder. Erfarenheten har dessvärre tyvärr visat att detta inte alltid är fallet. Det finns anledning att med ökad uppmärksamhet följa dessa frågor när nu fonderna får vidgade ramar.

47 Sveriges grossistförbund

Med hänsyn till den centrala roll som de regionala utvecklingsfonderna har i samhällets näringspolitik är det därför rimligt och naturligt att fondernas verksamhet successivt utvidgas till att i princip omfatta samtliga näringsgrenar. Vi tillstyrker alltså serviceföretagsutredningens förslag att riktlinjerna för utvecklingsfonderna ändras på så sätt att samtliga företag inom den utvidgade målgruppen oavsett branschtillhörighet bereds samma

möjligheter att komma i åtnjutande av fondernas kreditstöd och företags-service. Vi tillstyrker också att i första hand serviceföretag med högst 50 anställda får ingå i fondernas målgrupp.

Utredningen har i sitt förslag till målgruppsavgränsning gjort en uppdelning som synes realistisk. Genom detta förslag kommer bl. a. detaljhandeln, partihandeln med konsumentvaror, transportmedel, bränsle- och drivmedel samt vissa serviceinriktade företagskategorier att ingå i utvecklingsfondernas målgrupp, och man täcker därmed in väsentliga delar av servicenäringarna. Vi kan därför för vår del tillstyrka förslaget. Efterhand bör även resterande delar av servicenäringarna – såsom utredningen föreslår – ingå i målgruppen.

Vi är givetvis medvetna om att detta förslag ställer ökade krav på samhällets resurser, vilket i dagens samhällsekonomiska situation kan vara svårt att uppfylla. Det synes därför rimligt att förslaget genomförs successivt under en tidsperiod av förslagsvis fem år. I den mån förslaget inte kan genomföras omedelbart bör regeringen utarbeta och kungöra en tidsplan, så att berörda företag kan få besked om hur situationen kommer att bli för deras del.

48 Sveriges handelsagenters förbund

Förbundet noterar med tillfredsställelse att i betänkandet föreslås en utvidgning av utvecklingsfondernas målgrupp till att omfatta företag som sysslar med handelsförmedling av konsumtionsvaror (SNI 6142) och varuförmedling av transportmedel, bränsle och drivmedel (SNI 6143).

Vi kan ej finna några motiv till att varuförmedlande företag av produktionsvaror ej medtagits (SNI 6141) bland de näringsgrupper som skall omfattas av de förstärkta resurser, som föreslås bli tillgängliga.

Eftersom verksamheten i denna grupp av serviceföretag ej visar några principiella skillnader mot övriga varuförmedlande företag, så hemställer förbundet om att i förslaget även skall intagas möjligheter för dessa att komma i åtnjutande av de utvidgade tjänster som betänkandet föreslår.

49 Sveriges hotell- och restaurangförbund

Serviceföretagsutredningens förslag att utvidga målgruppen för de regionala utvecklingsfondernas verksamhet till att omfatta även företag inom hotell- och restaurangnäringen finner vi välmotiverat och vi tillstyrker att det genomförs så snart som möjligt. — — —

Sådana företag kräver avsevärda kapitalinsatser och rörelseintäkter kan normalt icke under de första åren av verksamheten täcka förräntningen av detta kapital. Det är därför en allmän erfarenhet att ett nyetablerat hotell först efter 5–10 års tid blir räntabelt. En följd av denna situation är att det företag som investerar i ett hotellbygge måste vara berett att under mot-

svarande tid bära en utebliven förräntning av ett betydande kapital. När verksamheten pågått under några år ändrar sig denna situation regelmässigt och hotellen kan därefter – om de har allmänna förutsättningar för lönsamhet – i efterhand betala de räntor som belöper sig även på initialskedet. En konsekvens av denna situation är att endast företag som har avsevärda kapitalresurser och är villiga att acceptera ett underskott under begynnelsekedet kan ställa sig bakom nya hotellinvesteringar. För privatpersoner med begränsade resurser är detta icke möjligt.

Vi finner denna situation otillfredsställande. Det vore därför enligt vår mening önskvärt att man övervägde en sådan utvidgning av formerna för rörelselån enligt förordningen om statligt kreditstöd genom regional utvecklingsfond, att lånebeloppet kan höjas utöver den gräns som i dag är angiven i förordningen (500 000 kronor), samt att anstånd med räntebetalningen får lämnas i samma form som gäller för produktutvecklingslån, förslagsvis upp till en tid av 5 år.

50 Sveriges Industriförbund

Utredningen föreslår att de regionala utvecklingsfondernas verksamhetsområde utvidgas till att omfatta även serviceföretag. Det bakgrundsmaterial som tagits fram avser endast i mindre utsträckning serviceföretag utanför detaljhandelssektorn. Detta gör att tillförlitligheten i slutsatser som dras i betänkandet är begränsade.

Även för detaljhandeln är det tveksamt huruvida utredningsresultatet till fullo motiverar de föreslagna åtgärderna. Som exempel kan nämnas utredningens förslag avseende utvidgad konsulthjälp till serviceföretag, i regi av de regionala utvecklingsfonderna. I den studie som Handels Utredningsinstitut, HUI, gjort för utredningen konstateras att "inget företag har angivit att de sökt konsultationshjälp, men inte lyckats få någon sådan hjälp" (sid 139 i betänkandet).

Motsvarande förhållanden finns på finansieringssidan. Vart tionde undersökt företag uppges (sid 145) ha tvingats avstå från att genomföra planerade investeringar av kapitalanskaffningsskäl under perioden 1973–1977. Detta är ett anmärkningsvärt lågt tal, som pekar på att finansieringsmöjligheterna i detaljhandeln idag måste bedömas som gynnsamma. Att genomföra samtliga potentiella projekt är sannolikt inte samhällsekonomiskt försvarligt.

Enligt vår uppfattning har utvecklingsfonderna idag inte vare sig resurser eller branschfermheter på detaljhandels- eller serviceföretagssidan. Den utvidgning av fondernas arbetsuppgifter, liksom av deras målgrupp, som ägt rum under de senaste åren har inneburit en kraftig belastning på organisationen. Möjligheterna att klara av en sådan expansion utan problem, såväl på den organisatoriska sidan som när det gäller att rekrytera personal, måste anses vara begränsade.

Utredningens förslag innebär vidare att industriföretagen, som hittills haft en prioriterad ställning inom utvecklingsfonderna, får en mindre gynnad situation.

Förbundet kan inte finna utredningens förslag om en utvidgning av fondernas målgrupp tillräckligt underbyggt. Först sedan utvecklingsfondernas nuvarande verksamhet stabiliserats och resultatet av de senaste årens utvidgningar utvärderats kan det finnas anledning att överväga en ytterligare utvidgning av målgruppen. Ett eventuellt sådant beslut bör föregås av en studie av villkoren för serviceföretagen utanför detaljhandeln.

Det är anmärkningsvärt att utredningen inte gjort några kostnadsuppskattningar av förslaget (se sid 176 i betänkandet). Inte minst på grund av det ansträngda budgetläget finns det skäl att ifrågasätta ett förslag som inte är kostnadsberäknat. Utan en kostnadsuppskattning kan inte heller någon riktig avvägning mellan förslagens kostnader och dess förtjänster göras. — —

I utredningen föreslås att Industriverket skall utvidga sin kompetens för att ta hand om serviceföretagens problem, i samband med förslaget om vidgad verksamhet för utvecklingsfonderna. Denna utvidgning av Statens Industriverk skulle avse central service gentemot utvecklingsfonderna. Industriförbundet avstyrker detta förslag. Uppgiften ligger utanför Industriverkets nuvarande kompetensprofil. För såvitt förslaget om utvidgning av utvecklingsfondernas uppgifter genomföres, bör det vara möjligt att finna för ändamålet mer lämpade centrala statliga myndigheter.

51 Sveriges kioskägares riksförbund

Sveriges Kioskägares Riksförbund (SKRF) instämmer i utredningens förslag att utvidga de regionala utvecklingsfondernas målgrupp.

Det är önskvärt att utvecklingsfonderna får möjlighet att utvidga sitt nu ganska snäva område. Många serviceföretag ligger i gränsområdena och på grund av detta lämnas det oftast utanför det bistånd för vilket utvecklingsfonderna borde vara den rätta instansen.

En sammankoppling mellan AB Handelskredit och dess systerinstitut och Utvecklingsfonderna får anses som en mindre god lösning. Utvecklingsfondernas värderingar bör inte styras av annan instans.

52 Sveriges Köpmannaförbund (Tobaks och servicehandels riksförbund ansluter sig till detta yttrande)

Utvecklingsfondernas verksamhet är f. n. inriktad enbart på tillverkningsindustri och vissa servicenäringar med industriell anknytning. Distributionsföretagen och flertalet serviceföretag ligger sålunda utanför utvecklingsfondernas ansvarsområde. Utredningen föreslår att detta förhållande

skall ändras och att på sikt även distributionens företag skall komma in i utvecklingsfondernas intressesfär. Detta skulle gälla såväl finansieringsmöjligheter som konsult hjälp.

Förbundet är väl medvetet om att en utökning av denna storleksordning kommer att kräva betydande ekonomiska och personella resurser. Det rör sig ju i stort sett om en fördubbling av antalet företag jämfört med den nuvarande målgruppen.

Förbundet menar att man med avseende på generella näringspolitiska instrument knappast i längden kan upprätthålla en gränsdragning som innebär att exempelvis handelns företag ställs utanför offentliga stödformer. Detta skulle i så fall innebära att man konserverade en såväl principiellt som funktionellt oacceptabel indelningsgrund mellan å ena sidan producerande industri och å den andra sidan service och distribution. Förbundet vill därför tillstyrka att en principiell utvidgning av utvecklingsfondernas målgrupper kommer till stånd även om ett helt genomförande av programmet kan komma att ta en icke obetydlig tid i anspråk. Ett snabbt ställningstagande från statsmakternas sida med inriktning att utjämna denna faktiska diskriminering är enligt förbundets mening nödvändig.

Att en radikal utökning av målgruppen på kort sikt skulle leda till utgifter för statskassan är ofrånkomligt. En konsultativ verksamhet kommer att nödvändiggöra en viss uppbyggnadsperiod. Här är icke endast de ekonomiska förutsättningarna utslagsgivande. Det gäller inte minst att skapa personella resurser som kan hantera helt nya sektorer av näringslivet. Förbundet menar att denna typ av konsulttjänster spelar en betydelsefull roll för detaljhandelns utveckling. Under en övergångstid bör dock alternativa lösningar kunna ge god utdelning. Förbundet önskar därför tillstyrka det förslag som ursprungligen framförts från förbundet och som även presenterats av experten Sture Thuresson i ett särskilt yttrande i anslutning till utredningen, nämligen att ett antal offentligt finansierade konsulttjänster skulle kunna knytas till Köpmannaförbundets länsorganisationer. Sådana befattningshavare skulle självfallet även tillgodose servicebehov hos företag som icke är medlemmar i organisationen i fråga och även kunna ge hjälp till företagstyper som i och för sig inte är representerade av den egentliga detaljhandelns företrädare. Huvudmannaskapet för sådana befattningshavare behöver på inget sätt ligga hos köpmannaorganisationerna. Även andra organisatoriska lösningar är möjliga, eller rent av mer lämpliga. Det väsentliga är emellertid att konsulterna ifråga får en nära arbetskontakt med köpenskapens organisationer så att man ömsesidigt kan tillföra varandra impulser, kunskaper och erfarenheter som snabbare kan leda fram till ett positivt arbetsresultat.

53 Sveriges livsmedelshandlareförbund (Distributions AB Dagab ansluter sig till detta yttrande)

När det gäller utvecklingsfonderna är och har den hittills bedrivna verksamheten helt varit inriktad på kreditgivning för tillverkande företag. Helt nyligen har tillkommit "produktionsvaruinriktad partihandel och tjänsteproducerande företag med direkt anknytning till de tillverkande företagen". I flera fall har utvecklingsfonderna avslagit låneansökningar från serviceföretag på grund av otillräckliga resurser. Den direkta dagligvaruhandeln kan för närvarande inte erhålla någon hjälp med kapitalförsörjning från utvecklingsfonderna, då dessa saknar såväl resurser som praktisk erfarenhet av utlåningsverksamhet till detaljhandeln.

Detta bör emellertid inte utgöra något hinder för att de regionala utvecklingsfonderna enligt utredningens förslag får utvidga målgruppen till att omfatta även de servicenäringar som enligt nuvarande riktlinjer ligger utanför utvecklingsfondernas verksamhet.

54 Landsorganisationen i Sverige

Utredningen föreslår, som tidigare nämnts, att samhällets insatser för att förbättra finansierings- och rådgivningssituationen hos företag inom servicenäringarna i första hand bör ske genom att målgruppen för de regionala utvecklingsfondernas verksamhet utvidgas. Principiellt har LO inget att erinra mot detta förslag. Organisationen har för övrigt redan i sitt remissvar på betänkandet "Hotell- och restaurangbranschen" (SOU 1978: 37) anfört att det är "viktigt att vidga utvecklingsfondernas verksamhetsområde till att också omfatta den tjänsteproducerande sektorn".

Mot bakgrund av de svårigheter som utvecklingsfonderna redan har att klara nuvarande målgrupp, ser LO det som nödvändigt att en utvidgning av verksamhetsområdet sker successivt. Ett villkor för utvidgningen måste också vara att nya resurser ställs till förfogande.

55 Tjänstemännens centralorganisation

TCOs principiella inställning är att samhällets insatser till de mindre och medelstora företagen bör kanaliseras via och koncentreras till de regionala utvecklingsfonderna. Även om det vore möjligt att bygga upp en särskild organisation för serviceföretagen skulle detta vara mindre ändamålsenligt med tanke på kostnaderna och att problemen som skall lösas i mycket är likartade för småföretagen antingen de är industri- eller serviceföretag. *En förutsättning för att utöka fondernas målgrupp är dock att dessa ges tillräckliga resurser för att lösa sina uppgifter. Att ge fonderna ökade uppgifter utan att samtidigt öka resurserna leder enbart till att förväntningar skapas hos den nya målgruppen som ej kan tillgodoses samt att insatserna för den gamla målgruppen riskerar att försämrans.*

TCO vill mot denna bakgrund instämma i utredningens förslag om en utökning av fondernas målgrupp med serviceföretagen endast under förutsättning av att tillräckliga resurser härför tas fram *innan* en sådan utökning sker. En överenskommelse om finansieringen av den föreslagna reformen måste därför träffas av staten och landstingen.

56 ICA förbundet

ICA-förbundet är positivt till varje åtgärd som kan underlätta kapitaltillförseln till varuhandeln. Handelns svårigheter att skaffa tillräckliga säkerheter leder ofta till att man får en i bankmässig mening lägre kreditvärdighet.

ICA-förbundet tillstyrker således utredningens förslag om en utvidgning av de regionala utvecklingsfondernas verksamhetsområde till att även gälla varuhandeln liksom förslaget att en statlig garanti utställs för Handelskredits och dess systerinstituts upplåning.

57 Kooperativa förbundet

Här framhålls att KF anser, att frågan om de konsumentkooperativa detaljhandelsföretagen skall ingå i utvecklingsfondernas målgrupp bör behandlas av kooperationsutredningen och inte av serviceföretagsutredningen. Av detta skäl lämnas heller inget förslag i denna fråga. — — — De förbättrade finansierings- och rådgivningsmöjligheterna för de mindre och medelstora serviceföretagen föreslås i första hand upprättas genom att målgruppen för de regionala utvecklingsfondernas verksamhet utvidgas.

Det faktum att fonderna redan finns i samtliga län gör det lätt för företagen att ansöka om stöd. KF ser positivt på detta förslag, som ju även innebär en samordning av den samhällsliga näringspolitiken på regional nivå.

KF har vidare ingenting att erinra beträffande förslaget till en första utvidgning av fondernas målgrupp till att omfatta även de i utredningen preciserade näringsgrenarna enligt SNI.

Det är värt att notera att förslaget innebär i grova drag en fördubbling av antalet företag inom målgruppen. Det är därför väsentligt att fondernas resurser förstärkes i nödvändig utsträckning. Detsamma gäller industriverkets resurser för central service åt utvecklingsfonderna.

Räknat i lånemedel innebär förslaget ett behov av tillskott i initialskedet på ungefär 300 miljoner kronor. Med normala amorteringstider skulle detta öka utlåningskapaciteten med 50–60 miljoner kronor årligen.

58 Taxiflygföretagens riksförbund

På några punkter skulle vi önska att TFR:s företag, dvs. Taxiflygföretagen i landet, kunde komma i åtnjutande av de medel som utvecklingsfonderna kan bibringa samt den service som man här talar om.

Vi önskar med andra ord ingå i den målgrupp med vilken utredarna önskar bygga ut utvecklingsfonderna.

Vi önskar att det klart markeras att Taxi- och Linjetaxiflygbolagen är serviceföretag inom transportsektorn och genom sitt kapitalkrävande material är i behov av långsiktiga lånemöjligheter så att inte branschen blir beroende av leverantörerna.

59 Helikopterföretagens riksförbund

Helikopteroperatörerna har, som redan påpekats, minst samma behov som övriga grupper inom servicenäringarna av förbättrade möjligheter både vad gäller finansiering och rådgivning, de regionala utvecklingsfondernas huvudsakliga stödformer. Rörelselån och industrigarantilån är värdefulla förmåner i en bransch som vår, där kapitalkostnaderna är mycket höga på grund av de dyrbara arbetsverktygen, helikoptrarna. Produktutvecklingslån skulle i ökande omfattning kunna få betydelse för företagens möjligheter att vidareutveckla tillbehörssidan i form av nya arbetsredskap etc. Aktiviteten är redan stor i denna sektor och helikoptrar har visat sig synnerligen utvecklingsbara på ständigt nya områden. Låneformen kunde avsevärt underlätta och påskynda denna för samhället ytterst värdefulla utveckling.

Sammanställning av remissyttranden över vissa delar av betänkandet (SOU 1978: 37) Hotell- och restaurangbranschen

Efter remiss har yttranden över hotell- och restaurangutredningens betänkande avgetts av socialstyrelsen, riksskatteverket, statens personalnämnd, universitets- och högskoleämbetet, skolöverstyrelsen, kommerskollegium, näringsfrihetsombudsmannen, statens pris- och kartellnämnd, konsumentverket, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, statens invandrarverk, statens planverk, statens industriverk, länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Kristianstads, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens samt Norrbottens län, Svenska handelskamarförbundet, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Gislaveds kommun, Gotlands kommun, Malmö kommun, Karlstads kommun, Östersunds kommun, Sveriges turistråd, Kooperativa förbundet, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Riksförbundet kiosk och gatukök, Sveriges hotell- och restaurangförbund, Sveriges allmänna restaurang aktiebolag (SARA), Hotell- och restauranganställdas förbund, Handelstjänstemannaförbundet, Landsorganisationen i Sverige, Tjänstemännens centralorganisation, Centralorganisationen SACO/SR, Institutet för storchushållens rationalisering, Svenska restauratörförbundet, Pensionärernas riksorganisation, Centerns kvinnoförbund, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Husmodersförbundet hem och samhälle, Föreningen länsstyrelsernas utskänkningshandläggare, Stockholms kommun, Göteborgs kommun, Svenska arbetsgivareföreningen och Svenska företagens riksförbund.

I det följande redovisas yttranden som behandlar frågan om en utvidgning av de regionala utvecklingsfondernas målgrupp.

1 Kommerskollegium

Enligt kommerskollegiets mening synes det vara av större samhälls- vikt att stödja turistföretag – för att ge stora grupper av människor möjlighet till rekreation – än övriga företag inom branschen. På grund av svårigheterna att skilja turistföretag från vanliga hotell- och restaurangföretag – bl. a. i kustkommunerna – synes det rimligt att hotell- och restaurangföretag får liknande kreditmöjligheter som turistföretag. Även storstäderna är av värde i rekreationssammanhang genom sitt stora utbud av olika aktiviteter.

2 Näringsfrihetsombudsmannen

NO ansluter sig till utredningens ståndpunkt att hotell- och restaurangbranschen bör omfattas av de regionala utvecklingsfonderna såväl i kredit hänseende som när det gäller företagsservice. Det synes vidare vara befogat att kräva att lokaliseringsstöd och hotellgarantilån skall kunna utgå till alla företag inom hotell- och restaurangnäringen. NO vill framhålla att den nuvarande ordningen kan skapa olika konkurrensförutsättningar mellan turistföretag och vanliga hotell- och restaurangföretag. Gränsdragningen mellan de båda kategorierna är svår och dessutom vänder man sig i stor utsträckning till samma kundgrupp. Om de berörda företagen kommer att inneslutas i utvecklingsfonderna kan det emellertid ifrågasättas om behov längre föreligger av hotellgarantilån.

3 Arbetsmarknadsstyrelsen

Utredningen föreslår vidare bl. a. att hotell- och restaurangföretag skall likställas med turistföretag vad avser samhällets kreditstöd, såsom exempelvis lokaliseringsstöd. Styrelsen får med anledning av detta förslag anföra att regionalpolitiskt stöd numera utgår till turism inom det allmänna stödområdet då förutsättningar för industriell expansion saknas men förutsättningarna för turism är goda. Denna avgränsning har medfört att i huvudsak fjällområdet kommit ifråga för lokaliseringsstöd för turism. Några svårigheter att få fram beslutskriterier har hittills inte förelegat, eftersom verksamheterna i aktuella fall kunnat definieras som fjärrturism till skillnad från verksamheter bland hotell/restaurangföretag som i allmänhet besöks av gäst kategorier som t. ex. lunchgäster, korttidsboende och resande i tjänsten. Det har bedömts att hotell- och restaurangföretag av den senare typen i hög grad betjänar en lokal marknad och att etableringen därigenom främst styrs av marknadsefterfrågan, varför dylika företag sannolikt etableras vare sig statligt stöd ges eller ej. Beträffande fjärrturismen har det ansetts angeläget ur regionalpolitisk synvinkel att via förmånliga finansieringsalternativ kunna påverka lokaliseringen av företag med sådan verksamhetsinriktning till orter och områden med betydande sysselsättningsproblem.

4 Arbetskyddsstyrelsen

Möjligheten för företag inom hotell- och restaurangbranschen att knytas till den verksamhet som utövas av företagareföreningar/regionala utvecklingsfonder ser styrelsen som en viktig förbättring.

5 Statens industriverk

Utredningen förordar att servicenäringarna i sin helhet bör ingå i den målgrupp som erhåller stöd från de regionala utvecklingsfonderna. Industriverket vill här framhålla att målgruppen för utvecklingsfondernas rådgivningsverksamhet i stort sett har tredubblats i samband med omorganisationen. Endast ett fåtal företagstyper inom servicenäringarna ingår dock i denna utvidgade målgrupp. Industriverket har från sin sida tidigare framhållit att den nu beslutade utbyggnaden av fonderna inte möjliggör väsentligt ökad rådgivning utanför den primära målgruppen dvs. de mindre och medelstora industriföretagen. Serviceinsatser för hotell- och restaurangrörelsen kan ej inrymmas inom ramen för utvecklingsfondernas nuvarande personalresurser. Dessutom är det verkets uppfattning att det är nödvändigt att erfarenhet av denna speciella verksamhetstyp och kunskap om branschens särproblem finns.

Sådan sakkunskap saknar utvecklingsfonderna idag. Om fonderna skall kunna medverka i denna typ av rådgivning måste speciella resurser såväl i form av personal som medel ställas till förfogande. Industriverket anser samtidigt att dessa nya resurser i första hand bör knytas till någon annan organisation, exempelvis lämplig branschorganisation.

Utredningen föreslår att lokaliserings- och hotellgarantilån skall kunna beviljas alla typer av hotell- och restaurangföretag. För närvarande kan dessa lånetyper endast beviljas turisthotell. Industriverket beslutar i ärenden som rör hotellgarantilån och begränsar därför den fortsatta framställningen till dessa. Hotellgarantilånen tillkom för att underlätta kapitalanskaffningen för turisthotell, dels för att dessa ofta har svårbelånade anläggningar och dels för att främja turismen. Trots en förhållandevis generös bedömning från industriverkets sida är efterfrågan låg. I samband med bildandet av de regionala utvecklingsfonderna utökades målgruppen för den kreditstödjande verksamheten till att även omfatta tjänstproduce- rande företag, i den mån dessa är inriktade på tillverkningsindustrin. Industriverket bedömer därför att en ytterligare utökning av målgruppen till att omfatta samtliga hotell- och restaurangföretag ej är realistisk. Däremot stöder industriverket tanken på att överflytta handläggningen av de nuvarande hotellgarantilånen till utvecklingsfonderna, då detta knappast skulle påverka fondernas handläggningskapacitet i någon större utsträckning. Motiveringen till detta är dels att industriverket normalt samarbetar med fonderna (t. ex. vid bearbetning av industrigarantilån) och dels att fonderna har en kompetent organisation för kreditbedömning och uppföljning. Industriverket kan dessutom tänka sig att utvecklingsfonderna i de län där turisthotellen har stor näringspolitisk betydelse (ex. Jämtland) får bevilja s. k. rörelselån till turisthotell.

6 Länsstyrelsen i Stockholms län

Länsstyrelsen har inte något att erinra mot att de regionala utvecklingsfondernas rådgivning och kreditstöd utvidgas. Med hänsyn till att fonderna redan nu är hårt belastade kan emellertid denna utvidgning enligt länsstyrelsens mening inte gälla hela servicenäringen utan får begränsas till hotell- och restaurangbranschen och i första hand riktas till de delar av länen där de lokala service- och sysselsättningsaspekterna är särskilt betydelsefulla. I Stockholms län gäller detta främst i skärgårdsområdet.

7 Länsstyrelsen i Uppsala län

Givetvis bör de regionala utvecklingsfonderna ges möjligheter att i ökad utsträckning ägna sig åt hotell- och restaurangföretagen. Kreditstödet bör också utvecklas.

8 Länsstyrelsen i Södermanlands län

Det är klarlagt att branschen på grund av låg lönsamhet fått allt mindre möjligheter att finansiera verksamheten genom att uppta lån inom den öppna lånemarknaden. Länsstyrelsen finner det därför motiverat att nya finansieringsmöjligheter skapas för dessa företag på sätt utredningen föreslagit.

9 Länsstyrelsen i Jönköpings län

Utredningen föreslår att branschen skall ingå i utvecklingsfondens målgrupp. Länsstyrelsen vill beträffande detta framhålla följande. Utvecklingsfonden har en viktig roll i länet när det gäller främjandet av de många små och medelstora företagen. Fondens resurser bör enligt länsstyrelsens mening främst användas för att tillgodose nuvarande målgruppers och särskilt tillverkningsindustrins behov. I sammanhanget vill länsstyrelsen påpeka att i yttrandet över betänkandet "Utbyggd regional näringspolitik, SOU 1977: 3" dvs. den utredning som låg till grund för de nya utvecklingsfondernas verksamhet förordade länsstyrelsen en långsammare utökning av utvecklingsfondens målgrupp än den fördubbling som utredningen föreslog och som senare genomfördes. Det är dock på sikt önskvärt att inlemma också hotell- och restaurangbranschen i fondens verksamhet. I avvaktan på att branschen inordnas i utvecklingsfondernas målgrupp kan det vara befogat att extraordinära åtgärder sätts in för att klara den akuta krissituationen i branschen.

10 Länsstyrelsen i Kalmar län

Länsstyrelsen instämmer helt i utredningens förslag att hotell- och restaurangnäringen medtages bland utvecklingsfondens övriga målgrupper. Behoven av stödjande insatser för ekonomisk planering och kontroll men också i form av finansiellt stöd är särskilt stort inom hotell- och restaurangbranschen. Länsstyrelsen vill därför ge hög prioritet åt insatser i branschen och förordar därför att denna målgrupp snarast infogas i utvecklingsfondens verksamhetsområde.

Länsstyrelsen finner det otillfredsställande att exempelvis lokaliseringslån och hotellgarantilån endast kan utgå till turistföretag och inte till övriga hotell- och restaurangföretag. Enligt länsstyrelsens uppfattning är det ytterst svårt att skilja turistföretag från ett vanligt hotell- och restaurangföretag, speciellt som turismen i flertalet fall utgör ett väsentligt underlag för hotell- och restaurangnäringen. För Kalmar län gäller även att konferensverksamheten är väl utbyggd med speciella typer av hotelltjänster. Länsstyrelsen stödjer därför utredningens förslag att hotell- och restaurangföretag likställs med turistföretag vad avser möjligheterna att erhålla lokaliseringslån och att en översyn görs av bestämmelserna för hotellgarantilån i syfte att förbättra branschens kreditmöjligheter.

11 Länsstyrelsen i Gotlands län

På den regionala nivån är det angeläget att utvecklingsfonderna kan göra ordentliga insatser genom direkt *rådgivning och konsultation* till företagen. Länsstyrelsen har i yttrande över företagareföreningsutredningens betänkande Utbyggd regional näringspolitik uttryckt starkt önskemål om att turist-, hotell- och restaurangföretag borde ingå i utvecklingsfondernas målgrupp. Motivet härför var bl. a. att dessa företag för vissa regioner, inte minst Gotland, har väsentlig betydelse för turistnäringens utveckling. Turistnäringen tillmäts på Gotland stor regionalpolitisk betydelse då den bedöms omfatta en produktionsvolym på ca 2 000 årsverken.

Beträffande *kreditmöjligheterna* för hotell- och restaurangföretag konstaterar utredningen att samhällets kreditstöd är begränsat. I analogi med förslaget att hotell- och restaurangföretagen skall ingå i utvecklingsfondernas målgrupp för rådgivnings- och informationsverksamhet bör fondernas kreditstöd även utvidgas att gälla dessa företag. Däremot bör lokaliseringstödet inte utvidgas att gälla generellt för alla hotell- och restaurangföretag såsom utredningen föreslår.

12 Länsstyrelsen i Blekinge län

Utredningen föreslår att hotell- och restaurangbranschen genom de regionala utvecklingsfonderna skall kunna få konsultation och rådgivning.

Vidare föreslår utredningen att branschen skall omfattas av samhällets kreditstöd till mindre och medelstora företag. Länsstyrelsen delar utredningens uppfattning och anser det väsentligt att branschen får samma möjlighet som andra branscher med liknande förutsättningar att erhålla rådgivning och kreditstöd.

13 Länsstyrelsen i Kristianstads län

Med hänsyn till att problemen inom branschen främst avser små och medelstora företag finner länsstyrelsen som utredningen föreslagit det naturligt att målgruppen för utvecklingsfonderna utökas så att även hotell- och restaurangföretag bör ingå i fondens verksamhet.

14 Länsstyrelsen i Malmöhus län

Utredningen föreslår att servicenäringarna även ingår som målgrupp för de regionala utvecklingsfonderna och därmed får tillgång till den rådgivning och det kreditstöd utvecklingsfonderna svarar för. Därtill föreslår utredningen att inom servicenäringarna hotell- och restaurangbranschen bör prioriteras. Länsstyrelsen är i och för sig positiv till att servicenäringarna på sikt inlemmas i utvecklingsfondernas målgrupp. Det är dock angeläget att utvecklingsfondernas nuvarande organisation, som trädde i kraft den 1 juli 1978, får tillfälle att stabilisera sig innan ytterligare verksamhetsområden tillförs. Länsstyrelsen vill erinra om att länsstyrelsen i sitt yttrande över betänkandet "Utbyggd regional näringspolitik" ifrågasatte lämpligheten av en så snabb utbyggnad av utvecklingsfonderna som utredningen föreslog på grund av att en sådan utbyggnad skulle medföra åtskilliga problem av praktisk natur. Länsstyrelsen vill emellertid inte motsätta sig att utvecklingsfonderna tillförs serviceverksamhet som målgrupp avseende såväl lån som rådgivning, under förutsättning att erforderliga medel ställs till förfogande.

15 Länsstyrelsen i Hallands län

Utredningen föreslår i denna del att även servicenäringarna bör innefattas i utvecklingsfondernas målgrupp. Enligt utredningen är det otillfredsställande att förutsättningarna för att få hjälp i form av rådgivning eller kreditstöd är olika för industri- och servicenäringarna. Länsstyrelsen delar i princip denna uppfattning.

16 Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län

Utredningen föreslår att hotell- och restaurangbranschen skall ingå i den regionala utvecklingsfondens målgrupp. Länsstyrelsen har i princip inget att erinra häremot.

17 Länsstyrelsen i Älvsborgs län

Länsstyrelsen instämmer i utredningens förslag att hotellgarantilånen utvidgas till att även omfatta hotell av andra kategorier än turisthotellen.

Utredningen föreslår att utvecklingsfonderna skall svara för samhällets insatser till branschen och anför att fonderna borde ha möjlighet att inordna även hotell- och restaurangnäringen i målgruppen. Länsstyrelsen anser att det i första hand närmare bör undersökas om inte den av utredningen föreslagna delegationen för inkvarterings- och storhushållsfrågor tillsammans med en förstärkning av ISR:s (Institutet för storhushållens rationalisering) och AB Svenska hotell- och restaurangkredits resurser, skulle kunna ge branschen en bättre service. Finner man därefter att övervägande skäl talar för att landets utvecklingsfonder skall inkludera hotell- och restaurangnäringen i sin målgrupp måste ytterligare resurser ställas till fondernas förfogande.

18 Länsstyrelsen i Skaraborgs län

Utredningen förordar att inte bara hotell- och restaurangbranschen utan samtliga servicenäringar ges samma villkor som industri- och industriliknande verksamhet när det gäller de regionala utvecklingsfondernas rådgivning och kreditstöd. Företag inom samtliga servicenäringar skulle således, enligt utredningens förslag, ingå i de regionala utvecklingsfondernas målgrupp. Hotell- och restaurangsektorn skulle därvid prioriteras.

Enligt länsstyrelsens uppfattning går förslaget utöver vad utredningen haft i uppdrag enligt direktiven. Mot bakgrund av det stora antalet serviceföretag torde belastningen på de regionala utvecklingsfonderna bli mycket omfattande om samtliga servicenäringar skulle ingå i målgruppen. Länsstyrelsen delar således inte utredningens uppfattning i detta avseende.

Däremot kan länsstyrelsen ha förståelse för att eventuellt föra företag inom hotell- och restaurangbranschen till utvecklingsfondernas målgrupp. En sådan komplettering av målgruppen skulle inte få så omfattande konsekvenser för utvecklingsfondernas arbete eftersom antalet företag som kan bli aktuella för insatser är relativt begränsat. Tillgång till hotell- och restaurangservice på en ort är också av stort intresse för näringslivet. Branschen kan således i viss mån ses som en servicebransch till industrin vilket skulle motivera att rådgivning/kreditgivning till branschens företag inordnas i de regionala utvecklingsfondernas verksamhet.

Det måste dock framhållas att detta kräver resursförstärkningar såväl personellt som på kreditidan. Effekten skulle annars bli att stöd till hotell- och restaurangsektorn fick ske på bekostnad av insatser inom industrin. Mot bakgrund av att resurserna för industrisatsningar redan idag är otillräckliga vore detta en olycklig utveckling.

I detta fall hotell- och restaurangföretagen inordnas i utvecklingsfonder-

nas målgrupp förefaller det rimligt att handläggningen av hotellgarantilån överförs från riksbankens avdelningskontor till utvecklingsfonderna. Vid utvecklingsfondens prövning bör samråd ske med länsstyrelsens planeringsavdelning. Den föreslagna översynen av bestämmelserna för hotellgarantilån liksom även förslaget att lån bör kunna utgå även till företag som ej klassificerats som turistföretag tillstyrks av länsstyrelsen.

19 Länsstyrelsen i Värmlands län

Länsstyrelsen förordar att hotell- och restaurangbranschen först på sikt bör ingå i de regionala utvecklingsfondernas målgrupp i fråga om rådgivningsverksamhet.

20 Länsstyrelsen i Örebro län

För att värna om företag inom hotell- och restaurangbranschen är det angeläget att möjligheter skapas för denna att utvecklas. Ett led i denna strävan är, som utredningen förordar, att ge företag inom branschen möjligheter att begagna sig av tjänster som den regionala utvecklingsfonden kan tillhandahålla. Länsstyrelsen vill dock framhålla att resurser och branschkunskande måste tillföras fonderna innan målgruppen för deras verksamhet utökas. Denna form av stöd tillsammans med andra former av statliga krediter skulle vara av stort värde för branschen och skapa förutsättningar för en bättre service och dessutom, och inte minst viktigt, en tryggare sysselsättning för de anställda. Det bör erinras om den betydelse för sysselsättningen som denna bransch har främst i de mindre och medelstora kommunerna.

21 Länsstyrelsen i Västmanlands län

Utredningen föreslår att utvecklingsfondens målgrupp utvidgas till att omfatta även hotell- och restaurangbranschen. I och för sig ser länsstyrelsen positivt på detta förslag men anser att utvecklingsfondens viktiga verksamhet inte för närvarande bör splittras upp på fler målgrupper. Skulle man trots detta på centralt håll bedöma att situationen är sådan att fondens insatser behövs, bör speciella resurser ställas till förfogande för detta ändamål.

22 Länsstyrelsen i Kopparbergs län

Utredningen anser att även servicenäringen bör omfattas av samhällets kreditstöd till mindre och medelstora företag. Hotell- och restaurangföretagen föreslås få tillgång till de kreditstöd som nu gäller för turistföretag, nämligen lokaliseringsstöd och hotellgarantilån. För det senare föreslås en

översyn av bestämmelserna samt en överföring av handläggningen från riksbanken till utvecklingsfonderna. Utvecklingsfondernas företagsservice föreslås även omfatta hotell- och restaurangbranschen liksom servicenäringen i sin helhet.

Utredningen lämnar omfattande förslag till förändrad utbildning för branschen. Vidare föreslås ändrade regler för rusdrycksrestauranger. Länsstyrelsen ställer sig här liksom i övrigt bakom utredningens förslag.

23 Länsstyrelsen i Jämtlands län

Länsstyrelsen delar helt länets utvecklingsfonds mening att inte låta servicenäringarna i sin helhet ingå i fondens målgrupp. En sådan utvidgning av fondens målgrupper kan ge en splittrad verksamhet som utan en avsevärd resursförstärkning, kan ge allvarliga negativa återverkningar på de primära målgruppernas behov av stöd. Enligt ovannämnda diskussion finns dock särskilda regionalpolitiska skäl för en begränsad utökning av utvecklingsfondernas målgrupp att avse såväl företagsservice som kreditstöd till turistnäringen. En sådan utvidgning syns självklar också mot bakgrund av att fonderna redan inom lokaliseringsstödet betjäna sådana företag. Som såväl länets utvecklingsfond som turistförening påpekar i sina yttranden bör problemen med resurser och organisationsuppbyggnad lättare bemästras med en sådan begränsad utökning av målgruppen eftersom det redan finns uppbyggda och etablerade samarbets- och samrådsorgan på såväl central som regional nivå. I Jämtland finns som tidigare nämnts turistföreningens konsult- och rådgivningsgrupp och Till Fjälls Resor. Fondens nuvarande arbete med lokaliseringsstöd samt länsstyrelsens övergripande regionalpolitiska planering där den nuvarande turistutredningen TUR 75 utgör en viktig del är givetvis av särskilt värde i sammanhanget.

24 Länsstyrelsen i Gävleborgs län

Utredningen föreslår att samhället genom utvecklingsfonderna skall bistå företagen inom branschen med rådgivning och konsultinsatser samt att samhället bör finansiera olika utvecklingsprojekt för att underlätta branschens anpassning till en ändrad situation. Länsstyrelsen är i princip positiv till utredningens förslag i dessa avseenden och vill understryka vikten av att samhället tar del i den strukturomvandling som kan förutspås inom branschen. Länsstyrelsen vill emellertid poängtera att om dessa nya uppgifter skall läggas på utvecklingsfonderna måste resurser ställas till fondens förfogande för detta ändamål. Ett engagemang i hotell- och restaurangrörelsen får inte innebära att utvecklingsfondernas möjligheter till insatser för industriföretagen försämras.

Vidare måste dessa nya arbetsuppgifter tillföras fonden successivt. I och

med övergången från företagareförening till utvecklingsfond utlovades ytterligare personella resurser och att nu utöka personalstyrkan enligt utredningens förslag ter sig praktiskt ogenomförbart. Detta kan ske först när nuvarande organisationsförändringar klarats ut.

25 Svenska handelskammarförbundet

Förbundet har inget att erinra mot att de regionala utvecklingsfonderna ges möjlighet att verka inom detta område.

Förbundet finner det, i likhet med utredningen, otillfredsställande att vissa av nuvarande stödformer, exempelvis lokaliseringsslån och hotellgarantilån, endast avser turistföretag och inte samtliga hotell- och restaurangföretag. Förbundet föreslår därför att hotell- och restaurangföretag likställs med turistföretag avseende kreditmöjligheter.

26 Landstingsförbundet

Frågan om såväl service som kreditstöd riktat till bl. a. hotell- och restaurangföretag kommer enligt uppgift att behandlas i en av regeringen särskilt tillsatt kommitté. Förbundets styrelse förutsätter att de av utredningen framlagda förslagen om anknytning av hotell- och restaurangnäringen till den verksamhet som åligger de regionala utvecklingsfonderna liksom frågan om hotellgarantilån, behandlas inom ramen för kommitténs arbete.

Styrelsen hyser rent allmänt viss tveksamhet i fråga om att samhällsstöd i form av kreditstöd generellt skall utgå för uppbyggnad av serviceföretag inom hotell- och restaurangnäringen, eftersom företagens problem i första hand är av driftskaraktär. Styrelsen anser det vara synnerligen angeläget att klart åtskilja problem som i första hand skall lösas med näringspolitiska insatser och sådana motiverar särskilda regionalpolitiskt betingade åtgärder. Vad gäller frågan om att lokaliseringsstöd skall kunna utgå även till denna företagskategori kan bl. a. noteras att hotell- och restaurangföretag inom turistnäringen i stödområdet redan idag är stödberättigade. Enligt förbundsstyrelsen talar inte regionalpolitiska skäl för att lokaliseringsstöd generellt skall omfatta företag inom hotell- och restaurangbranschen. Inte heller sysselsättningsutredningen har i sin nyligen gjorda utvärdering funnit att regionalpolitiska skäl talar för en sådan utökning av kretsen stödberättigade verksamheter.

27 Gislaveds kommun

I detta sammanhang vill vi kraftigt tillstyrka utredningens förslag att de regionala utvecklingsfonderna medges personella och ekonomiska resurser att handha denna verksamhet. Servicenäringarna i sin helhet bör

ingå i utvecklingsfondernas arbetsområde. Samma kreditstöd som för närvarande utgår till tillverkningsföretag bör även innefatta små och medelstora företag inom hotell- och restaurangbranschen. Vi tillstyrker därför utredningens förslag att hotell- och restaurangföretag likställs med turistföretag vad avser kreditmöjligheter och att en översyn görs av bestämmelserna för hotellgarantilån.

28 Karlstads kommun

Kommunen biträder utredningens förslag rörande utvecklingsfondernas verksamhet inom hotell- och restaurangbranschen liksom förslaget att överföra hotellgarantilånens handläggning till fonderna.

29 Östersunds kommun

Utredningen förordar att servicenäringsar ges samma villkor som industri- och industriliknande verksamhet när det gäller utvecklingsfondernas rådgivning och kreditstöd.

Nämnden vill understryka förslaget. Servicenäringsarna är i en kommun med Östersunds struktur av mycket stor betydelse. Utvecklingsfondernas målgrupp är numera breddad och omfattar även serviceföretag som anknyter till industrin. Att ytterligare utöka målgruppen till att inbegripa servicenäringsar överhuvudtaget kan ses som ett naturligt led i fondernas utveckling. Det är dock angeläget att fondernas resurser avsevärt förstärks så att man med kraft kan ägna servicenäringsarna intresse.

30 Sveriges turistråd

Förslaget om att de regionala utvecklingsfonderna även innefattar denna sektor är något vi starkt vill stödja. Det är viktigt att turismen får samma behandling som andra näringsgrenar. Med hänsyn till turismens regional-ekonomiska betydelse samt branschens småföretagarprofil finns det ett stort behov av service och rådgivning i frågor av administrativ och ekonomisk karaktär.

31 Sveriges grossistförbund

När det gäller utredningens resonemang om insatser i fråga om förhållandena inom företagen inskränker vi oss till att allmänt konstatera att denna näring i princip bör omfattas av de regionala utvecklingsfondernas verksamhet. Denna fråga bör dock anstå till dess serviceföretagsutredningen avslutat sitt arbete, så att en samlad bedömning av servicenäringsarnas situation och behov av stöd kan göras.

32 Sveriges hantverks- och industriorganisation

När det gäller rådgivning och kreditstöd till företag i branschen föreslår utredningen att hotell- och restaurangföretag får tillgång till en service av den typ som de regionala utvecklingsfonderna lämnar. Man föreslår vidare att hotell- och restaurangbranschen bör prioriteras bland servicenäringarna när utvecklingsfondernas verksamhetsområden utvidgas. SHIO-Familjeföretagen vill i detta sammanhang betona att serviceföretagsutredningen för närvarande utreder verksamhetsförhållandena och finansieringssituationen för mindre företag inom servicenäringarna. Enligt organisationens uppfattning bör man därför vänta med beslut om att utvidga utvecklingsfondernas verksamhetsområden till att eventuellt även gälla hotell- och restaurangbranschen till dess man kan göra en helhetsbedömning av servicebranschernas behov. Mot bakgrund av detta anser vi att man bör avvakta med ett beslut om överflyttning av hotellgarantilånen från Riksbankens avdelningskontor till utvecklingsfonderna. Av samma skäl avvisar vi för närvarande förslaget att utvecklingsfonderna skulle kunna medverka till att utforma lämpliga utbildningsplaner för företagen och de anställda samt informera om tillgängligt utbud av kurser. Däremot anser vi att statsmakterna bör kunna stimulera branschens organisationer till att öka sin utbildningsverksamhet för företagen.

33 Riksförbundet kiosk och gatukök

För att påskynda rationaliseringar inom näringen är det viktigt att kreditbehovet tillgodoses. Förbundet anser det självklart att servicenäringarna skall omfattas av samhällets kreditstöd likaväl som hantverk och industri. Detsamma gäller rådgivning och konsulthjälp via regionala utvecklingsfonderna. Det är viktigt att samhället snarast vidtager åtgärder i här sagda riktning eftersom hjälpbehovet är stort. Någon prioritering av viss bransch eller grupp bör dock, som utredningen framhåller, inte ske.

34 Sveriges hotell- och restaurangförbund

SHR delar utredningens uppfattning att hotell- och restaurangföretagen bör få tillgång till service av den typ som företagarföreningarna/regionala utvecklingsfonderna lämnar. Även här gäller emellertid att snabba åtgärder erfordras. Frågan bör behandlas separat på det sätt vi angivit i särskild framställning till handelsministern 1978-06-01.

Vi avser här såväl rådgivning som kreditstöd motsvarande utvecklingsfondernas service till småföretagen.

35 Landsorganisationen

Utredningen föreslår att företagareföreningarna/regionala utvecklingsfonderna skall lämna kredit- och servicemöjligheter också till hotell- och restaurangföretagare. LO delar denna uppfattning bl. a. med hänsyn till att problemen i branschen främst avser små och medelstora företag. LO anser vidare att en fullgod service ingår i skapandet av en god industriell miljö. Det är således viktigt att vidga utvecklingsfondernas verksamhetsområde till att också omfatta den tjänsteproducerande sektorn. Redan nu har utvecklingsfonderna möjligheter att bredda stödet till företag som producerar tjänster om dessa har koppling till industrin.

Många regionala utvecklingsfonder har i dagsläget svårt att klara av den hittillsvarande målgruppen. LO förutsätter att ökade resurser ställs till utvecklingsfondernas förfogande vid en vidgning av deras målgrupp.

36 Tjänstemännens centralorganisation

Utredningen anser att servicenäringarna i sin helhet bör ingå i utvecklingsfondernas målgrupp och att hotell- och restaurangföretag därvid bör prioriteras.

Utvecklingsfondernas resurser kommer visserligen antagligen att växa starkt den närmaste framtiden. De totala resurserna är emellertid mycket begränsade. Utvecklingsfondernas målgrupp har dessutom nyligen utökats med företag som ägnar sig åt service med anknytning till industriell verksamhet.

TCO anser det därförorealistiskt att tro att utvecklingsfonderna i nuläget skulle kunna prioritera hotell- och restaurangbranschen. Fonderna bör emellertid successivt kunna öka sitt engagemang bl. a. i form av information till företagen om utbildningsmöjligheter etc. Även utredningens förslag om att knyta konsulter till fonderna borde kunna genomföras om särskilda medel ställes till förfogande.

Hotell- och restaurangbranschen har hittills varit undantagen från vissa former av regionalpolitiskt stöd. Sysselsättningsutredningen föreslår i sitt nyligen avgivna regionalpolitiska betänkande (SOU 1978:62) att stöd i fortsättningen skall kunna utgå även till turistanläggningar på samma grunder som stöd till industrin.

Rekreationsberedningen har i sin rapport (Ds Jo 1978:2) Statliga insatser för turism och rekreation föreslagit att bl. a. ett s. k. rekreationspolitiskt investeringsstöd skall inrättas.

TCO anser det nödvändigt att dessa förslag samt de regionala utvecklingsfondernas insats ses utifrån ett enhetligt perspektiv på hotell- och restaurangbranschens problem.

37 Centerns kvinnoförbund

Centerns Kvinnoförbund är positivt till utredningens förslag att service-näringar skall ges samma villkor som industri- och industriliknande verksamhet, när det gäller företagarföreningarnas/utvecklingsfondernas rådgivning och kreditstöd. Utvecklingsfonderna bör om man i enlighet med förslaget får hotell- och restaurangbranschen som målgrupp liksom kommunerna vara uppmärksamma på överetableringen och de problem den medför.

38 Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund

För närvarande utgår en del av nuvarande former för kreditstöd-lokaliseringssstöd och hotellgarantilån enbart till turistföretag. Vi har svårt se skillnad mellan ett turistföretag och ett vanligt hotell- och restaurangföretag och tillstyrker därför att samhället genom ändrade kreditmöjligheter via företagarföreningar/regionala utvecklingsfonder bistår med rådgivning och konsultinsatser. På så sätt kan branschens anpassning till en förändrad situation underlättas. Utredningen nämner en del utvecklingsprojekt. Intressant och förhoppningsvis också realistiskt är förslaget att utveckla ett typiskt svenskt stadshotell – för närvarande ett av branschens sorgebarn – dvs. en kombinerad hotell- och restaurangrörelse av medelstorlek. Det är möjligt att en inriktning på nya kategorier kunder, ändrad arbetsorganisation och nya produktions- och försäljningsformer kan förbättra lönsamheten för dessa företag, vilka ur servicesynpunkt är helt nödvändiga för en kommun och bygd.

39 Göteborgs kommun

Kommunen tillstyrker att hotell- och restaurangnäringen i fortsättningsen skall omfattas av företagarföreningarnas och de regionala utvecklingsfondernas råd- och stödinsatser.

40 Svenska företagares riksförbund

Förbundet finner i likhet med utredningen att servicenäringarna – till skillnad mot vad som idag är fallet – i sin helhet bör ingå i de regionala utvecklingsfondernas målgrupp samt att servicenäringarna också skall omfattas av samhällets kreditstöd till mindre och medelstora företag. Förbundet välkomnar också de föreslagna förbättringarna vad gäller utbildningsförhållandena. Som positivt noteras också de föreslagna rationaliseringarna av de detaljföreskrifter som idag existerar för tillstånd att servera alkoholhaltiga drycker. De föreslagna åtgärderna kan utan tvekan stimulera till nytänkande inom branschen och öka konkurrensen.

Sammanfattning av (Ds H 1981: 3) Handel med teknik. Betänkande av teknikhandelskommittén

Det finns starka skäl att vidta åtgärder för att stimulera handel med teknik. *Import* av teknik kan bidra till att skapa sysselsättningstillfällen och till ökad teknisk vitalitet och konkurrenskraft för svenska företag. Genom *export* av teknik kan det svenska tekniska kunnandet komma till utnyttjande utomlands och generera intäkter till Sverige. Dessutom spelar teknikexport en viktig roll för att stimulera export av varor och kompletta anläggningar och får därmed även en sysselsättningsskapande effekt.

Åtgärder för att främja export och import av teknik bör i första hand avse utbildning och information samt rådgivnings- och serviceverksamhet. Även direkt ekonomiskt stöd i form av villkorliga lån eller bidrag är i vissa fall viktigt för att stimulera handeln med teknik. Det direkta ekonomiska stödet bör ges inom ramen för de befintliga stödformer samhället idag erbjuder företagen i fråga om teknisk utveckling, produktförnyelse och exportstimulering.

Med dessa utgångspunkter har vi föreslagit följande:

- Inrättande av "Teknikhandelsrådet"
- Inrättande av en datorbaserad licensbank
- Ökad beredskap vid utvecklingsfonder och andra stödgivande organ att medverka vid teknikhandel
- Förstärkning av fältorganisationen i utlandet
- Förändringar avseende FoU-skatteavdragets beräkning
- Utvidgad tillämpning av SEK-systemet.

Ett centralt organ – Teknikhandelsrådet – bör inrättas i anslutning till Sveriges exportråd och i samband med Styrelsen för teknisk utveckling (STU) med syfte att genom rådgivning, service, utbildning och information stimulera främst de mindre och medelstora företagens export och import av teknik. Teknikhandelsrådets uppgifter föreslås bestå i att:

- Ge avgiftsfri råd och service till företag samt till utvecklingsfonder och andra myndigheter i ett första skede av ett teknikhandelsprojekt
- Ge avgiftsbelagd service vid vidareutveckling av ett projekt
- Förmedla sökuppdrag till handelssekreterarna, de tekniska attachéerna, licensbanker och privata konsulter
- Ta initiativ till och medverka vid insamling av information om utländsk teknik som utbjudes till försäljning
- Utgöra kontaktorgan gentemot utlandet i licensieringsfrågor
- Ta emot förfrågningar från utlandet om överföring av svensk teknik
- Ta initiativ till och medverka vid kurser och annan utbildnings- och informationsverksamhet
- Ta initiativ till och medverka vid speciella satsningar och projekt av betydelse för teknikförmedling

Teknikhandelsrådet föreslås vara underställt Exportrådet och dess styrelse. Verksamheten bör få en från Exportrådet relativt fristående ställning.

STU planerar att utvidga sitt engagemang när det gäller licenshandel. STU och Teknikhandelsrådet bör därvid ha goda förutsättningar att komplettera varandra med hänsyn till de olika kompetensbakgrunder dessa representerar. Ett nära samarbete mellan STU och Teknikhandelsrådet bör etableras.

Ett anslag på 5,0 milj. kr. för budgetåret 1982/83 föreslås för uppbyggnad och drift av Teknikhandelsrådet.

För att underlätta för svenska företag att söka utländsk teknik och att sälja svensk teknik bör en datorbaserad licensbank byggas upp. Den bör innehålla register av följande slag:

- över utländsk teknik som är tillgänglig för licensgivning till Sverige
- över svenska företag som önskar förvärva ny teknik för licenstillverkning
- över svenska företag som har teknik att erbjuda för licensgivning till utlandet
- över teknik som efterfrågas i utlandet

Dessutom bör licensbanken kunna fungera som kontaktpunkt gentemot andra datorbaserade licensbanker.

Licensbanken föreslås placeras vid Patentverket. Vid sökning efter material att föra in i licensbanken förutsättes även Teknikhandelsrådet och STU medverka.

Ett anslag på 3,0 milj. kr. för budgetåret 1982/83 föreslås för uppbyggnad och drift av licensbanken.

Vi föreslår ej något speciellt system för direkt ekonomiskt stöd till teknikhandel. I stället bör befintliga stödformer kunna utnyttjas för detta ändamål. Främsta ansvaret faller här på de regionala utvecklingsfonderna. Fondernas produktutvecklingslån borde i högre grad användas även för projekt avseende teknikhandel, speciellt import av teknik. Handläggarna vid utvecklingsfonderna bör därför genom bl. a. utbildning ges större möjligheter att bedöma sådana projekt. Det är vidare angeläget att för licensprojekt utnyttja möjligheten att ge villkorslån till mer än 50 % av projektkostnaden.

Det torde ej vara nödvändigt att omedelbart vidga fondernas ekonomiska ramar för att ge utrymme även åt stöd vid licensprojekt, men detta kan aktualiseras på lite längre sikt.

Svensk Projektexport ger ekonomiskt stöd till anbuds kostnader m. m. vid systemleveranser och liknande projekt. Vi föreslår att stödet under vissa förutsättningar skall kunna utgå även vid licensexport. Inte heller här torde något omedelbart resurstillskott vara nödvändigt.

Handelskontor, tekniska attachéer samt ambassader kan spela en viktig förmedlande roll vid export och import av teknik. Det är angeläget att

samarbetet mellan handelssekreterarna och de teknisk-vetenskapliga attachéerna fördjupas i frågor som rör handel med teknik eftersom såväl kommersiella som tekniska aspekter här väger tungt. Dessutom bör möjligheterna att medverka vid förmedling av teknik stärkas vid handelskontoren. För detta ändamål föreslås ett anslag på 2 milj. kr. för budgetåret 1982/83 att användas för bl. a. utbildning och nyrekrytering.

I konstruktionen av det generella FoU-skatteavdraget föreslås ett par mindre förändringar i syfte att eliminera ogynnsamma beräkningseffekter vid förvärv och försäljning av teknik. Samhällets kostnader för detta uppskattas till ca ett par milj. kr. per år i uteblivna skatteintäkter.

Det s.k. SEK-systemet föreslås utvidgas till att omfatta även projekt avseende licensexport. Kostnaden för att täcka räntesubventionen uppskattas till ca 1 milj. kr. per år.

De sammanlagda kostnaderna för genomförande av kommitténs förslag uppgår till ca 13 milj. kr. budgetåret 1982/83.

Sammanfattning av remissyttranden över (Ds H 1981:3) Handel med teknik

Efter remiss har yttranden över betänkandet (Ds H 1981:3) Handel med teknik avgivits av exportkreditnämnden, patent- och registreringsverket, statens industriverk, styrelsen för teknisk utveckling, Svensk Exportkredit AB, Sveriges exportråd, teknikimportkommittén (I 1979:14), riksskatteverket, riksrevisionsverket, kommerskollegium, Ingenjörsvetenskapsakademien, Stiftelsen Sveriges teknisk-vetenskapliga attachéverksamhet, Norrlandsfonden, utvecklingsfonden i Stockholms län, Östergötlands län, Jönköpings län, Kalmar län, Blekinge län och Göteborgs och Bohus län. Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning, Stiftelsen institutet för företagsutveckling, Sveriges industriförbund, Sveriges mekanförbund, Svenska företagares riksförbund, Svensk industriförening, SHIO-Familjeföretagen, Svenska arbetsgivareföreningen, Svenska patentombudsforeningen, Svenska industriens patentingenjörers förening, Licensing Executives Society International, Centralorganisationen SACO/SR, Tjänstemännens centralorganisation och Landsorganisationen i Sverige. Synpunkter har också inkommit från Stockholms handelskammare och företaget Scantech.

Norrlandsfonden och Svenska arbetsgivareföreningen har meddelat att de avstår från att yttra sig i ärendet. LO har bifogat yttrande från Svenska Metallindustriarbetareförbundet. SACO/SR hänvisar till bifogat yttrande från Sveriges civilingenjörssförbund.

Flertalet instanser uttrycker inledningsvis i sina remissvar att de delar kommitténs uppfattning beträffande behovet av insatser för att främja handeln med teknik och att en ökad teknikhandel är av betydelse för svenskt näringsliv. Som framgår av det följande får emellertid förslagen i de olika delarna ett blandat mottagande.

Statens industriverk (SIND) anför att grundläggande för industritillväxten är att ny teknik kan utnyttjas i stor omfattning. Köp av teknik från utlandet ses som ett viktigt komplement till inhemsk FoU. Frågor rörande teknikhandel är emellertid ett komplicerat fenomen. Viktiga luckor finns i kunskapen om teknikhandelns roll och funktionssätt. Styrelsen för teknisk utveckling (STU) anser att de slutsatser och förslag som har presenterats i huvudsak överensstämmer med STU:s uppfattning. STU beklagar emellertid det begränsade perspektivet på teknikhandeln genom att i huvudsak licenshandeln studerats. STU anför vidare att de föreslagna ekonomiska resurserna kan reduceras.

Sveriges exportråd (SE) kan i all väsentligt ansluta sig till den gjorda omvärldsbeskrivningen av teknikhandeln. SE delar uppfattningen att de kommersiella aspekterna vid teknikhandel spelar en mycket stor roll.

Sveriges industriförbund ser teknikhandel som ett komplement till egen FoU-verksamhet. Sådan handel är komplicerad, varför förslagen bör genomföras gradvis med beaktande av efterfrågans utveckling. Sveriges mekanförbund ger uttryck för en liknande tanke.

Teknikimportkommittén anför att den i flera avseenden delar de bedömningar och förslag som lämnas. Utbildning, rådgivning och information bör vara tunga inslag i samhällets framtida stöd för teknikhandel. De största kunskapsluckorna ligger enligt kommittén på importsidan varför tonvikten på samhällets insatser bör inriktas mot teknikimportfrämjande åtgärder.

Kommerskollegium ser generellt positivt på förslaget att främja handelsutbytet med tekniska och immaterialrättsliga tjänster men anser sig inte kunna bedöma angelägenhetsgraden mellan de olika förslagen.

De utvecklingsfonder som har avgivit svar menar att handel med teknik måste ses som ett inslag i företagets produktutveckling och marknadsföring. Samhällets insatser är i första hand motiverade när det gäller utbildning, information, rådgivning och service. Hjälpa med sökning av objekt och ekonomiskt stöd nämns också.

Stiftelsen institutet för företagsutveckling (SIFU) framhåller att vid utbildningsinsatser om teknikhandel bör också möjligheterna att utnyttja SIFU övervägas.

Förslaget om att inrätta ett *teknikhandelsråd* med anknytning till Sveriges exportråd får ett blandat mottagande av remissinstanserna. Flertalet av dessa är emellertid positiva till att såväl SE som STU får en uppgift på detta område i syfte att komplettera varandra. Patent- och registreringsverket (PRV) liksom Svenska patentombudsforeningen stödjer förslaget. Foreningen anser att den bör vara företräd i den föreslagna referensgruppen. SE anför att teknikhandelsrådets föreslagna uppgifter med undantag för insamling av information om utländsk teknik är välbekanta uppgifter för SE och Exportskolan AB. Behovet av rådgivning och konsultinsats beträffande licensexport torde dock vara mindre än vad förslaget indikerar. En gradvis och med hänsyn till efterfrågan anpassad utbyggnad synes enligt SE vara befogad. Vidare anser SE att Stiftelsen Sveriges tekniskvetenskapliga attachéverksamhet (STATT) bör vara representerad i den föreslagna referensgruppen. Industriförbundet menar att satsningen vid Sveriges exportråd bör ske gradvis i anslutning till rådets existerande verksamhet. Svenska företagares riksförbund instämmer i Industriförbundets remissvar. SHIO-Familjeforetagen har inget att erinra mot förslaget. Sveriges mekanförbund anser att det är svårt att i förväg bedöma nyttan av ett teknikhandelsråd men tillstyrker en försöksverksamhet knuten till exportrådet. TCO menar att de fackliga organisationerna bör vara representerade i referensgruppen. Licensing Executives Society menar att ett teknikhandelsråd skulle svara mot ett sedan länge känt behov.

STU anser att det inte är lämpligt att inrätta såväl en arbetsgrupp vid STU som ett teknikhandelsråd vid SE. Verksamheten bör samordnas och

huvudmannskapet för verksamheten bör delas av SE och STU. STATT framför samma synpunkter. Vidare anser STATT att organisationen bör vara företrädd i referensgruppen. De utvecklingsfonder som har yttrat sig anför att den speciella sakkunskap SE besitter utgör en stor tillgång vid teknikhandel. Vidare bör STU engagera sig på detta område. Med de uppgifter som föreslås åläggas STU respektive SE kommer behovet av expertis och övriga resurser på det centrala planet enligt fondernas mening att vara väl tillgodosett. Något särskilt teknikhandelsråd vid SE behöver dock inte inrättas. LO tillstyrker tillskapandet av ett teknikhandelsråd men vid STU. Exportrådet och industriverket bör ingå i rådet. Rådet bör ges ett ansvar att fördela medel både för regionala och centrala insatser.

Statens industriverk kan för sin del inte se några starka skäl att inrätta nya organ vid sidan av dem som idag främst arbetar med teknikhandelsfrågor – STU, SE och utvecklingsfonderna. De uppgifter som föreslås läggas på teknikhandelsrådet kan läggas på STU med repliering på STU:s, SE:s och fondernas ordinarie resurser. Inte heller riksrevisionsverket (RRV) kan finna att några starka motiv anförts för att inrätta ett sådant särskilt råd. RRV förordar i stället att de förslag vidareutvecklas som STU lagt fram. Teknikimportkommittén anser inte att det är rimligt att bygga upp så likartade resurser och kompetens vid såväl STU som SE. Kommittén avser att i sin slutrapport återkomma till frågan om organisatoriska former för verksamhet rörande teknikhandel. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) kan inte se att behovet av ett särskilt nationellt råd för teknikhandel är tillräckligt väl styrkt. Existerande organisationer såsom STU, exportrådet, utvecklingsfonderna, privata konsulter m. fl. bör övervägas för att fylla de behov av rådgivning som uppenbart finns. Även de tekniska attachéerna kan härvid utgöra en resurs. Enligt IVA är det viktigt att exportrådet utvecklar erforderlig kompetens för juridisk kommersiell rådgivning i tekniköverföring. Stockholms handelskammare anför tveksamhet huruvida ett nytt statligt organ är ekonomiskt motiverat. Det föreslagna rådets uppgifter bör kunna inrymmas inom redan befintlig statlig verksamhet.

Förslaget om att inrätta en *datorbaserad licensbank* vid PRV får av flertalet instanser ett blandat mottagande. Utvecklingsfonderna i Stockholms, Östergötlands och Kalmar län har inga invändningar mot förslaget men fonden i Stockholms län understryker samtidigt att möjligheterna till samordning med andra databanker tillvaratas. Fonden i Östergötlands län anser att värdet av dylika databanker inte bör överskattas. PRV anser att en väl fungerande licensbank skulle vara ett värdefullt hjälpmedel i samband med teknikhandel men att en rad olösta frågor återstår innan licensbanken kan inrättas. Teknikhandelsrådet bör som en av sina första uppgifter utreda de närmare förutsättningarna i denna fråga. SHIO-Familjeföretagen ser också licensbanken som ett intressant medel men vill liksom Sveriges exportråd avvakta teknikimportkommitténs försöksverksamhet

för att få ytterligare underlag. Sveriges industriförbund ställer sig tveksam till om det i en allmän databas går att få tillräcklig ekonomisk bärkraft. Svenska patentombudsforeningen liksom SACO/SR stödjer förslaget om en licensbank.

Enligt teknikimportkommittén är en licensbank ett bland flera medel för att främja teknikhandel och det får ankomma på ledningen för ett centralt organ för teknikhandel att avgöra denna fråga. Samtidigt redovisar kommittén sin erfarenhet av befintliga licensdatabanker vilken inte är särskilt positiv. SIND liksom RRV, utvecklingsfonden i Blekinge län och LO uttalar tveksamhet över förslaget. LO anför att licensbanksfrågan bör utredas vidare med beaktande av den fortsatta teknikpolitikens behov. STU, IVA, STATT, Sveriges mekanförbund och Delegationen för vetenskaplig och teknisk informationsförsörjning ställer sig negativa till förslaget. STU hänvisar också till teknikimportkommitténs försöksverksamhet. IVA menar att en databas erfarenhetsmässigt blir mycket dyr och att det bör undersökas om existerande baser kan fylla samma funktion.

De remissinstanser som har yttrat sig om förslagen beträffande *ekonomiskt stöd* uttalar sig positivt. Nuvarande organisationer och stödformer bör således tas tillvara. Statens industriverk har ingen erinran mot att produktutvecklingslånen, som administreras av utvecklingsfonderna, utnyttjas också för teknikimport. Enligt SIND föreligger inga formella hinder för detta utan det är möjligt redan idag. SIND har i olika rapporter redovisat förslag till förbättringar av lånesystemet, vilka skulle öka möjligheterna att utnyttja lånen, också för exempelvis licensförvärv.

SE liksom Sveriges industriförbund och RRV tillstyrker förslagen på detta område. Enligt teknikimportkommittén bör det klart anges att nuvarande produktutvecklingslån får användas även för teknik/produktökningsprojekt. De utvecklingsfonder som har yttrat sig delar uppfattningen att statliga insatser bör kanaliseras via existerande organ. En viss anpassning av de statliga låneformerna torde bli nödvändig enligt fonderna. Arbetet med teknikhandel får inte gå ut över den företagservice som f. n. bedrivs. Om detta arbete innebär väsentligt utökade arbetsuppgifter måste fonderna ges ökade resurser. Några av fonderna framhåller samtidigt att det är viktigt att det finns tillräckliga rådgivnings- och serviceresurser på det regionala planet vid sidan av det centrala planet. LO tillstyrker att fondernas resurser för teknikhandel förstärks men anser att detta skall ta sig uttryck i förstärkning genom expertis och kunskap och i andra hand genom utvidgning av lånesystem.

SHIO-Familjeföretagen har inget att erinra mot att Svensk projektexport i framtiden bör få lämna stöd även till ren licensexport.

Förslagen beträffande *organisationer utanför Sverige* får ett positivt mottagande. SIND har ingen invändning mot att de svenska handelskontoren förstärks med hänsyn till det ökade teknikhandelsbehovet. SE framhåller att SE:s och handelssekreterarnas huvuduppgift är att främja export

av varor och tjänster. Ett ytterligare fördjupat samarbete mellan handelssekreterarna och de teknisk-vetenskapliga attachéerna ser SE som angeläget. STATT anser för sin del att STATT bör ges ökade resurser för att på kontoren i USA och Japan kunna åta sig uppdrag av teknikhandelskaraktär. SHIO-Familjeföretagen och Sveriges industriförbund anser att instruktionerna för handelssekreterare och teknisk-vetenskapliga attachéer ändras så att dessa även skall ansvara för frågor som rör teknikhandel. LO anser det inte givet att enbart handelskontoren skall byggas ut. Den föreslagna extra anslagsökningen bör ställas till STU:s och SE:s gemensamma förfogande. RRV kan inte stödja förslaget om ytterligare resurser till handelskontoren m. fl. utan att behovet klarare kunnat dokumenterats.

Kommittén föreslår att gällande begränsningsregler för *FoU-skatteavdrag* vid förvärv av utländsk teknik tas bort. SIND och SE har ingen erinran mot detta. Industriförbundet välkomnar riksdagens beslut att bibehålla de särskilda FoU-avdragen. Riksskatteverket (RSV) anser att en beloppsmässig begränsning inte är nödvändig. LO motsätter sig förslaget om en upphävd gräns för FoU-köp men en uppjustering av gränsen kan ske med hänsyn till ändrat penningvärde.

Kommittén berör också frågan om *beskattning av utländska experter* men ger inga förslag. Sveriges industriförbund, Sveriges mekanförbund och SHIO-Familjeföretagen anför att möjligheterna av särskild skattelindring för dessa bör övervägas. SACO/SR ansluter sig till frågan om skattelindring under förutsättning att systemet utformas och tillämpas på ett sådant sätt att inte svenska tekniker drabbas av diskriminerande konkurrens. Licensing Executives Society anser att frågan måste snabbbehandlas av statsmakterna. LO avvisar för sin del tanken att det s. k. SIPRI-fallet utvidgas eftersom det kan leda till sämre behandling av svensk expertis jämfört med motsvarande utländsk. RSV anser att det av principiella skäl är tvivelaktigt att införa skattebefrielse för kostnadsersättningar för vissa slag av anställningar. RSV understryker det angelägna i att den största restriktiviteten iakttas när det gäller att medge sådan skattebefrielse.

Förslaget om *SEK-systemet* behandlas endast av ett fåtal instanser. SHIO-Familjeföretagen har inget att erinra. RRV tillstyrker att tillämpningen av SEK-systemets regler utökas. LO vill inte motsätta sig förslaget att SEK-systemet utvidgas till att gälla även licensgivning till utlandet under förutsättning att den kreditsökande klart kan visa att affären ökar sysselsättningen i Sverige. Svensk Exportkredit (SEK) ställer sig för sin del positiv till att licensgivning till utlandet skall behandlas på samma sätt som export av kapitalvaror och övriga tjänster vid SEK-systemets tillämpning. Det är dock inte nödvändigt att vidtaga några särskilda åtgärder för att SEK skall kunna finansiera sådan försäljning eftersom redan nuvarande förordning och internationella åtaganden torde möjliggöra detta. SEK understryker vidare att samma regler bör gälla vid statsstödd kreditgivning i samband med export av licenser som vid export av kapitalvaror och

tjänster. Slutligen anför SEK att det är olämpligt att tillämpa ett lägre minimibelopp vid licensexport (25 % av vad som tillämpas för statsstödd export av kapitalvaror och tjänster) då dels SEK:s hanteringskostnader för varje enskild kredit inte torde bli lägre för licensexport än för annan export, dels det inte föreligger något skäl att gynna licensexport mer än annan export.

Kommittén ger inga förslag som berör exportkreditnämndens (EKN) verksamhet. EKN anför att vid export av varor, särskilt från verkstadsindustrin, ingår ofta tekniskt kunnande och att EKN:s garantier utnyttjas i relativt stor omfattning. EKN har även möjligheter att täcka exportförsäljning av tekniskt kunnande utan sammanhang med varuexport. I stor utsträckning sker sådan försäljning på kontantbasis. EKN-garanti kan även medges för sådan försäljning på kredit på upp till fem år. Slutligen anför EKN att under särskilda förutsättningar kan s. k. investeringsgarantier lämnas för att täcka förluster till följd av vissa politiska händelser i samband med investeringar i u-länder. Beroende på omständigheterna i det enskilda fallet kan sådan garanti även beviljas för investering i form av upplåtelse av patenträttigheter eller liknande.

Utdrag

ARBETSMARKNADSDEPARTEMENTET PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24

Föredragande: statsrådet Eliasson

Anmälan till proposition om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning såvitt avser arbetsmarknadsdepartementets verksamhetsområde

1 Inledning

De små och medelstora företagen, dvs. företag med mindre än ca 200 anställda, svarar för en betydande del av sysselsättningen samtidigt som de har stor betydelse för bl. a. utvecklingen av nya affärsidéer. Inom exempelvis tillverkningsindustrin återfinns en tredjedel av de sysselsatta inom dessa företag.

I det översynsarbete av den arbetsrättsliga lagstiftningen som inleddes under slutet av 1970-talet har bl. a. de mindre och medelstora företagens problem uppmärksamrats. I regeringens prop. 1981/82: 71 med förslag till ny anställningsskyddslag har t. ex. tagits upp frågor om provanställning, extraanställning vid arbetstoppar samt samordningen av medbestämmandelagen med anställningsskyddslagens varselregler. Annat utredningsarbete som belyser arbetsrättslagstiftningens tillämpning på de mindre arbetsplatserna är den kartläggning av ledighetslagarna från administrativa, ekonomiska och rättsliga utgångspunkter som pågår och som kommer att slutföras under våren 1982.

I regeringens prop. 1980/81:126 om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning framfördes att regeringen hade för avsikt att närmare pröva frågan att som alternativ till andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder ge arbetslösa stöd för att starta egen rörelse. Resultatet av denna översyn redovisas i det följande.

Utredningen om arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag tillsattes efter regeringens bemyndigande den 13 september 1979. Utredningen har i oktober 1981 avlämnat betänkandet (Ds A 1981:12) *Om statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar. En sammanfattning av betänkandet jämte en sammanställning av remissyttrandena* bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 3:1 resp. underbilaga 3:2*.

2 Vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder

I regeringens prop. 1980/81:126 om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning anmälde jag, att jag hade för avsikt att i samråd med chefen för industridepartementet närmare undersöka förutsättningen att som ett alternativ till andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder ge arbetslösa stöd för att starta egen rörelse. Under hösten 1981 har denna fråga studerats inom regeringskansliet. Jag avser nu att redovisa resultatet samt ge förslag till åtgärder för att stärka de arbetslösas möjligheter att starta egen rörelse.

Sedan år 1979 erbjuder Trygghetsrådet SAF-PTK privatanställda tjänstemän olika former av hjälp för att starta egen verksamhet. En stor del av stödet utgår under planeringsfasen då Trygghetsrådet bl. a. bidrar med att skapa kontakter så att beslutsunderlaget blir så bra som möjligt. En förutsättning för att bidrag skall utgå är att affärsidén bedöms ha utsikter att lyckas. Hittills har ca 850 personer erhållit bidrag för att starta egen rörelse. Trygghetsrådet följer upp varje nytt företag efter ca sex månader.

Även utomlands har, som jag tidigare har nämnt (prop. 1980/81:126) särskilda projekt satts igång för att stimulera personer att starta egen verksamhet. I Frankrike har den försöksverksamhet som påbörjades under hösten 1979 utvecklats och är nu permanent. Verksamheten är inriktad på att skapa s. k. allmännyttiga sysselsättningstillfällen inom bl. a. sektorerna lantushållning, hantverk, energi, kultur och sociala projekt.

Den kartläggning som arbetsgruppen har gjort visar att de befintliga stödformerna, i huvudsak inom regionalpolitikens ram och inom utvecklingsfondernas verksamhetsområde, i stort ger personer som avser att starta egen verksamhet möjlighet till stöd både i introduktionsfasen och vid fortsatt drift.

De regionala utvecklingsfondernas verksamhet innefattar både företagservice och kreditverksamhet. Med företagservice avses bl. a. företagsanalyser, marknadsföring och allmän rådgivning. Inom fondernas kreditverksamhet finns möjlighet att erhålla lån för utveckling och drift av en verksamhet. Chefen för industridepartementet kommer senare idag att mer ingående beskriva utvecklingsfondernas verksamhet.

Det regionalpolitiska stödet beviljas främst inom stödområdena och lämnas i första hand till företag som bedriver industriell eller industriliknande verksamhet. Regionalpolitiskt stöd kan bl. a. erhållas för investeringar och för att täcka kostnader vid en ökning av antalet anställda.

Glesbygdstödet är ett komplement till lokaliseringstödet och utgår till företag och kommuner som bedriver verksamhet i glesbygd.

Stöd för att starta verksamhet som egen företagare finns även inom arbetsmarknadspolitiken som en åtgärd för att bereda sysselsättning åt handikappade, medelålders och äldre arbetssökande, som annars inte kan få arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Sedan år 1962 lämnas stöd i form av näringshjälp genom arbetsmarknadsverket. Jag tar nu upp frågan

om ett sådant stöd, som en försöksverksamhet, skall kunna lämnas till arbetssökande, som varit långvarigt arbetslösa och som bedöms ha möjligheter att klara sin försörjning som egna företagare.

Nu gällande föreskrifter om näringshjälp grundar sig bl. a. på riksdagens beslut (AU 1978/79: 20, rskr 1978/79:186) med anledning av förslag i prop. 1978/79: 73 om åtgärder för arbetshandikappade. Föreskrifterna återfinns i arbetsmarknadskungörelsen (1966: 368, omtryckt 1981: 543) och i regleringsbrev avseende tolfte huvudtitelns anslag C 3. Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning.

Näringshjälp kan lämnas vid start av verksamhet som egen företagare eller för att fortsätta sådan verksamhet. Näringshjälp i form av bidrag lämnas med högst 15 000 kr. Därutöver kan, om det finns särskilda skäl, räntebelagt lån beviljas vid start av verksamhet med upp till 60 000 kr., såvida inte visst annat statligt kreditstöd kan beviljas. Lånet är ränte- och amorteringsfritt under de tre första åren och skall därefter återbetalas inom högst tio år.

Näringshjälp med högst 15 000 kr., kan också beviljas för fortsatt verksamhet som egen företagare, om det finns synnerliga skäl och om verksamheten med sådan hjälp kan antagas bli lönsam och ge näringshjälpstagaren goda försörjningsmöjligheter.

Idag kan näringshjälp i form av bidrag således lämnas för start av eget företag till medelålders, äldre och handikappade som inte kan få lämpligt arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Möjligheten att få kompletterande lån upp till 60 000 kr. finns dock endast för sökande med handikapp. Detsamma gäller möjligheterna att få näringshjälp för fortsatt verksamhet.

Om ett företag för vilket näringshjälp har lämnats avyttras eller upphör och stödet således inte längre används för det avsedda ändamålet, skall arbetsmarknadsverket återkräva stödet. Utbetalat bidrag får minskas med högst en tiondel för varje helt år som förflutit sedan hjälpen beviljades. I fråga om avskrivning av statens fordringar i samband med återkrav av stöd gäller föreskrifter i avskrivningskungörelsen (1965: 921). I fråga om lånefordran gäller att AMS under vissa villkor kan besluta om avskrivning av sådan fordran.

Beslut om näringshjälp fattas av länsarbetsnämnden. Som regel yttrar sig resp. läns utvecklingsfond angående ärendenas företagsekonomiska aspekter.

Näringshjälpen har under senare år minskat i omfattning. Under budgetåret 1980/81 beviljades 232 bidrag. Av bidragstagarna erhöll 108 också lån.

Jag har vid flera tillfällen – senast i prop. 1980/81: 126 om arbetsmarknadspolitikens framtida inriktning – redovisat mina synpunkter på näringshjälpen. Även om behovet av näringshjälp som arbetsmarknadspolitisk stödform har minskat, kan den ändå i det enskilda fallet utgöra en god möjlighet att ge en sökande sysselsättning och försörjning. Därtill kommer att stödet har visat sig ha särskild betydelse i glesbygd med få sysselsättningstillfällen.

Enligt min mening bör därför stöd till start av eget företag också kunna lämnas till arbetslösa, som inte kan få arbete på den reguljära arbetsmarknaden. Detta bör kunna ske genom att man inom ramen för en försöksverksamhet vidgar målgruppen för näringshjälp. Näringshjälp bör således kunna beviljas handikappade, medelålders och äldre samt långvarigt arbetslösa, som inte kan beredas anställning på den öppna arbetsmarknaden.

Näringshjälp till de långtidsarbetslösa bör utgå i form av bidrag och lån till start av företag. Däremot är jag inte beredd att föreslå försök med vidgade möjligheter till stöd för fortsatt verksamhet som egen företagare. Sådant stöd bör också fortsättningsvis vara förbehållen handikappade enligt de regler som nu gäller.

I prop. 1978/79:73 om åtgärder för arbetshandikappade framhöll den dåvarande chefen för arbetsmarknadsdepartementet att näringshjälp kan vara en bra lösning för invandrare med yrkeserfarenhet som hantverkare eller småföretagare i de fall andra arbetsmöjligheter inte finns för dem. Jag delar den uppfattningen. Jag har inhämtat att det finns önskemål i Stockholms län om att näringshjälpen skall kunna användas för att bl. a. ta tillvara hantverkskunnande hos assyrier/syrianer, som inte kan få arbete på den öppna marknaden. Andra grupper som bedömts kunna få hjälp är arbetslösa ungdomar i glesbygd och arbetslösa samer som är kunniga i traditionella slöjdarter.

Prövning av ansökningar om näringshjälp till långtidsarbetslösa bör kunna ske på samma sätt och enligt samma regler och rutiner som gäller för andra näringshjälpärenden.

Jag vill dock understryka nödvändigheten av att de ekonomiska förutsättningarna för näringshjälpföretagen prövas noggrant. För stödtagarna är det självfallet viktigt att de företagsekonomiska förutsättningarna för rörelsen är goda bl. a. mot bakgrund av att den som beviljats näringshjälp inte längre är berättigad till arbetslöshetsersättning.

Mot bakgrund att näringshjälpen är föremål för översyn av utredningen (A 1981:02) om arbetsmarknadsverkets ansvarsområde och organisation bedömer jag att försöksverksamheten med vidgad näringshjälp bör ges en begränsad omfattning. Jag föreslår därför att försök med utvidgad näringshjälp genomförs i minst tre och högst fem län. Det får ankomma på AMS att besluta om vilka län som skall omfattas av försöket. Näringshjälp enligt denna försöksverksamhet får beviljas för högst 50 personer.

Jag förordar sålunda att medel beräknas för 50 personer med en genomsnittlig bidragsandel på 15 000 kr. och en genomsnittlig lånedel på 30 000 kr. Det innebär ett totalt årligt medelsbehov av ytterligare 2,25 milj. kr. I denna beräkning av medel som skall tillföras det aktuella anslaget bör också kostnader för hjälp från utvecklingsfond eller annat expertorgan med de företagsekonomiska bedömningarna kunna inrymmas.

Det bör ankomma på regeringen att utfärda de närmare föreskrifter som behövs.

Jag utgår från att utredningen om arbetsmarknadsverkets ansvarsområde och organisation kommer att beakta erfarenheterna av försöket med vidgad näringshjälp, då den överväger näringshjälpens framtida huvudmannaskap.

En grundläggande förutsättning för att kunna starta och driva egen verksamhet är att kunskaper om olika områden inom företagande finns eller kan inhämtas. Särskilda utbildningar inom området "Att starta eget" har vuxit upp framför allt inom de regionala utvecklingsfondernas verksamhetsområde. Dessa kurser är vanligtvis mycket korta och därmed naturligen något begränsade.

Några utvecklingsfonder har uppmärksammat det stora intresse som kvinnor visat i samband med "Att starta eget"-kampanjer och har utformat kurser som enbart riktar sig till kvinnor, vilket väckt stort gensvar. Jag tror att kvinnor har ett större motstånd än män att övervinna när det gäller att starta företag, eftersom företagsvärlden är så påtagligt mansdominerad. Jag finner därför de initiativ som tagits för att stimulera kvinnor att försöka bli egenföretagare mycket lovvärda. Jag förutsätter att de positiva erfarenheter som hittills vunnits kommer att utnyttjas på bred front i fler län.

Enligt arbetskraftsundersökningarna finns ca 3 000 utländska medborgare som är egna företagare i Sverige. Bland de invandrare som är svenska medborgare torde även finnas ett mycket stort antal företagare. Bestämmelserna rörande i Sverige bosatta utländska medborgares möjligheter att utöva näringsverksamhet har liberaliserats under 1970-talet, och närings-tillstånd krävs numera ej av nordiska medborgare eller utomnordiska medborgare som har permanent uppehållstillstånd. Bland särskilt de syd-europeiska invandrarna i Sverige finns ett betydande intresse för småföretagande, och frågan om samarbete med inriktning på invandrare i småföretagarfrågor har diskuterats i förhandlingar med bl. a. Jugoslavien. Invandrare utgör en intressant målgrupp i det avseendet bl. a. därför att de också kan öppna vägen för ekonomiskt samarbete mellan svenska företag och företag i ursprungsländerna.

Mot denna bakgrund anser jag att det inom ramen för utvecklingsfondernas "Att starta eget"-kampanjer är angeläget att underlätta för fler invandrare att bygga upp företagsamhet i sitt nya hemland.

När det gäller utbildning i samband med näringshjälp har erfarenheterna visat att personer som söker näringshjälp ofta har otillräcklig utbildning för att kunna driva egen rörelse. Därför erbjuds samtliga en grundkurs i "Att starta eget" samt kompletterande påbyggnadskurs. Denna utbildning administreras av de regionala utvecklingsfönderna.

Inom den kommunala och statliga vuxenutbildningen på gymnasienivå finns ett antal kurser som passar för blivande småföretagare. Några sådana kurser finns f. n. inte inom arbetsmarknadsutbildningens ram. Skolöverstyrelsen har dock alltid möjlighet att köpa utbildning från t. ex. den kommunala vuxenutbildningen om ett behov av utbildning finns för arbets-

lösa som skall bli egna företagare. Arbetsmarknadsstyrelsen har därvid att göra de bedömningar som skall ligga till grund för en sådan åtgärd.

Jag har uppmärksammat på svårigheten för anställda i de små och medelstora företagen att finna lämpliga fort- och vidareutbildningar. Den yrkesutbildning som samhället erbjuder i gymnasieskolan och kommunala vuxenutbildningen anses i många fall anpassad till de större företagens behov av arbetskraft. De större företagen har också bättre egna resurser för introduktion och vidareutbildning. De mindre företagens möjligheter att bekosta personalens utbildning är avhängiga av bl. a. lönsamhet och möjligheten att kunna avvara personal eller anställa ersättare.

Samtidigt utgör såväl tekniskt som ekonomiskt och administrativt kunskande en nödvändighet för det mindre företaget. Möjligheter för ett företag att konkurrera beror till stor del på den kompetens som arbetskraften besitter. Behov av utbildning kan uppstå mycket snabbt t. ex. i samband med förändringar i produktionen. Det är således angeläget att anställda i små och medelstora företag får förbättrade möjligheter till utbildning. Därigenom stärks både deras egen ställning på arbetsmarknaden och företagets möjlighet att fortleva.

Enligt min mening kan en stor del av de yrkesutbildningar för arbetslösa, som redan idag finns inom arbetsmarknadsutbildningen, utgöra en god grund för den som efter genomgången utbildning avser att som hantverkare starta eget företag eller arbeta i hantverksmässig eller småindustriell verksamhet.

Även bristyrkesutbildningen kan, eftersom den står öppen även för personer som inte är arbetslösa, täcka en viss del av utbildningsbehovet hos anställda inom småföretagen. Detta gäller t. ex. för dem som har grundläggande yrkeskunskaper men behöver ytterligare specialkunskaper för att tillfredsställande klara sina arbetsuppgifter.

Jag vill här framhålla de möjligheter till bidrag för arbetsmarknadsutbildning i företag som står till buds. Inte minst torde jämställdhetsbidraget och bidrag till utbildning i samband med ersättare eller den kombination av dessa båda bidragsformer, som jag förordat i budgetproposition (1981/82: 100 bil. 15), kunna underlätta introduktion av nyanställda.

I detta sammanhang vill jag också erinra om att kommittén (A 1980: 08) för översyn av arbetsmarknadsutbildning och företagsutbildning (KAFU) har i uppdrag att utvärdera och pröva de olika formerna av arbetsmarknadsutbildning i företag. Kommittén skall därvid beakta den kartläggning av företagets personalutbildning som finns redovisad i det av utredningen om företagsutbildning (UFU) framlagda betänkandet (SOU 1977: 92) Utbildning i företag, kommuner och landsting. UFU hade i uppdrag att belysa personalutbildningen ur tre aspekter: de arbetsmarknadspolitiska strävandena att åstadkomma en jämn och trygg sysselsättning, den enskilde arbetstagarens behov av utbildning för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden samt företagets behov av personal med yrkeskunskaper. KAFU har

som en huvuduppgift att pröva om åtgärder behövs från samhällets sida att främja en sådan inriktning. Kommittén skall i detta sammanhang även pröva frågan om särskilda utbildningsfonder inom företag i syfte att utnyttja konjunkturedgångar för utbildning av personal som alternativ till permittering eller uppsägning. Kommittén kan förväntas avlämna slutbetänkande i slutet av år 1982.

3 Stöd till arbetsmiljöinvesteringar

Jag övergår nu till att behandla frågan om arbetsmiljöinvesteringar i små och medelstora företag. Principen att kostnaderna för arbetsmiljön skall bäras av produktionen är sedan länge etablerad i Sverige. Om denna princip råder enighet såväl i riksdagen som mellan arbetsmarknadens parter. Vid några tillfällen har dock staten av särskilda skäl frångått denna princip. Så skedde exempelvis när lagen om avsättning till arbetsmiljöfond antogs av riksdagen. Syftet med lagen var dels att höja arbetsmiljöstandarden i företagen, dels att eliminera de problem med övervinster som ansågs föreligga år 1974. Lagen innebar att företag med en vinst överstigande 100 000 kr. år 1974 skulle avsätta 20 % av vinsten på räntelöst konto – ett för varje företag – på riksbanken. De insatta medlen fick sedan användas av företaget för arbetsmiljöinvesteringar inom fem år. Fonderna innebar att arbetsmiljöinvesteringar subventionerades i så måtto att vinstmedel avsatta till arbetsmiljöfond, om det utnyttjades för arbetsmiljöinvesteringar, undandrogs beskattning. Lagens konstruktion kom främst att beröra större och vinstrika företag och därmed gynna anställda i sådana företag. Totalt avsattes drygt 2,3 miljarder kr. på arbetsmiljökonton i riksbanken. Skattereduktionen som blev följden av arbetsmiljöfonderna har uppskattats till ca en miljard kr.

Bl. a. som komplement till arbetsmiljöfonderna skapades ett lånesystem för arbetsmiljöinvesteringar i de mindre och medelstora företagen, – de s. k. AG-lånen. Staten trädde in som borgensman vid långivningen och tecknade genom företagareföreningarna, senare de regionala utvecklingsfonderna, garantier för företagen gentemot bankerna. Lånen var till en början maximerade till 100 000 kr. per företag. Fr. o. m. 1978 höjdes maxibeloppet till 125 000 kr. Subventionsmomentet i detta system innebar att staten betalade två års räntor på lånen, som löpte på högst sju år. Lånen var också amorteringsfria de två första åren. Företag som avsatt mer än 100 000 kr. resp. 125 000 kr. till arbetsmiljöfond fick inte utnyttja AG-lånen. Om företag avsatt mindre än dessa belopp kunde det beviljas AG-lån med belopp motsvarande skillnaden mellan avsatta fondmedel och 100 000 kr. resp. 125 000 kr. Kostnaderna för AG-lånen finansierades genom att en särskild arbetarskyddsavgift på 0,03 procentenheter togs ut under åren 1976, 1977 och 1979. Genom AG-lånen kom nästan 300 milj. kr.

att investeras i arbetsmiljöförbättringar under tiden den 1 september 1975—den 31 december 1978. Totalt utnyttjades låneformen av 4900 företag med ca 70000 anställda. Ett gemensamt lånevillkor för arbetsmiljöfonderna och AG-lånen var att investeringen skulle ha godkänts av företrädare för de anställda, exempelvis genom skyddsombud eller företrädare i skyddskommittén m. fl.

Innan systemet med AG-lån upphörde uppdrog regeringen åt statens industriverk (SIND) att utvärdera låneformens effekter. Syftet med utvärderingen var att ge regeringen underlag för ett ställningstagande om låneformens fortsatta existens. Av industriverkets utvärdering framgick bl. a. att hälften av företagen ansett sig kunna klara sina arbetsmiljöinvesteringar även utan hjälp av lånen. Den främsta effekten av stödformen syntes enligt SIND ha varit att investeringarna tidigarelagts. Eftersom stimulansinslagen i arbetsmiljögarantilånen var tämligen begränsade ansåg SIND att låneformen knappast lockat till investeringar som inte hade även andra motiv och som därmed ändå skulle komma till stånd förr eller senare. Industriverket framhöll slutligen att arbetsmiljöinvesteringar borde kunna finansieras inom ramen för systemet med industrigarantilån och rörelselån från utvecklingsfonderna. LO framhöll sedan man tagit del av rapporten att arbetsmiljögarantilånen borde upphöra och att andra till produktionen kopplade kreditmöjligheter i stället borde prövas för att tillgodose kravet på en god arbetsmiljö. SHIO-familjeföretagen och ett stort antal utvecklingsfonder förordade däremot att systemet skulle finnas kvar oförändrat.

Bl. a. med hänsyn till de delade meningar som fanns om låneformens fortsatta existens anmälde regeringen (prop. 1978/79: 65) att den inte hade för avsikt att föreslå någon förlängning av lånesystemet efter år 1979. I stället borde en utredning tillsättas med uppgift att bl. a. se över de små och medelstora företagens möjligheter att klara sina arbetsmiljöinvesteringar inom ramen för befintliga kreditmöjligheter.

Dåvarande chefen för arbetsmarknadsdepartementet tillkallade i september 1979 en särskild utredare med detta uppdrag. Utredaren har biträttats av sakkunniga och experter från bl. a. arbetsmarknadens parter, SHIO och utvecklingsfonder. I uppdraget ingick bl. a. att söka klarlägga arbetsmiljösituationen i mindre och medelstora företag samt att undersöka vilka förutsättningar dessa generellt har att klara sina arbetsmiljöinvesteringar inom ramen för befintliga kreditmöjligheter. Eftersom arbetsmiljön i hög grad påverkas även av investeringar med annat huvudsakligt syfte ingick i utredningsuppdraget att också pröva om de anställda i det fall företaget sökte statligt stöd i någon form för investeringarna kunde ges större möjlighet att yttra sig över de konsekvenser från arbetsmiljösynpunkt som dessa ev. kunde ha. Utredningen överlämnade i oktober 1981 sitt förslag (Ds A 1981: 12) Om statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar. Utredningen har inte gjort några egna omfattande studier av situationen för de mindre och medelstora företagen utan dess slutsatser baseras i huvudsak på av andra redovisade studier och undersökningar.

Efter att ha analyserat materialet konstaterar utredningen att de mindre och medelstora företagens lönsamhet allmänt sett inte tycks vara sämre än i stora företag. Däremot synes såväl soliditet som likviditet vara sämre i de små företagen. Vidare konstateras att skillnader i arbetsmiljö företag emellan snarare synes bero på verksamhetens art och organisation samt arbetsplatsernas utformning än på företagets storlek. Enligt utredningens uppfattning kan det därför inte hävdas att arbetsmiljön allmänt sett är sämre i små och medelstora företag än i stora företag. I stället tyder snarare mycket på motsatsen. De mindre företagen kan emellertid i olika avseenden ha sämre resurser för arbetsmiljöinsatser än de stora företagen.

De flesta av de mindre företagen har t. ex. inte tillgång till företagshälsövård. Kunskaperna i arbetsmiljöfrågor är i regel också sämre i små företag än i stora. Brister i de mindre företagens planering, budgetering etc. kan avspeglas även i oförmåga att i takt med samhällets krav reservera resurser för förbättringar av arbetsmiljön.

Mot denna bakgrund finner utredningen att det inte finns övertygande skäl för ett särskilt statligt ekonomiskt stöd för arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag.

I likhet med de remissinstanser som berört frågan delar även jag denna uppfattning.

Utredningen konstaterar vidare att det redan idag finns ett antal statliga stödformer som i praktiken kan användas även för arbetsmiljöinvesteringar. Det finns dock skäl att framhäva denna möjlighet för de företag som kan utnyttja stödformerna och för de stödadministrerande organen. Utredningen föreslår därför att det i de författningar som reglerar ifrågavarande stödformer skrivs in att de utöver redan preciserade syften också kan användas för åtgärder som helt eller delvis är att anse som arbetsmiljöinvesteringar.

Flertalet remissinstanser delar utredningens uppfattning på denna punkt. Statens industriverk och SHIO-familjeföretagen anser dock att förslaget är onödigt eftersom de berörda författningarna redan nu är formulerade så, att inget hindrar att de används för arbetsmiljöinvesteringar.

För egen del anser jag att utredningens förslag har stora förtjänster. Om det direkt av författningarnas ändamålsparagrafer framgår att det är möjligt att stödja även arbetsmiljöinvesteringar så underlättar detta och gör stödorganets bedömningar mer precisa, samtidigt som en bred information förs ut om behovet av att också beakta arbetsmiljöaspekter i utvecklingen av det svenska näringslivet. Ändringar bör alltså enligt min mening göras i vissa av de författningar som reglerar statligt ekonomiskt stöd och vars ändamål inte är alltför allmänt formulerade. Det ankommer på regeringen att bedöma i vilka författningar dessa förändringar bör göras.

Utredningen framhåller att arbetsmiljöförbättringar oftast uppnås i samband med åtgärder som höjer effektiviteten och stimulerar produktionen. Beslut om investeringar i produktionen blir därmed till stor del styrande

för utvecklingen av arbetsmiljön. Arbetstagarna har bl. a. genom lagstiftningen om medbestämmande i arbetslivet och lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar samt arbetsmiljölagen tillförsäkrats möjligheter att få information om och påverka utvecklingen såväl produktionsmässigt som ekonomiskt.

Enligt utredningens mening är det mot denna bakgrund naturligt, att de organ som handlägger samhällligt stöd till företagets investeringar under rättar sig om arbetstagarnas syn på förändringar i produktionsprocessen m. m. och för vilka stöd sökts. Underlaget för att bedöma bl. a. investeringarnas konsekvenser för arbetsmiljön kan därigenom bli mer allsidigt. Från fackligt håll har framförts att företrädare för de anställda inte alltid bereds möjlighet att föra fram sin mening då företaget ansöker om samhällligt stöd. Det kan därför enligt utredningens uppfattning vara befogat om det uttryckligen regleras i författning att ansökan om samhällsstöd till företagets investeringar alltid skall innehålla yttrande från företrädare för berörda arbetstagare.

Utredningen påpekar att frågan om fackligt inflytande på frågor om statligt arbetsmarknadsstöd nyligen har behandlats av riksdagen (prop. 1980/81: 126, AU 1980/81: 21, rskr 1980/81: 404). I förordningen (1965: 667, ändrad 1981: 546) med instruktion för arbetsmarknadsverket har sålunda införts regler av innebörd att innan ett ärende om samhällsstöd till arbetsgivare avgörs, skall berörda arbetstagarorganisationer ha beretts tillfälle att avge yttrande. Vidare har särskilda former föreskrivits för avgörande av ärenden, där en arbetstagarorganisation har avstyrkt en ansökan om samhällsstöd.

Motsvarande regler om fackligt inflytande bör enligt utredningens mening gälla beträffande samhällsstöd till företagsinvesteringar som administreras av även andra organ. Således föreslås att regler införs i instruktionerna för statens industriverk, de regionala utvecklingsfonderna, Norrlandsfonden och statens lånenämnd för den mindre skeppsfarten m. fl. organ. Det kan enligt utredningen samtidigt vara lämpligt att ange för vilka stödformer reglerna gäller. Ett enkelt sätt att uppfylla det föreslagna villkoret är enligt utredningen att yttrande från de anställdas företrädare alltid ska ingå i beslutsunderlaget. Sådant yttrande kan bestå i att protokoll från förhandling enligt medbestämmandelagen biläggs företagets ansökan om stöd. Vid en författningsreglering torde det därför inte vara lämpligt att begränsa yttrandet och därmed beslutsunderlaget till att avse enbart arbetsmiljökonsekvenser av planerade åtgärder.

Till utredningen har fogats ett särskilt yttrande enligt vilket någon författningsreglering av det fackliga inflytandet inte bör genomföras eftersom detta redan regleras i den arbetsrättsliga lagstiftningen.

Remissinstanserna instämmer i utredningens uppfattning om betydelsen av fackligt inflytande vid arbetsmiljöinvesteringar. Beträffande författningsreglering av de anställdas inflytande går dock åsikterna isär. Sålunda

tillstyrker LO och TCO m. fl. utredningsförslaget. Arbetskyddsstyrelsen finner de föreslagna författningsändringarna obehövligen, men motsätter sig inte utredningsförslaget. Statens industriverk, SAF, SHIO-familjeföretagen m. fl. avstyrker förslaget.

För egen del vill jag betona betydelsen av fackligt inflytande på arbetsmiljöinvesteringar. Detta inflytande regleras i den arbetsrättsliga lagstiftningen. De stödadministrerande organen bör därför kunna utgå från att de anställda haft möjlighet att påverka beslut om planerade investeringar. Trots detta har jag viss förståelse för utredningens förslag beträffande en något fylligare dokumentation som belyser hur detta fackliga inflytande kommit till uttryck. Protokoll från medbestämmandeförhandlingar kan utformas på många sätt. I vissa fall ger protokollen en utförlig redovisning för parternas ståndpunkter. I andra fall framgår endast att förhandling ägt rum avseende viss fråga. Däremot redovisas inte parternas ståndpunkter och bedömningar till exempelvis en tilltänkt investering. Detta gör det svårt för stödadministrerande organen att göra en allsidig bedömning av parternas ståndpunkter. Om staten genom författningsreglering ställer krav på att protokoll från medbestämmandeförhandling skall bifogas en ansökan måste man därför också ställa krav på dess form. Enligt min mening vore detta att gå formerna för den fria förhandlingsrätten för när. Jag kan därför inte ställa mig bakom en sådan ordning.

Jag förordar en ordning där varje ansökan om statligt stöd till investeringar i produktionsprocessen på lämpligt sätt kompletteras med ett yttrande som belyser hur de anställdas företrädare bedömer den föreslagna åtgärden ur arbetsmiljösynpunkt. Det är också den lösningen som har valts i fråga om samhällsstöd inom arbetsmarknadspolitikens område.

Lämpliga tillägg bör således göras i berörda stödorgans instruktioner resp. stadgar. För de regionala utvecklingsfonderna, vars stadgar baseras på avtal mellan staten och respektive landsting, bör ändring göras i den förordning som reglerar statligt kreditstöd genom dessa organ. Det ankommer på regeringen att avgöra i vilka författningar, instruktioner, stadgar e. d. det är lämpligt att göra ändringar på det sätt jag här har förordat. Förändringarna bör kunna träda i kraft den 1 januari 1983 som utredningen också föreslagit.

För att ytterligare understryka att de olika stödformerna kan användas för arbetsmiljöförbättringar bör dessutom enligt utredningen vissa informationsåtgärder vidtas. Det vidgade användningsområdet bör t. ex. framgå i den informations- och upplysningsverksamhet som de olika samhällsorganen bedriver till företagen. Yrkesinspektionens, den kommunala tillsynens och företagshälsovårdens personal, bransch- och näringslivsorganisationer, fackliga organisationer samt andra berörda organ måste också ges kunskap om möjligheter till stöd för arbetsmiljöförbättringar så att de i sina kontakter med företagen också kan informera om detta.

Tjänstemännen vid de stödadministrerande organen bör dessutom genom utbildning och information ges bättre kunskaper i arbetsmiljöfrågor så att de kan bedöma arbetsmiljökonsekvenser av olika investeringar. Det är också väsentligt att dessa tjänstemän får fördjupade insikter om att en tillfredsställande arbetsmiljö är en väsentlig produktionsbetingelse. I utbildningen av de regionala utvecklingsfondernas personal förekommer redan viss orientering i arbetsmiljöfrågor. Utbildningen bör enligt min mening fördjupas och spridas till personal vid andra berörda organ. Utredningen föreslår att arbetarskyddsstyrelsen bör tillse att arbetsmiljöfrågorna på tillfredsställande sätt uppmärksammas i utbildningen av personalen vid de stödadministrerande organen.

Förslaget att alla berörda arbetsmiljöorgan ska medverka i information kring möjligheterna till stöd för bl. a. arbetsmiljöinvesteringar, har mottagits positivt av de flesta remissinstanserna. *Arbetarskyddsstyrelsen* anser emellertid inte att tillsynsorganen ska fullgöra informationsuppgifter beträffande de olika stödformer som kan komma ifråga vid arbetsmiljöinvesteringar. För egen del har jag svårt att instämma i arbetarskyddsstyrelsens synpunkt. Tvärtom ser jag det som värdefullt om t. ex. en yrkesinspektör vid ett besök på ett företag kan ge upplysning om och var lån till arbetsmiljöinvesteringar kan sökas. Detta innebär ju inte att företaget lovas lån utan är bara ett tecken på god service från tillsynsmyndighetens sida. Härtill kommer att tillsynsmyndigheternas personal ofta torde komma i kontakt med de företag som har sämst kunskaper inte bara om arbetsmiljökrav utan också om de möjligheter till stöd som finns. För egen del ser jag det också som värdefullt att kunskaper och information sprids genom så många kanaler som möjligt. Förutom arbetarskyddsverket tänker jag här bl. a. på arbetarskyddsfonden, branschorganisationer, yrkesmedicinska kliniker, företagshälsovården och arbetsmarknadens parter.

Flertalet remissinstanser har också varit positiva till att handläggande tjänstemän vid stödadministrerande organ ges fördjupade kunskaper inom arbetsmiljöområdet genom utbildning och information. Arbetarskyddsstyrelsen har emellertid ifrågasatt lämpligheten av att denna uppgift åläggs styrelsen. Jag delar utredningens uppfattning beträffande vikten av information och utbildning för den berörda personalen. Utbildningsansvaret bör dock enligt min mening även fortsättningsvis åligga respektive organ. Detta hindrar självfallet inte att den kunskap som finns hos arbetarskyddsstyrelsen bör kunna tas tillvara vid planeringen och genomförandet av utbildningen.

Utredningens förslag om vidgade informationsinsatser och ökad arbetsmiljöutbildning innebär inte krav på några ökade resurser utan bör kunna klaras inom resp. organs nuvarande medelsram.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

1. godkänna de grunder för en försöksverksamhet med vidgade möjligheter att lämna näringshjälp som jag har förordat
2. godkänna vad jag anfört om statligt stöd till arbetsmiljöförbättringar
3. utöver vad som föreslagits i prop. 1981/82: 100 bil. 15 till *Särskilda åtgärder för arbetsanpassning och sysselsättning* för budgetåret 1982/83 under tolfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 2 250 000 kr.

*Underbilaga 3: 1***Sammanfattning av betänkandet (Ds A 1981: 12) Om statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar.****Bakgrund**

Utredningen om arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag skulle enligt direktiven se över de små och medelstora företagens möjligheter att klara sina arbetsmiljöinvesteringar inom ramen för befintliga kreditmöjligheter samt lämna förslag till åtgärder som underlättar sådana investeringar i framtiden m. m.

Utredningens uppdrag var att söka klarlägga om arbetsmiljöproblemen i de små och medelstora företagen är så stora eller deras ekonomiska läge så ansträngt att de anställda i dessa företag löper risken att få en sämre arbetsmiljö än sina kollegor på andra typer av arbetsplatser.

Det statliga kreditstöd som är inriktat på de små och medelstora företagen borde särskilt studeras, men även andra existerande former av statliga stödåtgärder borde uppmärksammas.

Mot bakgrund av genomgången av de små och medelstora företagens arbetsmiljö och ekonomi och deras möjligheter att klara sina arbetsmiljöinvesteringar inom ramen för befintliga kreditmöjligheter, hade utredningen i uppdrag att lämna förslag till åtgärder som utvisar hur man med nuvarande stödformer kan främja investeringar som helt eller delvis avser arbetsmiljöförbättringar.

En genomgång av de små och medelstora företagens arbetsmiljö och ekonomi skulle enligt direktiven kunna komma att visa att nödvändiga arbetsmiljöinvesteringar i vissa fall kan medföra att företagens existens äventyras. Utredningen skulle därför klarlägga hur omfattande detta problem är samt diskutera tänkbara lösningar, så att de anställda i dessa företag inte utsätts för större hälsorisker än anställda i andra företag.

Förslagen borde utgå från principen att arbetsmiljökostnaderna skall bäras av produktionen.

För att arbetsmiljöaspekter bättre skall kunna beaktas vid alla typer av investeringar som utförs med statligt ekonomiskt stöd av olika slag, hade utredningen också att pröva om de anställda kan ges större möjlighet att yttra sig över ansökningar om sådant stöd när det gäller de arbetsmiljömässiga konsekvenserna av planerade investeringar. Utredningen skulle i detta sammanhang utnyttja de erfarenheter som vunnits vid prövning av ansökningar om arbetsmiljögarantilån samt vid ansökningar om att utnyttja arbetsmiljöfond, dvs. två tidigare typer av statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar. Utgångspunkten för utredningsarbetet har varit att söka belysa följande frågeställningar:

– Är problemen i de små och medelstora företagen så stora eller deras

ekonomiska läge så ansträngt att de anställda i dessa företag löper risk att få en sämre arbetsmiljö än sina kollegor på andra typer av arbetsplatser?

- Kan de små och medelstora företagen klara sina arbetsmiljöinvesteringar inom ramen för befintliga kreditmöjligheter?
- Äventyrar nödvändiga arbetsmiljöinvesteringar företagens existens?
- Hur kan investeringar som helt eller delvis avser arbetsmiljöförbättringar främjas med nuvarande former för statligt stöd till företag?
- Kan de anställda ges större möjlighet att yttra sig över ansökningar om statligt stöd till investeringar med hänsyn till investeringarnas arbetsmiljökonsekvenser?

Utredningen har dels sökt belysa arbetsmiljösituationen allmänt i de mindre och medelstora företagen, dels försökt göra vissa jämförelser mellan små och medelstora företag å ena sidan och stora företag å andra sidan för att utröna om och i så fall hur arbetsmiljön skiljer sig åt i företag av olika storlek.

Överväganden och förslag rörande arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag

Samhällets roll i arbetet för att skapa en sund och säker arbetsmiljö har i Sverige varit att genom lagstiftning och föreskrifter lägga fast hur en tillfredsställande arbetsmiljö skall vara ordnad, att övervaka efterlevnaden av lagstiftningen samt att genom forskning, utbildning, information och rådgivning verka för utbyggnad av kunskaper om arbetsmiljöproblem, skyddsåtgärder m. m. Av tradition har investeringar för att förbättra arbetsmiljön betraktats som led i åtgärder att trygga goda produktionsförbättringar. Kostnaderna för arbetsmiljöinvesteringar har därför i likhet med andra investeringskostnader fått täckas av produktionen. Den grundsynen på arbetsmiljöinvesteringar har kommit till uttryck när statsmakterna behandlat åtgärder för förbättring av arbetsmiljön och delas också av företrädare för arbetsgivare och arbetstagare. Några avsteg från grundregeln har – som tidigare nämnts – under senare år gjorts genom bl. a. skattelindring för företagen i fråga om arbetsmiljöfonder som skulle användas till arbetsmiljöförbättrande åtgärder och genom statens åtagande att under några år teckna garantier för lån som skulle användas för att finansiera förbättringar av arbetsmiljön.

Följande skäl kan urskiljas för ett samhälleligt ekonomiskt stöd till företagen i syfte att underlätta för dem att vidta åtgärder som kan förbättra arbetsmiljön.

1. Det är samhälleliga organ som formulerar kraven på vilken arbetsmiljöstandard som skall gälla såväl inom företag som inom organ i den gemensamma, offentliga sektorn. Samhället har därför intresse av att se kraven omsatta i praktiska åtgärder.

2. Samhällets krav drabbar företagen olika hårt beroende på skillnader i verksamhet, produktionsförutsättningar, åldern i företagens anläggningar och utrustning samt ekonomiska och andra förhållanden.

Det är ur samhällets synpunkt angeläget att arbetstagarna i landet har en tillfredsställande arbetsmiljö oavsett i vilken verksamhet eller i vilket företag de arbetar. Samhälleligt stöd till vissa typer av företag kan därför underlätta för dem att vidta arbetsmiljöförbättringar som de annars skulle ha svårt att klara.

3. Vissa arbetsställen ligger i orter med sådan arbetsmarknad att arbetsstället står för en stor del av de sysselsättningstillfällena som finns på orten. Om erforderliga åtgärder för att skapa en sund och säker arbetsmiljö kräver sådan kapitalinsats att företaget i stället för att vidta åtgärderna väljer att lägga ned produktionen kan arbetslösheten på orten öka mer än vad som kan tolereras. Samhälleligt stöd kan i sådana fall kortsiktigt bidra till att trygga sysselsättningen på orten.

4. Samhället bär en stor del av kostnaderna för de skador och sjukdomar som orsakas av brister i arbetsmiljön. Om kravet på förebyggande, arbetsmiljöförbättrande åtgärder leder till att skador och sjukdomsfall blir färre och mindre allvarliga så har i viss mån kostnaderna för dålig arbetsmiljö "vältrats över" från samhället till företagen. Detta kan anföras som motiv för att samhället skall ge bidrag till viss täckning av företagens kostnader för arbetsmiljöförbättrande åtgärder.

5. Det kan ur samhällets synpunkt bedömas så angeläget att snabbt åstadkomma kraftiga standardförbättringar för att undanröja en viss typ av miljöproblem att ekonomiskt och annat stöd till dem som har att vidta förbyggande åtgärder kan anses motiverat.

Skäl kan också anföras *mot* samhälleligt stöd till arbetsmiljöförbättringar i företag. Bland dem kan nämnas:

1. Skyldigheten att åstadkomma en god arbetsmiljö åvilar enligt arbetsmiljölagen (1977: 1160) arbetsgivare i samverkan med arbetstagare. Arbetsgivare skall sålunda enligt lagen vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga att arbetstagare utsätts för ohälsa eller olycksfall. Så länge den grundregeln gäller är samhällets roll i princip begränsad till att påverka företagen genom att utfärda lagar och regler, kontrollera att dessa följs samt att ge indirekt stöd till arbetsmiljöförbättringar genom forskning, utbildning, information och rådgivning.

2. Sund och säker arbetsmiljö är en av förutsättningarna för god produktivitet. Det är oftast i samband med effektivitets- och produktionsstimulerande åtgärder som arbetsmiljöförbättringar uppnås. Det är därför svårt att särskilja investeringar som förbättrar arbetsmiljön från övriga investeringar.

3. För miljöfarlig verksamhet såsom den definierats i miljöskyddslagen (1969: 387) gäller att den som utövar eller ämnar utöva miljöfarlig verksamhet skall vidta de skyddsåtgärder, tåla den begränsning av verksamheten

och iakttä de försiktighetsmått i övrigt som skäligen kan erfordras för att förebygga eller avhjälpa olägenhet.

4. Stöd till företag för att täcka kostnaderna för arbetsmiljöförbättrande investeringar kan betraktas som selektiva stödåtgärder från samhällets sida. Det finns både fördelar och nackdelar med selektiva stödåtgärder till arbetsmiljöförbättringar. De kan å ena sidan bidra till att ekonomiskt svaga företag får råd att anpassa sin arbetsmiljöstandard efter samhällets krav, fortsätta sin verksamhet och därmed fortsätta att erbjuda sysselsättning för sina anställda. Å andra sidan kan emellertid selektivt stöd komma att ges till företag som samhällsekonomiskt sett inte skulle behöva stöd. Det kan bl. a. då förändra konkurrensförhållandena på ett från samhällets synpunkt olämpligt sätt.

De nackdelar som är förenade med selektiva stödåtgärder kan anföras som skäl mot särskilt ekonomiskt stöd till vissa företags investeringar i arbetsmiljöförbättrande syfte.

5. I överväganden om särskilt ekonomiskt stöd till företagens arbetsmiljöinvesteringar från samhällets sida, måste hänsyn också tas till landets ekonomiska situation och utveckling och inte minst till det statsfinansiella läget.

Sammantaget behövs det tungt vägande skäl för att förorda avsteg från principen att arbetsmiljöinvesteringar skall finansieras ur produktionen. Ett sådant skäl kan vara om arbetarskyddsverket genom nya föreskrifter ställer krav, vilka innebär att stora och oväntade investeringar snabbt måste göras av de stora företag som skall uppfylla kraven.

Bedömning av behovet av statligt stöd för arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag

Det har tidigare visats att skillnader i arbetsmiljö företag emellan beror på skillnader i verksamhetens art och organisation samt arbetsplatsernas utformning än på företagens storlek. Arbetsmiljöproblemen är allmänt sett inte allvarligare i mindre och medelstora företag än i stora företag, utan arbetsmiljön är snarare bättre i små företag än i stora. Småföretagens situation karaktäriseras dock av att de har sämre resurser än vad de stora företagen har för att identifiera arbetsmiljöproblem och vidta erforderliga åtgärder. Många mindre företag saknar företagshälsovård och har ofta inte heller kunskaper i den egna organisationen för att snabbt anpassa arbetsmiljön till nya krav. Därtill kommer att de mindre företagens begränsade möjligheter att få fram kapital för investeringar till rimliga kostnader, kan innebära svårigheter för dem som vill höja arbetsmiljöns standard i takt med de krav samhället formulerar. Kraven på bättre arbetsmiljö kan allmänt bidra till att förstärka fördelarna med kapitalintensiv verksamhet och till en strukturomvandling, där produktionen koncentreras till större företag.

Vid en bedömning av behovet av statligt stöd för arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag är det några frågor som bör beröras: Vilken verksamhet har en arbetsmiljö av sådan art att samhället för den får bära kostnader för vård, arbetsmarknadsanpassande åtgärder etc. som är högre än för annan verksamhet? Är det verksamhet som bedrivs vid många mindre och medelstora företag? I vilken utsträckning fordras stora investeringar för att tillgodose kraven på sund och säker arbetsmiljö? Det finns ganska litet material som kan användas för att formulera ett utförligt svar på frågorna. Mot bakgrund av tidigare redovisning kan dock följande sägas.

Sjukvårdskostnader, försäkringskostnader och kostnader för att med olika medel bistå skadade människor så att de får arbete är stora poster i samhällets gemensamma kostnader för att ta hand om människor som lider av arbetsbetingad ohälsa. Behovet av statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar bör ses från den utgångspunkten – oavsett om det är kommun, landsting eller stat som täcker de gemensamma kostnaderna.

Arbetsmiljön anpassas successivt av företag, myndigheter, organisationer och andra arbetsgivare till de krav som samhället genom arbetarskyddsstyrelsen lägger fast i föreskrifter utfärdade med stöd av arbetarmiljölagen. Det finns få kända fall där erforderliga förbättringar av arbetsmiljön har bedömts så krävande att de, om de genomfördes, skulle äventyra företagets existens. Det ekonomiska stöd till förbättring av arbetsmiljön, som samhället under vissa perioder givit till företag, har naturligtvis underlättat omställning och anpassning. Det har bl. a. bidragit till att intresset ökat för investeringar i syfte att förbättra arbetsmiljön. Endast i enstaka fall torde dock ekonomiskt stöd från samhällets sida ha haft sådan betydelse att det gjort att förändringar över huvud taget kunnat genomföras.

Bedömningen av behovet av statligt stöd till mindre och medelstora företag för investeringar i arbetsmiljöförbättrande syfte utmynnar i följande slutsatser.

1. Det finns inte övertygande skäl för ett särskilt statligt ekonomiskt stöd till arbetsmiljöinvesteringar i mindre och medelstora företag.

2. Att skapa goda produktionsbetingelser för ett företag inbegriper att skapa en god arbetsmiljö. Det är i första hand inom företaget som en avvägning kan göras mellan insatser som bidrar till ökad produktivitet genom att arbetsmiljön förbättras och andra insatser.

Företagens behov av kapital för förändringar tillgodoses i vissa fall och i viss utsträckning genom statligt ekonomiskt stöd i form av bl. a. bidrag, förmånliga lån, eller skattelättnader. Det statliga ekonomiska stöd som arbetsmarknadspolitiska, regionalpolitiska eller näringspolitiska skäl kan utgå till företag kan i regel utnyttjas även för investeringar vars huvudsyfte är att förbättra arbetsmiljön, utan att de regler som i övrigt gäller för utnyttjandet sätts ur spel. Såväl stödadministrerande organ som företag kan emellertid behöva informeras om att detta är möjligt.

3. Det kan finnas områden där ekonomiskt stöd från samhällets sida till företagen kan vara befogat under en begränsad period för att snabbt få till stånd en angelägen standardhöjning av arbetsmiljön, t. ex. i samband med att arbetarskyddsverket i föreskrifter skärper kraven på hur arbetsmiljön skall vara ordnad.

Mot bakgrund bl. a. av att en skärpning av de arbetshygieniska gränsvärdena trädde i kraft den 1 januari 1982, har utredningen övervägt om det finns skäl att från samhällets sida ge tillfälligt ekonomiskt stöd för att underlätta genomförandet av arbetsmiljöförbättrande åtgärder under de närmaste åren, särskilt åtgärder för att genom luftrening och luftutsugning skydda de arbetande i bl. a. metallsmältverk, målningsverkstäder och sågverk från kemiska hälsorisker. Utredningen har dock avstått från att föra fram förslag om sådant stöd.

4. Arbetsgivare och arbetstagare skall enligt arbetsmiljölagen samverka för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Då ett företag tillgodoser sitt kapitalbehov genom att ta offentliga medel i anspråk, bör företrädare för arbetstagarna i företaget därför ha möjlighet att framföra sin mening om investeringarna som medlen skall användas till, så att den kan ingå i underlaget för beslut.

5. Arbetsgivares och arbetstagares kunskaper om arbetsmiljörisker och skyddsåtgärder är av stor betydelse för vilken arbetsmiljö de skapar. Kunskaperna i arbetsmiljöfrågor är som tidigare nämnts ofta bristfälliga i de mindre företagen. Många mindre företag har svårt att följa den tekniska utvecklingen på arbetsmiljöområdet. Delvis beror detta på att de inte nås av information om tekniska lösningar på arbetsmiljöproblem, delvis på att de kan ha svårt att tillgodogöra sig befintlig information, delvis också på att småföretagsanpassade tekniska lösningar på arbetsmiljöproblem ibland saknas.

Utbildning, information och rådgivning till mindre och medelstora företag liksom utbyggnad av företagshälsovården till att omfatta även dessa företag har stor betydelse för hur arbetsmiljön är i företagen.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen

att åtgärder vidtas för att via befintliga arbetsmarknadspolitiska, regionalpolitiska och näringspolitiska statliga stödformer främja investeringar som helt eller delvis avser arbetsmiljöförbättringar samt

att det regleras i vilka former de organ som administrerar samhälleligt stöd till företag skall ta del av arbetstagarnas mening, då företaget tillgodoser sitt kapitalbehov genom offentliga medel.

Åtgärder för att via befintliga former för statligt stöd till företag främja arbetsmiljöförbättringar

Det finns skäl att för de företag som kan utnyttja de former för statligt stöd som främst torde kunna utnyttjas för att främja arbetsmiljöförbättring-

ar och för de stödadministrerande organen framhäva möjligheterna att utnyttja de befintliga stödformerna. Därför föreslås, att det skrivs in i de författningar som reglerar de olika stödformerna att de utöver användning för redan preciserade syften också kan användas för åtgärder som helt eller delvis avser miljöförbättringar.

Sådan precisering föreslås på lämpligt sätt göras i författningar som reglerar statligt ekonomiskt stöd till företag, där stödets ändamål inte är alltför allmänt formulerat. Behövliga författningsändringar bör träda i kraft senast den 1 januari 1983.

För att ytterligare understryka att de olika stödformerna kan användas för investeringar som helt eller delvis avser arbetsmiljöförbättringar bör dessutom vissa åtgärder vidtas för att informera intressenterna härom. Möjligheterna att också för arbetsmiljöförbättringar utnyttja existerande former för statligt finansieringsstöd bör sålunda framgå i information och upplysningar om stöd till företagen som de olika stödadministrerande organen bedriver. Yrkesinspektionen, den kommunala tillsynens och företagshälsovårdens personal, bransch- och näringslivsorganisationer, fackliga organisationer samt andra företagsrådgivande organ bör också informeras, så att de i sina kontakter med företagen kan visa på de möjligheter att finansiera arbetsmiljöförbättringar som samhället erbjuder.

De handläggande tjänstemännen vid de stödadministrerande organen bör dessutom genom utbildning och information ges vidare insikter i arbetsmiljöfrågor. Utbildningen bör bl. a. syfta till att tjänstemännen bättre skall uppmärksamma konsekvenserna för arbetsmiljön av olika investeringar samt att tillfredsställande arbetsmiljö i ett företag kan vara en väsentlig del av goda produktionsbetingelser. Det bör ankomma på arbetarskyddsstyrelsen att tillse att arbetsmiljöfrågorna uppmärksammas på ett tillfredsställande sätt i utbildningen av personal vid de stödadministrerande organen.

Någon ny organisation behöver inte byggas upp med anledning av dessa förslag, eftersom redan existerande organ förutsätts handlägga ärendena. Utbildning, information och administration förutsätts finansieras inom ramen för befintlig verksamhet vid berörda organ. Det förutsätts också att den ökade efterfrågan på medel för investeringar med arbetsmiljöförbättrande syfte, som de föreslagna informationsåtgärderna kan leda till, får täckas inom ramen för de ekonomiska resurser som samhället ändå genom olika stödformer ställer till företagens förfogande.

Arbetstagarnas inflytande vid samhällsstöd till företagens investeringar

Som tidigare framhållits är det oftast i samband med åtgärder som höjer effektiviteten och stimulerar produktionen som arbetsmiljöförbättringar uppnås. Det är därmed svårt – för att inte säga omöjligt – att särskilja en arbetsmiljöförbättring från andra förbättringar av produktionsbetingel-

serna. Arbetsmiljön vid ett företag präglas av beslut om hur de resurser företaget förfogas över bäst kan användas för att utveckla verksamheten. Avvägningarna mellan insatser som bidrar till ökad produktivitet genom att arbetsmiljön förbättras och andra insatser görs bäst inom företagen. Arbetstagararna har genom lagstiftning om medbestämmande i arbetslivet och om styrelserepresentation för de anställda tillförsäkrats inblick i hur verksamheten utvecklas produktionsmässigt och ekonomiskt. Arbetsgivaren är dessutom skyldig att på eget initiativ förhandla med företrädare för de anställda inför viktigare förändringar av verksamheten.

De organ som administrerar statligt stöd till företagen behöver känna till de bedömningar av investeringar m. m. som görs inom ett företag, då det söker få offentliga medel för att tillgodose sitt kapitalbehov. Det är därför naturligt, om de organ som handlägger samhälleligt stöd till företagets investeringar underrättar sig om arbetstagararnas syn på de förändringar i produktionsprocessen m. m. som en arbetsgivare kan vilja göra med stöd från samhällets sida. Underlaget för att bedöma bl. a. investeringarnas konsekvenser för arbetsmiljön kan därigenom bli fylligare. Från fackligt håll har framförts att företrädare för de anställda inte alltid bereds möjlighet att föra fram sin mening då företaget ansöker om samhälleligt stöd. Det kan därför vara befogat att det uttryckligen regleras i författning att ansökan om samhällsstöd till företagets investeringar alltid skall innehålla yttrande från företrädare för berörda arbetsgivare.

Det fackliga inflytandet på frågor om statligt arbetsmarknadsstöd har, som tidigare visats, nyligen reglerats (prop. 1980/81: 126, AU 1980/81: 21, rskr 1980/81: 404). I förordningen (1965: 667) med instruktion för arbetsmarknadsverket har sålunda införts regeln, att innan ett ärende om samhällsstöd till arbetsgivare avgörs, skall berörda arbetstagarorganisationer ha beretts tillfälle att avge yttrande. Vidare har särskilda former föreskrivits för avgörande av ärenden, där en arbetstagarorganisation har avstyrkt en ansökan om samhällsstöd eller där det finns särskilda skäl till det. Med berörda arbetstagarorganisationer avses enligt förarbetena i övervägande antalet fall den eller de arbetstagarorganisationer som är part i kollektivavtal på arbetsplatsen. Om företaget inte är bundet av kollektivavtal bör det vara den eller de arbetstagarorganisationer som har ingått det representativa kollektivavtalet inom branschen eller avtalsområdet i fråga.

Motsvarande regler om fackligt inflytande bör enligt utredningens mening gälla även beträffande samhällsstöd till företagsinvesteringar som administreras av andra organ än arbetsmarknadsverket. Därför föreslås att sådana regler införs i instruktionerna för statens industriverk, de regionala utvecklingsfonderna, lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnderna, Norrlandsfonden och statens lånenämnd för den mindre skeppsfarten. Det kan då vara lämpligt att ange för vilka stödformer reglerna gäller. Ett enkelt sätt att se till att yttrande från de anställdas företrädare ingår i underlaget för beslut om samhälleligt stöd kan vara att protokoll från förhandling enligt

medbestämmandelagen biläggs företagets ansökan om stöd. Det torde därför inte vara lämpligt vid en författningsreglering att begränsa yttrandet och därmed beslutsunderlaget till att avse enbart miljökonsekvenser av planerade åtgärder. Utredningen bedömer att förändringar bör träda i kraft senast den 1 januari 1983. Även om reglering av fackligt inflytande över samhällsstöd här föreslås infört endast för vissa organ, utgår utredningen från att också andra samhällseliga organ – exempelvis Industrifonden, Sveriges Investeringsbank, AB Industrikredit och Styrelsen för teknisk utveckling – ser till att de anställdas fackliga företrädare bereds tillfälle att yttra sig i ärenden om samhällsstöd till företagens investeringar.

Särskilt yttrande

av de sakkunniga *Björn Lindell* och *Anders Åberg* samt experterna *Hans Gullberg*, *Lars Häggmark* och *Bo Söderberg*.

Vi delar utredarens uppfattning om betydelsen av fackligt inflytande i samband med arbetsmiljöinvesteringar. I den arbetsrättsliga lagstiftningen på området regleras också inflytandefrågorna utförligt. Det är med hänsyn härtill naturligt att ett organ som handlägger samhällseligt stöd till företagen underrättar sig om arbetstagarnas syn på investeringar ur arbetsmiljösynpunkt.

Mot denna bakgrund finns det, enligt vår mening, ingen anledning att särskilt författningsreglera frågan om fackligt yttrande till den rad myndigheter som handlägger ärenden om samhällsstöd till företag. Om en författningsreglering ändå måste anses behövlig borde frågan för övrigt prövas i ett sammanhang då frågor om inhämtande av yttranden från fackliga organisationer i stödärenden övervägs mer samlat.

Om författningsändringar genomförs på grundval av utredarens överväganden, förutsätter vi att kravet att höra företrädare för de anställda begränsas till att gälla enbart investeringars arbetsmiljöaspekter.

Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet (Ds A 1981: 12) om statligt stöd till arbetsmiljöförbättringar

Efter remiss har yttrande över betänkandet avgetts av följande myndigheter och organisationer, nämligen *länenämnden för den mindre skeppsfarten, lantbruksstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), arbetarskyddsstyrelsen, styrelsen för arbetarskyddsfonden, arbetslivscentrum, statens industriverk (SIND), styrelsen för teknisk utveckling (STU), fonden för industriellt utvecklingsarbete (Industrifonden), länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs och Kopparbergs län, Universitetet i Umeå, Utvecklingsfonden i Stockholms län, Landstingsförbundet, SHIO – Familjeföretagen, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), TCO, LO, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges Investeringsbank AB, AB Industrikredit och Sveriges Arbetsledareförbund (SALF).*

Allmänt

Utredningens förslag om arbetsmiljöinvesteringar i små och medelstora företag har allmänt sett fått ett positivt mottagande. Förslagen om vissa författningsförändringar har dock mötts med tveksamhet från en del remissinstanser. Samtliga remissinstanser har vitsordat utredningens konstaterande att det inte finns något övertygande skäl för ett särskilt statligt stöd för arbetsmiljöinvesteringar i de mindre och medelstora företag som berörs av förslagen.

Innan remissinstansernas ställning till utredningens direkta förslag redovisas kan följande synpunkter framförda av *arbetarskyddsfonden* vara värda att föra fram. Fonden anser att småföretag i allmänhet har svårare för att hantera arbetsmiljöfrågor än stora företag inte enbart beroende på ekonomin. Erfarenheten visar att småföretagen många gånger har svårt att identifiera och åtgärda arbetsmiljöproblem på ett bra sätt. I det sammanhanget är en väl utbyggd företagshälsovård till stor nytta. Därför är det beklagligt att många av de mindre företagen saknar företagshälsovård. Sett mot den bakgrunden finner fonden att det är olyckligt om aviserad indragning av det statliga stödet till företagshälsovården genomförs. Med stor sannolikhet kommer en sådan nedskärning att drabba små och medelstora företag hårdast.

Sedan flera år pågår med arbetarskyddsfondens stöd ett utvecklingsarbete för utbyggnad av företagshälsovården inom småföretag. Syftet har bl. a. varit att genom försöksverksamhet inom detta område pröva former för samverkan med landstingen. Projektet kommer att slutrapporteras i slutet av 1982.

Utbildning, information och rådgivning i arbetsmiljöfrågor till mindre och medelstora företag anser fonden också vara av stor betydelse. I det sammanhanget kan nämnas att Institutet för Verkstadsteknisk Forskning i Göteborg erhållit anslag från fonden till en försöksverksamhet för att små företag inom verkstadsindustrin skall kunna få snabb rådgivning och hjälp vid arbetsmiljöproblem med produktionsteknisk anknytning.

Erfarenheter från denna verksamhet kan bli användbara även för småföretag utanför verkstadsindustrin. Fonden stödjer även verksamhet som riktar sig till små och medelstora företag i Eskilstuna- och Moraregionen. Utvecklingsfonden i Södermanlands län är huvudman för det ena. Det syftar till att inventera enkla och bra lösningar på vanliga arbetsmiljöproblem inom verkstadsindustrin samt att därmed hjälpa de små och medelstora företagen i Eskilstuna att hitta bra tekniska lösningar på sina arbetsmiljöproblem. Det andra projektet drivs i samarbete mellan Ovaniljans Hälsovårdscentral och Utvecklingsfonden i Kopparbergs län. Projektet syftar till att bygga upp en referensanläggning med enkla och bra lösningar på vanligt förekommande arbetsmiljöproblem inom småindustrin samt att ge de mindre företagen i upptagningsområdet för Ovaniljans Hälsovårdscentral i Mora teknisk och ekonomisk rådgivning i åtgärdsplaneringen. Båda projekten väntas ge värdefulla resultat beträffande samarbetsformer mellan företagshälsovård och stödadministrerande organ. Arbetarskyddsfonden stödjer dessutom ett projekt som syftar till att effektivera de regionala skyddsombundens arbete med rådgivning och konkret problemlösning i små företag inom träindustrin och snickerier. Detta projekt är kopplat till arbetslivscentrums projekt Arbetsmiljöinriktad småföretagsteknik.

En annan anledning till småföretagens arbetsmiljöproblem, som utredningen pekar på, kan enligt fonden vara brist på teknik anpassad för förhållandena i små och medelstora företag. I vissa fall kan det visa sig vara mest ändamålsenligt att flera småföretag gemensamt löser ett speciellt arbetsmiljöproblem. Exempel på detta finns t. ex. inom ytbehandlingstekniken. I detta sammanhang kan också nämnas att Institutet för Vatten- och Luftvårdsforskning erhållit medel från fonden för att studera arbetsmiljöproblem och åtgärdsförslag i samband med småskalig kemikaliehantering.

Författningsändringar

Utredningen konstaterar att det idag finns ett antal statliga stödformer som i praktiken kan användas även för arbetsmiljöinvesteringar. Det kan dock finnas skäl att framföra denna möjlighet för de företag som kan utnyttja stödformerna och för de stödadministrerande organen. Utredningens förslag att det därför skrivs in i de författningar som reglerar dessa stödformer att de utöver redan preciserade syften kan användas för arbetsmiljöinvesteringar stöds av *flertalet remissinstanser*. SIND, SHIO och

statens lånenämnd för den mindre skeppsfarten anser dock att förslaget är onödigt eftersom de berörda författningarna redan nu är formulerade så att inget hindrar att de används för arbetsmiljöinvesteringar. LRF har vidare framhållit det önskvärda i att motsvarande ändringar görs i författningar som reglerar statligt stöd till jordbruksnäringen.

Arbetstagarinflytande

Utredningen konstaterar att fackligt inflytande om frågor om statligt arbetsmarknadsstöd nyligen har reglerats. I förordningen (1965: 667) med instruktion för arbetsmarknadsverket har sålunda införts en regel med följande innebörd. Innan ett ärende om samhällsstöd till arbetsgivare avgörs, skall berörda arbetstagarorganisationer ha beretts tillfälle att avge yttrande. Vidare har särskilda former föreskrivits för avgörande av ärenden, där en arbetstagarorganisation har avstyrkt en ansökan om samhällsstöd eller det av andra skäl finns anledning till detta.

Motsvarande regler om fackligt inflytande föreslås nu av utredningen gälla beträffande samhällsstöd till företagsinvesteringar som administreras av även andra organ. Således föreslås att sådana regler införs i instruktionerna för statens industriverk, de regionala utvecklingsfonderna, lantbruksstyrelsen, lantbruksnämnderna, Norrlandsfonden och statens lånenämnd för den mindre skeppsfarten. Det kan enligt utredningen samtidigt vara lämpligt att ange för vilka stödformer reglerna gäller. Ett enkelt sätt att uppfylla det föreslagna villkoret är enligt utredningen att yttrande från de anställdas företrädare alltid ska ingå i beslutsunderlaget. Sådant yttrande kan bestå i att protokoll från förhandling enligt medbestämmandelagen biläggs företagets ansökan om stöd. Vid en författningsreglering torde det därför inte enligt utredningen vara lämpligt att begränsa yttrandet och därmed beslutsunderlaget till att avse enbart arbetsmiljökonsekvenser av planerade åtgärder.

Till utredningen har fogats ett särskilt yttrande enligt vilket någon författningsreglering av det det fackliga inflytandet inte bör genomföras eftersom detta redan regleras i den arbetsrättsliga lagstiftningen.

Remissinstanserna instämmer i utredningens uppfattning om betydelsen av fackligt inflytande vid arbetsmiljöinvesteringar. Beträffande författningsreglering av de anställdas inflytande går dock åsikterna isär. Sålunda tillstyrker *arbetarskyddsstyrelsen*, *LO*, *TCO m.fl.* utredningsförslaget medan *SIND*, *SAF*, *SHIO*, *AB Industrikredit*, *Sveriges Investeringsbank*, *Utvecklingsfonden i Stockholms län*, m. fl. avstyrker det. *SIND* menar att utredningens förslag att långivare skall ta del av arbetstagens mening vid arbetsmiljöinvesteringar i praktiken förmodligen kommer att visa sig vara meningslöst. Verket förutsätter att anställda i berörda företag aktivt medverkar och bevakar sina intressen i arbetsmiljöärenden. Dessutom anser verket att det lämnade förslaget ej kan behandlas separat utan i så fall i ett

större sammanhang vad gäller arbetstagares rättigheter överhuvudtaget i investeringsfrågor av olika slag. En författningsreglering av den typ som utredningen föreslår skulle enligt verket dessutom troligen enbart leda till ökad byråkratisering i denna typ av låneärenden.

SHIO vill i första hand betona den skillnad som föreligger mellan det arbetsmarknadspolitiska stödet och de i utredningen behandlade stödformerna. I det senare fallet är det ofta fråga om lån på i det närmaste marknadsmässiga villkor. Graden av stöd är således i många fall mycket liten. Det torde då inte vara motiverat att införa särskilda inflytanderegler vid sidan av t. ex. medbestämmandelagens regler.

Den föreslagna modellen är klart olämplig enligt *SHIO* då det gäller företag som saknar kollektivavtal. Då skall – om man tillämpar de inflytanderegler som gäller för arbetsmarknadspolitiskt stöd – den eller de arbetstagarorganisationer som ingått de representativa kollektivavtalen inom branschen ges tillfälle att yttra sig i frågan. För att detta yttrande inte bara skall bli en meningslös formalitet krävs enligt *SHIO* att ifrågavarande facklig organisation ges inblick bl. a. i företagets ekonomiska förhållanden. Detta synes olämpligt och skulle bryta mot de principer för fackligt inflytande som finns inskrivna i medbestämmandelagen. I vissa fall skulle ett krav på fackligt yttranden över investeringar bli direkt stötande. Det gäller t. ex. för aktiebolag som drivs som rena familjeföretag där endast familjemedlemmar är verksamma.

Landstingsförbundet har inget att invända mot att det i de författningar som reglerar olika stödformer, särskilt anges att medlen även kan användas för arbetsmiljöförbättringar, men menar att med hänvisning till frågans principiella räckvidd det vore felaktigt att, med utgångspunkt i utredningens överväganden, författningsmässigt reglera frågan så att det stödgivande organet kan fatta sitt beslut först sedan berörda arbetstagarorganisationer getts tillfälle att yttra sig över ärendet även i annat avseende än ifråga om dess arbetsmiljökonsekvenser. Till skillnad från utredningen anser förbundet således att krav på att höra företrädare för de anställda bör begränsas till arbetsmiljökonsekvenserna av en planerad åtgärd. Om det från principiella utgångspunkter skulle anses motiverat med en utvidgad rätt för fackliga organisationer att yttra sig i ärenden som rör samhällsstöd till företag, bör enligt *Landstingsförbundets* uppfattning denna fråga utredas i särskild ordning.

SAF anser att ett enkelt sätt att ge arbetstagarna på den berörda arbetsplatsen möjlighet att yttra sig över den investering för vilken stöd ges i den formen att protokollsutdrag från medbestämmandeförhandling, där investeringen och stödansökan behandlats, bifogas företagets ansökan om stöd. Föreningen anser att detta önskvärda förfarande kan ingå i den förstärkta information till alla intressenter. En särskild reglering av formerna för parters yttrande över just dessa stöd anser föreningen onödig och avstyrker förslaget i denna del.

Som en följd av den föreslagna utvidgade informationen kan man enligt SAF räkna med att avsedda effekter eller förväntade bieffekter av en investering särskilt anges i ansökningar om stöd och att arbetstagarna gör sin bedömning därav, vilket då bör framgå av nämnda protokollsutdrag från medbestämmandeförhandling. Dock är det ofta mycket svårt att särskilja arbetsmiljöeffekter från andra produktivitetseffekter av en investering. Även av detta skäl är det enligt SAF föga meningsfullt att särskilt reglera formerna för parters yttrande över en stödansökan.

Informationsåtgärder

För att ytterligare understryka att de olika stödformerna kan användas för arbetsmiljöförbättringar bör dessutom enligt utredningen vissa informationsåtgärder vidtas. Det vidgade användningsområdet bör t. ex. framgå i den informations- och upplysningsverksamhet som de olika samhällsorganen bedriver till företagen. Yrkesinspektionens, den kommunala tillsynens och företagshälsovårdens personal, bransch- och näringslivsorganisationer, fackliga organisationer samt andra berörda organ måste också ges kunskap om möjligheter till stöd för arbetsmiljöförbättringar så att de i sina kontakter med företagen också kan informera om detta.

Tjänstemännen vid de stödadministrerande organen bör dessutom genom utbildning och information ges bättre kunskaper i arbetsmiljöfrågor så att de kan bedöma arbetsmiljökonsekvenser av olika investeringar. Utredningen föreslår att denna utbildningsuppgift skall ankomma på arbetarskyddsstyrelsen.

Förslaget att alla berörda arbetsmiljöorgan ska medverka i information kring möjligheterna till stöd för bl. a. arbetsmiljöinvesteringar, har mottagits positivt av *de flesta remissinstanserna*.

Arbetarskyddsstyrelsen framhåller dock att det är principiellt sett olämpligt att de organ som svarar för tillsynen av arbetsmiljön åläggs information beträffande stödmöjligheter. Enligt styrelsens mening bör detta informationsbehov väl kunna tillgodoses på annat sätt, t. ex. via bransch- och näringslivsorganisationer och andra företagsrådgivande organ. Grundläggande utbildning i arbetsmiljöfrågor för handläggande personal vid de stödadministrerande organen ryms, enligt styrelsen redan inom en rad utbildningslinjer, däribland även linjer på högskolenivå, och kan därutöver lämpligen tillgodoses i samband med personalutbildning. Styrelsen kan för sin del inte finna något motiv för att styrelsen själv skall ansvara för att grundläggande arbetsmiljöutbildning genomförs för just dessa personalkategorier.

TCO delar inte heller i denna fråga utredningens uppfattning. Organisationen anser att varje organ självt skall ta ansvaret för handläggande av personalutbildning och att denna är tillfyllest avseende de frågor som organet handlägger. Det måste också vara fritt för varje organ att välja hur och tillsammans med vem det anordnar utbildningen.

INDUSTRIDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-24**Föredragande:** statsrådet Åsling**Anmälan till proposition om åtgärder för de små och medelstora företagen samt om innovationspolitikens inriktning såvitt avser industridepartementets verksamhetsområde**

1 Inledning

Under 1977/78 års riksmöte beslutade statsmakterna om ett samlat program för de små och medelstora företagen (prop. 1977/78: 40, NU 1977/78: 34, SkU 1977/78: 19, rskr 1977/78: 110 och 1977/78: 111). I min anmälan till nämnda proposition lämnade jag en omfattande redogörelse för småföretagens situation och utvecklingsbetingelser. Åtgärderna inom industridepartementets verksamhetsområde innebar att de industripolitiska insatserna på regional nivå byggdes ut kraftigt. Sålunda ersattes de tidigare företagsföreningarna med länsvisa *regionala utvecklingsfonder*. Vidare organiserades *Svenska industrietableringsaktiebolagets (Svetabs)* nyetableringsfrämjande verksamhet i två nya regionala bolag. Verksamheten vid *Statens utvecklingsfond (SUFÖ)* regionaliserades och inordnades i de regionala utvecklingsfondernas verksamhet. Slutligen infördes vissa stöd-möjligheter för *exploateringsföretag* och för att uppföra *kommunala industrilokaler* för uthyrning.

Det har nu gått inemot fyra år sedan de åtgärder som jag nyss redovisade genomfördes. Jag anser därför att det är lämpligt att redovisa erfarenheter av den förda småföretagspolitiken och vidta de ytterligare åtgärder som erfarenheterna kan ge upphov till. Jag avser också att ta upp frågan om en sammanhållen svensk innovationspolitik. Denna tar sikte på att stimulera industriell förnyelse och utveckling oberoende av företagsstorlek. Efter-som förnyelsen ofta har sin grund i mindre enheter har jag funnit det lämpligt att ta upp frågan i detta sammanhang. Jag vill vidare ta upp vissa elektronikfrågor som särskilt berör småföretagen.

Som ett led i beredningsarbetet inför denna proposition har inom industridepartementets struktursekretariat upprättats en promemoria (Ds I 1982: 3). Små och medelstora företag – nuläge och utvecklingsbetingelser, som avses publiceras inom kort.

Mina överväganden i fråga om innovationspolitiken bygger bl. a. på en rapport från en arbetsgrupp inom industridepartementet. (Ds I 1981: 18) Innovationspolitik för tillväxt.

Statens industriverk (SIND) har i rapporten (SIND 1981: 7) De regionala utvecklingsfonderna redovisat erfarenheter av fondernas verksamhet under perioden 1978–1981. En sammanfattning av rapporten bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 4:1*.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) har i rapporten Tillväxtinvest, ett system att förse mindre företag med eget kapital lämnat vissa förslag för att stimulera att privata, småföretagsinriktade investmentbolag bildas. Rapporten, som anknyter till betänkandet (SOU 1981: 95) Tillväxtkapital, har remissbehandlats.

Regeringen uppdrog i december 1978 med anledning av riksdagens beslut (NU 1977/78: 55, rskr 1977/78: 283) åt SIND att utreda vissa frågor om hantverkets situation och framtidsutsikter. Industriverket har i rapporten (SIND 1981: 2) Hantverk. Produktion med tradition redovisat sitt utredningsuppdrag. Rapporten har remissbehandlats. En sammanfattning av rapporten och en sammanställning av remissyttrandena bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 4:2* resp. *underbilaga 4:3*.

Under våren 1981 bildades en informell arbetsgrupp för underleverantörsfrågor mellan industridepartementet, Svenska Metallindustriarbetareförbundet och Sveriges Mekanförbund. Gruppen har redovisat sina överväganden och förslag i rapporten Svenska underleverantörer i dag.

På uppdrag av industridepartementet, Näringslivssekretariatet i Göteborg och Trygghetsrådets regionala enhet i Göteborg har konsultfirman Asbjörn Habberstad AB kartlagt och analyserat underleverantörsutvecklingen i Göteborgsregionen. Uppdraget har redovisats i rapporten Göteborgsregionens underleverantörer. Nuläge, utvecklingstendenser och åtgärdsförslag.

På uppdrag av industridepartementet har Statskonsult AB utarbetat rapporten Teknikupphandling från småföretag. Vidare har STU i skilda skrivelser dels redovisat sina erfarenheter av sin teknikupphandlingsstödjande verksamhet, dels föreslagit vissa förändringar av reglerna för sin stödgivning.

Rapporterna Göteborgsregionens underleverantörer och Teknikupphandling från småföretag samt en redogörelse för småföretagspolitiken i andra länder avses publiceras i (Ds I 1982: 4) Små och medelstora företag – nuläge och utvecklingsbetingelser. Bilagor.

Hösten 1978 uppdrog regeringen åt SIND att i samarbete med STU utreda svensk elektronikindustris nuläge och utvecklingsmöjligheter. Uppdraget omfattade en rad från varandra delvis skilda frågor. SIND har därför successivt redovisat utredningsarbetet i form av delrapporter, bl. a. rapporten (SIND 1981: 1) Elektronikindustrin i Sverige, del 3. Den mindre elektronikindustrin. Rapporten har remissbehandlats.

SIND har i rapporten (SIND 1982: 2) Nya företag – villkor och möjligheter redovisat resultatet av en utredning om företagsbildningen i tillverkningsindustrin och inom viss uppdragsverksamhet.

Åtskilliga av de frågor jag tar upp i det följande har anknytning till forskning och utbildning. En promemoria om utbildningsfrågor m. m. för de små och medelstora företagen som har upprättats inom utbildningsdepartementet bör fogas till protokollet i detta ärende som *underbilaga 4:4*.

Slutligen har åtskilliga synpunkter och förslag om åtgärder på småföretagsområdet förts fram i skrivelser från organisationer, företag och enskilda.

I prop. 1981/82: 100 (bil. 17 s. 30) har regeringen föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1982/83 beräkna

1. till Bidrag till regionala utvecklingsfonder m. m. ett reservationsanslag av 95 000 000 kr.,

2. till Täckande av förluster i anledning av garantigivning hos regionala utvecklingsfonder ett förslagsanslag av 1 000 kr.,

3. till Täckande av förluster i anledning av statliga industrigarantilån m. m. ett förslagsanslag av 75 000 000 kr.

Jag anhåller nu om att få ta upp dessa frågor.

2 Allmänna utgångspunkter

2.1 Företagsbeståndets utveckling

Vid min anmälan till prop. 1977/78: 40 om åtgärder för att främja de mindre och medelstora företagens utveckling lämnade jag en omfattande redogörelse för företagsbeståndets utveckling. Jag skall därför nu koncentrera min framställning och främst ta upp utvecklingen under de senaste åren.

År 1980 fanns i Sverige ca 430 000 företag. Ungefär hälften av dessa hade anställd personal. Jämfört med år 1978 innebär detta en ökning med ca 36 500 företag. Av ökningen faller dock ca 90% på företag utan anställd personal. Inom näringsgrenarna tillverkningsindustri, byggnadsindustri och konsultverksamhet fanns ca 58 000 företag med anställd personal. Dessa företag sysselsatte ca 1,2 miljoner människor. Drygt en tredjedel av dessa personer var sysselsatta i småföretag, dvs. företag med färre än 200 anställda. De minsta företagen med upp till 50 anställda var den antalsmässigt helt dominerande gruppen med 99% av alla företag. Av den totala sysselsättningen fanns 23% inom denna storleksgrupp.

Företagsstrukturen förändras ständigt. Men även om förändringarna lokalt och i enskilda företag kan vara stora under relativt korta perioder, är det bara om man betraktar mycket långa tidsperioder som mer betydande förändringar i företagsstrukturen kan noteras. När det gäller företagsfusioner under de senaste åren kan märkas att uppköpsfrekvensen ökar. Det

genomgående draget därvid är att större företag köper upp mindre. Framför allt torde det vara storföretagens intresse av att öka sina marknadsandelar och att tillförsäkra sig nya produkter som är huvudsakliga motiv till företagsköpen. Det tycks dessutom vara så att det främst är expansiva småföretag som blir uppköpta. När det gäller etableringarna inom den tillverkande industrin kan konstateras en trendmässig nedgång sedan mitten av 1960-talet. Antalet konkurser har ökat sedan mitten av 1970-talet. Tillskottet av nya industriföretag har således successivt minskat.

Småföretag kopplas vanligen ihop med begreppet familjeföretag eller fåmansföretag. I de flesta fall är också småföretaget nära anknutet till en person och dennes affärsidéer. Det bör dock noteras att även andra *ägarformer* förekommer inom gruppen småföretag. Sålunda är mer än vartannat tillverkningsföretag i gruppen 50–199 anställda koncernägt. Detsamma gäller för vart fjärde tillverkningsföretag i gruppen 20–49 anställda. Mer än var tredje sysselsatt i små och medelstora tillverkningsföretag arbetar i koncernägda företag. Vidare kan noteras att de löntagarägda företagen ökar i antal. F. n. beräknas antalet löntagarägda företag inom tillverkningsindustri och byggnadsverksamhet till ett hundratal. Hälften av dessa beräknas ha tillkommit efter år 1977. Slutligen noteras att omkring en sjuandedel av de koncernägda småföretagen ingår i en utländsk koncern. Sysselsättningsmässigt innebär detta att ca 7% av de anställda i små och medelstora tillverkningsföretag arbetar i företag med utländska ägarintressen.

Beträffande den *ekonomiska utvecklingen* kan inte några betydande förändringar noteras för tiden efter år 1978. Konjunkturvariationerna är alltför stora för att några slutsatser skall kunna dras om någon förändring i den långsiktigt fallande lönsamhets- och soliditetstrenden. Spridningen mellan ekonomiskt mycket framgångsrika och mindre framgångsrika företag tycks dock ha ökat under senare år. Inte heller för investeringsutvecklingen kan några betydande förändringar registreras under senare år. Småföretagens andel av såväl materiella som immateriella investeringar inom tillverkningsindustrin är lägre än deras andel av produktionen. Man bör dock hålla i minnet att småföretagens förmåga att med reparationer förlänga livslängden på gamla maskiner och benägenheten att direkt kostnadsbokföra forsknings- och utvecklingsarbete kan göra att deras investeringsnivå statistiskt sett underskattas.

2.2 Småföretagens olika roller

Som statsministern tidigare har anfört grundas småföretagspolitiken på det faktum att vissa företag möter vissa hinder just därför att de är små. De behöver samhällets stöd för att undanröja dessa hinder. Om stödet skall kunna utformas effektivt, måste det klargöras vilken roll småföretagen spelar och bör spela i ekonomin.

Branschbegreppet har ofta lagts till grund för analyser av den ekonomis-

ka utvecklingen. Med tiden har dock branschbegreppet blivit ett allt sämre analysinstrument. Detta hänger samman med att branschindelningen är en statistisk indelning som beträffande tillverkningsföretagen främst bygger på företags råvaruanvändning. Den indelningen lämpar sig väl för verksamheter som befinner sig tidigt i förädlingskedjan såsom stålverk, sågverk etc. Däremot är det svårare att klassificera verkstadsföretag, som dessutom ofta kan glida över mot typen serviceföretag och utgöra en kombination av tillverkningsföretag, konsultföretag och handelsföretag. Särskilt för småföretagssektorn kan branschbegreppet visa sig vara olämpligt. Visserligen är oftast småföretag lätta att klassificera med avseende på bransch genom att de bedriver en ensartad verksamhet. I många fall verkar dock småföretagen inom en så speciell marknadsnisch, att de kan visa upp en bild som helt avviker från den typiska för branschen. Branschbegreppet kan således endast i vissa fall och under speciella omständigheter läggas till grund för industripolitiska insatser. När det gäller småföretagen kommer jag i det följande att använda en annan indelningsgrund. Jag vill peka på att de företagstyper som jag diskuterar delvis överlappar varandra. Sålunda kan t. ex. en underleverantör samtidigt vara ett innovationsföretag och en exportör.

Det är vanligt att man förknippar nya ideer, produktutveckling och affärsmässigt nyskapande med en speciell typ av företag, nämligen *innovationsföretag*.

Dessa företag är mycket betydelsefulla för industrins förnyelse. Det är dock viktigt att komma ihåg att antalet innovationsföretag är litet i förhållande till det totala antalet småföretag. Olika studier tyder på att det totala antalet innovationsföretag kan uppskattas till mellan 1 000 och 2 000. Dessa företag har dock ofta mycket hög tillväxttakt både omsättningsmässigt och sysselsättningsmässigt. Sett över en längre tidsperiod har de därför väsentligt större betydelse än vad som framgår av deras nuvarande andel av sysselsättningen.

Det är enligt min uppfattning en viktig uppgift att utforma politiken så att antalet innovationsföretag ökar och att de ges goda möjligheter att växa. Detta är ett arbete på lång sikt som går via teknisk och affärsmässig utveckling och utveckling av nya företag. Det innebär bl. a. att former måste finnas för att effektivt stödja de företag som kan bedömas ha en utvecklingspotential. Jag återkommer strax till frågan om riktlinjer för innovationspolitiken.

En mycket viktig småföretagsroll är att vara *underleverantör* i lokala och nationella produktionssystem. Småföretagen är ofta en förutsättning för att de omfattande produktionssystemen skall fungera. Dessa system är en förutsättning för att storföretagen skall kunna hålla en hög och jämn produktion. Jag återkommer strax till vissa underleverantörsfrågor.

Småföretagens betydelse som *exportörer* är begränsad. Det finns flera orsaker till detta. En förklaring är att småföretagen saknar administrativa

resurser att arbeta på avlägsna marknader. Inte minst bristfälliga språkkunskaper är ett hinder för exportsatsningar. Chefen för handelsdepartementet har tidigare redogjort för de åtgärder som vidtas för att undanröja exporthinder. En viktigare förklaring till småföretagens hemmamarknadsberoende torde dock vara att de saknar egna produkter. Inriktningen på underleveranser innebär i många fall att småföretagen svarar för legotillverkning och bearbetning av andra företags produkter. En framgångsrik satsning på att öka antalet innovationsföretag kan sålunda ge till resultat att antalet exporterande småföretag ökar.

Trots en fortgående specialisering och ökad arbetsdelning i produktionen finns det ännu kvar ett behov av *hantverksföretag*. Jag tänker därvid på små reparationsverkstäder, snickerier och andra lokala tillverknings- och serviceföretag. Det framgår av en undersökning av verkstadsföretag i Göteborgsregionen att av ca 1 550 arbetsställen inom verkstadsindustrin i Storgöteborg hade ca 1100 färre än fem anställda. Åtskilliga av dessa är inte vad man normalt menar med mekaniska verkstäder, utan sysslar t. ex. med reparation och service av pumpar, fläktar och dammsugare samt har försäljning av sådana varor. Denna typ av företag har ofta viktiga uppgifter i den lokala industriella miljön, men uppmärksammas sällan i småföretagsdebatten. Jag återkommer strax till vissa frågor som rör den traditionella typen av hantverk.

3 Innovationspolitikens inriktning

Som statsministern tidigare i dag har redogjort för omfattar innovationspolitiken samtliga de politiska åtgärder som påverkar innovationsprocessen – skapandet av nya idéer och ny teknik som förs fram till praktisk och samhällsnyttig tillämpning.

Klimatet för innovationsverksamhet är resultatet av en mångfald åtgärder inom vitt skilda områden. En aktiv innovationspolitik förutsätter att de innovationspolitiska aspekterna konsekvent lyfts fram och vägs in när politiska beslut fattas som påverkar innovationsklimatet. Jag vill emellertid betona att helt avgörande för innovationers framväxt är de insatser som görs av företag och enskilda. Innovationspolitikens roll är att i bred bemärkelse skapa förutsättningar för och stimulera dessa insatser.

En uppfinning innebär att tekniskt konkretisera en idé. Det krävs således många idéer och många uppfinningar för varje lyckad innovation. Bakom en uppfinning står vanligen en enda person. För att via innovationsprocessen föra uppfinningen ut på marknaden krävs emellertid ett antal medverkande, t. ex. "entreprenören" eller eldsjälén, projektledaren och projektledaren och projektpådrivaren i ett företag, samt en finansör av något slag. En innovation är således resultatet av flera människors arbete – människor med olika, varandra kompletterande kompetenser – och det

är därför sällan som en enda person kan kallas innovatör. Innovationspolitiken syftar till att befärma och förkorta tiden för införandet och spridningen av ny teknik och nya idéer som är samhällsekonomiskt och socialt önskvärda. Målet bör vara att antalet nyttiga idéer skall bli fler och framför allt att de tas om hand effektivare.

En viktig del av innovationspolitiken utgörs av statens stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete. Riksdagen har våren 1981 efter förslag i prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. beslutat om riktlinjer, inriktning och omfattning av detta stöd för treårsperioden 1981/82–1983/84 (NU 1980/81: 64, rskr 1980/81: 425). Beslutet innebär ett betydelsefullt steg i ansträngningarna att ge industripolitiken en mer offensiv prägel.

Som redan framhållits omfattar emellertid innovationspolitiken inte endast de direkta insatser som syftar till att beförtra den tekniska förnyelsen i samhället utan också de många åtgärder och villkor från helt andra politiska arbetsfält som väsentligt påverkar betingelserna för innovationsverksamhet.

För att få bättre underlag för en svensk innovationspolitik tillsattes förra året en arbetsgrupp inom industridepartementet. Resultatet av gruppens arbete presenterades i augusti 1981 i rapporten (Ds I 1981: 18) Innovationspolitik för tillväxt. I rapporten har rön inom den internationella innovationsforskningen och nyligen genomförda svenska undersökningar ställts mot praktiska erfarenheter förmedlade av några representanter för svenskt näringsliv.

Rapporten ger det helhetsperspektiv som det innovationspolitiska synsättet kräver. Gruppen konstaterar att det finns två huvudvägar för innovation. Den ena är att nya företag startas kring radikalt annorlunda idéer, den andra att redan etablerade företag systematiskt och stegvis vidareutvecklar och kompletterar sin verksamhet.

I båda fallen är vidareutvecklingen av idén central. Det handlar inte endast om en teknisk utveckling utan i ännu högre grad om en kommersiell. För det nya företaget med den nya idén blir en avgörande fråga hur snabbt det kan erövra en så stor och lönsam marknad som möjligt. För ett etablerat företag gäller det att ytterligare påskynda utvecklingen av nyheter men att sedan också utnyttja dessa snabbt och brett.

I början av innovationscykeln, dvs. livscykeln för ny på marknaden accepterad teknik, är förändringstakten hög, investeringarna små men kortlivade och arbetsintensiteten hög, medan det mogna stadiet utmärks av hög kapital- och låg arbets- och förändringsintensitet. För kapitalintensiv teknik ("mogen" teknik) gäller att både produktionstekniken och marknaden är väletablerad. Tekniken kan därför lätt överföras till mindre utvecklade länder efter beslut förenade med liten osäkerhet. Den senaste anläggningen med sådan teknik blir dessutom mest konkurrenskraftig, även om priserna till följd av överkapacitet blir pressade. Personal behöver

utbildas, men kunskapen behöver inte ständigt förändras, vilket gör de mindre utvecklade ländernas otillräckliga resurser för kontinuerlig vidareutbildning av arbetskraften till en mindre betydelsefull konkurrensnackdel. Låg arbetskraftkostnad och subventionerad kapitalkostnad blir avgörande.

Av detta följer att avancerade industriländer som Sverige i första hand måste satsa på områden som karaktäriseras av hög kunskapsintensitet eller kanske främst hög förändringsintensitet. Förmågan att vara innovativ och att utnyttja ny teknik är avgörande för vår internationella konkurrenskraft och därmed för vår handelsbalans. Det gäller både vår förmåga att i högre grad ersätta import genom inhemska produkter av högre kvalitet och till lägre pris, och att konkurrera på exportmarknaderna.

I innovationscykelns initiala skede är idéverksamheten sprungen ur kännedomen om ett specifikt behov, kombinerad med kunskap om tekniska möjligheter. Någon färdig marknad behöver nödvändigtvis inte finnas för just den produkten. Ju närmare kontakt man har med kundens egentliga behov, desto större är chansen till framgång. Utvecklingsinsatser ger i genomsnitt hög avkastning. Samtidigt är det dock svårt att internt motivera utveckling. Det råder nämligen stor osäkerhet i bedömningen av både teknik och marknad. Företagstillväxten begränsas i detta skede ofta av de problem som följer av en snabb expansion, bl. a. bristande tillgång på kvalificerad personal.

I den mogna fasen är innovationerna i hög grad processinriktade, dvs. inriktade på att förbättra produktionstekniken, och behoven definieras internt. Företaget är lyhört för signaler från den etablerade marknaden. Forskning och utveckling är inte sällan omfattande i den meningen att varje projekt kräver stora insatser, trots att framstegen nu är små och resultaten på ett helt annat sätt än i den inledande dynamiska fasen är förutsebara. Utvecklingsinsatserna inriktas på att förverkliga idéer till förbättringar av befintliga produkter och processer och på att bättre utnyttja redan gjorda investeringar. Det är alltså inte uppfinningen som kommer fram ur forskningens resultat, utan det är nya uppfinningar eller problem av konstruktionstyp som leder till nya och riktade forsknings- och utvecklingsinsatser.

Uppfinnare och nyföretagare spelar en viktig roll under den dynamiska fasen, medan utnyttjande av existerande resurser i form av maskiner och marknadsorganisation dominerar den mogna. De organisationsformer som härskar är också olika. Den ena är inriktad på och skapad ur förnyelse, den andra på att effektivt förvalta existerande tillgångar och därmed investeringar i tidigare idéer och kunskap.

Detta innebär i sin tur att den etablerade och mogna tekniken alltid har förespråkare i företagsledning och fackförening, professionella organisationer och påtryckningsgrupper. Den helt nya tekniken, idén, innovationen saknar den typen av stöd.

I detta resonemang framstår alltså nya företag, inte små, som ett nyckel-

ord. Ännu mer träffande är nya verksamheter eftersom även etablerade företag i mogna branscher tar upp nya och förändringsintensiva verksamheter.

Som en konsekvens härav är huvuddelen av de förslag som lämnas i gruppens rapport inriktade på att förbättra förutsättningarna för nya idéer och nya verksamheter, vilket i många fall innebär stimulering av nyetablering och utveckling av små teknikintensiva företag. Jag vill samtidigt betona att för att samhället skall klara de enorma krav som de närmaste årtiondena ställer, måste de stora institutionerna i samhället – stora företag och organisationer – bättre förstå och utnyttja entreprenörskapets grundläggande idé. För att tillfredsställa samhällets behov behövs innovationer som många gånger fordrar så stora satsningar i form av kapital och mänskliga insatser att de bara kan klaras av stora institutioner. En viktig del i innovationspolitiken är således att verka för att de större företagen blir mer innovativa. Jag avser emellertid inte att närmare behandla denna aspekt i detta sammanhang.

I gruppens rapport föreslås att *uppfinnarnas ställning* skall stärkas. Så har också skett genom riksdagens beslut med anledning av regeringens förslag att ett skatteutjämnande uppfinnarkonto inrättas (prop. 1981/82: 79, SkU 1981/82: 25, rskr 1981/82: 101).

För att *stimulera idégivare* föreslås i rapporten att ersättningar till anställda som faller inom reglerna för företagens förslagsverksamhet skall schablonbeskattas med 25 procent och därmed inte inkomstdeklarerar. Inga sociala kostnader skall heller belasta företagen för denna ersättning. Samma regel bör enligt förslaget tillämpas på ersättningar för arbetstagares uppfinningar samt på ersättningen till fristående uppfinnare för patenterade uppfinningar. Det är emellertid uppenbart att regler av denna typ är mycket problematiska från allmän beskattningssynpunkt. Arbetet i kulturskattekommittén (B 1979:15), som bl. a. utreder uppfinnarnas skattesituation, bör därför avvaktas innan ställning tas till frågan om vilka åtgärder som kan vara möjliga att vidta. Jag vill i sammanhanget också erinra om att den överenskomna marginalskattereformen kommer att innebära en lättnad i fråga om just sådana extrainkomster som förslagsbelöningar m. m.

I rapporten föreslås vidare en omformning av *det särskilda skatteavdraget* för forskning och utveckling så att det bättre stimulerar till ökade satsningar hos nya, små och snabbväxande, egenfinansierade företag. Riksdagen har på förslag av regeringen beslutat om ändrade regler för detta forskningsavdrag (prop. 1981/82: 70, SkU 1981/82: 24, rskr 1981/82: 100) som i flera avseenden tillmötesgår gruppens krav.

Ett av de viktigaste förslagen i gruppens rapport omfattar ökad satsning på *teknikupphandling* för att stödja utveckling av ny teknik.

Jag har därför tagit kontakt med Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet för att diskutera hur den kommunala och landstingskommunala teknikupphandlingen skall kunna ökas. Jag har i samband härmed

lämnat konkreta förslag till teknikupphandlingsstödande åtgärder. Bl. a. har jag föreslagit att två teknikupphandlingsfonder inrättas. Utrymme för dessa fonder, som delvis skall finansieras med statliga medel, har skapats inom ramen för de medel som står till regeringens förfogande för stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete.

Inom regeringskansliet undersöks också hur man genom preciseringar i reglerna för offentlig upphandling kan stimulera till ökad teknikupphandling. En utredning har vidare gjorts om hur man särskilt stimulerar de mindre företagen genom teknikupphandling. Jag återkommer strax till detta.

Ett annat viktigt förslag i rapporten avser *riskkapitalförsörjningen* för småföretag med expansionsmöjligheter och därmed sammanhängande problem. Målsättningen är att skapa ett system som kombinerar egenkapitaltillförsel med det kompetensinflöde på olika områden, som företagen så väl behöver. Incitamenten måste därvid förstärkas för såväl företagarna som kapitalplacerarna för att stimulera dem att ta affärsrisker och satsa långsiktigt på utveckling och utbyggnad, på nya produkter och ny teknik.

Utredningen angående de små och medelstora företagens finansiella situation har i betänkandet (SOU 1981:95) Tillväxtkapital lämnat vissa förslag för att skapa förutsättningar för privata småföretagsinriktade investmentsföretag av en ny typ. STU har vidare utrett de närmare formerna för detta.

En förutsättning för ett fungerande system för att förse de mindre företagen med riskkapital är att det skapas en marknad för handel med aktier i icke börsnoterade aktiebolag. Regeringen har därför nyligen föreslagit vissa åtgärder för att möjliggöra och stimulera sådan handel (prop. 1981/82: 116). Chefen för budgetdepartementet har tidigare i dag tagit upp frågan om ytterligare sådana åtgärder. Jag återkommer strax till utredningsförslagen beträffande småföretagens riskkapitalförsörjning och därmed sammanhängande frågor.

I arbetsgruppens rapport pekas också på att de *tekniska högskolorna* bör kunna *spela en betydligt aktivare roll* för att förbättra innovationsklimatet i landet. Bättre förutsättningar för uppdragsforskning för industrin är ett önskemål.

I regeringens forskningspolitiska proposition (prop. 1981/82: 106) anges också vissa möjligheter att bygga upp flexibla särorganisationer för uppdragsforskning i anslutning till högskolan.

För att stimulera "avknoppning" av projekt som lämpar sig att driva vidare i företagsform bör enligt gruppen s. k. innovationscentra inrättas vid högskolorna.

Det har länge funnits förväntningar om att den tekniska forskningen vid universitet och högskolor skall ge spridningseffekter, bl. a. i form av nya produkter och företag baserade på nya produktidéer. I USA förekommer t. ex. en omfattande företagsetablering kring vissa högskolor.

I Sverige däremot är avknoppningen av nya företag från universitet och högskolor i allmänhet av begränsad omfattning. Detta beror inte på bristande teknisk kompetens eller brist på konkreta tekniska idéer. En trolig förklaringsfaktor är däremot att utbildningen vid de tekniska högskolorna traditionellt är storföretagsorienterad. De flesta studenter och forskare överväger aldrig seriöst alternativet att starta ett eget företag. En annan förklaring är att det krävs kompetens på många områden utöver teknisk utveckling för att ta steget från produktidé till ett lönsamt företag. En företagsorganisation måste byggas upp och finansieras för utveckling, produktion och marknadsföring av produkten. För detta krävs dels konkreta färdigheter i att utveckla sin affärsplan, bygga upp bankkontakter och skriva licensavtal, patentansökningar etc., dels en viss teoretisk överblick, som gör det möjligt att förutse och identifiera problem innan de hotar företagets existens.

I USA bedriver National Science Foundation en försöksverksamhet med s. k. Innovation Centers vid fem universitet med syfte att öka företagsetableringen kring dessa. Verksamhetens inriktning skiftar men huvuddragen kan sammanfattas på följande sätt.

Inom eller i anslutning till universitet byggs upp en kompetensresurs inom området produktutveckling/nyetablering/affärsutveckling. Denna resurs utnyttjas dels för utbildning, dels för konkreta projekt avseende nyetablering eller affärsutveckling.

Utöver att öka kompetensen hos potentiella företagsstartare, så syftar utbildningen till att väcka intresse bland studenter och forskare för företagande, och ge de intresserade underlag för att bedöma om de passar som företagare eller ej.

Undervisningen bedrivs till stor del så att deltagarna får arbeta med att ta fram en konkret affärsplan kring en egen affärsidé. I de fall idén visar sig hållbar finns vissa resurser att stödja projektet de första stegen mot förverkligande. Arbetet med dessa och andra konkreta projekt, initierade t. ex. från forskningsverksamheten, bidrar till att utveckla personalens kompetens och ger åskådningsexempel för undervisningen.

Verksamhet av liknande karaktär bedrivs, med stöd från STU, i begränsad omfattning vid några av de tekniska högskolorna i Sverige. För att bli effektiv behöver denna verksamhet vidareutvecklas och förstärkas, i första hand inom området affärsutvecklingskompetens. Regeringen har beräknat medel härför inom ramen för STU:s anslag (prop. 1981/82: 100 bil. 17 s. 164).

Arbetsgruppen anser vidare att stora insatser behövs när det gäller *tekniköverföring*, och prov bör enligt gruppen göras med insamling, bearbetning och överföring av problem- och behovsbeskrivningar.

Jag vill här peka på att det sedan ett par år tillbaka, i nära anslutning till industridepartementet, bedrivs en försöksverksamhet med produktsökning och teknikimport i teknikimportkommitténs (I 1979: 14) regi. Kommit-

téns arbete ansluter nära till det område som arbetsgruppen för framförslag inom. Kommittén beräknas avsluta sitt arbete med ett slutbetänkande som är planerat till halvårsskiftet 1982. I avvaktan härfpå är jag inte nu beredd att ta ställning till dessa förslag.

I rapporten förs slutligen fram vissa förslag till hur *arbetet inom regeringkansliet* fortsättningsvis bör bedrivas för att uppnå den samverkan över departementsgränserna som innovationsfrågorna kräver samt hur innovationsaspekterna skall beaktas inom resp. departement i de program, projekt och verksamheter för vilka departementet ansvarar.

Det ankommer på regeringen att besluta i dessa frågor. Jag vill emellertid framhålla att den föreslagna omorienteringen av industridepartementets arbete mot en mer offensiv inriktning ligger väl i linje med vad jag har anfört som nödvändigt och önskvärt i flera sammanhang. Inrättandet av ett struktursekretariat inom industridepartementet under föregående år var ett led i denna omorientering. Jag finner det välmotiverat att också lyfta fram innovationsfrågorna och ge dem större tyngd i departementets verksamhet.

4 Underleverantörsfrågor

Som jag tidigare har anfört fyller småföretagen viktiga funktioner som underleverantörer. Under senare tid har konstaterats en viss försvagning av de svenska underleverantörernas ställning. Enligt Industriens utredningsinstitut har andelen köp av rå- och insatsvaror från utländska leverantörer ökat från 38 % år 1975 till 41 % år 1980. Det är främst maskinindustrin och elektroindustrin som har ökat den utländska andelen. Sammantaget konstateras dock att den svenska tillverkningsindustrin i stort har behållit sina svenska underleverantörer under den senaste femårsperioden. Till liknande slutsatser kommer den informella arbetsgruppen för underleverantörsfrågor mellan industridepartementet, Svenska Metallindustriarbetareförbundet och Sveriges Mekanförbund.

Samstämmiga resultat redovisas också beträffande den höggradiga stabiliteten i leverantörsstrukturen. Det råder stort ömsesidigt beroende mellan köpare och säljare. Detta beroende ökas ytterligare ju mer produktionsflödet koncentreras och effektiviseras, bl. a. genom snabba transporter och låg lagerhållning. Många underleverantörer avsätter större delen av sin produktion till en köpare. Av studien (SIND PM 1980: 20) Svensk bilindustri och dess underleverantörer framgår, att 32 % av de studerade underleverantörsföretagen med färre än 50 anställda var beroende av bilindustri för mer än hälften av sin försäljning. I rapporten (SIND 1981: 1) Elektronikindustrin i Sverige, del 3. Den mindre elektronikindustrin konstateras att 60 % av företagen helt eller delvis arbetade med marknadsföring och försäljning genom andra företag.

Det kan vidare konstateras att underleverantörerna är en heterogen företagsgrupp. Jag kommer därför i fortsättningen att skilja mellan komponenttillverkare, legoföretag och rena entreprenadföretag. Det är också lämpligt att skilja mellan underleverantörer till olika typer av beställarföretag. Jag delar därför in beställarna i två grupper, nämligen serieproducerande (t. ex. bilar, dammsugare) och orderproducerande (t. ex. oljeborrplattor, byggnader).

Av den tidigare nämnda Göteborgsundersökningen framgår att köparföretagen får allt svårare att finna komponenter med tillräckligt hög teknisk nivå hos svenska underleverantörer. Detta gäller särskilt för serieproducerande företag. Andra faktorer som bidrar till att dessa företag i ökad utsträckning köper från utländska komponenttillverkare är att inköpsverksamheten i allt fler större företagsgrupperingar har centraliserats, vilket har gjort inköpsvolymerna större och därmed intressantare för utländska företag. Utvecklingen av komponenter för den serietillverkande industrin leds av utländska företag med tillgång till stora hemmamarknader. De svenska komponenttillverkarna kommer därför att vara beroende av att deras komponenter marknadsförs internationellt, för att de skall få tillräckligt stora volymer att slå ut utvecklingskostnaderna på. Jag vill i detta sammanhang peka på Sveriges exportråds insatser för att öka exporten av internationellt konkurrenskraftiga underleverantörsprodukter.

När det gäller de orderproducerande beställarföretagen har kravet på närhet och flexibilitet större betydelse. Således ökar svenska underleverantörers betydelse för dessa företag.

I Göteborgsstudien diskuteras också utvecklingsmöjligheter för olika typer av underleverantörsföretag.

De små lego- och detaljtillverkande företagen med högst 20 anställda kännetecknas av god eller tillfredställande lönsamhet och god orderingång. Några viktiga orsaker till framgången är följande.

- Ägaren arbetar ofta själv i företaget och sköter arbetsledning, administration och planering i direkt kontakt med produktionen.
- Ägaren har bra översikt över företagets kompetens och kan välja passande uppdrag till företaget.
- Genom närheten till beställarföretag och den stora flexibiliteten begränsas konkurrensen.

Studiens slutsatser beträffande denna typ av företag är att de bör undvika att växa i antal anställda om de inte samtidigt ökar produktiviteten. Det är annars risk att deras smådriftsfördelar försvinner, utan att andra fördelar vinnas. Enligt studien är den bästa samhällsinsatsen för dessa företag att verka för att beställarföretaget utvecklas.

Större ej automatiserade lego- och detaljtillverkare med upp till 200 anställda har ofta relativt dålig lönsamhet. Detta beror främst på konkurrens från de mindre företagen och från de automatiserade tillverkarna. Ett viktigt inslag för att förbättra utvecklingsbetingelserna för denna typ av

underleverantörer är att förnya produktionsprocessen. Jag återkommer i det följande med förslag i den frågan på grundval av Data- och elektronikkommitténs betänkande (SOU 1981:59) Datateknik i industriproduktionen.

Underleverantörer som har utvecklat egna komponenter och säljer dessa till olika kundföretag torde ha de största möjligheterna att utvecklas som underleverantörsföretag. Enligt Göteborgsstudien bör samhällets insatser för denna underleverantörskategori inriktas på internationell marknadsföring så att serielängderna kan ökas. Vidare bör insatser göras så att allt fler underleverantörsföretag kan utvecklas till komponenttillverkare.

Arbetsgruppen mellan industridepartementet, Svenska Metallindustriarbetareförbundet och Sveriges Mekanförbund slår också fast att det är mycket viktigt att de svenska underleverantörerna ges möjlighet att bibehålla och utveckla sin kompetens. Arbetsgruppen betonar att det är viktigt att denna kompetensutveckling sker i nära samarbete mellan beställare och underleverantör. Vidare framhåller arbetsgruppen behovet av ökad export för att en tillräckligt stor produktionsvolym skall kunna upprätthållas. Gruppens förslag innebär i huvudsak följande.

- De regionala utvecklingsfonderna bör i större utsträckning än hittills initiera möten mellan underleverantörsföretag och regionens medelstora beställarföretag. SIND bör få i uppdrag att göra en översyn av förekomsten och behovet av kunskaphöjande aktiviteter för beställarföretag.
- Mekanförbundet och Sveriges exportråd bör öka exportaktiviteterna bland underleverantörer med internationellt konkurrenskraftiga produkter.
- SIND bör snarast ta initiativ till en samordning av utvecklingsfondernas underleveransförmedling och register över tillverkningskapacitet. En samordning på dessa områden mellan utvecklingsfondernas och Mekanförbundets verksamhet är önskvärd.
- Industridepartementet bör ta initiativ till en överläggning i syfte att bereda väg för *ett* internationellt svenskt mässarrangemang vartannat eller vart tredje år.
- Det statsstödda exportkreditsystemet bör utformas så att svenska underleverantörers ställning stärks.
- Finansiellt stöd bör kunna ges till beställare som tillsammans med svenska underleverantörer utvecklar nya produkter eller ny produktionsteknik. Därför bör reglerna för de regionala utvecklingsfondernas produktutvecklingslån och Industrifondens lån ändras.
- Svenska underleverantörer bör mer än hittills involveras i utvecklingsarbetet med större offentliga beställningar och utvecklingsprojekt.
- De regionala utvecklingsfondernas produktutvecklingslån bör få användas till offertstöd till småföretag som vill samverka vid större anbudsprojekt inom landet.

För egen del vill jag anföra följande.

Jag instämmer i den analys av underleverantörsföretagens situation och utvecklingsförutsättningar som kommer till uttryck i Göteborgsstudien och arbetsgruppens rapport. Flera av de konkreta förslag som arbetsgruppen har redovisat berör de regionala utvecklingsfondernas verksamhet. Jag återkommer senare till den frågan. Övriga förslag kräver inga riksdagsbeslut. Jag vill dock för fullständighetens skull anmäla följande. Förslagen om inriktning av det statsstödda exportkreditsystemet ligger väl i linje med riksdagens beslut år 1981 (prop. 1980/81: 130, NU 1981/82: 64, rskr 1981/82: 425). Jag har erfarit att SIND redan har påbörjat aktiviteter av det slag som arbetsgruppen förordar. Jag har också erfarit att Industrifonden redan stöder projekt med sådan inriktning som arbetsgruppen föreslår. Jag återkommer strax till detta. Någon ändring av reglerna för fondens verksamhet behöver inte göras. Jag vill slutligen nämna att jag avser att ta initiativ till en överläggning om internationellt inriktade mässarrangemang för svenska underleverantörer.

5 Förnyelse av produktionsprocessen

Som jag nyss nämnde är det för många underleverantörsföretag, särskilt inom verkstadsindustrin, nödvändigt att öka produktiviteten. Även andra små och medelstora tillverkningsföretag behöver förnya produktionsprocessen för att kunna utvecklas och klara en hårdnande internationell konkurrens. Data- och elektronikkommittén (DEK) har i betänkandet (SOU 1981: 59) Datateknik i industriprocessen lämnat förslag om bl. a. åtgärder för att främja en bred spridning av datastött produktionsteknik. Jag avser att i annat sammanhang återkomma till vissa av DEK:s förslag men vill här närmare behandla ett av förslagen som direkt är inriktat på små och medelstora företag.

Enligt DEK kan satsningar på datateknik bidra till en önskvärd höjning av effektiviteten i industriproduktionen. Genom att brett sprida modern datateknik kan man åstadkomma en industriell expansion. Detta förutsätter bl. a. att företagen har finansiella och kunskapsmässiga förutsättningar att snabbt utnyttja datateknikens möjligheter. DEK föreslår därför bl. a. att en ny typ av statliga lån, s. k. produktionsutvecklingslån, införs för små och medelstora företag. Sådana produktionsutvecklingslån skall särskilt inriktas mot immateriella investeringar och lämnas med villkorlig återbetalningsskyldighet. För verksamheten med produktionsutvecklingslån föreslås en ram på 300 milj. kr. för tre år.

Huvuddelen av remissinstanserna har ställt sig tveksamma eller negativa till att införa en ny låneform. Flera remissinstanser anser att befintliga statliga låneformer kan täcka de behov som DEK pekar på.

För egen del anser jag det väsentligt att tillgodose behovet av finansi-

ering för att utveckla produktionsprocessen. Många små och medelstora underleverantörsföretag riskerar att slås ut om deras produktionsteknik inte ligger på en sådan nivå att de är konkurrenskraftiga i förhållande till utländska underleverantörer. Någon ny låneform behövs dock inte enligt min mening. Olika typer av befintliga låneformer kan användas för detta ändamål. Jag kommer dessutom att utforma mina förslag i det följande om de regionala utvecklingsfondernas verksamhet på sådant sätt, att fonderna får goda möjligheter att finansiera åtgärder med syfte att förbättra produktionsprocessen.

6 Teknikupphandling från småföretag

Som jag har framhållit i andra sammanhang innebär teknikupphandling många gånger ett effektivt instrument för att stimulera den tekniska utvecklingen. Inom regeringskansliet pågår också, som jag tidigare nämnde, arbete för att på olika sätt stimulera till ökad teknikupphandling.

Hittills vidtagna åtgärder har i första hand syftat till att allmänt öka inslaget av teknikupphandling vid offentlig upphandling. Särskilt de primärkommunala och landstingskommunala sektorerna har bedömts innehålla en outnyttjad potential, vilket styrt åtgärdernas inriktning.

Innan jag går vidare vill jag för att undvika missförstånd precisera vad jag menar med teknikupphandling.

Med teknikupphandling avses en process där utveckling ingår som en nödvändig del när en vara, tjänst eller ett system upphandlas. Det tekniska utvecklingsarbete som ingår i processen kan vara omfattande och gälla tillämpning av avancerad teknik. Det kan även innebära mindre utvecklingssteg eller produktmodifiering och gälla mer vardaglig teknik. Utvecklingsarbetet kan avse produkten, systemet eller den produktionsprocess i vilken produkten tas fram.

Kännetecknande för teknikupphandling som utvecklingsstimulerande medel är kopplingen till ett konkret behov; det måste finnas en beställare med kompetens att formulera sitt behov i en kravspecifikation och med vilja till det risktagande som teknikupphandling innebär. Mot denna bakgrund har det varit naturligt att insatserna hittills i första hand har inriktats på att mobilisera potentiella beställare.

Beställare med otillräcklig kompetens och otillräckliga resurser för att på egen hand genomföra ett teknikupphandlingsprojekt kan få bistånd av STU i form av rådgivning m. m.

På leverantörssidan är dominansen av storföretag påfallande. Upphandlande organ, statliga myndigheter, kommuner och företag, går den säkra vägen och väljer ofta etablerade och stora företag som främsta partner. Det viktiga stadium i en upphandlingsprocess som avser studier av olika slag, dvs. en verksamhet som ligger mycket tidigt i processen, tycks mer eller

mindre vara reserverad för stora företag. Denna tidiga bindning till ett företag är i stort bestämmande för hur själva upphandlingen kommer att utformas. Den som medverkar i studiearbetet har ett försteg när upphandlingen skall genomföras.

Teknikupphandling har således hittills mera varit en fråga för stora företag som kan ta på sig rollen som huvudleverantör och medleverantör. De små företagen finns också med men då som underleverantörer, vanligen till huvud- och medleverantören, mera sällan till beställaren/upphandlaren.

Denna rollfördelning gör att de små företagen företrädesvis fungerar som tillverkare och inte som utvecklare. Det lilla företags insats ligger efter utvecklingsfasen. Utvecklingsarbetet blir därmed en uppgift för det stora företaget.

På etablerade områden är denna rollfördelning tydlig. På nya områden är mönstret mindre klart. Här kan de små företagen inta en mer aktiv och framskjuten position.

Sammantaget kan således konstateras att småföretagen som utvecklingsresurs utnyttjas i mycket liten utsträckning i samband med teknikupphandling.

Samtidigt står det klart att en mycket stor andel av de innovationer som kommer fram har sitt ursprung i småföretag. Dessa innovativa småföretag uppvisar också, både i Sverige och i andra länder, en mycket kraftig tillväxt. Utvecklingsverksamheten kostar vidare mindre i småföretagen. Det kan från olika utgångspunkter således finnas goda skäl att öka teknikupphandlingen från småföretag.

Av vad jag här har nämnt framgår vidare att en ökning av teknikupphandling från storföretag (enligt huvudleverantörsprincipen) inte självklart leder till ökad teknikupphandling från småföretag. För att säkerställa detta krävs mer riktade insatser.

I fall när ett upphandlingsbehov är känt i god tid kan ett sätt att stärka svenska leverantörers konkurrensförmåga vara att lägga ut statliga *utvecklingskontrakt* eller studieuppdrag på möjliga svenska leverantörer. Själva upphandlingen genomförs sedan på traditionellt sätt. Det finns fall där utvecklingskontrakt har använts i Sverige, t. ex. inom rymdområdet, men det är inte särskilt vanligt förekommande. För att STU skall kunna arbeta med utvecklingskontrakt som stödform krävs ändringar i reglerna för STU:s stöd. En sådan ändring skulle medge en tyngdpunktsförskjutning från rena studieuppdrag som förekommer i relativt större utsträckning i dag till utvecklingskontrakt med den starkare koppling till potentiella beställare som detta innebär.

Enligt de av riksdagen godkända riktlinjerna för statens stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete m. m. lämnas STU:s finansiella stöd i form av bidrag med eller utan villkorlig återbetalningsskyldighet samt i form av lån (prop. 1977/78: 111, NU 1977/78: 75, rskr 1977/

78:361). Bestämmelser om STU:s stöd finns i förordningen (1978:571 omtryckt 1980:473) om statligt stöd till teknisk forskning, industriellt utvecklingsarbete och uppfinnarverksamhet. Undantag görs här för stöd inom energiområdet för vilket särskilda regler finns i förordningen (1979:319) om statligt stöd till energiforskning.

STU har i skrivelse den 28 januari 1982 hemställt om vissa ändringar i regelsystemet för STU:s stöd. STU föreslår bl. a. att formerna för STU:s stöd vidgas så, att STU ges möjlighet att lägga ut uppdrag eller beställningar, i likhet med vad som redan gäller för statens stöd till energiforskning.

Med hänsyn till utvecklingskontraktens positiva effekter bör dock en strävan vara att i större utsträckning använda utvecklingskontrakt för att få ett starkare inslag av teknikutveckling i vissa beställningar. Dessa utvecklingskontrakt kan utformas så att de förutom att stärka svenska leverantörer ger beställarna stimulans att medverka i en teknikupphandlingsprocess. Denna stödform skulle också kunna användas som ett sätt att stärka småföretags ställning inför en upphandling.

Åtgärder för att stimulera teknikupphandling kan till stor del vidtas inom ramen för gällande riktlinjer och anslagsvillkor för stöd till teknisk forskning och utveckling. På en punkt krävs dock beslut av riksdagen, nämligen då det gäller formerna för STU:s stödgivning, som enligt vad jag nyss nämnde får anses vara bundna till de former som avgavs i prop. 1977/78:111. Mot bakgrund av att dessa stödformer inte är tillräckligt flexibla för stimulans av teknikupphandling förordar jag att regeringen föreslår riksdagen att, inom de ramar och riktlinjer i övrigt som riksdagen beslutat om vad gäller STU:s verksamhet, stödet till teknisk forskning och utveckling skall få ges även i annan form än hittills enligt vad regeringen närmare bestämmer. Jag vill tillägga att jag ännu inte är beredd att ta slutlig ställning till de konkreta förslagen i STU:s skrivelse, som f. n. remissbehandlas. Det bör emellertid göras möjligt för regeringen att föreskriva att STU:s stöd skall få lämnas även i form av utvecklingskontrakt utan att ännu en gång höra riksdagen.

En speciell typ av teknikupphandlingsprojekt utgörs av s. k. *obeställda projekt* ("unsolicited proposals"). Därmed åsyftas ett idé- och lösningsförslag från en innovatör som vill samarbeta med upphandlaren för att vidareutveckla projektet till en färdig produkt. I detta fall kommer således initiativet från ett företag som vill utveckla ny teknik för framtida användning hos en upphandlare, utan att det finns ett omedelbart behov att upphandla. För att ett sådant här samarbete skall kunna rubriceras som teknikupphandling krävs att upphandlaren kan förmås att presentera en kravspecifikation som han står bakom samt att ett leveransavtal och (i tillämpliga fall) ett samarbetsavtal avseende en första anläggning kommer till stånd. Medan utvecklingskontrakt i första hand syftar till att stärka ett företag inför en planerad upphandling omfattar obeställda projekt således mer regelrätt teknikupphandling men där initiativet kommer från utvecklaren/leverantören.

Såväl svenska (STU:s) som utländska (amerikanska och kanadensiska) erfarenheter av denna typ av upphandling är mycket goda. Den studie som STU f. n. genomför i samarbete med Center for Policy Alternatives vid Massachusetts Institute of Technology i USA om unga teknologibaserade småföretags utvecklingsbetingelser i Sverige visar att beställningar från större företag av utveckling av nya produkter har mycket stor betydelse i företagets startskede, dvs. de första 2–3 åren efter etablering. Även i tillväxtskedet, stadiet efter startskedet, har denna typ av projekt en viss betydelse för företagets utveckling. Studien visar vidare att hittills har den offentliga upphandlingen från småföretag varit obetydlig. Den positiva effekten för småföretag vid användande av obeställda projekt som studien redovisar, härrör från fall då större enskilda företag varit beställare. Amerikanska studier visar emellertid att den offentliga upphandlingen kan spela en betydligt större roll för småföretagen än vad som f. n. är fallet i Sverige.

STU har i skrivelse den 12 januari 1981 redovisat hittills gjorda erfarenheter av sin teknikupphandlingsstödjande verksamhet och föreslagit att denna typ av upphandling ytterligare bör stimuleras. Jag delar denna uppfattning. Detta bör kunna göras genom att ett flertal behovsstudier initieras för olika offentliga förvaltningsområden, tjänster eller funktioner. Sådana studier skulle kunna peka på befintliga och förväntade problem inom resp. verksamhet samt stimulera till ett långsiktigt tänkande vid letandet efter lösningar. Dessa förslag behandlas sedan av berörda centrala och lokala myndigheter (upphandlare) samt av industrin. Såväl STU som de nyinrättade nationella utvecklingsbolagen bör här kunna spela en roll. Det ankommer på regeringen att lämna de föreskrifter som erfordras.

För att väsentligt öka volymen obeställda projekt krävs förmodligen ytterligare insatser. En framkomlig väg bör härvid vara att skapa former för obeställda projekt som på ett naturligt sätt får ingå i större offentliga upphandlingsprojekt. I ett sådant sammanhang bör enligt min bedömning möjligheterna vara större att knyta upphandlingen till verkliga behov, vilket erfarenhetsmässigt är betydelsefullt. Vissa kommande stora förvarsupphandlingar kan komma att visa sig intressanta i detta avseende.

Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) har nyligen satt igång en studie för att ge uppslag till offensiva åtgärder som kan öka den svenska industrins konkurrenskraft på det energitekniska området. Studien, som på regeringens uppdrag har beställts av delegationen för energiforskning avses bl. a. utmyнна i konkreta förslag till åtgärder för att i ökad utsträckning använda de stora satsningar inom energiforskningsprogrammet som en drivkraft till vår industriella förnyelse. Enligt vad jag har erfarit kommer härvidlag uppmärksamhet att ägnas åt möjligheterna att använda obeställda projekt från nya, små företag. Jag finner det naturligt att IVA i detta sammanhang beaktar vilken roll det nyinrättade nationella utvecklingsbolaget på energiområdet – Svensk Energiteknisk Utveckling AB – kan

spela. Jag ser med intresse fram mot resultatet av IVA:s arbete, som enligt uppgift beräknas vara avslutat hösten 1982.

För att *utveckla underleverantörsrelationer* i samband med teknikupphandlingsprojekt med kanske många inblandade underleverantörsföretag, fordras att huvudleverantören/storföretaget lägger ut delar av teknikupphandlingen på underleverantörer på sådant sätt att även de senare får del av de positiva effekter som teknikupphandling förknippas med.

Som tidigare konstaterats är det emellertid fortfarande alltför få företag som aktivt ägnar sig åt att stärka sina underleverantörer. Huvudleverantörsprincipen leder som redan nämnts till att teknikupphandling inte kommer småföretag till del. För att ändra på detta kan olika typer av stimulans- och styråtgärder tillgripas från beställarens sida eller från organisation som stödjer teknikupphandlingsprojekt. Dessa åtgärder bör om möjligt utformas så att de bidrar till att själva underleverantörsrollen utvecklas, vilket kanske i vissa fall fordrar att storföretaget ställer utvecklingsresurser till underleverantörens förfogande.

Enligt vad jag har erfarit lämnar Industrifonden visst stöd till bilindustrins underleverantörer. Den valda stödmodellen innebär en kombination av stöd till typbundet resp. allmänt utvecklingsarbete. Biltillverkaren står för hälften av underleverantörens kostnader för att ta fram nya verktyg etc. för komponenttillverkning. Den andra hälften bekostas av fonden mot royalty baserad på antalet komponenter som underleverantören förser biltillverkaren med. Det allmänna utvecklingsprogrammet hos underleverantören finansieras till hälften av underleverantören själv och till hälften genom lån från fonden. Jag finner modellen mycket intressant och utesluter inte att den även kan tillämpas för andra branscher. Det ankommer emellertid på Industrifonden att göra sådana bedömningar inom ramen för de regler som gäller för fondens verksamhet.

Jag ställer mig avvisande till att i samband med all offentlig teknikupphandling kräva att en viss andel av upphandlingen skall göras från småföretag. Ett sådant förfarande kan skapa problem om vem som skall ta det juridiska ansvaret för de delar som upphandlaren tvingar huvudleverantören att lägga ut på andra företag. En förutsättning för denna metod är förmodligen att beställaren har tillräcklig kompetens för att bryta ut vissa delar av upphandlingen och lägga dessa direkt på småföretag, vilka i så fall inte längre kan betraktas som underleverantörer i egentlig mening. För de offentliga organ som har denna kompetens kan det i många fall finnas anledning att överväga möjligheten att lägga ut delar av en teknikupphandling på småföretag. Jag har också erfarit att detta görs i ökad utsträckning, bl. a. av försvarets materielverk.

7 Vissa elektronikfrågor

SIND framhåller i rapporten (SIND 1981: 1) Elektronikindustrin i Sverige, del 3. Den mindre elektronikindustrin, att de små och medelstora elektronikföretagen växer snabbt i betydelse för stora delar av övrig industri. De kan under 1980-talet bli en viktig draghjälp för en industriell expansion och bidra till att nya arbetstillfällen får en god regional fördelning. Verket konstaterar också att expansionsmöjligheterna för svensk industri främst finns i skärningspunkten mellan den elektroniska och mekaniska verkstadsindustrin.

I rapporten konstaterar SIND att tillväxttakten i de små och medelstora elektronikföretagen vida har överstigit tillväxten inom andra icke krisdrabbade delar av svensk industri under 1970-talets andra hälft. Ett skäl till den snabba tillväxten är utvecklingen på halvledarområdet, som har möjliggjort en mängd nya tillämpningar och produkter. Ett annat skäl är att företagen har arbetat och utvecklats inom en väl utvecklad infrastruktur. Inte minst svensk storindustri har som kompetent upphandlare utgjort en del av denna infrastruktur. Vidare kan noteras en hög nyetableringstakt inom elektronikindustrin.

Den mindre elektronikindustrins export av egna produkter är i storleksordningen en miljard kronor per år. Ännu med betydelsefull är enligt SIND den export och exportpotential som branschen skapar genom sitt bidrag till den övriga industrin. Eftersom företagets verksamhet kan bedrivas framgångsrikt i relativt små enheter kan den förväntade expansionen inom branschen enligt verket i större utsträckning än tidigare förläggas till områden där industriproduktionen i övrigt stagnerar. SIND har också funnit att etableringshindren är låga och samverkansmöjligheterna med andra företag är goda, både för legotillverkning och gemensam produktutveckling.

Jag har för egen del noterat den höga tillväxttakten inom elektronikindustrin och elektronikens betydelse för den industriella utvecklingen i övrigt. Särskilt vill jag framhålla den viktiga roll som småföretagen spelar i detta sammanhang.

Både SIND och några remissinstanser berör även elektronikens möjligheter att bidra till en förbättrad regional utveckling. Bl. a. STU och DEK anser dock att SIND överskattar elektronikens regionalpolitiska betydelse och STU framhåller att samverkan med övrig industri kräver närhet till större industriella centra.

För egen del har jag viss förståelse för dessa synpunkter. Jag är dock övertygad om att de utbildningsinsatser som dels har påbörjats, dels ytterligare föreslås i årets budgetproposition avseende både gymnasieskolan och högskolan i betydande grad kommer att förbättra den regionala spridningen av data- och elektronik-kunskaper. Jag har också noterat att SIND och STU tillsammans med arbetsmarknadens parter under år 1981 har tagit initiativ till och gemensamt med alla regionala utvecklingsfonder bjudit in

företag och informerat om ett åtgärdsprogram som avser mikroelektronikens möjligheter i produktförnyelsearbetet.

I rapporten behandlas företagens, branschorganisationernas och statens roll när det gäller att främja utvecklingen för de mindre elektronikföretagen. SIND finner inga motiv för att samhället skall ta på sig några samordningsuppgifter när det gäller uppkommande expansionsproblem. Ett betydande ansvar bör kunna läggas på branschorganisationerna. Jag delar denna uppfattning. Att andra länder subventionerar elektronikindustrin är enligt min uppfattning inget skäl för att även Sverige skall göra det. Jag vill dock än en gång påpeka den aktiva roll olika samhällsorgan såsom STU, SIND, Stiftelsen Institutet för Företagsutveckling (SIFU) och de regionala utvecklingsfonderna redan spelar för data- och elektronikindustrin. Till detta kommer satsningar på exempelvis Tele-X, Viking och det allmänna data-nätet.

Jag har noterat att SIND som en följd av mikroelektronikkampanjen redan i vägledande syfte tagit fram en utbildningskatalog. Jag utgår självfallet också ifrån att SIFU i denna liksom andra frågor samarbetar med berörda branschorganisationer.

SIND konstaterar dels att de mindre företagen har behov av *komponentvärdering*, dels att betydande resurser finns att tillgå på marknaden. Verket ser därför ingen mening i att bygga upp ytterligare utrustningsresurser för en sådan veksamhet. Flertalet remissinstanser delar denna uppfattning. Den samordning och spridning av kunskaper, värderingar och erfarenheter som behövs, bör enligt SIND kunna ske på viss kommersiell bas genom den mest berörda branschorganisationen. Jag instämmer i denna uppfattning.

Trots att *datorstödd krets- och kretskortskonstruktion (CAD)* ger möjlighet till effektivisering av konstruktionsarbetet utnyttjas tekniken endast i liten omfattning inom den mindre elektronikindustrin. SIND anser att kunskapsspridning om tekniken är angelägen och att detta bör ske genom från utrustningsleverantörerna fristående utbildningsgivare. Dock krävs tillgång till relativt omfattande utrustning. Begränsade möjligheter till sådan kunskapsspridning finns f. n. inom högskolan. En viss samordning på grundutbildningsverksamheten inom CAD-området planeras f. n. SIND upprepar ett tidigare förslag om förstärkning av SIFU:s resurser inom detta område.

Några remissinstanser stryker under betydelsen av att kunskapsspridning sker snabbt till den mindre elektronikindustrin och att erforderliga utrustningsresurser byggs upp enligt SIND:s förslag. Elektronikindustri-föreningen påpekar att för mönsterkort finns både utrustning och service att tillgå på marknaden till överkomlig kostnad, varför något statligt engagemang inte bör komma ifråga. För andra ändamål än mönsterkorts-layouter utnyttjas CAD förhållandevis blygsamt i branschen. Behov kommer dock att finnas för kretskonstruktion och tillgång på komponentkarak-

täristiska. Chalmers Tekniska Högskola organiserar f.n. ett integrerat kretscentrum med relativt begränsade resurser för viss rådgivning, konstruktion och fabrikation.

Jag delar Elektronikindustriföreningens åsikt att ytterligare statligt engagemang, vad gäller CAD för kretskonstruktion, inte bör förekomma. Enligt vad jag erfarit finns ett projekt (CAD 80), som stöds i huvudsak av STU och Saab-Scania AB. Projektet innebär att en databas för kort- och krets-konstruktion via datanätet och genom terminaler som en servicebyråfunktion skall knyta samman de tekniska högskolorna. Datanätet har börjat fungera liksom viss samverkan mellan några högskolor. Ytterligare medel för viss utrustning kan behövas. Jag utgår från att även SIFU kan delta i detta projekt.

SIND har studerat branschens önskemål att ett *elektronikinstitut* inrättas, men har inte funnit tillräckliga motiv att föreslå att ett fristående institut bildas. Vid sidan av andra organisationer har SIFU en viktig roll när det gäller den mindre elektronikindustrins expansionsmöjligheter. Det är därför enligt verket angeläget att SIFU:s organisation och resursanvändning på bästa möjliga sätt anpassas härtill.

Jag delar SIND:s uppfattning att något särskilt elektronikinstitut inte bör inrättas. Det är dock viktigt att industrin har tillgång till erforderliga resurser. Dessa finns tillgängliga på olika ställen och det är en uppgift för branschorganisationer, regionala utvecklingsfonder, SIFU m. fl. att sprida kännedom om sådana resurser. De nyligen beskrivna CAD-aktiviteterna är ett exempel på detta.

SIND har funnit det nödvändigt med någon form av samordning av kunskaper om hur det viktiga utbudet av *utrustningstjänster* ser ut och utvecklas. Verket finner att detta är uppgifter som naturligen faller på branschorganisationerna. Enligt vad jag har erfarit utger redan flera högskolor kataloger som redogör för projektverksamheten liksom för tillgänglig utrustning.

SIND har inte funnit att *finansieringsförhållandena* utgör något avgörande hinder för att den mindre elektronikindustrin skall kunna fortsätta att expandera ytterligare i 1970-talets snabba takt. Några nya finansieringsinstitutioner förefaller inte att behövas, varför verket avstyrker ett av den mindre elektronikindustrin framfört förslag om att inrätta en s. k. projektfond. Jag instämmer i SIND:s uppfattning. Finansieringsbehovet bör kunna tillgodoses genom banker, regionala utvecklingsfonder, Sveriges Investeringsbank och andra liknande organ. Jag kommer strax att föreslå sådana ändringar av de regionala utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet att deras möjligheter att finansiera riskfyllda utvecklingsprojekt ökas. Jag kommer vidare att ta upp frågan om ökade möjligheter för expansiva småföretag att få tillgång till riskkapital, t.ex. genom utvecklings- och investmentbolag.

8 Hantverksfrågor

Vid riksmötet 1977/78 begärde riksdagen att en utredning skulle tillsättas med uppgift att göra en utvärdering av hantverkets situation och framtidsutsikter (NU 1977/78: 55, rskr 1977/78: 283). Med anledning härav uppdrog regeringen i december 1978 åt SIND att utreda dessa frågor. SIND har i juni 1981 överlämnat utredningen (SIND 1981: 2) Hantverk – produktion med tradition. Utredningen har remissbehandlats.

Utredningens förslag till åtgärder behandlas främst i den promemoria om vissa utbildningsfrågor m. m. för de mindre och medelstora företagen som har upprättats inom utbildningsdepartementet (underbilaga 4.4).

För egen del vill jag anföra följande.

Hantverket spelar en viktig roll i det svenska näringslivet. De produkter och tjänster som produceras utgör ett värdefullt komplement till den industriella och massfabricerade produktionen. Förutom att hantverk efterfrågas av rena nyttoskäl fyller det också ett behov av kulturtradition, kvalitet och skönhet. Hantverkets sysselsättningsmässiga betydelse framgår av utredningens uppgift att ca 230 000 personer är sysselsatta inom detta verksamhetsområde.

Hantverksföretagen är normalt små företag som bedriver sin verksamhet med de förutsättningar som gäller för all småskalig verksamhet. De åtgärder för att förbättra dessa förutsättningar som jag nyss har föreslagit och de förslag som jag kommer att lämna i det följande riktas således även mot hantverksföretagen.

I en skrivelse, som inkommit till industridepartementet den 18 februari 1982, har *Sveriges Hantverks- och Industriorganisation – Familjeföretagen* samt *Svenska Hemslöjdsföreningars Riksförbund* efter samråd med SIFU, Stockholms kommun, Landstingsförbundet samt Stockholms stads hantverksförening tagit upp vissa frågor beträffande lokaler för hantverk och hemslöjd inom Stockholmsregionen. Sedan år 1941 disponerar hantverket lokaler i kvarteret Sandbacken Mindre på Södermalm i Stockholm. Den tomt på vilken lokalerna är uppförda har donerats av Stockholms stad till staten med förbehållet att den skulle användas för uppförande av byggnad åt dåvarande statens hantverksinstitut. Annan användning eller överlåtelse får enligt gåvobrevet inte ske utan Stockholms kommuns medgivande. Utnyttjandet av lokalerna har sedermera övertagits av SIFU. Lokalerna har hela tiden förvaltats av byggnadsstyrelsen. I skrivelsen hemställs att lokalerna efter en upprustning överläts på en stiftelse som bildas av organisationer med anknytning till hantverk och hemslöjd. Stiftelsen, vars ändamål skall vara att främja hantverkets och hemslöjdens utveckling, skall förvalta lokalerna och upplåta dem för verksamhet med anknytning till hantverk och hemslöjd.

Frågan om överlåtelse av de aktuella lokalerna i kvarteret Sandbacken Mindre på Södermalm i Stockholm bereds f. n. inom regeringskansliet.

Innan regeringen kan ta ställning till det framförda förslaget måste bl. a. villkoren för en eventuell överlåtelse till den nybildade stiftelsen utformas samt SIFU:s framtida lokalbehov inom Stockholmsområdet klarläggas. Vidare måste Stockholms kommuns godkännande inhämtas.

Jag övergår nu till att kortfattat redogöra för vissa frågor med anknytning till hantverket.

Design- och formgivningsverksamhet ingår som en naturlig del i den produktutveckling som bidrar till att höja svenska produkters kvalitet och konkurrenskraft inom och utom landet. Åtgärder för att främja hantverket har därvidlag betydelse för såväl konsthantverk och konstindustri som för den framtida industriella formgivningen. Regeringen har mot denna bakgrund uppdragit åt SIND att överväga olika åtgärder som kan främja design- och formgivningsverksamhet.

Byggnadsverksamhetens utveckling under 1950- och 1960-talen utmärktes av den ökande omfattningen av nybyggnader. Parallellt härmed skedde en teknisk utveckling mot ökad prefabricering och standardisering inom nybyggnadssektorn. För bygghantverksyrkena har detta medfört ökad specialisering med större inriktning av kompetensen på montagearbeten och andra arbetsmoment som är förhärskande inom modern nybyggnadsteknik. Samtidigt har kunskaperna i äldre byggnadsteknik, som är viktig vid reparations- och underhållsverksamhet, tunnats ut eller helt försvunnit.

Under 1970-talet har nybyggandet minskat kraftigt samtidigt som ombyggnads-, reparations- och underhållsverksamheten ökat betydligt. År 1980 svarade reparations- och underhållsverksamheten för nästan 30 % av den totala byggproduktionens värde. Under 1980-talet förväntas reparations- och underhållsverksamheten fortsätta att öka medan nybyggandet förväntas stabilisera sig på i stort sett nuvarande nivå. Detta medför att behovet av arbetskraft som har kunskaper i äldre byggnadsteknik kommer att öka ytterligare. Redan i dag råder det brist på bygghantverkare med sådan kompetens, varför det krävs utbildningsinsatser inom dessa områden. I fråga om förslag till åtgärder hänvisar jag till vad som har anförts i utbildningsdepartementets promemoria om utbildningsfrågor m. m. för de små och medelstora företagen (underbilaga 4.4).

För att kunna uppnå ett fullgott resultat vid reparations- och underhållsarbeten på äldre byggnader krävs förutom arbetskraft med kunskaper i äldre byggnadsteknik även tillgång till sådant byggnadsmaterial och sådana verktyg som är anpassade till dessa byggnader och dessa arbetsmetoder. I vissa fall tillverkas dessa byggnadsmaterial resp. verktyg ej längre. En ökning av reparations- och underhållsverksamheten bör leda till att efterfrågan på dessa produkter ökar, vilket i sin tur torde göra det intressant för företagen att åter ta upp tillverkningen av sådana produkter.

9 Centrum för småföretagsutveckling

Jag övergår nu till frågan om ett särskilt *centrum för småföretagsutveckling*. Statsministern har nyss redogjort för de mindre och medelstora företagens stora betydelse för sysselsättningen, den tekniska och kommersiella förnyelsen samt den regionala balansen. Arbetsvillkoren för de mindre och medelstora företagen förändras snabbt. Strukturomvandlingen påverkar stora och små företag olika. Det är därför angeläget att särskilt följa de strukturförändringar som speciellt drabbar småföretagen.

Forskning, utredning och utbildning för småföretag bedrivs vid högskoleenheter samt privata, kommunala och statliga utredningsinstitut.

SIND har sedan tillkomsten år 1973 gjort utredningar om de små och medelstora företagens problem och villkor. SIND har i sin utredningsverksamhet samarbetat med forskare vid olika högskoleenheter. Jag har med stöd av regeringens bemyndigande (Dir. 1981: 73) nyligen tillkallat en utredningsman för att se över SIND:s organisation och verksamhet. Utredaren skall se över bl. a. verkets roll i samband med småföretagspolitikens långsiktiga informationsförsörjning.

Under hösten 1981 har struktursekretariatet vid industridepartementet inlett sin verksamhet (jfr prop. 1980/81: 130 s. 169). Sekretariatet arbetar med frågor av betydelse för industrins långsiktiga strukturella utveckling. Sekretariatet stödjer sig i allt väsentligt på externa privata och offentliga forsknings- och utredningsorgan. Sekretariatet har bl. a. medverkat vid en kartläggning av små och medelstora företag i svenskt näringsliv (Ds I 1982: 3). Det har vid kartläggningen varit svårt att få uppgifter om nyföretagandets utveckling, teknikens långsiktiga inverkan på småföretagens överlevnadsmöjligheter, konsekvenser i samband med alternativa företagsformer m. m.

Chefen för utbildningsdepartementet har i sin anmälan till proposition 1981/82: 106 om forskning och forskarutbildning uppmärksammat behovet av forskning om småföretagens betydelse för näringslivets förnyelse och utveckling. I dagsläget bedrivs forskning med anknytning till de mindre företagens problem vid flera högskolor. Högskoleenheterna i Umeå och Växjö har särskilt uppmärksammat småföretagen. Vid universitetet i Umeå har forskningen på senare tid fått en regionalekonomisk inriktning.

Högskolan i Växjö bedriver utbildning, forskning och utredningsverksamhet på småföretagsområdet. Den har särskilt goda geografiska förutsättningar för småföretagsinriktad verksamhet bl. a. därför att näringslivet i regionerna runt Växjö har ett stort inslag av småföretag. Sedan fem år finns ett flertal utbildningsprogram som speciellt riktar sig mot de små och medelstora företagen. Forskare vid högskoleenheten i Växjö har lagt fram avhandlingar om de mindre företagens exportbeteende, om samverkan mellan mindre företag och om fusioner och samgående som berör småföretag. F. n. pågår forskning om bl. a. det svenska nyföretagandet, teknikba-

serade småföretag och löntagarägda företag. Högskolan är också engagerad i olika utrednings- och konsultuppdrag med inriktning mot de mindre och medelstora företagens problem i samarbete med bl. a. SIND. Verksamheten har hittills bedrivits inom en begränsad ram eftersom högskolan inte har någon egen fast forskningsorganisation. Högskolan saknar därmed resurser för att garantera att hittills vunna insikter inom småföretagsområdet kan tas tillvara och vidareutvecklas.

Vid högskoleenheten i Växjö förs f. n. diskussioner om att inrätta ett centrum för småföretagsutveckling. Centrumet föreslås få en tjänst som verkställande ledamot, tre forskartjänster, tre forskningsassistenttjänster och en sekreterartjänst. Enligt högskoleenhetens beräkningar uppgår personal- och lokalkostnaderna till 1,7 milj. kr. årligen. Centrumets personal skall i huvudsak arbeta med långsiktig kunskapsutveckling. Enligt planerna bör den långsiktiga kunskapsutvecklingen kombineras med utredningar och konsultinsatser i enskilda småföretag för att därigenom säkra verksamhetens praktiska anknytning. Centrumet skall också arbeta med utbildning och kontaktarbete med inriktning mot de små och medelstora företagen i ett nationellt och internationellt perspektiv. Förespråkare för den planerade verksamheten framhåller att en effektiv långsiktig kunskapsutveckling på småföretagsområdet förutsätter en nära kontakt med de mindre företagen. Enligt högskolan finns redan i dag det nödvändiga kontaktnätet.

Jag vill för egen del, efter samråd med chefen för utbildningsdepartementet, anföra följande.

Enligt min mening bör den småföretagsinriktade verksamheten inom högskolan förstärkas. Jag avser att i annat sammanhang (prop. 1981/82:113) lägga fram förslag beträffande samordning av regionalpolitisk forskning i Umeå.

Verksamheten vid högskolan, SIND, struktursekretariatet m. m. kan inte helt fylla behovet av långsiktig information på småföretagsområdet. Enligt min mening kan ett centrum för småföretagsutveckling i Växjö aktivt bidra till att tillgodose småföretagspolitikens långsiktiga informationsbehov. Jag är medveten om att chefen för utbildningsdepartementet i sin anmälan till den nämnda propositionen om forskning och forskarutbildning framhåller att inrättandet av nya forskningsinstitut i form av särskilda stiftelser bör ske med restriktivitet och att frågan i varje enskilt fall bör prövas av regeringen. Chefen för utbildningsdepartementet nämner också att regeringen nyligen har uppdragit åt universitets- och högskoleämbetet att utreda frågan om de små högskoleenheternas forskningsverksamhet på sådant sätt att frågan kan tas upp i nästa forskningspolitiska proposition. Jag delar utbildningsministerns uppfattning att stor restriktivitet bör iakttagas vid inrättande av organisationer för forskning. Jag anser dock att verksamheten vid ett centrum för småföretagsutveckling i Växjö kan få så stor betydelse för utvecklingen av de mindre och medelstora

företagen att det bör inrättas. Jag förordar därför att statliga medel anslås till en tvåårig försöksverksamhet vid ett centrum för småföretagsutveckling vid högskolan i Växjö. Om en utvärdering av verksamheten visar att den bör fortsätta efter budgetåret 1983/84 får medel anvisas inom ramen för de samlade forskningsresurserna.

En förutsättning för statligt stöd är att verksamheten omfattar långsiktig kunskapsuppbyggnad och utbildning av personer som arbetar med småföretag. Ett centrum för småföretagsutveckling bör också aktivt initiera och främja forskning på andra orter. Som grund för min medelsberäkning ligger att två handläggare och ett biträde är fullt tillräckligt för att bibehålla och vidareutveckla verksamheten i Växjö i avvaktan på bl. a. förslagen i nästa forskningspolitiska proposition. Jag förutsätter att centrumet i fortsättningen kan komplettera resurserna med medel från t. ex. forskningsfonder, utvecklingsfonder, utredningsorgan och företag.

Jag förutsätter också att försöksverksamheten följs av universitets- och högskoleämbetet. Erfarenheterna bör kunna utgöra en del av det underlag som ämbetet behöver för att genomföra det nyss nämnda uppdraget från regeringen.

Jag förordar att särskilda medel anvisas för verksamheten vid ett centrum för småföretagsutveckling i Växjö under två år. Jag beräknar medelsbehovet för budgetåren 1982/83 och 1983/84 till 650 000 kr. resp. 700 000 kr. Medlen bör anvisas under ett nytt reservationsanslag.

10 De regionala utvecklingsfonderna

10.1 Utvecklingsfondernas organisation och verksamhet i stort

På grundval av riksdagens beslut (prop. 1977/78:40 bil. 1, NU 1977/78:34, rskr 1977/78:110) inrättades den 1 juli 1978 en regional utvecklingsfond i varje län. Till grund för verksamheten ligger avtal mellan staten och resp. landstingskommun samt Gotlands, Malmö och Göteborgs kommuner om bildande av regionala utvecklingsfonder. Regeringen godkände avtalen genom beslut den 29 juni 1978.

Fondernas organisation, mål och verksamhet regleras huvudsakligen av avtalen och de i avtalen fastställda stadgarna. Avtalen gäller t. o. m. den 31 december 1982 med förlängning om inte uppsägning har skett ett år dessförinnan. I enlighet med vad som förutskickades i prop. 1980/81:130 (s. 46) har staten i december 1981 sagt upp samtliga avtal. Avsikten är att förhandlingar skall föras under år 1982 i syfte att göra de förändringar i avtal och stadgar som erfarenheterna av verksamheten kan motivera.

Fonderna är organiserade som stiftelser. Deras *styrelser* utses av resp. landsting samt kommuner utanför landsting. Statsmakterna förutsatte vid fondernas tillkomst att landstingen vid styrelseval beaktade behovet av

professionellt företagskunnande och kunskap om bl. a. resp. läns näringsliv i styrelserna. I samband med prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. anmäldes för riksdagen att styrelserna överlag är samman-satta så att dessa principer är tillgodosedda.

Fondernas *mål* är att främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv som ger möjligheter till ökad och trygg sysselsättning. Detta bör ske med speciell inriktning på småföretagen. Fonderna skall medverka till att uppnå en tillfredsställande effektivitet hos enskilda företag och i möjligaste mån bidra till en effektiv produktionsstruktur inom olika branscher. Fonderna skall endast stödja lönsamma företag eller företag som genom insatser av bl. a. fonderna beräknas bli lönsamma.

Fondernas huvudsakliga *verksamhet* kan delas upp i två områden, nämligen *finansiering* och *företagsservice*. Båda verksamhetsgrenarna riktar sig i huvudsak till företag med högst 200 anställda som antingen är verk-samma inom tillverkningsindustrin eller som tillhandahåller tjänster åt denna. Om det finns speciella skäl kan fonderna i enskilda fall göra insatser i även andra typer av företag. Varje fond har betydande frihet att, inom de ramar som huvudmännen har angett, självständigt driva sin verksamhet och anpassa den till förhållanden i det egna länet.

Finansieringsverksamheten omfattar dels egna krediter och garantier, dels förmedling av krediter och lånegarantier från såväl olika samhällsorgan som bankväsendet. Fondernas egen statligt finansierade kreditverk-samhet regleras genom förordningen (1978:506) om kreditstöd genom regional utvecklingsfond. Staten har gett fonderna medelstillskott på totalt 1425 milj. kr. för utlåning i form av rörelselån och produktutvecklingslån. De senare kan förknippas med villkorlig återbetalningsskyldighet. Därut-över kan varje fond teckna egna garantier för banklån på belopp som svarar mot sammanlagt högst 25% av fondens eget kapital.

Företagsserviceverksamheten omfattar bl. a. allmän informations- och kontaktverksamhet, rådgivning (delvis avgiftsbelagd) till enskilda företag, utredningar om länets näringsliv samt utbildningsservice. Särskild vikt läggs vid insatser för att främja bl. a. nyetablering, teknisk förnyelse och export.

En viktig uppgift för fonderna har vidare sedan starten varit att samord-na industripolitiska insatser på länsplanet. Fonderna är således småföreta-gens kontaktorgan gentemot t. ex. SIND, STU och Sveriges exportråd, vilket dock inte hindrar att dessa organ i vissa fall kan behöva ha kontakt med företag utan fondernas medverkan. Genom fondernas uppbyggnad och utveckling sedan år 1978 har de gradvis hunnit växa in i rollen som samlade organ på länsplanet för samhällets industripolitik.

Fonderna spelar en viktig regionalpolitisk roll. I samband med beslutet att fonderna skulle bildas framhöll statsmakterna att deras verksamhet måste stå i samklang med samhällets regionalpolitiska strävanden. Det

betonades vidare att decentralisering av beslutsfattandet medför att utvecklingen kan påverkas från länsnivå. Fondernas handlingsprogram skall utgå från länsplaneringens riktlinjer som upprättas av resp. länsstyrelser. Handlingsprogrammen innehåller som regel bl. a. riktlinjer för en inomregional prioritering av kredit- och serviceinsatserna. Fonderna i stödområdena har viktiga uppgifter i beredningen av ärenden om lokaliseringsstöd. Inför sina yttranden till länsstyrelserna i dessa ärenden gör fonderna bl. a. omfattande företagsekonomiska utredningar.

För att finansiera sin administration och företagsservice erhåller fonderna – förutom vissa mindre konsultintäkter – årliga bidrag från huvudmännen, dvs. staten samt resp. landsting och kommuner utanför landsting. Huvudmännen granskar årligen fondernas verksamhet genom revision. SIND svarar för viss samordning av verksamheten, fördelning av statliga bidrag samt viss central service till fonderna.

För samordning av vissa frågor som är gemensamma för fonderna eller dess huvudmän har inrättats ett speciellt organ med företrädare för berörda parter, utvecklingsfondernas samarbetsråd.

SIND har i utredningsrapporten (SIND 1981:7) De regionala utvecklingsfonderna redovisat erfarenheter av fondernas verksamhet under åren 1978–1981. Verket har, genom bl. a. enkäter och intervjuer med ett stort antal företag och andra berörda organ, sökt utröna i vad mån fondernas verksamhet svarar mot de intentioner som angavs i prop. 1977/78:40 och som antogs av riksdagen. Bl. a. följande avsikter med fondernas verksamhet har jämförts med det faktiska utfallet.

- Fonderna skall medverka till att vidareutveckla det befintliga näringslivet, främst små och medelstora företag.
- Fonderna skall främja etablering av nya företag.
- Fonderna skall beakta behovet av inomregional balans.
- Fonderna skall satsa på riskfyllda projekt och komplettera det ordinarie utbudet av krediter och service.
- Fonderna skall kunna fungera som s. k. fullserviceorganisationer.
- Fonderna skall prioritera insatser som främjar nyetablering, underleveransförmedling, produktutveckling och marknadsföring, främst på export.

SIND:s undersökning visar att utvecklingsfonderna i stor utsträckning har följt samhällets intentioner för verksamheten. Vidare framgår att företagen uppfattar fondernas verksamhet positivt. Merparten av fondernas resurser avsätts f. n. till efterfrågestyrd kreditverksamhet. Den ändring av inriktningen mot en större del uppsökande serviceverksamhet som nu har påbörjats bör enligt verket uppfattas positivt.

SIND föreslår vissa marginella förändringar i verksamheten. Bl. a. föreslås en fortsatt ökad satsning på företagsservice. Finansieringsverksamheten kan behållas på nuvarande nivå, dock med en ökad betoning på garantigivning och produktutvecklingsfinansiering på bekostnad av den

egna ordinarie kreditgivningen. Liksom hittills bör varje fond ha en stor frihet att anpassa serviceverksamheten till behoven och förhållandena i övrigt i den egna regionen. Samarbetet mellan fonderna bör dock kunna ökas.

Vidare förordar verket att styrelserna får en starkare representation från näringslivet samt att de mer ägnar sig åt övergripande frågor, såsom verksamhetens inriktning, och mindre åt t. ex. enskilda kreditärenden. Informationssystemen på central och regional nivå bör enligt verket kunna förbättras.

För egen del vill jag anföra följande om utvecklingsfondernas organisation och verksamhet i stort. Mitt allmänna intryck är att utvecklingsfonderna fungerar väl med nuvarande organisationsform och verksamhetsinriktning. Detta stämmer också med resultatet av SIND:s undersökning. Det finns enligt min mening ingen anledning att ändra på det delade huvudmannaskapet eller på fondernas mål och arbetsätt i stort. Även principerna för styrelseval bör ligga fast. Fonderna, som f. n. har inemot 600 anställda, bör under de närmaste åren få möjlighet att ytterligare konsolidera sin ställning och växa in i de omfattande näringspolitiska uppgifter som samhället har ålagt dem.

Vad jag nu har sagt hindrar inte att fonderna bör kunna ges ökad självständighet i sin kredit- och servicegivning till företagen. Dessutom bör statsmakterna, trots behovet av konsolidering, löpande kunna besluta om vissa förändringar i verksamheten. Jag syftar bl. a. på åtgärder som leder till att befintliga resurser används på ett effektivare sätt och bättre når ut till företag som bör stödjas. Jag återkommer i det följande med förslag till några sådana förändringar som avser främst fondernas finansieringsverksamhet. Jag ger också en närmare redovisning av fondernas organisation och målgrupp samt av företagsserviceverksamheten och vissa centrala insatser gentemot fonderna. Något beslut av riksdagen behövs dock inte i dessa delar.

Som jag nyss har redogjort för har *avtalen med landstingen* och vissa kommuner om utvecklingsfonderna nyligen sagts upp. Syftet är att i nya avtal för tiden fr. o. m. år 1983 göra sådana förändringar i verksamheten som de hittillsvarande erfarenheterna kan motivera. Det ankommer på regeringen att beslut om nya avtal inom ramen för de riktlinjer för fonderna som riksdagen har fastställt.

Som jag tidigare (prop. 1980/81: 130) har anfört anser jag att fondernas *styrelser* även i fortsättningen bör utses av landstingen. I likhet med industriverket vill jag betona vikten av att styrelserna har tillräckligt inslag av personer med näringslivskunnande. Jag delar SIND:s bedömning att styrelserna i huvudsak bör ägna sig åt övergripande frågor och i mindre utsträckning åt enskilda stödärenden. Det ankommer dock på den enskilda styrelsen att inom ramen för stadgarna besluta om fondens arbetsformer.

De allmänna riktlinjerna för avgränsningen av de regionala utvecklings-

fondernas *målgrupp* beslutades av riksdagen på grundval av den nämnda propositionen 1977/78: 40. Som jag nyss har nämnt består den nuvarande målgruppen av i första hand företag med högst 200 anställda inom tillverkningsindustrin samt sådana tjänsteproducerande företag som riktar sina tjänster till tillverkningsindustrin. Även företag i vilka tillverkningen inte sker industriellt ingår i fondernas primära målgrupp. Jag tänker därvid bl. a. på företag som bedriver hemslöjdsverksamhet. Enligt riksdagens beslut (prop. 1980/81: 87, NU 1980/81: 42, rskr 1980/81: 276) skall hemslöjdens särart beaktas. Fonderna har i ärenden som gäller hemslöjdsföretag möjlighet att samråda med läns hemslöjds konsulenterna. I fondernas målgrupp ingår självfallet företag med olika ägarformer. Jag tänker bl. a. på de personalägda företagen som har ökat i antal under de senaste åren.

Utöver den primära målgruppen finns möjlighet för fonderna att i vissa fall räkna in även andra företag i målgruppen (jfr prop. 1977/78 bil. 1 s. 149). En förutsättning för detta är dock, att en sådan tillfällig utvidgning inte innebär att insatserna försämras för den prioriterade målgruppen, dvs. de tillverkande företagen. Genom att fonderna kan tillämpa en flexibel tolkning av målgruppsavgränsningen, har de möjlighet att i enskilda fall lämna stöd och service till exempelvis konsult- eller transportföretag, vilket kan bidra till att förbättra förhållandena för de tillverkande företagen. Det ankommer på fonderna själva att inom dessa relativt vida ramar genom en medveten prioritering styra sina resurser till de företag och företagsgrupper som är utvecklingsbara. Principen att de tillverkande företagen och de företag som lämnar service till dessa är prioriterade står dock fast.

Närmare föreskrifter i fråga om målgruppen meddelas av regeringen. Vad gäller finansieringsverksamheten finns som nämnts bestämmelser i förordningen (1978: 506) om statligt kreditstöd genom regional utvecklingsfond. Målgruppen för företagsserviceverksamhet är inte författningsreglerad. Här får dock anses gälla som villkor för det statliga bidraget till verksamheten att fonderna arbetar i enlighet med de nämnda riktlinjer som riksdagen har beslutat om.

Chefen för handelsdepartementet har efter samråd med mig föreslagit att utvecklingsfondernas målgrupp skall utvidgas med turistföretag (bilaga 2). Detta bör enligt min mening få konsekvenser även för stödformen hotellgarantilån. Jag återkommer strax till denna fråga (avsnitt 10.2). Som jag tidigare har nämnt bör de tillverkande företagen utgöra en prioriterad del av målgruppen. Insatser för turistföretagen är särskilt angelägna i regioner med dåliga förutsättningar för industriell verksamhet. Jag avser återkomma till denna fråga i annat sammanhang (prop. 1981/82: 113).

Jag har nyss redogjort för vissa *centrala kontroll- och servicefunktioner* gentemot de regionala utvecklingsfonderna. Det gäller bl. a. revisionen av fonderna och SIND:s roll som statlig huvudman och servicegivare. Som jag tidigare har nämnt (avsnitt 9) har jag tillkallat en utredare för att se över

SIND:s verksamhet och organisation. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag rörande det statliga huvudmannskapet för och den centrala servicen till fonderna, när resultatet av utredarens arbete föreligger.

Vid min anmälan till propositionen 1977/78:40 förordade jag att ett särskilt organ skulle inrättas för samråd och erfarenhetsutbyte mellan huvudmännen och mellan fonderna. *Utvecklingsfondernas samarbetsråd* inrättades år 1978 och skall enligt sin instruktion (SFS 1978: 510)

- vara organ för samråd och erfarenhetsutbyte mellan huvudmännen för de regionala utvecklingsfonderna, mellan huvudmännen och fonderna samt mellan fonderna inbördes,
- följa utvecklingen inom fonderna och för huvudmännen lägga fram förslag i frågor av principiell betydelse samt
- verka för att den service som fonderna får från olika hålla samordnas.

Jag vill för riksdagens information redogöra för rådets verksamhet och behovet av denna typ av organ i fortsättningen. Rådet består av högst tolv ledamöter, som utses av regeringen för högst tre år i sänder. Av dessa utses tre efter förslag från Landstingsförbundet samt en efter förslag av var och en av LO, TCO, SAF och SHIO-Familjeföretagen. Därutöver skall en ledamot företräda stiftelsernas verkställande direktörer och en stiftelsernas övriga anställda. Bland ledamöterna utser regeringen ordförande och vice ordförande.

Rådet har sammanträtt ett fåtal gånger under åren 1978 och 1979. Därvid har behandlats vissa frågor som uppkom främst på grund av att fonderna var nyinrättade, bl. a. frågan om organisation och samordning av den centrala servicen till fonderna. Efterhand som fonderna har byggts ut och funnit sina former har det visat sig att det löpande samrådet dem emellan liksom samrådet mellan huvudmännen sinsemellan och mellan huvudmännen och fonderna har tagit sig andra former. Jag bedömer att det inte längre finns behov av utvecklingsfondernas samarbetsråd och avser att återkomma till regeringen med förslag om att avskaffa rådet. Behovet av formaliserat samråd mellan huvudmännen och fonderna får övervägas på nytt när förslag föreligger från den nyss nämnda industriverksutredningen.

10.2 Utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet

F. n. kan utvecklingsfonderna lämna finansiellt stöd på i huvudsak tre olika sätt. S. k. *rörelselån* är förknippade med regelbundna amorteringar och ränta. För lånen krävs att låntagaren lämnar vissa säkerheter. I speciella fall kan rörelselån beviljas helt utan lånesäkerheter (prop. 1980/81:130, NU 1980/81:64, rskr 1980/81:425). Fonderna kan även lämna *produktutvecklingslån* med villkorlig återbetalningsskyldighet för låntagaren. Jag kommer strax att redogöra mer ingående för denna stödform och min syn på hur den bör kunna användas i fortsättningen. Vidare kan

fonderna teckna *garantier för banklån*. Denna möjlighet är f. n. begränsad till att gälla för lån på ett sammanlagt belopp som motsvarar högst 25 % av varje fonds eget kapital (prop. 1980/81: 100 bil. 17, NU 1980/81: 52, rskr 1980/81: 391). Krediterna och garantierna lämnas till relativt begränsad ränta trots den höga risknivån. Reglerna för dessa stödformer finns intagna i förordningen (1978: 506) om statligt kreditstöd genom regional utvecklingsfond (omtryckt 1980: 124, ändrad senast 1981: 649).

Medel för att lämna rörelselån och produktutvecklingslån har tillhandahållits av staten. Inflytande räntor och amorteringar på tidigare utlämnade lån kan användas för ny utlåning. Åren 1979 och 1980 lånade fonderna ut totalt ca 550 resp 480 milj. kr. I vissa fall har även resp. landsting gett utvecklingsfonderna medel för utlåningsändamål. Förutom att fonderna handlägger de tre nämnda stödformerna har de till uppgift att bistå de mindre företagen med råd i finansieringsfrågor. Fonderna förmedlar krediter från såväl det ordinarie kreditväsendet som olika samhällsorgan. Exempel på det senare är fondernas beredande uppgifter i samband med de statliga stödformerna industrigarantilån och lokaliseringsstöd till företag.

I samband med att fonderna inrättades betonades att deras utlåningsverksamhet skall komplettera det ordinarie kreditväsendet. Lån och garantier bör i första hand lämnas till utvecklingsbara företag som har otillräckliga säkerheter för lån i bank. Fonderna lämnar således krediter på hög risknivå.

Hittills har merparten av fondernas lånemedel använts för rörelselån. Av fondernas utestående lånefordran per den 31 december 1981 på totalt ca 1 350 milj. kr. motsvarades endast ca 190 milj. kr. (14 %) av produktutvecklingslån. Vid samma tidpunkt utestod lån på sammanlagt 42 milj. kr. med garanti av fonderna. Det motsvarade totalt sett endast 2 % av fondernas eget kapital.

Enligt min mening bör nu riktlinjerna för fondernas finansieringsverksamhet ändras i några avseenden. Ett skäl till detta är fondernas relativt begränsade resurser och det förhållandet att tillskott av nya statliga lånemedel i nuvarande finansiella läge inte kan påräknas. Jag vill i detta sammanhang nämna att SIND har hemställt om att 100 milj. kr. anvisas för budgetåret 1982/83 som medelstillskott till utvecklingsfondernas utlåningsverksamhet. Jag är emellertid inte beredd att förorda något sådant medelstillskott för budgetåret 1982/83. Jag räknar med att fondernas utlåningsverksamhet kommer att kunna hållas på en rimlig nivå genom främst de inflytande räntorna och amorteringarna. Jag vill också erinra om det utrymme som finns att teckna nya lånegarantier.

Det är enligt min mening nödvändigt att få en så effektiv och flexibel användning av befintliga resurser som möjligt. I detta syfte föreslår jag följande ändringar vad gäller den *allmänna inriktningen av fondernas finansieringsverksamhet*. Jag vill inledningsvis erinra om det förslag till utvidgning av fondernas målgrupp som jag nyss har redogjort för (avsnitt 10.1).

Det bör starkare än hittills betonas att fondernas kreditgivning utgör ett komplement till det ordinarie bankväsendet. Fonderna bör därför åläggas att endast lämna lån och garantier till sådana utvecklingsbara företag som på grund av bristande lånesäkerheter eller av andra skäl inte till fullo kan få lån från sin ordinarie bankförbindelse och vidare att begränsa sin andel av varje lånekunds finansiering så långt det är möjligt.

Vidare bör fonderna åläggas att i fortsättningen inte använda rörelselån om annan finansieringsform står till buds. Häri ligger bl. a. att fonderna inte skall ersätta bankernas normala kreditgivning. I de fall insatser från fonderna är nödvändiga bör i första hand prövas möjligheten att bevilja lånegaranti. Fondernas verksamhet bör koncentreras hårdare till sådana områden där finansieringsmöjligheter helt saknas på den ordinarie kreditmarknaden. En finansieringsform som genom de ändringar jag föreslår i det följande kan komma att få ökad vikt i fortsättningen är nuvarande produktutvecklingslån. Denna typ av lån med villkorlig återbetalningsskyldighet bör enligt min mening få ett vidgat användningsområde och kunna ges på delvis andra villkor än f. n. Jag återkommer strax till denna fråga.

Rishtagandet i utlåningen måste samtidigt balanseras så att förlusterna kan begränsas. Ökade förluster skulle leda till minskade framtida utlåningsmöjligheter, eftersom ytterligare statliga medelstillskott inte kan påräknas i det statsfinansiella läge som råder.

Som jag har nämnt har chefen för handelsdepartementet förordat att turistföretag tas in i utvecklingsfondernas målgrupp. Sådana företag bör därmed få del av fondernas olika finansieringsmöjligheter. Ändringen bör träda i kraft den 1 juli 1982.

Jag vill i detta sammanhang också ta upp frågan om statligt kreditstöd i form av s. k. *hotellgarantilån*. Lånegarantier för turisthotell infördes år 1959 (prop. 1959: 1 bil 12, SU 1959: 10, rskr 1959: 10). Nu gällande föreskrifter för statlig garanti för lån till turisthotell utfärdades av Kungl. Maj:t i brev den 30 juni 1965. Sådan garanti lämnas enligt i huvudsak samma grunder som för statlig garanti enligt förordningen (1978: 507) om *industrigarantilån m. m.* Garanti lämnas endast för finansiering av *anläggningstillgångar*. SIND beslutar i ärenden om hotellgaranti efter förbredande utredning på länsplanet av riksbankens avdelningskontor. Sedan det statliga regionalpolitiska stödet infördes år 1965 har verksamheten med hotellgarantilån haft mycket liten omfattning. Totalt har ca 100 garantier beviljats. Nu utestående garantier uppgår till knappt 5 milj. kr.

Om utvecklingsfondernas målgrupp utökas med turistföretag blir systemet med hotellgarantilån obehövligt. Behovet av krediter kan täckas genom de regionala utvecklingsfondernas möjlighet att ge lånegarantier och andra former av finansiering utan att företagets lånemöjligheter försämrats i förhållande till nuvarande system med hotellgarantilån. Jag förordar därför att regeringen inhämtar riksdagens godkännande att stödformen hotellgarantilån slopas den 1 juli 1982. Handläggningsmässigt innebär detta

dels att de regionala utvecklingsfonderna övertar de beredande uppgifter som nu utförs av riksbankens avdelningskontor i ärenden om lånegaranti till turistföretag, dels att beslutanderätten i sådana ärenden förs ned på länsplanet. Det innebär således en ökad decentralisering. Det ankommer på regeringen att utfärda de övergångsbestämmelser som kan behövas vad gäller nu utestående hotellgarantilån.

Jag vill också föreslå en ändring i fråga om reglerna för *lånegräns per företag*. F. n. gäller att utvecklingsfonderna får lämna rörelselån eller garanti för lån till en och samma låntagare så att utestående lånesaldo uppgår till högst 1 milj. kr. I undantagsfall kan större lån eller garanti lämnas, efter samråd med SIND. För produktutvecklingslån gäller samma lånegräns. Efter samråd med STU kan dock beloppet ökas till högst 3 milj. kr.

Enligt min mening bör varje fond i fortsättningen ha större frihet att hushålla med sina begränsade resurser utan att behöva höra centrala insatser. Beloppsgränsen bör därför höjas till 2 milj. kr. fr. o. m. den 1 juli 1982. Jag vill betona att jag inte räknar med att denna frihet för fonderna att i undantagsfall lämna större lån än f. n. kommer att leda till en totalt sett större utlåning.

Jag förordar också vissa ändringar i fråga om *produktutvecklingslån m. m.* Riksdagen tog senast ställning till riktlinjerna för denna stödform våren 1981 (prop. 1980/81: 130, NU 1980/81: 64, rskr 1980/81: 425). Lån kan ges för projekt som gäller utveckling av nya produkter, processer eller system samt för marknadsföringsprojekt.

Lånen lämnas med villkorlig återbetalningsskyldighet. Det innebär att lånet måste bokföras som en skuld hos mottagaren men att skulden kan skrivas bort om projektet i fråga misslyckas. Fonderna stöder sådana lovande men riskfyllda projekt som utan denna typ av finansiering inte skulle kunna genomföras. Lånet fungerar så att det lyfter av en del av företagets/innovatörens risk med projektet. I normalfallet finansieras högst 50 % av projektkostnaden med produktutvecklingslån. Fonderna har stor frihet att bestämma ränte- och återbetalningsvillkoren med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet.

SIND har i skrivelse till regeringen föreslagit vissa förändringar i utformningen av reglerna för produktutvecklingslånen. Sålunda förordar verket att utvecklingsfonderna får större valfrihet att anpassa stödet efter förutsättningarna för de enskilda projekten. Verket menar att stödet bör kunna utgå i form av bidrag med villkorlig återbetalningsskyldighet, kopplat till ett royaltavtal, eller såsom lån med några års räntefrihet.

Enligt min mening bör utvecklingsfonderna i fortsättningen kunna lämna finansiellt stöd även för andra typer av åtgärder än de som f. n. gäller för produktutvecklingslånen. Vidare bör stödet kunna lämnas på delvis andra villkor än vad som gäller för produktutvecklingslånen. Jag föreslår därför att låneformen produktutvecklingslån ersätts med en ny form för finansiellt stöd till riskfyllda projekt. Den nya finansieringsformen bör benämnas *utvecklingskapital*.

Utvecklingskapital bör kunna lämnas för att finansiera olika typer av väl avgränsade projekt som har till syfte att utveckla ett företag och som är förenade med en betydande risk. Risken bör vara så stor att åtgärden inte bedöms kunna genomföras, om den inte finansieras med utvecklingskapital. Vidare bör i likhet med vad som nu gäller för produktutvecklingslån företaget självt svara för en betydande del av projektets finansiering. Sålunda bör som hittills endast i undantagsfall mer än 50 % av projektkostnaden finansieras genom utvecklingskapital. Innan större andel än 50 % av projektkostnaden finansieras med utvecklingskapital bör utvecklingsfonden samråda SIND.

Utvecklingskapital bör kunna lämnas till följande ändamål. Ett ändamål är givetvis sådana produktutvecklingsprojekt som f. n. omfattas av systemet med produktutvecklingslån, dvs. främst produktutveckling och olika typer av riskfyllda marknadsföringsprojekt. Jag vill i det sammanhanget erinra om förslaget från underleverantörgruppen mellan industridepartementet, Svenska Metallindustriarbetareförbundet och Sveriges Mekanförbund om offertstöd till småföretag som vill samverka vid större anbudsprojekt inom landet. Ytterligare exempel är underleverantörslag om finansiellt stöd till beställare som tillsammans med svensk underleverantör utvecklar nya produkter eller produktionsteknik.

Åtgärder som syftar till att förbättra produktionsprocessen bör i allmänhet inte kunna finansieras med utvecklingskapital. Mer radikala förändringar av produktionsprocessen som är förknippade med betydande risk och som inte kan finansieras på annat sätt bör dock kunna finansieras med utvecklingskapital. Jag vill i det sammanhanget anknyta till min tidigare redogörelse för förslag från Data- och elektronikkommittén. Jag vill också peka på möjligheten att på detta sätt finansiera olika delar av sökprocessen i samband med förvärv av ny teknik, t. ex. genom licensimport. Teknikimportkommittén (I 1979:14) bedriver f. n. försöksverksamhet inom detta område.

Den skuld som uppkommer i det företag som får nuvarande typ av produktutvecklingslån innebär en allvarlig belastning av balansräkningen i de fall utvecklingskostnaden inte kan tas upp som en tillgång i bokföringen. Det gäller framför allt nystartade eller mindre företag med stora utvecklingsprojekt som först efter flera år börjar ge upphov till intäkter.

Jag förordar att utvecklingskapital skall kunna lämnas i form av både lån och som bidrag för att täcka vissa kostnader. Lämnas utvecklingskapital i form av bidrag ökas inte företagets skuldbörda. I de fall bidrag lämnas för att täcka vissa kostnader för ett projekt bör ett villkor för bidraget vara att utvecklingsfonden får andel i de framtida intäkterna av projektet i fråga genom royaltyavtal. Det ankommer på utvecklingsfonden att i det enskilda fallet avtala med stödmottagaren om royaltyavgifter till fonden från ett visst projekt. Även i fortsättningen bör stödet kunna ges som lån med villkorlig återbetalningsskyldighet i de fall där detta är mest ändamålsen-

ligt. I sådana fall bör lånen som hittills löpa med normal ränta och amorteringar som bestäms med utgångspunkt i lånebeloppet eller med vinstberoende ränta. I sistnämnda fall bör amorteringarna inte vara beroende av vinstnivån. Jag vill stryka under att återbetalningsvillkor eller motsvarande ersättningsvillkor inte får ha den formen att utvecklingsfonden får någon form av ägarintresse i företaget. Med hänsyn till bl. a. risken för förluster på verksamheten med utvecklingskapital förordar jag att denna del av fondernas finansieringsverksamhet begränsas under ett övergångsskede.

En invändning som kan riktas mot en sådan utvidgning av utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet som jag nu har förordat är att den ökar möjligheterna för företag med otillfredsställande soliditet att finansiera vissa utvecklingsprojekt. Detta kan i sin tur innebära att företagen underlåter att vidta andra åtgärder för att stärka soliditeten. Jag vill betona att syftet med utvecklingskapital inte får vara att allmänt stödja företag med svag soliditet. Finansieringen med utvecklingskapital måste knytas till vissa klart avgränsade och väl definierade utvecklingsprojekt. Jag återkommer senare till frågan om åtgärder för att öka möjligheterna för småföretag att få tillgång till riskkapital med syfte att öka soliditeten i företaget (avsnitt 11).

Jag vill också betona att utvecklingskapital inte heller i fortsättningen avses subventionera enskilda projekt utan delvis avlyfta risken med företagsutvecklande satsningar. Det innebär att utvecklingsfonderna genom royaltyavtal o. dyl. i vissa fall kan komma att få tillbaka väsentligt större belopp än det ursprungliga stödet. De regeländringar som jag förordar bör alltså kunna leda till en riskutjämning för fonderna. Det ligger i både företagens och fondernas eget intresse att fonderna inom ramen för sina resurser gör sådana satsningar som dels stimulerar utvecklingen i företagen och dels begränsar fondernas förluster och därmed deras totala resursförbrukning. Jag vill erinra om att fonderna hittills har fått tillbaka en ytterst begränsad andel av de belopp som lämnats som produktutvecklingslån. När verksamheten med utvecklingskapital utvidgas, är det angeläget att fonderna gör en sådan riskfördelning av sina insatser att inte fondkapitalet urholkas. Med tanke på de problem som är förknippade med att utforma royaltyavtal m. m. är det angeläget med en försiktig utbyggnad av denna del av verksamheten. Ett nära samarbete och erfarenhetsutbyte mellan fonderna och med centrala myndigheter bör eftersträvas. Jag avser att nära följa verksamheten. Detta är särskilt angeläget i rådande statsfinansiella läge, där utrymme saknas för ytterligare medelstillskott till fonderna.

Jag avser att nu ta upp vissa frågor om *bankernas roll* i de finansieringsärenden som utvecklingsfonderna enligt mina förslag i fortsättningen kommer att handläggas. I promemorian (Ds I 1981: 25) Bankernas roll i industripolitiken föreslås bl. a. att bankerna skall svara för en ökad andel av

riskkreditgivningen, dock på marknadsmässiga villkor. Flera remissinstanser är positiva till förslaget. I promemorian (Ds I 1981: 28) Översyn av det regionalpolitiska stödet till näringslivet förordas att förutsättningarna för någon form av "samrisklån" utreds. Med sådana lån avses att en bank och ett samhällsorgan tillsammans lämnar lån till ett företag och att banken därvid till en del accepterar sämre säkerheter än normalt, dvs. att banken tar en reell kreditrisk.

För egen del anser jag att förslaget om samriskengagemang mellan bankerna och de statsstödda kreditinstituten är intressant. Förslaget har tillstyrkts av flera remissinstanser. Sambandet med den kreditpolitiska regleringen behöver dock ytterligare övervägas. Det ingår i uppdraget till den kreditpolitiska beredningen och banklagsutredningen att bl. a. se över denna fråga. Jag har också noterat att bl. a. Sveriges Industriförbund och Svenska Bankföreningen i sina remissyttranden har anfört betänkligheter mot förslaget om samrisklån. Efter samråd med chefen för ekonomidepartementet anser jag därför att frågan bör ses över närmare inom regeringskansliet, när nämnda utredningar har lagt fram sina förslag.

10.3 Utvecklingsfondernas företagserviceverksamhet

Jag vill nu redogöra för de regionala utvecklingsfondernas företagserviceverksamhet samt kortfattat återge resultaten från SIND:s utvärdering (SIND 1981: 7) De regionala utvecklingsfonderna och Sveriges Industriförbunds rapport Företagen och utvecklingsfonderna med avseende på företagservicefrågor.

De regionala utvecklingsfonderna bedriver i dag företagservice i enlighet med de riktlinjer som beslutades av riksdagen år 1977 (prop. 1977/78: 40, NU 1977/78: 34, rskr 1977/78: 110). Fonderna arbetar enligt dessa riktlinjer med informations- och kontaktverksamhet, allmän rådgivning och översiktliga företagsanalyser, konsultverksamhet samt utbildningsservice. Syftet är att komplettera serviceutbudet på de områden där det privata utbudet är otillräckligt. Fonderna söker så långt som möjligt utnyttja befintliga privata och statliga organ i stället för att bygga upp egna fasta resurser. Verksamheten koncentreras till fyra prioriterade insatsområden, nämligen marknadsföring/export, produktutveckling, nyetablering och underleverantörsfrågor. Som jag tidigare har nämnt visar SIND:s undersökning att fonderna i stor utsträckning har följt samhällets intentioner för verksamheten och att företagen uppfattar fondernas verksamhet positivt.

Av sina tillgängliga administrativa resurser för år 1981 använde fonderna ca hälften till företagservice i olika former. SIND framhåller i sin utvärdering att företagets framtida behov främst avser serviceverksamhet samt riskfyllda lån till produktutveckling och marknadsföring. SIND föreslår därför att utvecklingsfonderna ökar sina insatser på företagserviceområdet.

Både SIND och Industriförbundet framhåller i sina studier att fondernas insatser är marginella i förhållande till det privata utbudet. SIND konstaterar t. ex. att endast 6% av de mindre och medelstora tillverkningsföretagen har någon årlig kontakt med fonderna.

Enligt min mening har företagsservicen till småföretagen varit ett värdefullt inslag i den statliga småföretagspolitiken. Jag delar också SIND:s uppfattning att företagsserviceinsatserna relativt sett bör få en ökad betydelse i utvecklingsfondernas verksamhet. Liksom hittills bör insatserna i allt väsentligt ses som komplement på marknader där ett småföretagsanpassat utbud saknas.

Jag övergår nu till att kortfattat redogöra för de olika slag av företagsserviceinsatser som bedrivs.

Informations- och kontaktverksamheten syftar bl. a. till att förse företagen med uppgifter om nya lagar och förordningar eller om andra samhällsliga beslut som påverkar företagen samt underlätta för företagen att snabbt komma i kontakt med rätt instans, när de behöver krediter, råd eller annan service. Fonderna utnyttjade under år 1981 en femtedel av sina företagsserviceresurser till informations- och kontaktverksamhet. SIND föreslår i sin utvärdering att den allmänna förmedlingsverksamheten bibehålls. Även Industriförbundet understryker fondens roll som s. k. kontaktgrossist.

Enligt min mening bör denna verksamhet även i fortsättningen utgöra ett väsentligt inslag i fondernas arbete. Informations- och kontaktverksamheten bör dock även i fortsättningen kunna kompletteras med rådgivnings- och konsulttjänster.

Rådgivning och konsultverksamhet bedrivs i huvudsak inom områdena marknadsföring/export, underleverantörsinsatser, produktutveckling, nyetablering, administration/ADB m. m.

De regionala utvecklingsfonderna har i enlighet med de riktlinjer som beslutades av riksdagen år 1977 sökt sprida information om teknisk utveckling och marknadsförändringar genom allmän information och mer omfattande insatser i enskilda företag. För att bättre tillgodose detta informationsbehov föreslår SIND att fondernas aktiva, uppsökande verksamhet utökas och att den regionalt anpassade specialistkompetensen vid fonderna förstärks. Erfarenheterna från fonder som arbetat med sådan mer företagsanpassad information eller rådgivning inom marknadsförings- och produktutvecklingsområdet är dock inte odelat positiva. SIND:s studie visar att företagarna ofta uppger sig vara mindre nöjda med dessa tjänster än med t. ex. tjänster inom redovisnings- eller produktionsområdet. I studien (SIND PM 1980: 7) Behovet av företagsservice konstateras också att strategisk rådgivning av marknads- eller produktutvecklingskaraktär ställer betydligt högre krav på resurser och kompetens än vad mer rutinmässig rådgivning inom t. ex. redovisningsområdet gör. SIND föreslår mot bakgrund av de svårigheter som har uppmärksammats att detaljutformningen av dessa marknadsförings- och produktutvecklingstjänster utreds.

Industriförbundet konstaterar i sin utvärdering att utgångspunkterna för de olika produktutvecklingsaktiviteterna ofta har varit för allmänna. De bästa resultaten har uppnåtts när utgångspunkterna har varit konkreta behov i det enskilda företaget och utvecklingsarbetet inriktats mot identifierade behov på marknaden. Industriförbundet är dock mer negativt inställt till omfattande direkta insatser av fonderna inom dessa områden. Förbundet anser att fondernas marknadsförings- och produktutvecklingskonsulter i huvudsak skall vara generalister och f. ö. repliera på andra privata och statliga organ.

För egen del anser jag att de delvis motstridiga uppfattningar som förts fram motiverar en närmare utredning om detaljutformningen av de framtida serviceinsatserna. Enligt min mening bör en sådan utredning få sin utgångspunkt i fondkonsulternas erfarenheter från arbete i småföretag. Utredningsarbetet bör bedrivas i samarbete mellan tjänstemän vid de regionala utvecklingsfonderna och företrädare för centrala organ. Även i fortsättningen bör fondernas insatser anpassas till den allmänna näringspolitiken samt till regionala och lokala behov. De mer resurskrävande rådgivnings- och konsultinsatserna bör enligt min mening utgöra ett kompletterande stöd i samband med konkreta, lokalt initierade projekt i särskilt utvecklingsbara företag. Jag avser att återkomma till regeringen med förslag till en utredning om företagsservicens konkreta utformning.

Fonderna skall också främja *nyföretagandet*. Av SIND:s rapport (SIND 1982: 2) Nya företag framgår det att etableringarna trendmässigt har minskat sedan 1965 samt att antalet konkurser har ökat. De nyetableringskampanjer som SIND har drivit i samarbete med fonderna år 1978 resp. år 1980 och de subventionerade s. k. starta-egget-kurserna har varit värdefulla inslag i den etableringsfrämjande verksamheten. SIND konstaterar i rapporten att intresset för etableringskampanjerna har varit stort. Fonderna har dock i många fall saknat resurser för att följa upp intresset hos deltagarna i kampanjerna. SIND vill mot bakgrund av dessa erfarenheter inte förorda någon ny kampanj med allmän och bred inriktning. Däremot ställer sig SIND positivt till mer begränsade och målinriktade kampanjer som tar sikte på t. ex. kvinnligt nyföretagande, arbetskooperativ m. m.

Jag anser att nyetableringsinsatserna har varit av stor betydelse inte minst för att väcka ett intresse för nyetablering och småföretag i allmänhet. I likhet med SIND anser jag dock att eventuella nya etableringskampanjer bör kunna riktas mot mer avgränsade målgrupper av det slag SIND har förordat.

Utvecklingsfondernas *utbildningsservice* är uppdelad på sex utbildningsområden som vardera innefattar flera län. Regionkontoren är knutna till fonderna i Malmö, Göteborg, Växjö, Luleå, Nyköping och Falun. Samtliga fonder har därutöver egna utbildningskonsulter som stödjer sig på regionkontorens resurser. Fonderna lägger större vikt vid att informera om och förmedla andra organs utbildning än att utveckla och anordna egna kurser.

Med stöd av regeringens bemyndigande (Dir 1981:30) har chefen för utbildningsdepartementet tillkallat en särskild utredare som skall behandla utbildningens roll för att främja den svenska ekonomins utveckling och konkurrenskraft. I direktiven till denna utredning uppmärksammas särskilt de mindre och medelstora företagens utbildningssituation.

Jag ser positivt på fondernas utbildningsaktiviteter och den ökade uppmärksamhet som de små företagens utbildningsbehov har fått i andra sammanhang. Jag har också med tillfredsställelse noterat det nära samarbete som i vissa län har utvecklats med högskolans och gymnasieskolans regionala organ. Enligt min mening är det naturligt att de regionala utvecklingsfonderna även i fortsättningen utnyttjar utbildningsinsatser som naturliga inslag i företagsserviceverksamheten.

Jag vill dessutom framhålla följande.

I min anmälan till 1977 års småföretagsproposition redogjorde jag för de områden som då enligt min mening borde prioriteras. Mot bakgrund av bl. a. de utredningar som jag nyss har refererat ser jag inga skäl till att nu göra en annan bedömning. Enligt min mening bör alltså fonderna även i fortsättningen främst arbeta med marknadsförings-, produktutvecklings-, export-, underleverantörs- och nyetableringsfrågor. Inom ramen för de prioriterade insatserna bör teknikupphandling och allmänt innovationsfrämjande åtgärder särskilt uppmärksammas. Jag återkommer senare (avsnitt 13) till frågan om statsbidrag till utvecklingsfonderna. Redan nu vill jag förutskicka att en besparing föreslås på detta anslag genom att det inte räknas upp med hänsyn till prisutvecklingen. Bl. a. mot denna bakgrund men också med hänsyn till det angelägna i att fonderna får en marknadsprövning av sina serviceinsatser, bör de fortsättningsvis i ökad utsträckning söka delfinansiera sin verksamhet med hjälp av avgifter för utförda tjänster.

11 Småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag

11.1 Inledning

Frågan om småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag behandlades i prop. 1980/81: 130 om industripolitikens inriktning m. m. Därvid lämnade jag en redogörelse för statens åtgärder på detta område. Beträffande bolag där staten direkt eller indirekt är huvudman för verksamheten anförde jag att ytterligare erfarenheter av de befintliga bolagen borde vinnas, innan frågan om att inrätta nya sådana bolag tas upp till prövning.

Beträffande småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag på privat basis anmäldes, att frågan övervägdes om åtgärder för att underlätta att sådana bolag bildades. Till grund för dessa överväganden låg bl. a. riksdagens uttalande våren 1980 (NU 1979/80:43, rskr 1979/80:395) att

frågan behövde utredas. Under år 1981 har förslag i frågan lämnats dels av utredningen angående de små och medelstora företagens finansiella situation¹ i betänkandet (SOU 1981: 95) Tillväxtkapital, dels av STU i rapporten Tillväxtinvest, ett system att förse mindre företag med eget kapital. Både betänkandet och rapporten har remissbehandlats.

Jag vill nu efter samråd med chefen för ekonomi- och budgetdepartementen ta upp frågan om småföretagsinriktade utvecklings- och investeringbolag samt åtgärder för att stimulera att sådana bolag bildas. Både den särskilde utredaren och STU använder beteckningen Tillväxtinvest för sådana bolag. Jag använder i fortsättningen samma beteckning.

11.2 Tillväxtinvest

Förslagen om Tillväxtinvest syftar till att finna former för att kanalisera riskvilligt kapital till småföretagssektorn. En bärande tanke är därvid att det riskvilliga kapitalet skall investeras i huvudsak i form av ägarkapital på minoritetsbasis. På så sätt behåller småföretagaren själv det avgörande inflytandet över sitt företag, samtidigt som det egna kapitalet i företaget ökas och affärsmässigt kunnande i olika former kan tillföras företaget genom minoritetsintressenten.

För egen del ser jag det som mycket angeläget att finna former för att tillföra småföretagssektorn riskkapital på minoritetsbasis. Åtskilliga exempel kan ges på expansiva småföretag där ägaren i samband med behov att öka det egna kapitalet i företaget har sett det som enda möjligheten att sälja företaget till ett större bolag. Efter försäljningen har det visat sig svårt att driva verksamheten framgångsrikt inom ramen för en större organisation och expansionen har avstannat. Dessa exempel innebär naturligtvis inte att det alltid är till nackdel om småföretag köps upp av större företag. I många fall kan en sådan utveckling innebära den bästa vägen till fortsatt expansion för en viss verksamhet. Jag anser dock att ökade möjligheter bör skapas för att ge en driftig företagare möjlighet att med stöd av minoritetsintressenter driva sitt företag vidare bortom den punkt där hans personliga ekonomiska resurser begränsar företagets expansion. Förslagen om Tillväxtinvest ger enligt min mening en god grund för överväganden om åtgärder på detta område. Mina förslag i det följande avviker dock på väsentliga punkter från dem som förs fram av utredaren och STU.

Utredningsförslagen om Tillväxtinvest innebär i huvudsak följande.

Som bolagsform för Tillväxtinvest bör kunna väljas aktiebolag eller kommanditbolag. Tillväxtinvest bör kunna få bildas av såväl privatpersoner som privata eller offentliga institutionella placerare. Rätt att teckna andelar skall enligt utredaren erbjudas allmänheten, men antalet andelar får begränsas. Verksamheten skall bedrivas så att Tillväxtinvest finansi-

¹ Särskild utredare ambassadör Johan Nordenfalk.

erar utvecklingsbara småföretag genom att förvärva aktier, andelar i handelsbolag och kommanditbolag, konvertibla skuldebrev, skuldebrev med optionsrätt till aktieteckning, vinstandelslån och patenträtter. Enligt STU bör även, med vissa begränsningar, vanliga lån kunna lämnas och borgen tecknas. Normalt skall Tillväxtinvest endast få äga minoritetsandelar. Utredaren anser att Tillväxtinvest skall få göra placeringar i samtliga företag utom de som är börsnoterade på A1- och AII-listorna. STU anser dock att målgruppen bör begränsas till vad som gäller för de regionala utvecklingsfonderna samt teknikbaserade handels- och serviceföretag. Både utredaren och STU betonar att verksamheten måste vara flexibel och att resp. bolagsledning inte bör bindas av detaljerade föreskrifter. Krav bör ställas på att styrelse och företagsledning har gott anseende och affärsrykte.

Beträffande Tillväxtinvests egen finansiering föreslår utredaren att staten förbinder sig att ställa lånegarantier till ett belopp som motsvarar Tillväxtinvests eget kapital eller i särskilda fall högre belopp. Lägsta belopp för det egna kapitalet bör enligt utredaren vara 4 milj. kr. varav 2 milj. kr. i form av aktiekapital. STU, som ansluter sig till kravet på storlek av det egna kapitalet, anser att staten bör medverka till att Tillväxtinvest får låna ett belopp motsvarande det dubbla egna kapitalet på förmånliga villkor. Det bör ske genom att staten tillförsäkrar Tillväxtinvest lån från AP-fonden mot statlig garanti. För medel som Tillväxtinvest placerar i aktier och konvertibla skuldebrev bör Tillväxtinvest kunna beviljas räntefrihet under högst fem år. Ränta till AP-fonden betalas under denna tid av staten, som i gengäld får en en på visst sätt maximerad vinstandel i Tillväxt.

Både utredaren och STU föreslår vidare att vissa skattemässiga stimulanser införs för dem som placerar sitt kapital i form av aktier i Tillväxtinvest. Utredaren föreslår sålunda ett investeringsavdrag på 25 % fördelat på tre år och beräknat på anskaffningsvärdet av aktierna eller andelarna. Avdraget skall knyta an till de regler som har gällt om särskilt investeringsavdrag för inventarieanskaffning. STU föreslår en något annorlunda utformning. Avdraget bör enligt STU sättas till 50 % och fördelas på fem år samt återläggas i de fall investeringen har givit vinst som skall beskattas enligt realisationsvinstreglerna för överlåtelse av aktier och andelar som har ägts i mer än två år. Vidare föreslår både utredaren och STU att aktier och andelar i Tillväxtinvest i förmögenhetsbeskattningshänseende skall omfattas av de förmånliga regler som gäller för rörelsedrivande familjeföretag, och sålunda tas upp till 30 % av substansvärdet.

Både utredaren och STU föreslår att Tillväxtinvest ställs under någon form av tillsyn av statlig myndighet. Förslagen om tillsynsmyndighet lämnas främst med hänvisning till de förmånliga skatte- och låneregler som har föreslagits. Utredaren föreslår bankinspektionen som tillsynsmyndighet. STU anser att tillsynsmyndigheten också bör svara för den föreslagna förmånliga statliga kreditgivningen till Tillväxtinvest. Mot denna bakgrund

föreslår STU att en särskild delegation inrättas för ändamålet. Delegationen bör enligt STU antingen ges ställning som självständig myndighet eller knytas till någon befintlig myndighet.

Efter samråd med chefen för budget- och ekonomidepartementen vill jag anföra följande i fråga om statliga åtgärder för att stimulera att Tillväxtinvest bildas.

Jag ser positivt på att företag bildas med i huvudsak den nu angivna verksamhetsinriktningen. Samtidigt kan jag konstatera att i stort sett inga sådana företag på privat basis finns f. n. Det finns enligt min mening flera skäl till detta. Minoritetsengagemang i icke börsnoterade företag innebär betydande svårigheter för en kapitalplacerare. I de fall kapitalplaceraren har önskat avveckla sitt engagemang har det hittills saknats organiserade former för handel med småföretagsaktier. Förslagen i prop. 1981/82: 116 om ändring i aktiefondslagen m. m. innebär att detta hinder i väsentliga delar undanröjs. Vidare torde en handel med minoritetsposter av aktier i småföretag förutsätta att aktieutdelning lämnas i sådana bolag. Även kapitalplacerare vars dominerande motiv för investeringen är värdetillväxt kräver i regel någon form av direktavkastning på sitt engagemang. Dessutom underlättas värderingen av småföretagsaktierna om en långsiktig utdelningspolitik kan läggas fast. F. n. är aktieutdelningar inte vanliga i fåmansbolag. Ett avgörande skäl till detta är att nuvarande beskattningsregler gör det fördelaktigt för en företagsägare som också är verksam i företaget att ta ut både arbetslön och ersättning för sin riskkapitalinsats i form av lön eller motsvarande. Såväl utredaren som STU har pekat på detta förhållande. STU har också lämnat förslag till provisoriska regler för att lindra dubbelbeskattningen av aktieutdelningar. Chefen för budgetdepartementet har tidigare i dag översiktligt redogjort för de skatteförslag med särskild betydelse för småföretagen över vilka lagrådets yttrande enligt hans mening bör inhämtas. Bland dessa är just en lindring av beskattningen av småföretags utdelade vinstmedel. Genom detta bör de hinder som i dag föreligger för utdelning på aktier i familjeföretag kunna undanröjas.

De åtgärder som jag nu har nämnt är inte direkt inriktade på Tillväxtinvest utan generella. Genom åtgärderna torde dock förutsättningarna för att bilda Tillväxtinvest förbättras väsentligt. Fråga är då om det krävs ytterligare stimulansåtgärder för att främja att sådana företag bildas. Förslagen om särskilda skattelättnader för dem som placerar kapital i Tillväxtinvest får bedömas mot denna bakgrund, liksom förslagen om särskilt förmånlig lånegivning till Tillväxtinvest. Jag vill dessutom tillägga att chefen för budgetdepartementet tidigare i dag har redovisat att de förmånliga reglerna i förmögenhetsskattehänseende kan tillämpas för sådana Tillväxtinvest, som inte är börsnoterade. Jag gör efter samråd med chefen för budgetdepartementet den samlade bedömningen att de generella åtgärder som jag nu har redogjort för bör vara tillräckliga för att det skall inrättas investmentsbolag av denna typ i tillräcklig omfattning.

I vissa fall kan det dock enligt min mening finnas ett behov av särskilda åtgärder för att ge de Tillväxtinvest som bildas goda möjligheter att expandera. Jag avser därför att i annat sammanhang (prop. 1981/82: 113) föreslå regeringen att regionalpolitiskt stöd i form av lån på speciella villkor får användas för sådana investmentbolag inom stödområdena. Även i områden med sysselsättningsproblem utanför stödområdena kan finnas skäl att i vissa fall stödja Tillväxtinvest. Jag förordar därför att staten mot andel i värdetillväxten i sådana Tillväxtinvest kan ställa garanti för och under begränsad tid lämna bidrag för att helt eller delvis täcka kostnader för räntor på lån till Tillväxtinvest. Det bör ankomma på regeringen att närmare utforma villkoren för stödet.

När det gäller formerna för andel i värdetillväxten vill jag som en riktpunkt peka på statens lån till Wermia AB som jag avser att i annat sammanhang närmare redogöra för (prop. 1981/82: 113).

Som villkor för garanti och räntestöd bör föreskrivas att staten ges tillfredsställande insyn i verksamheten. Jag vill framhålla att ansvaret för verksamheten ligger hos Tillväxtinvests ägare och ledning. Staten kan inte genom sin tillsyn för övriga intressenters räkning bevaka Tillväxtinvests affärsmässiga skicklighet eller individuella engagemang. Någon annan tillsyn än den som knyts till det statliga stödet är inte befogad, eftersom inga särskilda statliga förmåner enligt mina förslag i övrigt ges till Tillväxtinvest.

Jag beräknar att omfattningen av stödet blir begränsad. Som jag har framhållit bör i första hand Tillväxtinvest i områden med sysselsättningsproblem utanför de regionalpolitiska stödområdena komma i fråga för sådant stöd. För att täcka kostnader för räntebidrag bör ett nytt reservationsanslag med benämningen Räntestöd till Tillväxtinvest föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1982/83. Jag beräknar anslagsbehovet till 3,5 milj. kr. Vidare bör ett nytt anslag för att täcka eventuella förluster på garantiverksamheten föras upp på statsbudgeten med ett formellt belopp på 1 000 kr. Garantier bör få tecknas inom en total ram av 25 milj. kr.

11.3 Investeringsbankens roll

Sveriges Investeringsbank AB bildades år 1967 som ett av staten helägt kreditaktiebolag (prop. 1967: 56 och 102, SU 1967: 111, BaU 1967: 33, rskr 1967: 289). Banken har till uppgift att bidra till finansiering av sådana investeringar inom näringslivet som inriktas på rationalisering, strukturanpassning och utveckling samt att medverka vid finansiering av svensk export. Banken kan även komplettera sin långivning med ägarinsatser, främst som minoritetsdelägare i fristående riskbetonade utvecklingsärenden.

Investeringsbanken planerar nu att tillsammans med Skandinaviska Enskilda Banken bilda ett finansbolag med ändamål att tillskjuta aktiekapital

och lämna krediter på speciella villkor till små och medelstora företag. Avsikten är att finansbolaget skall få ett aktiekapital på 40 milj. kr. varav Investeringsbanken tecknar 15 milj. kr. och Skandinaviska Enskilda Banken 25 milj. kr. Detta förutsätter regeringens tillstånd. Chefen för ekonomidepartementet återkommer i annat sammanhang till denna fråga. Jag har också erfårit att Investeringsbanken är öppen för att diskutera liknande samarbetsformer med andra parter i syfte att förse utvecklingsbara små och medelstora företag med riskkapital.

Investeringsbanken kan alltså på olika sätt medverka för att tillföra eget kapital till små och medelstora företag.

Något beslut av regeringen eller riksdagen behövs inte nu i denna fråga. Jag har dock lämnat denna redogörelse för att göra bilden av det föreslagna systemet med Tillväxtinvestbolag mera fullständig.

11.4 Svenska industrietableringsaktiebolagets (Svetabs) roll

Svetab är ett helägt dotterbolag till Statsföretag AB. Riksdagen beslöt år 1977 att Svetabs nyetableringsfrämjande verksamhet skulle organiseras i två särskilda regionala dotterbolag till Svetab (prop. 1977/78: 40 bil. 1, NU 1977/78: 34, rskr 1977/78: 110). Dessa bolags verksamhet skulle koncentreras till två regioner, Värmland/Bergslagen och mellersta Norrland. Varje bolag tillfördes ett eget kapital på 20 milj. kr. Våren 1979 beslöt riksdagen att anslå medel för att inrätta ytterligare två regionala investmentbolag som dotterbolag till Svetab (NU 1978/79: 59, rskr 1978/79: 145). Dessa bolag tillfördes vardera ett eget kapital på 15 milj. kr. De nya bolagens verksamhetsområden skulle omfatta i huvudsak Södermanlands, Östergötlands och Gotlands län resp. Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Blekinge län. Samtidigt anvisade riksdagen 5 milj. kr. för höjning av aktiekapitalet i Svetab och 1 milj. kr. för bolagets kontaktskapande verksamhet för att spåra upp intressanta projekt. Denna verksamhet bedrivs inom Svetabs dotterbolag Investkontakt AB.

Svetab har i anslutning till sitt remissvar på STUs rapport Tillväxtinvest, ett system att förse mindre företag med eget kapital, lämnat en redogörelse för sin verksamhet och redovisat vissa planer inför framtiden. Svetab påpekar, att verksamheten i de föreslagna Tillväxtinvest i stort överensstämmer med den verksamhet Svetab bedriver i de fyra regionala bolagen, nämligen att med riskkapital och kunnande medverka i expansiva och utvecklingsbara företag genom tidsbegränsat delägarskap i minoritetsställning och med aktiv styrelseinsats i intressebolagen. Svetab finner det viktigt att med avseende på risker och osäkerhet dela upp sådan verksamhet i tre steg. Det första steget är företagsstartande och därmed förknippad finansiering. Det andra steget innebär expansionsinvestering några år efter företagsstarten när omsättningen ökas i intervallet 2–20 milj. kr. Det tredje steget omfattar expansionsinvestering när omsättningen ökas i inter-

vallet 20–100 milj. kr. samt s. k. buyouts, dvs. när ett storföretag säljer dotterbolag eller begränsade verksamhetsområden till en fristående företagare, cheftjänsteman i bolaget eller en grupp anställda.

Svetabs nuvarande regionala bolag arbetar inom de två första stegen. När det gäller den geografiska avgränsningen av de regionala bolagens verksamhetsområden kan konstateras att dessa successivt har utvidgats för de båda först inrättade bolagen. Svetab Nord med säte i Härnösand har engagemang även i företag i norra Uppland och Svetab Bergslagen med säte i Karlstad arbetar aktivt även inom Skaraborgs och Älvsborgs län.

Svetab räknar med att fortsättningsvis inom de fyra regionala bolagen årligen genomföra sammanlagt tolv engagemang i storleksordningen 1 milj. kr. och därutöver åtta startengagemang i storleksordningen 50 000 kr. Vidare önskar Svetab bygga ut den regionala verksamheten så att den blir rikstäckande. Svetab föreslår sålunda att ytterligare tre bolag med vardera 20 milj. kr. i riskkapital inrättas med verksamhet i resp. Mälardalen/Storstockholm, Västsverige/Göteborg samt Skåne. Vidare är Svetab berett att under år 1982 starta ett rikstäckande investmentbolag av typen Tillväxtinvest. Detta bolag skulle bedriva verksamhet inom det tredje steg som jag nyss redogjorde för. Enligt Svetab behövs för detta bolag ett aktiekapital på 20 milj. kr. varav Svetab f. n. kan teckna 10 milj. kr. utan krav på ytterligare tillskott över statsbudgeten, dels en statlig lånegaranti på 40 milj. kr.

För egen del vill jag anföra följande.

Efter en inkörningsperiod som blev längre än väntad, förefaller Svetabs verksamhet i de regionala bolagen nu ha nått den omfattning som beräknades när verksamheten inleddes. De generella åtgärder i form av lindrad dubbelbeskattning av aktieutdelningar och organiserad handel med småföretagsaktier som jag tidigare har redogjort för bör underlätta Svetabs verksamhet. Jag vill i det sammanhanget stryka under att Svetabs verksamhet bedrivs på affärsmässiga grunder och innebär således ingen konkurrenssnedvridning i förhållande till privata liknande bolag.

När det gäller den geografiska avgränsningen av de regionala bolagens verksamheter har jag noterat vissa förskjutningar av de ursprungliga avgränsningarna. Jag finner det rimligt att sådana förskjutningar sker utifrån de erfarenheter som efter hand vinnas av verksamheten. Däremot är jag inte nu beredd att förorda ytterligare medelstillskott till Svetab för att nya regionala bolag skall kunna bildas. Det står dock Svetab fritt att i samverkan med andra intressenter bilda sådana bolag i den mån det inte innebär anspråk på ytterligare medelstillskott över statsbudgeten. Detsamma gäller vid behov att öka kapitalbasen i de nuvarande regionala bolagen. Vad jag nu har sagt gäller även Svetabs planer på att bilda ett särskilt bolag för det tredje stegets finansiering.

12 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att

dels godkänna vad jag har förordat om

1. ändrade riktlinjer för de regionala utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet
2. inrättandet av ett centrum för småföretagsutveckling
3. avskaffandet av hotellgarantilån
4. vidgade former för STU:s stöd till teknisk forskning och utveckling
5. åtgärder för att underlätta att privata småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag bildas

dels bereder riksdagen tillfälle ta del av vad jag har anfört om

6. innovationspolitikens inriktning
7. verksamheten vid Svenska Industrietableringsaktiebolaget (Svetab)

13 Anslagsfrågor för budgetåret 1982/83

FJORTONDE HUVUDTITELN

B. Industri m. m.

B 3. Bidrag till regionala utvecklingsfonder m. m.

1980/81 Utgift	86 072 196	Reservation	5716 161
1981/82 Anslag	95 000 000		
1982/83 Förslag	95 000 000		

Från anslaget bekostas

- bidrag till de regionala utvecklingsfondernas administration och företagsservice,
- särskilda bidrag till Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Kronobergs, Södermanlands, Kopparbergs och Norrbottens läns utvecklingsfonder för fortbildningsverksamhet,
- särskilda bidrag till Västerbottens och Norrbottens läns utvecklingsfonder som tillskott till stiftelsen Industriellt utvecklingscentrum i övre Norrland (IUC) för att täcka kostnader i den utsträckning det bedöms lämpligt för företagsservice som inte avgiftsbeläggs,
- bidrag till vissa centrala organisationer på hantverkets, småindustrins och turistnäringens område,
- bidrag till Svenska Industrietableringsaktiebolaget (Svetab) för affärsidéseminarier i syfte att främja tillkomst för nya företag,

- försöksverksamhet med stöd till löntagarägda företag,
- dels information, utbildning, verksamhetsrationalisering och annan central service i statens industriverks regi med inriktning på utvecklingsfonderna, dels rese- och traktamentskostnader samt arvoden för de icke auktoriserade revisorer i fonderna som regeringen har förordnat.

Bidrag som lämnas under budgetåret 1982/83 avser kalenderåret 1983.

Statens industriverk

Enligt industriverket behöver utvecklingsfonderna förstärka sina insatser på främst områdena export, nyetablering och underleverantörsfrämjande åtgärder. Verket föreslår att sammanlagt 114 milj. kr. anvisas under anslaget för budgetåret 1982/83.

Föredraganden

Jag har nyss (avsnitt 10) redogjort för min syn på de regionala utvecklingsfondernas fortsatta verksamhet. Jag betonade därvid att fonderna bör konsolideras och att framtida förändringar i verksamheten bl. a. bör syfta till en effektivare resursanvändning, bl. a. genom att fondernas konsultinsatser i högre grad avgiftsbeläggs. Anslaget bör i linje härmed och med hänsyn till det ansträngda statsfinansiella läget föras upp med oförändrat belopp, dvs. 95 milj. kr. för budgetåret 1982/83. Den uteblivna uppräkningsen för prisutveckling ingår i regeringens förslag till besparingar i 1982 års budgetproposition. Med hänsyn till att anslaget är ett s. k. bidragsanslag har besparingen beräknats till 3 milj. kr.

Jag har med tillfredsställelse noterat att landstingen även i år överlag har lämnat ökade bidrag till fonderna. Jag räknar med att landstingen även i framtiden vid behov ökar sina näringspolitiska insatser via fonderna.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till regionala utvecklingsfonder m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisa ett reservationsanslag av 95 000 000 kr.

B 4. Täckande av förluster i anledning av garantigivning hos regionala utvecklingsfonder

1980/81 Utgift	—
1981/82 Anslag	1 000
1982/83 Förslag	1 000

Från anslaget betalas bidrag till regionala utvecklingsfonder för att täcka vissa förluster i anledning av fondernas garantigivning (prop. 1979/80: 101, NU 1979/80: 32, rskr 1979/80: 172). F. n. får varje fond ställa garantier för lån på belopp som svarar mot högst 25 % av fondens eget kapital (prop. 1980/81: 100, bil. 17, NU 1980/81: 52, rskr 1980/81: 391).

Föredraganden

Mot bakgrund av att verksamheten med fondernas garantigivning ännu är av mycket begränsad omfattning och med hänsyn till osäkerheten beträffande förlusterna bör anslaget tas upp med ett formellt belopp av 1 000 kr.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Täckande av förluster i anledning av garantigivning hos regionala utvecklingsfonder* för budgetåret 1982/83 anvisa ett förslagsanslag av 1 000 kr.

B 5. Täckande av förluster i anledning av statliga industrigarantilån m. m.

1980/81 Utgift	172 225 128
1981/82 Anslag	75 000 000
1982/83 Förslag	100 000 000

Från detta anslag infrias vid behov statlig garanti enligt förordningen (1978:507) om industrigarantilån m. m. samt statlig garanti för lån till turishotell enligt Kungl. Maj:ts beslut den 30 juni 1965. Jag vill erinra om att jag tidigare (avsnitt 10.2) har föreslagit att sistnämnda stödform avskaffas och ersätts av finansiering genom de regionala utvecklingsfonderna, i samband med att fondernas målgrupp utökas med turistföretag. Ramen för beslut om garantier uppgår budgetåret 1981/82 till 300 milj. kr.

Anslaget tillförs medel som flyter in genom utdelningar i konkurser o. d. avseende infriade garantier.

Statens industriverk

Infriande av garantier

Omfattningen av infriade industrigarantier under de senaste budgetåren framgår av följande sammanställning (milj. kr.)

Infriade garantier	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
Garantier beviljade av regeringen	69,0	104,6	78,7	142,8
statens industriverk	10,6	9,6	14,9	20,2
Summa	79,6	114,2	93,6	163,0

Anmärkning: I vissa fall avser ett infriande flera garantier, varav någon har beviljats av regeringen och någon har beviljats av industriverket. I sådana fall har en approximativ fördelning gjorts mellan regeringen och verket.

Industriverket uppskatter behovet av medel för att infria garantier under budgetåret 1982/83 till 100 milj. kr.

Ram för industrigarantilån

Omfattningen av beviljade garantier framgår av följande sammanställning (milj. kr.)

Beviljade garantier	1977/78	1978/79	1979/80	1980/81
regeringen	211	221	93	221,4
statens industriverk	180	127	92	64,4
Summa	391	348	185	285,8

Anmärkning: Industriverket uppger något annorlunda belopp, eftersom verket för visst budgetår inte räknat in de garantier som regeringen har beviljat i slutet av varje budgetår men som verket har expedierat efter budgetårsskiftet.

Industriverket anser mot bakgrund av utvecklingen under de senaste åren att garantiramen bör ges ett sådant utrymme att den inte behöver omprövas under budgetåret. Verket föreslår därför att garantiramen för budgetåret 1982/83 fastställs till 500 milj. kr.

Räntevillkoren för industrigarantilån med rörlig ränta skall enligt gällande förordning bestämmas med utgångspunkt i avtal härom mellan staten och vederbörande bankorganisationer. Verket anför att räntan på industrigarantilån bör bestämmas av endast långivaren och låntagaren. Nuvarande reglering av räntesättningen kan enligt verket försvåra kreditförsörjningen till småföretagen och bör därför slopas.

Föredraganden

Förlusterna till följd av infriade garantier för industrigarantilån har legat på en hög nivå under de senaste åren. Den tidigare lågkonjunkturen har lett till att många företag, i vilka staten har varit engagerad med garanti för lån, har råkat på obestånd och tvingats erbjuda ackord eller avveckla genom konkurs. Garantilånen har därvid ofta blivit nödlidande. Jag ansluter mig till SIND:s bedömning att förlusterna för budgetåret 1982/83 kommer att ligga på en fortsatt hög nivå och beräknar anslaget till 100 milj. kr.

Jag förordar att ramen för industrigarantilån, som beslutas av regeringen och statens industriverk under budgetåret 1982/83 fastställs till 300 milj. kr.

Jag är inte beredd att biträda industriverkets förslag att frångå nuvarande ordning för att fastställa räntan för garantilån.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att för budgetåret 1982/83 statlig garanti för lån enligt förordningen (1978:507) om industrigarantilån m. m. beviljas med sammanlagt högst 300 000 000 kr.,
2. till *Täckande av förluster i anledning av statliga industrigarantilån m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisa ett förslagsanslag av 100 000 000 kr.

B 20. Bidrag till Centrum för småföretagsutveckling

Nytt anslag (förslag) 1 350 000

I enlighet med vad jag tidigare har anfört (avsnitt 9) bör ett nytt reservationsanslag föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1982/83 för bidrag till ett centrum för småföretagsutveckling.

Jag beräknar anslagsbehovet till 650 000 kr. för budgetåret 1982/83 och till 700 000 kr. för budgetåret 1983/84. Det sammanlagda beloppet, 1 350 000 kr., bör emellertid anvisas för budgetåret 1982/83. Efter denna tvååriga försöksperiod skall en eventuellt fortsatt verksamhet finansieras med medel inom ramen för de samlade forskningsresurserna. Medlen bör disponeras av statens industriverk för bidrag till högskolan i Växjö i enlighet med vad jag har förordat.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Bidrag till Centrum för småföretagsutveckling* för budgetåret 1982/83 anvisa ett reservationsanslag av 1 350 000 kr.

B 21. Räntestöd till Tillväxtinvestbolag

Nytt anslag (förslag) 3 500 000

I enlighet med vad jag tidigare har anfört (avsnitt 11.2) bör ett nytt reservationsanslag föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1982/83 för räntestöd till s. k. Tillväxtinvestbolag. Räntebidrag bör utgå enligt de grunder som jag har redogjort för. Jag beräknar anslagsbehovet till 3,5 milj. kr. för budgetåret 1982/83.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen

att till *Räntestöd till Tillväxtinvestbolag* för budgetåret 1982/83 anvisa ett reservationsanslag av 3 500 000 kr.

B 22. Täckande av förluster i anledning av statliga garantier för lån till Tillväxtinvestbolag m. m.

Nytt anslag (förslag) 1 000

Enligt vad jag tidigare har anfört (avsnitt 11.2) bör statliga garantier intill ett belopp av totalt 25 milj. kr. kunna lämnas för lån till Tillväxtinvestbolag. Systemet innebär att staten svarar för att infria garantier i den mån låntagaren inte fullgör sina förpliktelser gentemot långivaren. Ett nytt anslag för detta ändamål bör därför föras upp på statsbudgeten för budgetåret 1982/83. Med hänsyn till osäkerheten beträffande förlusterna bör anslaget tas upp med ett belopp av 1 000 kr.

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att

1. medge att statlig garanti för lån till s. k. Tillväxtinvestbolag beviljas med sammanlagt högst 25 000 000 kr. i enlighet med vad jag har förordat,
2. till *Täckande av förluster i anledning av statliga garantier för lån till Tillväxtinvestbolag m. m.* för budgetåret 1982/83 anvisa ett förslagsanslag av 1 000 kr.

De regionala utvecklingsfonderna — erfarenheter av verksamheten 1978—1981 (SIND 1981: 7)

Kap. 4 Slutsatser och förslag till åtgärder

Utredningen syftar till att bedöma vilken roll de regionala utvecklingsfonderna kan spela med givna resurser samt vilka erfarenheter som finns av den nuvarande verksamheten. Slutsatserna bygger i stor utsträckning på enkät- och intervjuundersökningar. Därtill har statistik tagits fram över industristruktur samt kredit- och serviceutbud på regional nivå. Slutligen har även statistik rörande resurstilldelning och resursförbrukning i fonderna utnyttjats.

Slutsatser

Utvecklingsfonderna utgör ett komplement till övriga organisationer

Det har varit angeläget att försöka relatera utvecklingsfondernas resurser mot övrigt kredit- och serviceutbud. Detta visar på vilka förväntningar som kan ställas på deras verksamhet.

Resultaten visar att bankernas utlåning till mindre och medelstor tillverkningsindustri i åtta regioner i genomsnitt är 20 gånger större än de regionala utvecklingsfondernas. Här finns regionala variationer och dessutom samarbetar utvecklingsfonderna i nästan alla ärenden med någon bank. Man bör därför komma ihåg att det rör sig om s. k. topplån för de flesta kreditärenden. Ett mer adekvat mått på resurserna kan därför vara att beräkna hur många företag som nås av fondernas verksamhet. I de studerade åtta regionerna har lån beviljats till uppskattningsvis drygt 800 företag under 1980. Om hänsyn tas till att det även finns ett antal företag som enbart utnyttjar servicetjänster skulle det totala antalet företag i vilka de studerade fonderna 1980 engagerats bli ca 950 st. Detta kan då jämföras med att antalet tillverkande småföretag i dessa regioner är drygt 16000, dvs. man har under detta år "nått" ca 6 procent av tillverkande företag i målgruppen. Eftersom kundföretagen till fonderna är relativt sett små visar det sig att antalet sysselsatta i kundföretagen endast i genomsnitt utgör ett par procent av sysselsättningen inom tillverkningsindustrin. Det finns dock stora regionala variationer mellan ett storstads-län som Stockholm och ett glesbygdslän typ Norrbotten. I Stockholm är fondens andel relativt sett liten medan "påverkansgraden" i Norrbotten är mycket större.

Sammantaget visar dock ovanstående resultat att utvecklingsfonderna med givna resurser endast kan utgöra komplement till övrig service- och kreditverksamhet. Fonderna arbetar också redan idag på kredit sidan ihop med banker. En annan viktig slutsats blir att rimliga förväntningar bör

ställas på deras möjligheter att skapa eller upprätthålla sysselsättning i de olika regionerna.

Företagen är genomgående positiva till utvecklingsfondernas verksamhet

Av undersökningen framgår att företagen genomgående är positiva till den verksamhet som utvecklingsfonderna bedriver. För det första visar det sig att den allmänna kännedomen bland företagen om de regionala utvecklingsfonderna är god. 92 procent av företagen i enkäten känner till något om fondernas verksamhet. Därmed ej sagt att kännedomen om olika tjänster som fonderna har är lika god. Här är det uppenbart att det framför allt är som kreditorganisationer som utvecklingsfonderna är kända. Däremot är kunskaperna om serviceutbudet klart lägre.

I undersökningen har företagen fått uppge vilket behov de anser sig ha av 18 olika kredit- och servicetjänster. Av alla företag som uppger sig ha behov skulle mellan 50 och 80 procent kunna tänka sig utnyttja en regional utvecklingsfond. Förväntningarna är således stora på fondernas verksamhet. I undersökningen har även bedömts erfarenheterna av fonden för de företag som under perioden utnyttjat dess tjänster. Totalt uppger sig 2/3 av samtliga kundföretag ha goda erfarenheter av fondernas verksamhet medan knappt 1/10 upplever sig haft dåliga erfarenheter. Resterande kundföretag har ej klart tagit ställning. Vid jämförelser med ett antal andra typer av organisationer är det bara banker samt gruppen konsulter, jurister och revisorer som i detta sammanhang får högre andel goda erfarenheter. Resultatet skiljer sig här relativt lite åt för enskilda regioner.

Företagen har även tagit ställning för eller emot ett antal olika påståenden om de regionala utvecklingsfonderna. I sammanställningen har hänsyn tagits endast till de företag vilka tagit ställning för eller emot, dvs gruppen tveksamma som kan vara stor beaktas ej. Resultatet visar att endast inom ett par områden tycks inställningen vara något negativ medan för övriga påståenden andelen positiva svar överväger. Företagen anser inte att utvecklingsfonderna snedvrider konkurrensen eller att fonden främst skulle vara en myndighet. Utvecklingsfonden uppfattas i stället främst som ett serviceorgan för företagen. Dessa resultat fås genomgående för alla regioner. Skillnaderna i inställningarna mellan kundföretagen och övriga företag är små. Ovanstående resultat visar att företagen i stort sett är positiva till den verksamhet som fonderna bedriver.

Kundföretagen är unga och små

En viktig aspekt i undersökningen har varit att jämföra kredittagare till fonderna mot övriga företag i undersökningen. Resultaten av dessa jämförelser visar att kredittagare relativt sett är unga företag. Andelen kredittagare startade efter 1974 är tre gånger större än motsvarande andel för övriga företag. Dessutom finns nästan dubbelt så stor andel övriga företag som startat innan 1960. Dessa resultat gäller för nästan alla regioner.

Samtidigt har kredittagare i genomsnitt endast hälften så många anställda som övriga företag. Det gäller även för de sk identiska företagen. (Med identiska företag menas företag som existerat både 1974 och 1980.) Utvecklingsfonderna har således huvudsakligen haft relativt små företag som kunder. Här finns vissa regionala skillnader, såtillvida att framför allt fonderna i Örebro, Värmland, Stockholm samt Västernorrland arbetar med mycket små företag, medan fonderna i Jönköping och Norrbotten relativt sett har stora andelar något större företag.

Kreditgivningen har i stort sett inriktats mot utvecklingsbara företag

Förutom åldersstruktur hos de båda grupperna av företag har även studerats utvecklingen hos företagen avseende sysselsättning, fakturering per anställd samt exportandelar. Detta har dels gjorts för alla företagen i de båda grupperna, dels för identiska företag.

Utvecklingen av fakturering per anställd är mer positiv för gruppen kredittagare efter 1977. Detta gäller såväl samtliga som identiska företag. Däremot uppvisar dessa företag en något sämre utveckling för exportandelen vad gäller de exporterande företagen. Sysselsättningsmässigt har dock de identiska kreditföretagen än mer positiv utveckling än övriga företag. En viktig skillnad mellan grupperna är att kredittagare 1974 har lägre fakturering per anställd.

Sammantaget visar således kundföretagen en positiv utveckling under senare delen av 1970-talet. Det går givetvis ej att påstå att detta beror på åtgärder vidtagna av de regionala utvecklingsfonderna. Intressant är den låga faktureringen per anställd hos kundföretagen i början av perioden. Den indikerar att kundföretagens marginaler vid denna tidpunkt relativt sett varit små, varför satsningar i dessa företag rimligtvis inneburit ett visst risktagande. Detta kan dock ej helt klarläggas utan att ingående studier av enskilda utvecklingsfonders låneärenden görs. Viktigt är nämligen hur stor andel av ett låneärende som finansieras via fonden samt vilka säkerheter som finns som garantier vid eventuella låneförluster.

Företagen har behov av utvecklingsfondernas tjänster

I enkäten fick företagen bedöma vilket behov de i framtiden anser sig ha av ett antal tjänster och i vilken utsträckning de vill utnyttja utvecklingsfonderna för att tillgodose detta behov. Detta speglar de av företagsledaren f. n. upplevda behoven.

För det första upplevs och anlitas utvecklingsfonden hittills som kreditorganisationer. Utnyttjandegraden av krediter är mycket större än av serviceinsatser. Hittills är det främst finansiering av rörelsekapital och investeringar som utnyttjats av företagen. 70 procent av de som utnyttjat dessa tjänster tycker också att handläggningen varit bra medan knappt 10 procent tycker den varit dålig. Av fondernas övriga utbud är det framför allt serviceinsatser inom företagsanalyser-företagsledning samt lokaler-

lokalisering som utnyttjats. Även för dessa tjänster tycker 2/3 av kunderna att handläggningen varit bra.

Det visar sig att företagen främst vill ha hjälp i form av service och krediter för marknadsföring (export och Sverige), produktutveckling samt legoförmedling. Vanliga krediter, typ rörelselån har enligt denna studie nått ett visst mättnadsläge. Stämmer dessa resultat finns det i så fall önskemål från företagens sida att utvecklingsfonderna ytterligare ökar sitt risktagande genom ökade satsningar på de s. k. produktutvecklingslånen. En annan effekt av ändrad efterfrågan av tjänster blir att fondernas s. k. uppsökande verksamhet bör öka. Hittills har verksamheten i stor utsträckning varit efterfrågestyrd, vilket är naturligt så länge som man arbetat som i första hand en kreditorganisation. Ökade satsningar på serviceverksamheten förutsätter mer uppsökande verksamhet.

Låneresurser

De regionala utvecklingsfonderna har f. n. totalt tilldelade lånemedel på ca 1,7 miljarder kronor av vilka drygt 600 miljoner vid ingången till 1981 ej var i anspråktagna för utlåning. Nyutlåningen årligen 1979 och 1980 var totalt omkring 500 miljoner kronor. Kapitalstockens årliga avkastning (räntor) är omkring 120 miljoner kronor. En viktig skillnad sedan 1980 är utvecklingsfondernas möjlighet att i ökad omfattning arbeta med lånegarantier. Varje fond kan ge sådana garantier till ett värde motsvarande 25 procent av tilldelade lånemedel. Dessutom täcks utvecklingsfondernas eventuella förluster på garantigivningen till 50 procent av statliga medel. Om hänsyn tas till alla dessa faktorer skulle fondernas nuvarande utlåning kunna upprätthållas utan lånetillskott för budgetåret 1982/83. Det gäller under förutsättning att man ser till hur läget är totalt för samtliga 24 utvecklingsfonder. Problemet är att här finns stora regionala variationer och små möjligheter att omfördela befintliga lånemedel. Vissa fonder kan därför behöva tillskott av lånemedel långt tidigare än andra.

Styrelse- och beslutsfrågor

Vid genomgång av styrelsernas sammansättning och funktionssätt visar det sig att här finns stora olikheter mellan enskilda fonder. Vissa utvecklingsfonder har en relativt långtgående beslutsdelegering till kanslinivå medan i andra fonder nästan alla beslut tas vid styrelsemöten. Vissa fonder arbetar med särskilda utskott där representanter för fondledning och styrelse ingår. Andra fonder saknar i stor utsträckning sådana utskott. Slutligen skiljer sig även styrelsens sammansättning åt mellan olika fonder. Antalet styrelseledamöter med näringslivserfarenhet varierar från fond till fond.

Önskemål om förändringar har framkommit för en ökad beslutsdelege-

ring från styrelse- till kanslinivå. Vidare finns önskemål om hur styrelsen bör vara sammansatt. Kraven är främst att ledamöter i större utsträckning bör tillsättas utefter näringslivserfarenhet. Företagen och deras organisation bör ingå i styrelsen. Önskemål har framkommit om att båda huvudmännen bör vara representerade i styrelsen.

Utvecklingsfonderna har också behov av en ökad service i form av information och erfarenhetsutbyte. Där finns betydande förväntningar på SIND.

Jämförelse av resultat med målsättning

I samband med bildandet av de regionala utvecklingsfonderna uppställdes ett antal målsättningar för verksamheten (se proposition 1977/78: 40). Dessa målsättningar skulle kunna kort sammanfattas på följande sätt:

1) Utvecklingsfonderna skall främja utvecklingen av ett internationellt konkurrenskraftigt svenskt näringsliv som ger möjligheter till en ökad och trygg sysselsättning.

Att bedöma huruvida utvecklingsfonderna har bidragit till att öka företagens internationella konkurrenskraft är inte möjligt. Utredningen har funnit att genom att arbeta med de utvecklingsbara företagen har fonden främjat sysselsättningen. Verksamheten har emellertid en begränsad betydelse för sysselsättningens utveckling i stort.

2) Utvecklingsfonderna skall genom sin verksamhet medverka till att vidareutveckla det befintliga näringslivet.

Undersökningen har pekat på den positiva utveckling som de s. k. identiska kundföretagen uppvisar främst efter 1977. Härigenom anser industriverket att fonderna lyckats arbeta efter dessa intentioner.

3) Utvecklingsfonderna skall medverka till etablering av nya företag.

Andelen nyetablerade samt unga företag är relativt sett mycket stor för kredittagarna hos fonderna. Dessutom har fonderna deltagit i ett antal etableringsprojekt under perioden samt medverkat i ett omfattande antal kurser rörande problem och möjligheter med nyföretagande. Sammanfattningsvis kan således fonderna sägas ha medverkat till etablering av nya företag.

4) Verksamheten bör även inriktas mot att få lönsamhet på företag som arbetar med en relativt dålig lönsamhet.

I undersökningen finns en indikation på att fonderna lyckats i detta avseende. För de s. k. identiska kundföretagen är marginalerna i deras verksamhet i början av perioden små medan utvecklingen under senare delen av 1970-talet relativt sett är klart positiv.

5) Utvecklingsfonderna skall beakta behov av en ökad inomregional balans.

Undersökningen pekar på att utvecklingsfonderna med givna resurser endast kan spela en marginell roll som sysselsättningsskapande eller sys-

selsättningsbevarande organisation. Vid intervjuer har å andra sidan framkommit att speciella projekt inom vissa fonder genomförts inom speciella problemområden i respektive region. Någon bedömning av effekterna av just sådana inomregionala satsningar har ej kunnat göras inom ramen för denna undersökning.

6) Utvecklingsfonderna skall satsa på riskfyllda projekt.

I undersökningen har pekats på att det behövs ytterligare genomgångar av kapitalstruktur hos kredittagare och av de säkerheter de kan ställa. Vissa indikationer pekar dock på att fonderna verkligen satsar på riskfyllda projekt. Industriverket har redan pekat på de små marginalerna hos de s. k. identiska företagen i början av perioden. Vidare är det uppenbart att vissa fonder har relativt sett stora förluster på sina rörelselån. Å andra sidan är förlusterna relativt små för många fonder även om dessa tror sig få stora framtida förluster. Däremot är det uppenbart att beviljade produktutvecklingslån innebär ett mycket högt risktagande.

7) Fonderna skall fungera som s. k. fullserviceorganisationer.

Alla utvecklingsfonder har service och krediter som huvudsakliga verksamhetsområden. Service- och kreditutbudet är mycket omfattande. Vad som i framtiden kan bli ett problem med givna resurser är avvägningen mellan en allmän förmedlingsverksamhet samt kompetensuppbyggnad inom vissa serviceområden. Det rika utbudet av tjänster har dock hittills inneburit att fonderna strävat efter att bli s. k. fullserviceorganisationer.

Kreditverksamheten bör bestå i egen kreditgivning, kreditförmedling samt uppföljning av visst statligt kreditstöd t. ex. industrigarantilån och lokaliseringstöd.

Kreditverksamheten domineras av egen kreditgivning oftast i samarbete med banker. Uppföljning av övrigt statligt kreditstöd har inte studerats.

8) Utvecklingsfonderna skall utgöra komplement till övrigt serviceutbud och ej konkurrera inom detta område.

Om fonderna har samma typ av tjänster som andra serviceorganisationer kommer de att konkurrera bl. a. beroende på att prissättningen på fondens tjänster är subventionerad. Eftersom serviceföretagen ej undersökts i detalj kan man inte svara på om detta är något problem. I enkätundersökningen ställdes följande påståenden till samtliga företag:

Tycker ni att fonden konkurrerar med tjänster som finns på den privata marknaden?

Totalt instämde helt endast 5% av företagen, 32% tog avstånd medan 63% ej hade något klart ställningstagande. Tendensen är densamma för såväl kredittagare som övriga företag. Vad man därför kan säga rörande denna problematik är att företagen ej upplever fonden som konkurrent till övrigt serviceutbud i regionen.

9) Fondernas målgrupp behöver ej strikt avgränsas till företag med färre än 200 anställda.

Undersökningen visar att fonderna huvudsakligen arbetar med mycket

små företag. Givna resurser gör också att fonderna under ett år kan nå en mycket liten del av alla företag i den befintliga målgruppen. Industriverket anser därför ej att det finns några motiv att diskutera förändringar av målgruppen inom ramen för fondernas nuvarande resurser.

10) Utvecklingsfonderna skall huvudsakligen syssla med etableringsfrämjande, underleverantörsinriktade, produktutvecklande, marknadsinriktade samt exportfrämjande åtgärder.

Denna önskade inriktning av verksamheten stämmer väl överens med av företagen uppgivna behov samt hur enskilda fonder planerar sin framtida verksamhet. Emellertid behövs mer analyser rörande hur och i vilken omfattning utvecklingsfonder efter sina regionala förutsättningar bör arbeta inom dessa områden.

11) Kreditverksamheten bör bestå i egen kreditgivning, kreditförmedling samt uppföljning av visst statligt kreditstöd t. ex. industrigarantilån och lokaliseringsstöd.

Kreditverksamheten domineras av egen kreditgivning oftast i samarbete med banker. Uppföljning av övrigt statligt kreditstöd har inte studerats. Uppenbart är dock att vissa fonder avsätter stora resurser när det gäller att ta fram bedömningsunderlag för t. ex. lokaliseringsstöd.

Sammantaget visar denna genomgång att de regionala utvecklingsfonderna i stor utsträckning följt de intentioner som fanns i propositionen i samband med deras bildande. Det finns få indikationer på att man hamnat "snett" i systemet. Däremot står man inför en ändring av verksamhetens inriktning från att huvudsakligen varit en efterfrågestyrd kreditorganisation till att mer bli en uppsökande serviceorganisation. Denna förändringsinriktning som redan pågår i de flesta utvecklingsfonder bör uppfattas positivt och stödjas inte minst av huvudmännen.

Förslag till åtgärder

Mot bakgrund av de resultat som framkommit i utredningen tycks verksamheten som de regionala utvecklingsfonderna bedriver i stort sett fungera bra och upplevas som positiv av de mindre och medelstora företagen. De förslag som här presenteras avser således ej några dramatiska förändringar utan ligger ofta i linje med vad fonderna själva f. n. planerar att genomföra. Viktigast i detta sammanhang är att ökade satsningar främst bör ske på servicesidan.

Ökad satsning på service

Hittills har utvecklingsfonderna upplevts som kreditorganisationer vilket inneburit att serviceverksamheten i viss utsträckning varit underordnad kreditverksamheten. Detta har inneburit att serviceinsatser till drygt

80 procent inriktats mot kredittagarna. Det är bra att kunna kombinera kredit- och serviceinsatser i företag men det bör ej som hittills vara det helt dominerande tillvägagångssättet. Resultaten visar att verksamheten i stor utsträckning är efterfrågad.

Detta är naturligt för kreditorganisationer och därför ej specifikt något som utvecklingsfonderna ställs inför. Slutligen bör nämnas att företagets framtida behov främst avser serviceverksamhet samt riskfyllda lån till produktutveckling och marknadsföring. Därför är det viktigt för utvecklingsfonderna att satsa mer på serviceverksamheten.

De utvecklingsfonder som intervjuats har i stort sett varit eniga i detta synsätt och redan börjat anpassa verksamheten i denna riktning. Man vill bibehålla kreditverksamheten på i stort sett nuvarande nivå och satsa mer på den uppsökande serviceverksamheten. Den förändring av inriktningen som industriverket här föreslår är således någonting som redan pågår vid de flesta utvecklingsfonder. Det är viktigt att fundera över hur serviceverksamheten i detalj bör utformas.

Utvecklingsfonderna bör bibehålla sin allmänna förmedlingsverksamhet. Här är det betydelsefullt för de mindre och medelstora företagen att kunna vända sig till en utvecklingsfond och därigenom få kontakt med regionala serviceföretag eller centrala organisationer typ SIND, STU, Exportrådet och Investeringsbanken. Vad som i detta sammanhang kan diskuteras är istället hur fondernas egna serviceinsatser kan prioriteras till vissa områden. För varje regional beskrivning har framkommit specifika behov av insatser i företagen. Liksom tidigare bör man givetvis observera att företag inte alltid är medvetna om de egentliga problem de har. Trots sådana reservationer finns i materialet klara indikationer på inom vilka områden respektive utvecklingsfond kan öka kompetensen på servicesidan. Det är viktigt att varje utvecklingsfond här bygger på de regionala förutsättningar som finns i det län som den arbetar. I detta sammanhang bör det material som industriverket presenterat kunna utgöra en grund för regionala diskussioner om framtida serviceinsatser.

Vad som blir viktigt är att samarbete mellan utvecklingsfonderna intensifieras. Om en fond koncentrerar kompetensuppbyggnaden inom servicesidan till ett par områden ökar möjligheterna av att skilda utvecklingsfonder kompletterar varandra avseende servicesidan och därför i ökad utsträckning skulle kunna utnyttja varandras tjänster.

Ett problem i sammanhanget är att erfarenheterna av fondernas serviceinsatser inom produktutveckling, marknadsföring och legoförmedling ej är genomgående positiva. Detta kan bero på att företagen har stora förväntningar på dessa tjänster när det gäller konkreta resultat i den egna verksamheten. Det kan också bero på att dessa servicetjänster är speciellt svåra att bygga upp och att de därför ännu ej funnit den form som är bäst. Det är därför betydelsefullt att i detta sammanhang närmare undersöka

erfarenheterna av nuvarande verksamhet samt diskutera fram hur denna serviceverksamhet kan utformas på regional nivå. Industriverket avser att här ta initiativ till att sådana diskussioner kommer till stånd.

Behåll nuvarande nivå på kreditgivningen

Kreditgivningen tycks i stort sett fungera bra och ha bidragit till att satsningar kommit till stånd för utvecklingsbara projekt. Utvecklingsfondernas krediter har främst gått till unga och små företag varav en hel del är nyetablerade. En del av krediterna har även gått till mindre något äldre företag. Sammantaget visar detta att utvecklingsfondernas kreditgivning riktats mot en speciell grupp av företag. Detta indikeras av att kundföretagen genomgående i början av perioden haft klart lägre fakturering per anställd än övriga företag. Det bör i sin tur betyda att risktagandet är större att satsa i dessa företag. Utvecklingen i kundföretagen bortsett från exporten är genomgående mer positiv än utvecklingen för övriga företag.

Den framtida kreditgivningen beror för det första på behov av och tillgång på kreditresurser. När det gäller behov finns en stor efterfrågan av att utvecklingsfonderna ytterligare skall öka sitt risktagande genom satsningar på produktutveckling och marknadsföring. Däremot tycks f. n. finnas visst mättnadsläge för rörelsekapital och investeringar. Detta beror delvis på att den allmänna investeringsnivån sjunkit. Vidare finns det i och för sig inget som hindrar användande av rörelselån för produktutveckling och marknadsföring. Frågan är närmast hur mycket fonderna bör öka sitt risktagande inom dessa områden. Erfarenheterna av de s. k. produktutvecklingslånen är ej speciellt goda. Det finns dock fr. o. m. 1980 även möjligheter för utvecklingsfonden att ställa garantier istället för att ge rörelselån.

När det gäller de totala kreditresurserna finns stora regionala variationer. Vissa utvecklingsfonder kan med given nivå på nytulåningen klara sig under flera år med nuvarande tilldelning av resurser medan andra fonder måste få tillskott relativt omgående av lånemedel alternativt öka garanti-givningen eller dra ned på nytulåningen. Totalt finns f. n. få indikationer på några behov av ytterligare tillskott av lånemedel varför industriverket anser att för de fonder där problem uppstår man i första hand bör öka garantigivningen. Fonderna har också relativt sett stora reserver för befärade förluster men hittills totalt sett små konstaterade förluster.

Industriverket anser att ytterligare tillskott av lånemedel främst bör fördelas till de fonder vilka annars kommer att få minska sin nytulåning. För budgetåret 1982/83 har verket uppskattat detta behov till 100 milj. kronor. Vidare bör garantigivningen på sikt ökas liksom att fonderna i större utsträckning bör arbeta med produktutvecklingslån i kombination med sina serviceinsatser. En förutsättning för att dessa lån skall vara attraktiva är att de konstrueras så att den kapitaliserade räntan försvinner

samt att man tillåter en utvecklingsperiod på upp till fem år innan de behöver betalas tillbaka. Argumenten för en sådan konstruktion har industriverket tidigare framfört (se SIND 1980: 13).

En viktig aspekt rörande utvecklingsfondernas kreditgivning är vilket risktagande som verkligen sker idag. Indikationer på ett relativt stort risktagande finns i undersökningen bl. a. att kundföretagen i början av perioden haft klart mindre marginaler än övriga företag samt att relativt stora satsningar gjorts i unga eller nyetablerade företag. En annan indikation utgörs av de relativt sett stora förluster på kreditsidan som finns för vissa utvecklingsfonder. Här är dock de regionala variationerna mellan olika fonder stora. Vad man ej vet är situationen i detalj i kundföretagen avseende kapitalstruktur och möjlighet att lämna säkerheter. Dessutom saknas i stor utsträckning information rörande hur stor andel fonderna svarar för i förhållande till bankerna för enskilda låneärenden. Industriverket har tidigare (se SIND 1980: 15) tagit upp en del av denna problematik. På grund av de regionala skillnader och stora variationer mellan kredittagare och övriga företag som finns överväger f. n. industriverket att närmar sig frågor rörande risktagande vid kreditgivning utifrån situationen i de olika företagen.

Se över styrelsens sammansättning och arbetsuppgifter

Vad gäller beslutsordning samt styrelsefrågor finns som tidigare påpekats redan idag stora variationer i hur dessa frågor lösts mellan enskilda utvecklingsfonder. Vid intervjuer har framförts önskemål om att man vill ha en ökad beslutsdelegering från styrelse- till kanslinivå. Industriverket anser att dessa önskemål är rimliga. Styrelsens huvuduppgift bör gälla frågor rörande verksamhetsinriktning ej om enskilda kreditärenden. Flera fonder har redan idag en sådan långt gående delegering av beslut till kanslinivå eller till ett av styrelsen bildat arbetsutskott.

Styrelsens sammansättning bestäms idag av landstinget. Diskussioner finns vilka erfarenheter styrelseledamöterna bör ha. Det är främst två krav som framförts nämligen dels fler ledamöter med erfarenhet från näringsliv samt näringslivsorganisationer, dels någon representant bör finnas från vardera huvudmännen, dvs. landstinget och industriverket. Att erfarenhet av näringslivsfrågor är mycket betydelsefull för en verksamhet där man skall arbeta med utvecklingsprojekt och relativt stort risktagande är uppenbart. Industriverket föreslår därför att krav bör ställas på att ledamöter från både näringsliv och näringslivsorganisationer fortsättningsvis skall vara representerade i styrelsen.

Utveckla information och samordning

Utredningen vill slutligen peka på att behov finns av en översyn av nuvarande informationssystem på såväl regional och central nivå. En sådan sker i och för sig kontinuerligt såväl inom de regionala utvecklingsfonderna som inom industriverket. Vad som emellertid framkommit är de stora variationer som finns för hur informationssystem används och hur de är uppbyggda. Härigenom finns också stora skillnader rörande kunskaper om kundstrukturen för enskilda fonder och hur tilldelade resurser använts. I detta sammanhang finns stora krav från utvecklingsfonderna på att industriverket förser dem med övergripande information, förstärker sin samordnande roll samt hjälper till med att ta fram regionala uppföljningssystem som underlättar fondernas arbete. Informationsverksamheten och samordningen upplevs som centrala funktioner av utvecklingsfonderna. Möjligheterna av att förbättra denna verksamhet ämnar industriverket närmare undersöka. Idag finns redan en samarbetsgrupp bestående av representanter för utvecklingsfonderna och industriverket med syfte att diskutera informationsfrågor. Industriverket avser att i denna grupp närmare diskutera hur dessa problem kan lösas.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis föreslår således industriverket följande:

- Satsa mer på serviceverksamheten och därmed på den uppsökande verksamheten.
- Bibehåll den allmänna förmedlingsverksamheten.
- Bygg upp kompetens inom sådana serviceområden som motsvarar den regionala behovsstrukturen.
- Undersök hur serviceinsatser rörande produktutveckling, marknadsföring och legoförmedling i detalj kan utformas.
- Öka samarbetet mellan enskilda fonder inom serviceområdet.
- Behåll nuvarande nivå på kreditgivningen.
- Öka garantigivningen på bekostnad av rörelselånen. Öka satsningarna på krediter till produktutveckling och marknadsföring.
- Ändra reglerna för de s. k. produktutvecklingslånen (i enlighet med vad som industriverket tidigare föreslagit).
- Delegera i ökad omfattning beslut från styrelse till VD- och kanslinivå. Styrelsen bör främst arbeta med frågor rörande inriktning av verksamheten.
- Ändra styrelsernas sammansättning så att representanter för banker, näringsliv och näringslivsorganisationer ingår. Dessa styrelseledamöter skall utses bland personer som f. n. arbetar inom ovanstående områden.

Statens industriverks utredning "Hantverk – Produktion med tradition" (SIND 1981: 2)

Kapitel 9 Sammanfattning och förslag till åtgärder

9.1 Allmän bakgrund

I denna undersökning har studerats möjliga hot för olika typer av hantverk samt vilka behov som förväntas av dessa hantverk i framtiden. I utredningen finns en definition rörande karaktäristiska drag för s. k. traditionella hantverksyrken eller hantverk. Dessa egenskaper kan vara:

1) Stora krav på gedigen yrkeskunskap. Det tar ofta lång tid att lära sig hantverksyrket. I många hantverksyrken upplevs detta som ett stort etableringshinder.

2) Hantverkaren arbetar ofta med småskalig produktion och produktionsteknik. Produktionsprocessen är arbetskrävande, dvs. det manuella inslaget är stort.

3) Hantverkaren svarar normalt för hela produktionsprocessen från bearbetning av råvara till färdig produkt för slutlig brukare. En hantverkare har därför en hög grad av vertikal integration. Samtidigt är specialiseringsgraden låg.

4) Hantverkaren avsätter oftast produkten på en lokal marknad. Normalt sker kontantaffärer.

5) Hantverkaren har för det mesta svårt att framställa produkter som är utsatta för hård priskonkurrens. Marknaden bör därför vara relativt prisokänslig.

Detta är kännetecknande drag som förekommer i de flesta definitioner av s. k. traditionella hantverk. Givetvis behöver ej alla dessa drag vara uppfyllda för att ett visst yrke skall karaktäriseras som hantverk. Generellt kan påpekas svårigheterna att finna gemensamma drag hos alla typer av hantverksyrken. Inom utredningens ram har exempelvis inga försök gjorts att avgränsa hantverk mot konsthantverk. Däremot finns avgränsning gentemot s. k. industrihantverk varmed avses hantverksmässig tillverkning inom industriföretag.

Industriverket vill peka på att strukturförändringar i ett industrialiserat land som Sverige har medfört effekter på marknader för hantverksprodukter som för *vissa* typer av yrken medfört dålig lönsamhet, svåra rekryteringsproblem och därmed hög medelålder hos utövarna. De effekter som främst möter traditionella hantverkare kan indelas i följande grupper:

1) Substitutionseffekter p. g. a. nya produkters ekonomiska och/eller tekniska överlägsenhet

2) Importkonkurrenseffekter

- 3) Övergång till industriell produktion
- 4) Ändrade kundpreferenser/behov samt
- 5) Förändring av eller brist på råvaror

Dessa effekter är delvis sammanflätade i varandra, t. ex. kan ändrade kundpreferenser/behov föranleda övergång till industriell produktion. Samma hantverksyrke kan därför drabbas av flera av ovanstående effekter.

Undersökningen behandlar nästan uteslutande s. k. traditionella hantverksyrken. Dispositionen av rapporten har tidigare beskrivits i kapitel 1. Här kommer därför huvudsakligen en sammanfattning av undersökningens resultat att presenteras samt ett antal åtgärder föreslås för att komma till rätta med de problem som finns för vissa typer av hantverksyrken.

9.2 Skillnad mellan hantverk och annan småindustriell verksamhet

Som tidigare påpekats skiljer denna undersökning mellan hantverk och industrihantverk. Även om undersökningen nästan uteslutande behandlar hantverk har det ansetts viktigt att jämföra hantverksföretagens allmänna problembild med vad som gäller för annan småindustriell verksamhet. I vissa avseenden finns uppenbara likheter mellan dessa verksamheter. I delundersökningen om hantverkets allmänna situation (kapitel 6) pekas på följande likheter och olikheter mellan dessa båda typer av verksamheter. Båda grupperna är nästan uteslutande familjeföretag. De tycks vara positivt inställda till den existerande lånemarknaden på vilken man främst utnyttjar banker och regionala utvecklingsfonder. En viss språkförbistring förekommer dock mellan långgivare och låntagare. Ibland har hantverkaren svårt att presentera de ekonomiska kalkyler dessa organisationer önskar för bedömning av kreditärenden. Rent allmänt finns i båda grupperna en viss negativ inställning till nuvarande utformning av trygghetslagar och arbetsgivaravgifter.

Vad som ofta tycks vara utmärkande drag för hantverksföretag är en liten geografisk avsättningsmarknad, styck- och ej serietillverkning, ett begränsat kapital- och investeringsbehov, hög omsättningshastighet på kapitalet, behov av lokaler inom tätorterna, uppenbara svårigheter för företagaren att vara borta från arbetet (kurser, semester, sjukdom etc.) samt att hantverksföretag ofta både tillverkar och reparerar. Detta är givetvis ej förhållanden som gäller alla hantverksföretag utan bör ses som exempel på vad som tycks gälla för många sådana företag.

9.3 Omfattningen av antalet hantverksutövare

I kapitel 5 pekas på den bristfälliga statistik som föreligger vad gäller antalet utövare inom olika hantverksyrken. Framför allt beror detta på att industristatistiken saknar den detaljeringsnivå som krävs för att skilja ut

enskilda hantverksyrken inom olika branscher. Vidare har statistikuppbyggnaden ändrats över tiden varför det är vanskligt att försöka peka på mer långsiktiga utvecklingstendenser. Försök har dock gjorts att peka på vissa förändringar från 1880-talet och framåt. Här finns dock ett ytterligare problem nämligen att hantverksyrken under en längre period försvinner eller övergår till industriell produktion. Slutligen bör nämnas att många hantverksyrken idag har en låg grad av organisationstillhörighet varför en stor del av antalet utövare ej fanns med i hantverksorganisationernas egen statistik.

Med givna restriktioner bedöms totala antalet hantverkare ha utvecklats på följande sätt:

1880	ca 90 000
1910	ca 165 000
1931	ca 257 000
1951	ca 363 000
1970	ca 234 000
1979/80	ca 233 000

Från framför allt 1951 har ett stort antal sysselsatta övergått till industriell produktion.

Den senaste tioårsperioden har antalet hantverksutövare varit relativt konstant. Det innebär givetvis ej att stora förändringar kan ha skett för enskilda yrken. Trots dessa förändringar finns det bland de yrken som beaktats mycket få som kan betraktas som utrotningshotade.

9.4 Hotade hantverk

I kapitel 7 finns redovisat resultatet från ett stort antal intervjuer i hantverk som i förväg bedömes vara hotade. Resultaten från genomförda intervjuer indikerar att följande yrken kan komma att försvinna:

Pianobyggare	Kakelugnsmakare
Klockgiutare	Slipare (saxar, knivar)
Metalltryckare	Möbelpolerare
Ädelstensslipare	Sadelmakare
Kopparslagare	Hattmakare
Korgmakare	Gulddragare
Smed (vällning)	Snörmakare
Förgyllare	Handskmakare
Ostmästare (gamla sorten)	Etuimakare
Gravör – stål	Portföljmakare (tillverkning)

Det är möjligt att ytterligare yrken som ej klassats som direkt utrotningshotade i alla fall är det. Det viktigaste har varit att peka på yrken som är hotade och förklara varför, ej att göra en fullständig inventering vilket är

omöjligt med nuvarande statistikuppläggning. En annan viktig faktor har varit att visa att några yrken p.g.a. få utövare snabbt kan komma i riskzonen.

I kapitlet har studerade hantverksyrken delats in i följande huvudgrupper:

- Grupp A – ej utrotningshotade hantverk t. ex. konsthantverk
- Grupp B – ej direkt utrotningshotade hantverk, men starkt besvärade av lågprisimport
- Grupp C – hantverk som till profession är utrotningshotade, men vilka lever i form av hobbyarbete
- Grupp D – utrotningshotade p. g. a. behovsminskning
- Grupp E – utrotningshotade p. g. a. få utövare och/eller hög medelålder
- Grupp F – hantverk som är i det närmaste utrotade

Behovsminskningar kan bero på införande av ny produktionsteknik. Ändrade preferenser hos konsumenter kan vara en annan orsak. Dessutom ger givetvis även konkurrens från importprodukter eller maskinellt framställda produkter upphov till minskade behov. Vi måste skilja mellan ett minskat totalbehov av produkter för visst ändamål och ett minskat behov för hantverksprodukter p.g.a. konkurrens från substitut. Marknadsförändringar kommer att leda till olika symptom i hantverksyrken t. ex. få utövare, hög medelålder samt nyrekryteringsproblem. Förenklat kan problematiken belysas som att minskande marknadsandelar kan ge upphov till olika typer av problem för hantverkarna.

Vid en bedömning av vilken omfattning hotade hantverk bör ha i framtiden kan olika typer av konsekvenser belysas. En indelningsgrund är att utgå ifrån vilka funktioner olika hantverk uppfyller idag. Visar det sig att dessa funktioner kan fyllas med hjälp av substituerbara produkter är det svårt att ur konsument- eller industripolitisk synvinkel hävda att det spelar någon roll om de försvinner helt. Däremot kan det finnas andra argument för att bevara dessa typer av hantverk. Det kanske inte finns alternativa sysselsättningsmöjligheter för utövarna, hantverket kan anses ha egenskaper som bör bevaras av kulturella skäl eller det kan anses vara viktigt av försörjningsberedskapskäl att upprätthålla kunnandet inom landet.

En aspekt vad gäller ändrade marknader för hantverk är att vissa kan övergå till att huvudsakligen bli hobbyverksamhet, dvs., de utövas på fritiden utan tanke på att ge några direkta inkomster för utövaren. Det finns möjligheter att vissa hantverk som konkurreras ut på den kommersiella marknaden lever kvar som fritidsverksamhet. Omfattningen av denna fritidsverksamhet har ej kunnat bedömas inom ramen för denna utredning men här bör pekas på den omfattande kursverksamhet som finns.

Industriverket har på grundval av gjorda intervjuer även försökt klassificera olika hantverksyrken efter vilka effekter som kan antas ha påverkat deras situation idag. Denna alternativa indelningsgrund kan vara intressant

ur den aspekten att den belyser olika tänkbara motiv för bevarande av yrkeskunskapen. Se tabell 9.1. De yrken som finns i tabellen utgör bara exempel och avsikten är inte att klassificera samtliga yrken. Ett yrke kan givetvis falla inom flera grupper.

Tabell 9.1 Effekter som påverkar olika hantverksgrupper

Substitutions- effekt p. g. a. och/eller tekn överlägsenhet	Övergång till industriell produktion	Import- konkurrens	Ändrade kund- preferenser och konsum- tionsmönster	Förändring av eller brist på råvaror
Tunnbindare Tennsmed	Glastillverkning Privatbokbindare	Glastillverkning Hattmakare	Hattmakare Reparationssko- makare	Kopparslagare Smeder
Kakelugnsmakare Kopparslagare Vagnmakare	Metalltryckare Ostmästare Gravör Snörmakare Sömmerska Skräddare Smeder Blysättare	Korgmakare Skomakare Handskmakare Portföljmakare Sadelmakare Garvare Sömmerska Skräddare Klockgjutare Pianobyggare	Bygghantverk Förgyllare Slipare Möbelpolerare Gulddragare Guldbrodös Tapetserare Stuckatör	Förgyllare Bygghantverk

I första gruppen har hantverksprodukten ersatts av en annan produkt med samma funktion. I andra gruppen har framställningsprocessen mekaniserats och det hantverksmässiga inslaget i stort försvunnit. I grupp tre har hantverksprodukten stark konkurrens från importerade produkter. I grupp fyra har marknadsförutsättningarna kraftigt ändrats medan grupp fem indikerar hantverk som är beroende av beskaffenhet och tillgång till råvara.

Slutsatser av statistik- och intervjuarbete är att de stora förändringarna i antalet hantverkare inom ett yrke har skett och sker p. g. a. industriella omvandlingsprocesser. Hantverksyrken hotas när antalet utövare blir få p. g. a. effekter som denna strukturomvandling ger upphov till på lång sikt. Åtgärder för enskilda yrkens fortlevnad kan därför främst motiveras ur kunskapsbevarande aspekter.

9.5 Servicehantverk

Industriverket har kortfattat studerat tjugo olika servicehantverk. Här finns stora problem rörande hur servicehantverk skall avgränsas mot övriga serviceföretag.

Följande yrken kan anses som exempel på servicehantverk:

Snickare	Motorreparatör (även bil)
Plåtslagare	Varvsarbetare (båtbyggare/reparatör)
Målare	Segelmakare
Golvläggare	Glasmästare

Järn- och metallgjutare	Elinstallatör
Verktygsmakare	Elektromontör
Maskinmontör	Låssmed
Radio/TV-reparatör	Svetsare
Optiker	VVS-installatör
Urmakare	Stenhuggare

Minskningen under 1970-talet finns främst bland bilmotorreparatörer, glasmästare, urmakare och målare. Golvläggare, låssmeder, optiker, svetsare har ökat ganska kraftigt.

Osäkerheten är stor i materialet främst beroende på en låg organiseringsgrad för bl. a. bilmotorreparatörer, glasmästare och golvläggare. Det finns inget som tyder på några drastiska minskningar vad gäller totala antalet utövare inom ovanstående studerade yrken.

Vissa yrken har genomgått drastiska förändringar vad gäller kunskap och arbetsteknik, framför allt vissa bygghantverkare. Det gäller snickare, plåtslagare, målare, murare samt stenhuggare. För vissa andra yrken finns också stora förändringar i yrkets innehåll t. ex.:

Radio/TV-reparatör
Urmakare
Optiker
Varvsarbetare (båtbyggare)
Låssmed

Ökning av modulsystem och införande av mer elektronik är exempel på förändringar i produkter vilket t. ex. påverkat urmakare och radio/TV-reparatörer, och som framöver även kan innebära förändringar för vissa låssmeder.

Vad gäller kommande behov av servicehantverkare finns med undantag för byggnadshantverk få indikationer på några stora förändringar på nuvarande antal utövare i olika yrken. För vissa yrken innebär ändrat arbetsinnehåll minskade krav på yrkesutbildning varför det där kan finnas risk för överretablering och/eller en ökad konkurrens från en "svart" arbetsmarknad.

9.6 Bygghantverkets situation i samband med ombyggnad/restaurering

Som redovisas i bilaga 2 har bygghantverkets situation i samband med ombyggnad/restaurering undersökts. Ett trettiotal intervjuer med representanter för byggföretag redovisas liksom en bedömning av utbildningens innehåll för följande yrkeskategorier: timmerman, snickare, murare, plåtslagare, målare samt stenhuggare. Intervjuerna har genomförts på Gotland samt i Jämtland och Mälardalen för att man härigenom skulle få indikation på eventuella regionala olikheter.

Undersökningens slutsatser är att den ombyggnad/restaurering (ROT-sektorn*) och restaurering som f. n. svarar för ca 30 procent av all byggproduktion förväntas öka kraftigt. Detta tycks även vara ett internationellt fenomen. I undersökningen beskrivs kortfattat utvecklingen i Holland, Belgien, Luxemburg, Tyskland, Grekland, Irland samt de nordiska länderna. Gemensamt tycks vara att man i dessa länder ganska sent insett det behov av bygghantverkare som en ökande ombyggnads/restaureringsverksamhet skapar. Utbildningen är huvudsakligen inriktad på att lära ut nybyggande. Kunskaper om byggnadsteknik och lämpliga byggnadsmaterial till äldre fastigheter blir därför mycket bristfälliga. Som exempel på detta nämns användande av moderna plastfärger på gamla byggnader. Dessutom uppstår ett behov av att restaurera äldre kulturbyggnader vilket kräver ett högt hantverkskunnande rörande äldre byggnadsteknik inom samtliga ovan nämnda yrkeskategorier. Kunskaper om denna teknik kan ej fås i tillräcklig omfattning med nuvarande grund- och vidareutbildning.

I undersökningen pekas på en rad faktorer som lett till den nuvarande situationen t. ex. att

- existerande byggnadsnormer gynnar nyproduktion
- energisparåtgärder passar dåligt till gamla hus
- nya byggnadsmaterial som är olämpliga för äldre bebyggelse har tagits fram
- lönsamheten är större vid nyproduktion, vilket ger högre lön för de som arbetar inom detta område.

Ett ytterligare problem är att detta tycks vara en sektor som har en relativt stor andel s. k. svartjobb. I en nyligen redovisad undersökning där Sifo på uppdrag av SHIO-Familjeföretagen frågat närmare 900 familjeföretagare i landet ansågs svartjobb förekomma inom framför allt byggnadshantverk och servicenäringar. Detta stöds av resultaten i en annan undersökning rörande det illegala bygghantverket*. Marknaden utgörs enligt Sifo's enkät av till nittio procent privata personer som vill ha arbeten utfört. Om så är fallet kan antas att en stor del av kulturbevarande restaurering/ombyggnad faller utanför denna sektor. Problemet har också uppmärksamrats i en utredning inom budgetdepartementet ('Den grå arbetskraften och skattekontrollen', Ds B 1980: 10). Under 1981 förväntas också regeringen lägga en proposition inom detta område.

Det gäller att finna vilket behov som finns av att lära ut kunskap om äldre byggnadsteknik. Om minst 30 procent av byggproduktionen även fortsättningsvis kommer att beröra ombyggnad/restaurering skulle det motsvara ca 110 000 årsarbeten i byggnadsindustrin. Problemet är att bedöma hur många av dessa som måste mer ingående lära sig äldre teknik. Det gäller att kunna prognosticera hela den framtida byggnadsverksamheten inklusive upprustningsbehov av äldre bebyggelse. Det finns inga indikatio-

* ROT = reparation-ombyggnad-tillbyggnad.

* Karl Myrsten, Det illegala bygghantverket, 1980.

ner som skulle peka på ett minskat behov av ombyggnad/restaurering. Man kan därför anta att det finns ett stort behov av utbildning rörande äldre byggnadsteknik.

9.7 Motiv för bevarande av olika hantverk

Vad gäller de traditionella hantverken visar statistiken mycket små förändringar under 1970-talet totalt i antalet utövare. Inom vissa yrken tycks dock viss överetablering ha skett varför man från branschorganisationernas sida väntar sig viss minskning under de närmaste åren. Om man däremot studerar enskilda hantverksyrken framgår att ett antal yrken uppenbarligen riskerar att "dö ut". Industriverket vill inte hävda att alla utrotningshotade yrken beaktats varför de som nämns närmast bör ses som exempel på sådana. Gemensamt för dessa yrken är att det rör sig om ett mycket begränsat antal utövare varför åtgärder främst ur kulturella aspekter bör vidtas för att bevara hantverksskunnandet. Däremot har det varit svårt att finna konsumentpolitiska skäl varför dessa hantverk bör bevaras. Likaså har här sysselsättningsmotiven givits underordnad betydelse. Industripolitiskt kan hävdas att det är viktigt att bevara kunnande om alternativa produktionsmetoder. Detta gäller främst rekrytering till servicehantverk med anknytning till tillverkningsindustrin. Här har dock ej kunnat upptäckas några speciella hot som omedelbart måste åtgärdas.

Ett undantag från den här skissade bilden är behovet av bygghantverkare där man redan idag kan peka på allvarliga brister beroende på att en stor del av branschen under många år anpassat sig till nyproduktion. En anpassning har även skett av grundutbildningen varför det finns kunskapsbrister inom ombyggnad/restaureringsverksamhet. Detta gäller även vidareutbildning av bygghantverkare. Flera utredningar och rapporter vid Statens Institut för byggnadsforskning och Byggforskningsrådet visar att man idag använder felaktiga metoder vid ombyggnad/restaurering vilket redan lett till stora kostnader.

Motiv för att bibehålla hantverk finns även beskrivet i bilaga 1 som redogör för de kulturpolitiska aspekterna. Industriverket har ansett det vara av intresse att studera vilka kulturella skäl som kan anföras.

De skäl som anförts i bilagan är följande:

- hantverket har ett antikvariskt värde
- hantverket har historiska/pedagogiska värden
- hantverket är en länk mellan traditionellt kunnande och nya idéer
- hantverket kan vara en förebild till inspiration
- hantverket ger kunskap om olika kulturer samt
- hantverket är i vissa fall exempel på alternativa produktionsmetoder.

Det skulle därför ur kulturell synpunkt vara värdefullt att bevara och "skydda" hotade hantverk från att helt försvinna, dvs. det är viktigt att bevara ett kunnande om alternativa produktionsmetoder och mer kvalitativt inriktade produkter.

I bilagan pekas på att detta i stor utsträckning liksom vad gäller bygghantverk är ett internationellt problem. Amatörismen har ökat på hantverkssidan vilket givit upphov till "sämre" produkter. Varor har generellt sett fått kortare avskrivningstider, dvs. slit- och slängmentaliteten har brett ut sig. Ändrade stadsmiljöer har inneburit problem för hantverkare som tvingats släppa närkontakten med sin kundkrets. Ur kulturell synpunkt framhålls det viktiga i att bevara de traditioner som har byggts på landets speciella förutsättningar.

9.8 Åtgärdsförslag

I utredningen har visats på ett antal problembilder som kan förknippas med hantverksutövande. Många problem har uppstått p. g. a. industrins strukturomvandling med bl. a. krav på införande av ny produktionsteknik.

9.8.1 Småskalig verksamhet – problem

Tidigare har pekats på att för all småskalig verksamhet finns vissa generella problem. Vad som upplevs som besvärande för hantverksföretagen är t. ex. lagar och förordningar rörande anställningsformer, företagsformer samt skatteproblematiken. Att exempelvis arbetsgivaravgiften baseras på lönekostnaderna är någonting som starkt påverkar en arbetsintensiv verksamhet typ hantverk. Vidare rör det sig normalt om mycket små företag vilka har stora svårigheter att omplacera anställda vid ändrade konjunkturer. Slutligen bör påpekas att många hantverksföretag ej bedrivs eller kan bedrivas som aktiebolag eftersom det ställer höga krav på aktiekapital. Härigenom försvinner även till stor del samhällets insyn i många av dessa företag.

Industriverket anser ej att lösningar på dessa problem kan ges inom ramen för en hantverksutredning utan mer bör ses som problem för all småskalig verksamhet.

9.8.2 Bygghantverksproblem – åtgärdsförslag

Ett problem som pekats på är en allvarlig brist av bygghantverkare vilka behärskar äldre byggnadsmaterial samt byggnadsteknik. Exempel på yrken där sådana brister finns är:

Timmerman
Snickare
Murare
Plåtslagare
Målare
Stenhuggare
Stuckatör
Förgyllare
Smed

Vad gäller behov av sådan kunskap framhävs att byggproduktionen idag utgörs till 30 procent av ombyggnad/restaurering uppskattningsvis 110 000 årsarbeten. Marknaden beräknas öka. En stor andel av denna marknad berör direkt äldre byggnadsteknik. Men även en mycket liten andel innebär problem då det redan idag är svårt att erhålla arbetskraft med goda kunskaper om äldre byggnadsteknik och material. Därför måste främst åtgärder inriktas på att relativt snabbt förbättra den nuvarande situationen.

En faktor vad gäller möjlig omfattning av nedan föreslagna åtgärder är att bedöma vilket framtida behov som kan förväntas. Industriverket har fått i uppdrag av regeringen att fram till april 1982 utforma ett prognossystem för byggsektorn. Ett sådant system skall omfatta såväl nybyggnads- som ROT-sektorn. Härigenom ges ökade möjligheter att bedöma utvecklingen inom detta område. Innan mer preciserade behov finns anser dock industriverket att ett antal åtgärder skyndsamt bör övervägas. För det första måste på grundutbildningsnivå utbildningens innehåll ses över så att man i ökad omfattning lär ut kunskaper om ombyggnad/restaurering av äldre fastigheter. Effekterna av en sådan översyn ger dock ej resultat på marknaden förrän om några år. SIND anser därför att satsningar snarast måste genomföras för att inom vidareutbildningen ta fram kunniga bygghantverkare.

Ett konkret förslag som framförts är inrättande av en regional byggnadshytta i Karmansbo (se bilaga 4). Industriverket stödjer utifrån det existerande behovet av att säkra och bevara de befintliga byggnaderna förslaget om inrättande av en regional byggnadshytta i Karmansbo. Därigenom kan värdefull erfarenhet vinnas om hur bevarande av kulturvärden kan kombineras med praktisk utbildning av bygghantverkare i större skala. SIFU har sedan en tid med framgång ordnat sådan fortbildning i begränsad omfattning. Industriverket förutsätter att erfarenheterna från SIFU:s fortbildningskurser tas tillvara vid inrättandet av byggnadshytan. Därutöver bör möjligheter undersökas att inom byggnadsföretagen vidareutbilda hantverkare. Flera av de intervjuade företagen har uppgivit att de redan idag har speciella avdelningar som är inriktade på ombyggnads/restaureringsverksamhet. Medelåldern är dock hög i dessa avdelningar. Det borde vara möjligt att inom ramen för lärlingssystemet ge dessa äldre hantverkare möjligheter att lära yngre byggnadsarbetare äldre byggnadsteknik.

9.8.3 Åtgärder för att klara hantverksföretags speciella problem

Hantverksföretag saknar idag ett naturligt serviceorgan på regional nivå. Detta är en brist bl. a. med tanke på de speciella problem sådana företag ofta upplever. En regional servicefunktion utifrån de beskrivna problemen skulle kunna ha som mål att:

- fungera som rådgivare i ekonomiska frågor
- stimulera ökad samverkan bland hantverksföretag vid t. ex. inköp, redovisning, försäljning och lösning av lokalfrågor

- undersöka utbildningsbehov bland hantverkare samt
- ge hjälp med marknadsföring och försäljning av hantverksprodukter.

Idag är ofta varje enskilt hantverksföretag så litet att det blir relativt ointressant för existerande serviceorganisationer. Den organisation som på regional nivå borde vara den naturliga kontaktytan är den regionala utvecklingsfonden. De producerande hantverksföretagen ingår också redan idag formellt i fondernas målgrupp. Hantverksföretagens speciella problem kan troligen inte lösas med nuvarande inriktning av fondens serviceverksamhet. Det skulle därför krävas speciella resurser för att fonderna skulle kunna ge en sådan service. Industriverket anser dock att problemen f. n. inte är så akuta att det skulle motivera en sådan resursförstärkning hos fonderna.

9.8.4 Statistik rörande antalet hantverkare

Enligt industriverkets bedömning är tillgänglig statistik rörande hantverksyrken otillräcklig i olika avseenden. En förklaring är givetvis att hantverkare är en mycket heterogen och odefinierbar grupp av människor. En annan förklaring är att hantverkare ofta har en låg organisationstillhörighet varför de kan vara svåra att "spåra".

Industriverket anser dock att det är förenat med relativt stora kostnader att bygga upp en sådan löpande statistikproduktion. Det bedöms möjligt att med rimliga arbetsinsatser få fram en någorlunda tillförlitlig statistik vid behov. Industriverket avstår därför ifrån att föreslå någon sådan statistikproduktion.

9.8.5 Grundutbildning och fortbildning

Skolan har i ökande grad inriktat ungdomsutbildningen på nytillverkning i industriell eller halvindustriell skala. Samhällets satsning på fortbildning har under samma tid varit blygsam. Som exempel kan nämnas bygghantverket. Det stora nybyggnadsprogrammet som genomfördes under 1950–60-talen återspeglades i ungdomsutbildningen. Det gällde att snabbt få fram kunniga yrkesmän för nyproduktion – efterfrågan på reparations- och ombyggnadssidan samt restaureringssidan var under tiden mycket låg. I dag finns ett ökande behov av yrkesmän för dessa områden. Gymnasieskolans möjligheter är begränsade bl. a. därför att de praktiska inslagen i utbildningen kräver stora resurser, samtidigt har de institutioner vars uppgift är att fortbilda yrkesverksamma hantverkare – bl. a. SIFU – otillräckliga ekonomiska resurser. En rationell lösning av utbildnings- och fortbildningsfrågorna inom byggområdet bedöms vara av stor sysselsättnings- och kulturpolitisk betydelse.

Även andra hantverksgrupper där latent och/eller aktuella marknadsbehov föreligger har vid intervjuundersökningar angivit att utbildnings- och fortbildningssatsningarna för deras respektive yrken är otillräckliga. Industriverket delar denna uppfattning.

Mot bakgrund av genomgången i kapitel 8 av den nuvarande utbildningen i ett stort antal hantverksyrken föreslår industriverket därför följande:

– Gymnasial lärlingsutbildning.

Rekryteringen till hantverksyrken är i hög grad beroende på möjligheten till praktisk utbildning. Den gymnasiala lärlingsutbildningen är avsedd att vara en alternativ utbildningsväg till gymnasieskolans ordinarie utbildningslinjer.

Därför bör elevens skolarbete i båda utbildningsalternativen betraktas lika. I det första fallet sker skolarbetet på sedvanligt sätt i skolan. I det andra fallet sker skolarbetet i företaget. I båda fallen utbildas eleven oftast på det för yrket lämpligaste sättet. Följaktligen bör eleven i båda fallen betraktas som enbart elev och anställning under utbildningstiden får förekomma endast i undantagsfall. Det ekonomiska ansvaret för utbildningen bör åvila skolan. Industriverket föreslår därför en gymnasial utbildning utan anställningsförhållande.

– Yrkesutbildningen för hantverksyrken med linje eller specialkurs inom gymnasieskolan

Gymnasieskolans utbildning för hantverksyrken bör ses över. Man bör i större utsträckning än hittills förlägga undervisningen beträffande karaktärsämnet till arbetsplatser utanför skolan. Målet bör vara att göra utbildningen i hantverksyrken minst treårig med sista året förlagt till företag, genom s. k. inbyggd utbildning.

– Yrkesutbildning för hantverksyrken som saknar reguljär skolutbildning

De hantverksyrken som f. n. inte har egna linjer eller specialkurser inom gymnasieskolan bör ges möjlighet till individuellt ordnad inbyggd utbildning.

– Utbildningen för byggnadsarbetare

Den nuvarande utbildningen för byggnadsarbetare måste kompletteras och förändras för att bättre passa ombyggnad och restaurering. Gymnasieskolans bygg- och anläggningstekniska linje bör i detta sammanhang ses över.

Som komplement till utbildningen av byggnadsarbetare bör som tidigare föreslagits en "byggnadshytta" inrättas i Karmansbo.

– Informationsverksamhet

SYO-informationen om hantverksyrken måste förstärkas. Informationen till grundskolans elever bör förutom kännedom om vilka hantverksyrken som finns även omfatta en redovisning av rekryteringsbehov, anställnings- och framtidsutsikter inom olika hantverksyrken. Underlaget till informationsmaterialet bör kunna erhållas från hantverkets organisationer.

9.8.6 Åtgärder för bevarande av hotade hantverkskunskaper

Inom olika hantverksyrken arbetar idag i runt tal 230000 personer i Sverige. Totalt spelar således dessa yrken en icke oväsentlig sysselsättnings- och industripolitisk roll trots att övergång till storskalighet har varit ett av särdragen för svensk industri under de senaste decennierna.

Utredningens kartläggning av hantverksyrken inom grupperna produktion, reparation, installation och tjänster visar att endast ett fåtal yrken kan anses vara direkt utrotningshotade just nu.

En faktor som framhållits vid den tidigare genomgången är att även om antalet direkt hotade hantverksyrken idag är få kan situationen för vissa yrken snabbt försämrats. Detta borde motivera någon form av kontinuerlig bevakning utifall man önskar bevara kunnande om sådana yrken.

Förslag om hur en sådan kontinuerlig bevakning skulle kunna ske har också förts fram. Kortfattat har följande organisatoriska förslag tagits upp inom ramen för denna undersökning:

1) Ett självständigt institut "hantverksinstitutet" inrättas. För institutet skall finnas en styrelse där representanter bör ingå bl. a. från byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet, kulturrådet, statens industriverk, skolöverstyrelsen, stiftelsen institutet för företagsutveckling, utvecklingsfonderna, arbetstagarorganisationerna och SHIO-Familjeföretagen.

2) En hantverksnämnd inrättas. Nämnden skall i likhet med hemslöjdsnämnden vara administrativt knuten till stadens industriverk. I nämnden bör olika intressenter vara representerade, exempelvis enligt samma modell som för styrelsen för hantverksinstitutet under punkt 1). Kopplingar bör finnas med viss del av SIFU:s hantverksutbildning.

3) Tillskapa en hantverksgrupp inom ramen för SIFU. Hantverksgruppen bör vara jämställd med SIFU:s tekniska avdelningar. Gruppen får som speciell arbetsuppgift att bevaka hantverksfrågor som inte naturligt kan hänföras till de tekniska avdelningarna. Där gruppen inte kan förmå dessa avdelningar att verka med för SIFU normala krav på avgiftsfinansiering, skall hantverksgruppen ha operativt genomförandeansvar.

Som stöd för hantverksgruppens arbete bör ett särskilt hantverksråd knytas till SIFU, i enlighet med de möjligheter som finns inom ramen för stiftelsens stadgar. I rådet som till stor del bör ägna sig åt programformulering och policyskapande verksamhet, bör ingå intresseorganisationer, exempelvis enligt den modell som angavs under 1).

4) Bilda en hantverksnämnd som knyts till kulturrådet. I övrigt enligt modell 2).

En sådan organisatorisk enhet skulle ha till uppgift att bevaka att kunnande inom enskilda hantverksyrken ej dör ut och sprida information om hantverkets problem och möjligheter.

En central operativ funktion skulle kräva små resurser för att kunna fullfölja sina uppgifter. Det borde rimligen vara tillräckligt med ett par handläggare förutsatt att antalet hotade hantverksyrken ej drastiskt skulle öka. Detta medför att det knappast är motiverat utav denna anledning att bilda ett självständigt institut. Industriverket anser därför ej att ett sådant självständigt institut bör inrättas.

När hantverk hotar att försvinna kan man antingen dokumentera kunnandet i olika former eller stödja yrket så att någon hantverkare kan få sin

utkomst ifrån det. För många hantverk blir det naturligt att i första hand dokumentera kunnandet. Detta innebär att se till att kunnande om yrket bevaras i skrifter, genom filmdokumentation, genom upprätthållande av verktygsbank eller genom någon form av internationell kontaktverksamhet. Vad som bör väljas blir antagligen beroende på typ av hantverk. Oberoende av detta förefaller just den dokumenterande uppgiften för ett sådant organ indikera att det bör knytas till SIFU. SIFU har redan under ett antal år äskat medel för att kunna ta på sig sådana uppgifter. SIND föreslår därför att man bildar en grupp med ovanstående uppgifter i SIFU:s regi.

SIFU besitter alltså sakkunskap inom flera hantverksområden – för redan yrkesverksamma hantverkare inom produktion, reparation, installation och tjänster ordnas fortfarande kurser. Laborativa resurser för yrkesanpassat utvecklingsarbete finns, och även om det yrkesbibliotek som Statens Hantverksinstitut enligt den dåvarande instruktionen skulle hålla formellt har avvecklats, finns värdefull litteratur kvar inom flera områden. Vad gäller kursdokumentation i anslutning till SIFU:s utbildning i äldre hantverkstekniker finns dock speciella problem. Samlade skrifter som passar för SIFU:s olika hantverkskurser finns av naturliga skäl inte. Det är dessutom ett mödosamt arbete att samla in underlag från olika källor. Intervjuer med äldre hantverkare och studium av pågående arbeten är ofta nödvändiga.

Sammanfattningsvis skulle hantverksgruppens huvudsakliga uppgifter vara att ansvara för:

a) Fack- och referensbibliotek

Sammanställning av befintlig litteratur, såsom böcker, uppsatser, tidskriftsartiklar, forskningsrapporter m. m.

Utarbetande av handledningar för de olika hantverksgrenarna.

Dokumentation av gamla material och deras funktion.

Register över lämpliga referensobjekt.

b) Person- och företagsregister för hotade yrken som innehåller t. ex.

personuppgifter

utbildning

nuvarande verksamhet

specialitet

möjlighet att tillhandahålla tjänster.

c) Kursverksamhet

Stimulera utbildning åt redan verksamma yrkesutövande. Utbildningen bör stå öppen för specialstuderanden, t. ex. från gymnasie- och högskolor, konstfack och museer.

d) Utställnings- och informationsverksamhet

Mot bakgrund av ovanstående framgår att det med SIFU som bas finns förutsättningar att bilda ett centrum som arbetar för olika hantverksyrkens främjande.

Till hantverksgruppen på SIFU knyts ett råd med representanter från sådana myndigheter och organisationer vars verksamhet till olika delar är beroende av att äldre hantverkskunnande lever vidare. Det är ej denna utrednings uppgift att fastställa rådets sammansättning utan en sådan bedömning bör ankomma på SIFU. Dock kan som exempel på ingående parter vara Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, Byggnadsstyrelsen, Svensk Teaterunion, Svenska Kyrkan, Hemslöjdsnämnden, SHIO-Familjeföretagen och någon representation från konsthantverkare. Vidare kulturrådet samt skolöverstyrelsen.

Rådets uppgift bör vara att bistå hantverksgruppen med sådan information som underlättar bedömningen av nuvarande och framtida behov av hotat hantverkskunnande samt bidra med förslag till lösning av uppkommande problem. Rådet ska vidare arbeta med programformulering och policyskapande verksamhet.

– Kostnader

Beräknade medel till den föreslagna hantverksgruppens verksamhet uppgår till ca 700 000 kr per år. Därvid har beräknats bli löner inklusive följdkostnader för två heltidsanställda handläggare och för en sekreterare, arvoden och vissa reskostnader för rådets ledamöter samt medel för övrig löpande verksamhet.

Det traditionella hantverkets situation och framtidsutsikter – en kulturfråga? (Bilaga till SIND 1981: 2)

Kapitel B. 8 Behöver vi alla de utrotningshotade hantverken?

Den förteckning över utrotningshotade hantverk som gjorts av utredningen innehåller praktiskt taget inga yrken som inte behövs för att vi nu och i framtiden skall kunna vårda och bevara vårt kulturarv. Det är därför meningslöst att försöka rangordna deras betydelse. Att några är mer exklusiva än andra säger sig självt och en fortsatt utveckling som innebär att närbesläktade hantverk går upp i varandra blir troligen vanlig och nödvändig. Svårigheten att i framtiden finna den specialist man söker, blir då ännu större än den redan är. Någon form av katalog över landets exklusiva traditionella hantverkare och deras specialiteter blir då än mer behövlig.

En del hantverksyrken har anpassat sig till nya material och arbetsområden. Som exempel kan nämnas segelsömmaren som knappast längre syr bomullssegel och sadelmakaren som i de flesta fall idag sysslar med bilklädslar och liknande arbeten. Vikten av att i framtiden också ha tillgång

till segelsömmare, sadelmakare m fl yrkesmän som kan arbeta med de gamla materialen och har de ursprungliga yrkeskunskaperna, måste observeras i utbildningssammanhang. Snickare för reparation av gamla möbler och målare med kunskaper i traditionellt måleri är idag efterfrågade. Den gymnasieutbildning som erbjuds i dessa yrken kvalificerar inte eleverna för uppgiften att underhålla gamla möbler och inredningar med traditionella material. Många nyutbildade får emellertid, med stora risker för uppenbar vanvård, sådana uppdrag då kvalificerade yrkesfolk inte finns på orten. Här finns ett viktigt utbildningsområde, som bör kunna ge arbetstillfällen. En yrkesgrupp som idag har funnit nya användningsområden för sina produkter är tunnbindarna och laggarna. Sedan efterfrågan på tunnor och kar från bryggerier, mejerier, fiskare, tjärbrännare o s v har upphört att de sista tunnbindarna börjat tillverka stora kar för blomsterarrangemang i offentlig miljö. Laggarna som gör mindre träkärl hophållna med träband gör idag prydnadssaker mer än bruksting, och har också anpassat tekniken till dessa för föremålen mindre påfrestande användningsområden. Det innebär t ex att man i stor utsträckning litar till lim där laggarna förr litade på starka trä- eller järnband. I museer, hembygdsgårdar, i uthus och bodar förvaras stora mängder laggkärl och tunnor med många användningsområden. Ofta befinner de sig i ett miserabelt skick, hoptorkade och ofta hoprasade, i stort behov av vård av yrkeskunniga laggare och tunnbindare, som då inte får gå några tekniska genvägar. Det är därför viktigt att man vid de yrkeskurser, som bla anordnas av AMS, tar hänsyn till behovet av gedigna traditionella yrkeskunskaper i laggning och inte nöjer sig med de moderniserade förfaringssätten. I museernas och hembygdsgårdarnas samlingar har också vagnar av olika slag ofta magasinrats mycket olämpligt och trångt. De tillhör också de föremålskategorier för vilka vården inte sällan blivit starkt eftersatt. Behovet av vagnmakare och hjulmakare för reparation och restaurering av dessa kan i framtiden bli mycket svårt att täcka om inte kunskaperna hos de mycket få existerande vagnmakarna förs vidare.

En liten försvinnande yrkesgrupp med stor efterfrågan på sina produkter är smeder som kan framställa goda eggverktyg, redskap av olika slag, som inte längre går att få tag på i handeln, men som behövs t ex i traditionellt träarbete.

Intresset för traditionellt hantverk med anknytning till lokala traditioner på svensk landsbygd växer sig idag allt starkare inom hembygdsföreningar, hemslöjdsföreningar, studieförbund och andra grupper. Intresset för folkdräkter skapar efterfrågan på lokala variationer på handsyddas skor och stövlar, väskor, sämskinnsbyxor och pälsverk. Till detta behövs bland annat vegetabiliskt garvat läder, sämskade älg- och renhudar, som idag bara framställs av några få mindre garverier i landet och som därför är svåra att få tag på.

När det sedan inte heller finns handskomakare kvar som åtar sig att sy

på traditionellt sätt, då försöker man själv efter bästa förmåga. Att ett intresse, en bristsituation på detta sätt aktiverar människor är positivt och man skulle önska att deras ansträngningar var framgångsrika. Bristen på sakkunniga lärare – hantverkare, svårigheterna att få fram lämpligt material och redskap innebär emellertid stora svårigheter. Med bättre resurser i form av duktig lärare – verkstäder, redskap och bra material skulle bättre resultat i framtiden kunna nås också av amatörer men för detta krävs välutbildade, kunniga hantverkare som håller yrkesskickligheten vid makt. På samma sätt förhåller det sig med huvudbonader av olika slag för vilka hattmakare en gång fanns. Samma yrkesmän som behövs vid teatrarna kan också finna arbetsuppgifter inom folkdräktsområdet.

Två yrkesgrupper med anknytning till tidigare rikt differentierade lokala traditioner som är på väg att helt försvinna är korgmakarna och träbåtbyggarna. De kvarvarande korgmakarna i våra städer sysslar mest med rottingmöbler och stolsitsar. Borta är nästan allt korgmakeri i pil. Spånkorgstillverkningen som en gång hade stor omfattning tex i norra Skåne och Våmhus i Dalarna har mest pensionärer som utövare. Skeppekorgar av ene, kolfat av gran, ostkorgar och kassar av granbast, halmkorgar och många andra traditionella korgarbeten går snart inte att få se i Sverige. Försök görs att få traditionerna att leva inom amatörismen. Men även om själva korgflätningen kan tyckas lätt att lära sig, ställer ofta materialbehandlingen så stora krav på kunskap och långvarig träning att amatörerna har svårt att genomföra arbetet. Med korgmakeriet går uråldriga kunskaper och traditioner för alltid förlorade, kunskaper som under århundraden anpassats till svensk natur och förmått den att föda även mycket utsatta människor. Ett sådant kulturarv måste skyddas.

Runt våra kuster har utvecklats en rikt varierad träbåtskultur, anpassad till olika vatten, till tillgång på olika virke som råmaterial och påverkad av olika historiska faktorer.

Också dessa traditioner har åldriga anor och tillhör det märkligaste och värdefullaste landet idag äger av hantverkstraditioner med stark inhemsk förankring. Det intresse som visas det traditionella båtbyggeriet är värt allt stöd och uppmuntran och man kan bara önska att det skall hinna sprida sig tillräckligt för att komma att omfatta alla viktiga områden och växa sig starkt nog för att aktivt bidra till traditionernas överlevnad. Här som på de flesta traditionella hantverksområden krävs snara insatser på utbildningsidan.

Det har tidigare talats om problem med att skilja hantverk från hemslöjd och konsthantverk men också från viss småindustri, och det har hävdats vikten av att alla dessa uttryck för manuella kunskaper får möjligheter att existera vid sidan av varandra. När det gäller vissa former av gamla småindustrier står de hantverket mycket nära. Jag tänker då på bla glashyttorna, keramikfabriker för traditionellt saltglaserat gods, handpappersbruk, hantverksgarverier, vissa ylle- och linneväverier för jacquardvävn-

ing. Många traditionsrika manufakturerna har redan hunnit läggas ner och andra kämpar med stora svårigheter.

Det är viktigt att dessa inte glöms bort eller rationaliseras bort utan att deras kulturhistoriska och kulturpolitiska betydelse uppmärksammas. På flera av dessa områden, men framför allt kanske på glasblåsningens område har vi goda tekniska och konstnärliga traditioner att föra vidare.

Skall det behöva finnas dödsdömda hantverk? Har inte varje levande kunskap ett sådant egenvärde, att den bör bevaras oberoende av lönsamheten i en viss given situation, en situation som man inte vet hur länge den består? Det starka intresse, som finns inom vissa organisationer och en alltmer intresserad allmänhet för det traditionella hantverkets fortbestånd är ett starkt motiv för att insatser skall göras för deras bevarande. För att möta detta intresse krävs inte i första hand en stor produktion av föremål – den kan vara relativt begränsad – men den skall motsvara högt ställda krav på teknik, funktion, form och konstnärlig utformning.

Bygghantverkets situation i samband med ombyggnad/restaurering (Bilaga till SIND 1981: 2)

Kapitel B.5 Sammanfattning

Ombyggnad/reparation börjar bli en betydande sektor inom byggbranschen. Men arbetet blir i många fall onödigt kostsamt och husen åtgärdas inte alltid på rätt sätt. Insikter i äldre byggnadsteknik, metoder och material saknas i stor utsträckning bland de byggnadsarbetare som står till förfogande. Anledningen är att byggnadsarbetarnas utbildning är inriktad på nybyggnad. Situationen är likartad på flera håll i Europa där nybyggnadsverksamheten varit intensiv de senaste decennierna. Man är nu i färd med att på olika sätt återuppbygga det gamla hantverkskunnandet för att klara byggnadernas underhåll.

Arbetskraften som står till förfogande har hög medelålder. Den utgörs av de tidigare yrkesmännen, specialisterna på snickeri, murning, putsarbeten, plåtslageri, stenhuggeri, smide m. m. och är nu i pensionsåldern. Någon ny generation redo att ta över finns inte.

Yrken har förändrat innehåll. Den nyutbildade muraren vet exempelvis ingenting om äldre tiders byggande eller kalkbruk. Den unge målaren är endast upplärd i moderna påföringsmetoder och material. De klarar inte reparationer och ombyggnader utan onödiga misstag.

Att bygga nytt har i allmänhet högre status bland byggnadsarbetarna, eftersom möjligheterna att förtjäna mer är större. Nybyggnad sker ofta på ackord, ombyggnad på fast timlön. Här är en omvärdering nödvändig. Yrkeskunnande och lång utbildningstid måste ge lön och anseende i nivå med övriga byggnadsarbetare.

Nuvarande utbildning för byggnadsarbetare måste således kompletteras

och förändras för att passa ombyggnad/restaurering. Gymnasieskolans bygg- och anläggningstekniska linjes olika grenar bör ses över. För vissa yrkesområden, exempelvis för murare och träarbetare behövs sannolikt alternativa utbildningsgrenar för dem som skall arbeta med den äldre bebyggelsen. För andra, exempelvis plåtslagare och målare, måste kompletterande teori- och praktikmoment i äldre byggnadstekniker och metoder in i nuvarande utbildning.

Vissa bygghantverksyrken saknar f. n. helt reguljära utbildningsmöjligheter. Ett sådant yrke har redovisats, nämligen stenhuggarens. Åtskilliga andra befinner sig i samma situation. Här är viktigt att lärlingspraktik kan beredas i företaget eller hos enskilda hantverkare för utbildning i yrket.

Dessa förslag kan ge resultat först om ett antal år. Situationen är emellertid sådan att omedelbara åtgärder måste till. Redan nu verksamma byggnadsarbetare behöver vidareutbildas för ombyggnad/restaurering. Korta kurser, individuellt anpassade efter vars och ens behov i ett restaureringscenter, en byggnadshytta med utbildning som huvudinriktning vore här lämpligt. Förslag till sådan utbildning har utarbetats av länsstyrelsen i Västmanlands län och finns redovisad i rapporten *Byggnadshytta för hantverksutbildning i Karmansbo*.

I rapporten föreslås att som en försöksverksamhet ett regionalt byggnadskontor med huvudsaklig uppgift att utbilda hantverkare i äldre byggnadsteknik inrättas i Karmansbo i Västmanlands län. Försöksperiodens längd föreslås bli fyra till fem år, varvid bl. a. huvudmannskapet för utbildningen, utbildningens utformning, kursernas omfång och kursprogrammen kontinuerligt skall följas upp och värderas. Med ledning av de erfarenheter som vinnas av försöksverksamheten skall allmänna riktlinjer för en framtida organisation för denna hantverksutbildning presenteras.

Sammandrag av förslaget i rapporten "Byggnadshytta för hantverksutbildning i Karmansbo" (Bilaga till SIND 1981: 2)

B.1 Inledning

Länsstyrelsen i Västmanlands län tillsatte under våren 1978 en arbetsgrupp med uppgift att studera förutsättningarna för att rusta upp och bevara kulturhistoriskt värdefulla miljöer och äldre bebyggelse i allmänhet inom bergslagsregionen. Arbetet mynnade ut i ett förslag att utreda möjligheterna att inrätta ett regionalt byggnadskontor, en s. k. "byggnadshytta" efter den modell som Byggnadsvårdsutredningen presenterat på Gotland. Byggnadshyttans huvuduppgifter är tänkta att vara dels byggnadsunderhåll dels hantverksutbildning med undervisning i äldre byggnadsteknik och byggnadshantverk. Byggnadsvårdsutredningen ställde medel till förfogande för detta utredningsarbete, som resulterade i en rapport i november

1978 med titeln "Inrättande av byggnadshyttta i Karmansbo". En sammanfattning ingår i Kulturhistorisk bebyggelse – värd att vårda, SOU 1979: 17.

Genom ett särskilt anslag har länsstyrelsen nu kunnat genomföra en andra utredningsetapp vilken i sammandrag presenteras i denna bilaga.

B.2 Framtida ägare

Karmansbo bruk ägs f. n. av Stora Kopparberg Bergslags AB, som förklarar sig icke beredd att svara för upprustning av bruksmiljön men däremot vara villig att överlåta de aktuella byggnaderna till en stiftelse eller liknande som kan förvalta byggnaderna efter upprustningen. Västmanlands läns landstings stiftelse för naturskydd och friluftsliv är beredd att på vissa villkor påta sig ägaransvaret.

B.3 Utbildningens organisation och uppläggning

Byggnadshyttan bör organiseras som ett arbetslag där företrädare för olika byggyrken ingår. Produktionen och den utbildningsinriktade verksamheten måste noga samordnas. Byggnadshyttan skall vara utbildningsorienterad och därför måste utöver erforderliga övningsobjekt även finnas en övningsverkstad där viss undervisning i grundläggande byggnadsvårdsutbildning kan ske.

De lärare som skall svara för yrkesutbildningen kan vara dels yrkeslärare dels instruktörer. Yrkesläraren bör ha lärarutbildning och därför ansvara för yrkesutbildningen medan instruktören måste ha en gedigen yrkesutbildning och arbetat inom yrket ett antal år.

De kursdeltagare vilken utbildningen vänder sig till bör ha några års arbetslivserfarenhet efter fullgjort yrkesutbildning. Utbildningens uppläggning gör det möjligt för elever från gymnasie- och högskolor att beredas tillfälle till praktikstudier vid byggnadshyttan. Vidare kan elever vilka genomgått gymnasieskolans tvååriga byggtkniska linje erhålla utbildning i någon av de korta kurser vilka planeras vid byggnadshyttan. Utbildningen i byggnadsvård är att betrakta som vidareutbildning inom respektive yrke.

Utbildningen vid byggnadshyttan bör bedrivas i tre etapper;

- grundläggande byggnadsvårdsutbildning
- praktisk byggnadsvårdsutbildning
- vidareutbildning.

Den grundläggande byggnadsvårdsutbildningen bör bedrivas i övningsverkstad där elementära kunskaper ges i yrkestekniska och yrkesteoretiska ämnen. Dessa övningar kan ske i mindre skala där grundträning ges i arbetsmetodik och olika materials egenskaper studeras. Arbetsinstruktionerna måste utarbetas så att kursdeltagarna till större delen kan arbeta självständigt. En viss del allmän teori bör också ingå i utbildningen där bl. a. den antikvariska och historiska bakgrunden till byggnadsvårdsut-

bildning belyses. Denna del av utbildningen bör också ges till andra yrkeskategorier ex. elektriker, rörmontörer etc. vilka deltagar vid restaurerings- och ombyggnadsarbeten. Detta utbildningsavsnitt kan ingå som en kort kurs men behöver inte nödvändigtvis vara förlagd vid byggnadshyttan.

Den *praktiska byggnadsvårdsutbildningen* måste bedrivas vid speciella övningsobjekt där undervisning sker under verklighetstroga former. Beror på verksamhetens art och med hänsyn till bl. a. vissa arbetarskyddsfaktorer kan antalet lärare/instruktörer variera. *Vidareutbildningen* bör planeras så att den som vill förkovra sig ytterligare inom den praktiska eller teoretiska delen av utbildningen skall ha tillgång till speciellt utarbetade kurspaket.

B.4 Huvudmannaskap för byggnadshyttan

I första hand har befintliga utbildningsvägar och möjligheter att ekonomiskt klara utbildningen via skolöverstyrelsen (SÖ) eller universitets- och högskoleämbetet (UHÄ) studerats. I samband med dessa studier har också diskussioner förts om vilket huvudmannaskap som skall föreslås – kommunalt, landstingskommunalt eller statligt. Följande alternativ har studerats.

- a) Gymnasieskola högre specialkurs (SÖ)
- b) Kommunal vuxenutbildning Kom Vux (SÖ)
- c) Arbetsmarknadsutbildning AMU (SÖ)
- d) Statens skola för vuxna SSV Härnösand SSVH (SÖ)
- e) Landstinget. Folkhögskolan, Skinnskatteberg
- f) Universitets- och högskoleämbetet UHÄ som yrkesteknisk högskolelinje YTH-linje.

Utredningen föreslår att skolöverstyrelsen blir huvudman för en försöksverksamhet för hantverksutbildning förlagd vid Karmansbo med SSVH som kursanordnare. Verksamheten bör bedrivas under en försöksperiod på 4–5 år. Under denna tid utvärderas försöket där huvudmannaskapet samt utbildningen i övrigt studeras. Försöksperioden bör leda fram till en fastare förankring av utbildningen under SÖ eller UHÄ antingen som en högre specialkurs eller som en YTH-linje.

B.5 Kostnader

Nedan redovisas en sammanställning av de beräknade kostnaderna i samband med inrättande av en byggnadshyttan. I sammanställningen ingår inte upprustningskostnader för befintliga maskiner.

Projektering för erforderliga byggnadsarbeten innan undervisning påbörjas	160 000
Upprustningsarbeten (beredskapsarbete)	1 300 000
Läromedelsutveckling, kursplanering etc	515 000
Kapitalkostnader	8 790 000
Årliga driftskostnader (personal, kursdeltagare, material, resor etc)	730 000
	11 495 000

Sammanställning av remissyttranden över betänkandet Hantverk — produktion med tradition (SIND 1981: 2)

Yttranden har avgetts av statskontoret, byggnadsstyrelsen, riksantikvarieämbetet och statens historiska museer (RAÄ/SHMM), arkitekturmuseet, universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), skolöverstyrelsen (SÖ), statens kulturråd (KUR), nämnden för hemslöjdsfrågor — som bifogat yttranden från Svenska hemslöjdsföreningarnas riksförbund (SHR) och riskföreningen Svenska slöjdare —, stiftelsen institutet för företagsutveckling (SIFU), konstfacksskolan, länskolnämnderna i Stockholms, Kronobergs, Malmöhus och Norrbottens län, statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH), Nordiska museet, Stiftelsen Skansen, utvecklingsfonderna i Stockholms och Södermanlands län, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus län, Västmanlands och Västerbottens län — som bifogat yttrande från utvecklingsfonden och länskolnämnden i Västerbottens län —, landstinget i Uppsala län, föreningen Svensk Form, Riksförbundet för hembygdsvård, Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges Industriförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation-Familjeföretagen (SHIO-Familjeföretagen), Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Hushållningssällskapens förbund, Landsorganisationen i Sverige (LO) — som bifogat yttrande från Svenska Byggnadsarbetareförbundet —, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) — som bifogat yttrande från Teatrarnas riksförbund —, Byggnadsindustrins yrkesnämnd, Föreningen Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF), Göteborgs museinämnd — som bifogat yttrande från Göteborgs historiska museum —, konservatorsutredningen, (U 1979:08), konstindustriskolan i Göteborg, Stockholms stads hantverksförening och Svensk Teaterunion. Härutöver har skrivelser inkommit från Institutet för förhistorisk teknologi, Jämtlands läns museum, länsstyrelsen i Jämtlands län och Umeå universitet.

1 Allmänt

Flertalet remissinstanser uttrycker sin tillfredsställelse över att hantverkarnas problem blivit föremål för utredning och påpekar behovet av stöd för hantverkets överlevnad. Även remissinstanser som är kritiska mot SIND:s arbetssätt och förslag, bedömer det som nödvändigt att snabba stödåtgärder sätts in.

En rad instanser bl. a. SÖ, länskolnämnden i Norrbottens län samt Göteborgs historiska museum delar SIND:s uppfattning beträffande hantverksnäringens problem. Hushållningssällskapens förbund, konstindustriskolan och Umeå universitet stöder generellt SIND:s förslag.

Byggnadsstyrelsen poängterar samhällets ansvar för att ett mångsidigt hantverkskunnande bevaras för framtiden.

Utvecklingsfonden i Västerbottens län och länsstyrelsen i Västernorrlands län konstaterar, att en återgång till ett hantverkssamhälle är omöjlig men menar ändå att hantverket har betydelse även i ett framtida samhälle. Industrin är beroende av servicehantverk och av det hantverksmässiga kunnandet när det gäller prototypframtagning och utveckling av nya produkter. Det är också viktigt att bevara kunskaperna om alternativa produktionsmetoder.

Hantverket kan i framtiden spela en viktig roll vid sidan om och inom industrin menar *Göteborgs museinämnd*. Den värdefulla översikt över hantverkets problem, som nu framlagts, bör omgående och med konsekvens beaktas framför allt genom insatser på utbildningsområdet.

SHIO-Familjeföretagen påtalar vikten av att SIND:s utredning genomförts, men saknar en analys och diskussion om denna näringslivssektors framtida utvecklingsmöjligheter. Ansvar för hantverksföretagens möjligheter att utvecklas åvilar också de kommunala beslutsfattarna och organen, vilka kan planera samhällena mera med hänsyn till de mindre företagen.

LRF betonar att servicehantverken måste få ökat stöd. Det är även viktigt att behoven av nya hantverksyrken uppmärksammas.

Flera remissinstanser, bl. a. *RAÄ/SHMM*, *Nordiska museet*, *föreningen Svensk Form*, *LO*, *Stockholms stads hantverksförening* och *Institutet för förhistorisk teknologi* framhåller att SIND alltför generellt och osystematiskt behandlat hantverksfrågorna och kommit med alltför få konkreta förslag om hur problemen skall lösas.

KIF, *Jämtlands läns museum* och *Institutet för förhistorisk teknologi* ifrågasätter det statistiska underlaget och metodiken vid arbetet med intervjumaterialet och vid inventeringen av hantverksyrkena.

Nordiska museet och *LO* anser det angeläget att en ny utredning får i uppdrag att ge förslag som seriöst kan ligga till grund för en framtida politik. *Nordiska museet* avstyrker SIND:s förslag.

Svenska kommunförbundet, *SAF* och *Stockholms stadshantverksförening* är kritiska mot att SIND inte genomfört en ekonomisk konsekvensanalys, bl. a. av ekonomiska och skattemässiga belastningar på hantverksföretagens verksamhet.

RAÄ/SHMM beklagar att SIND inte beaktat att problemen för bygghantverkare skiljer sig från övriga och låtit detta påverka förslagen. Liknande åsikter framförs även av *nämnden för hemslöjdsfrågor*.

2 Motiv för bevarande av de utrotningshotade hantverken (betänkandet s. 230–231)

Flertalet remissinstanser betonar starkt vikten av att bevara de utrotningshotade hantverken främst av kulturpolitiska och kulturhistoriska skäl. Många av dessa remissinstanser, bl. a. *RAÄ/SHMM*, *KUR*, *nämnden för hemslöjdsfrågor*, *föreningen Svensk Form*, *KIF* och *Umeå universitet* hänvisar till och instämmer i bil. 1 av Katarina Ågren. *Föreningen Svensk Form* och *KIF* beklagar att utredningen inte ordentligt beaktat denna bilaga och de förslag och synpunkter som där framförs, vilket ger hela utredningen en stor slagsida. Bl. a. *KUR* och *Umeå universitet* anser att bil. 2 av Marita Jonsson på ett utmärkt sätt klargör bygghantverkets problem och även ger värdefulla internationella utblickar.

Länsantikvarien i Jämtlands län anför att det är viktigt att hantverket betraktas som en del av kulturarvet och att verkningsfulla insatser görs så att hantverket omfattas av lika självklart bevarande som äldre föremål, bebyggelse, fornlämningar och konst.

Sveriges Industriförbund anser att frågan om hantverksyrkenas överlevnad normalt måste avgöras av de berörda yrkenas förmåga att hävda sig på marknaden. I den mån det kan läggas kulturpolitiska aspekter på verksamheten hör frågan – liksom eventuella anslag – hemma under utbildningsdepartementet. Från industrins utgångspunkt är det viktigt att det finns tillgång till yrkeskunniga hantverkare. Det finns inte nu något speciellt hot mot deras verksamhet.

RAÄ/SHMM, *Svenska kommunförbundet*, *LRF m.fl.* konstaterar att hantverksföretagen har stor betydelse för den lokala sysselsättningen, inte minst på landsbygden. Läringsystemet kan minska ungdomsarbetslösheten. *RAÄ/SHMM* framhåller vidare att det primära för hantverket inte är dess museala utan dess näringspolitiska roll.

Många remissinstanser framhåller starkt att hantverken inte får försvinna av beredskapsskäl, och flera av dem bl. a. *Umeå universitet*, *Institutet för förhistorisk teknologi* och *LRF* påpekar bristen i att denna aspekt inte ordentligt behandlats av *SIND*. I ett kris- eller krigsläge skulle med all sannolikhet en mängd tekniskt avancerade funktioner slås ut. En ökad småskalig verksamhet bör därför leda till mindre sårbarhet vid en avspärrning.

Några remissinstanser framhåller hantverkets pedagogiska värde bl. a. vid museerna.

3 Konsthantverk och hantverksyrken inom kultursektorn

KUR pekar på att situationen för konsthantverkare är bättre än för övriga hantverkare, medelåldern är låg och utbildningsmöjligheterna goda.

Men genom bl. a. etableringssvårigheter och dålig lönsamhet måste många konsthantverkare lägga ner sin verksamhet. Många av de hotade yrkena berör kulturinstitutionerna och kulturarbetarna, t. ex. instrumentbyggare, hattmakare, kakelugnsmakare etc. Många yrken försvinner, trots att yrkesutövarna finns kvar, de har i stället fått sina arbetsuppgifter helt förändrade, t. ex. typograferna.

LO delar i stort sett de motiv som angivits för att bevara olika hantverk. För många hantverksyrken bl. a. konsthantverk torde det ändå vara nödvändigt med en aktivare politik. Därför är det en näringspolitisk prioritet, att formgivningen och den utbildning och hantverksproduktion som ligger bakom denna får sådana arbetsmöjligheter att Sveriges ställning på detta område kan bevaras och vidareutvecklas. Bl. a. har några *LO*-förbund i sina ytanden över *SIND*:s rapport om den manuella glasindustrin klart hävdat att räddningen för svenskt kvalitetsglas ligger i bibehållandet av hantverksmässigheten, förbättrad design och hög kvalitet. Kvalitetsaspekten är ett viktigt motiv för att bevara hantverksskunnandet även inom andra områden.

KIF påpekar att man inte ensidigt kan se på det ekonomiska underlaget för hantverket. Hantverk är en kulturyttring och inte en fråga om fri företagsamhet. *KIF* är skeptisk till utredningens beskrivning av bl. a. silversmedernas, möbelsnickarnas och krukmakarnas situation. Problemen för dessa grupper är större än vad som framkommer i rapporten och utbildningsmöjligheterna är mycket små.

Teatrarnas riksförbund och *Svensk Teaterunion* ser med tillfredsställelse att frågan om hantverksyrkenas framtid behandlats av *SIND* och instämmer i vad som anförs av *SIND* angående förhållandena inom kulturinstitutionerna. När det gäller avsnittet om "Musiken och hantverket" framhålls särskilt den akuta bristen på instrumentmakare, instrumentvårdare, instrumentreparatörer och pianostämmare för de professionella symfoniorkestrarna och andra musikinstitutioner i landet, ett problem som *SIND* ej tillräckligt starkt betonat. Vidare konstateras att branscherna teater, film, TV och musik vidmakthåller en viktig del av den svenska hantverks-traditionen, trots det har de fått ett mycket litet utrymme i utredningen. Den konstnärliga verksamheten bygger till stor del på ett hantverksskunnande, som i dag är akut utrotningshotat om inte adekvata åtgärder sätts in. Redan i dag måste i vissa fall specialkunskaper sökas utanför Sverige.

Svensk Form är kritisk mot att kvalitetsdiskussionen inte tagits upp av *SIND*. Omedvetenheten kring kvalitetsfrågorna är ett av de stora hoten mot hantverket.

4 Småskalig verksamhet (betänkandet s. 232)

RAÄ/SHMM, Stiftelsen Skansen, riksföreningen Svenska slöjdare och Stockholms stads hantverksförening är kritiska mot att SIND inte gett några förslag till lösningar på de problem som är förknippade med småskalighet, eftersom dessa är utmärkande för hantverket.

Uppsala läns landsting delar SIND:s bedömning av dessa problem inte kan lösas enbart för hantverket utan bör ses som ett problem för all småskalig verksamhet. Även *SHIO-Familjeföretagen* delar den uppfattningen men påpekar att hantverksföretagen är speciellt känsliga när det gäller kostnader som kan hänföras direkt till arbetskraften.

RAÄ/SHMM, Stiftelsen Skansen, Stockholms stads hantverksförening och *SHIO-Familjeföretagen* framhåller behovet av billiga lokaler i goda lägen. Den hårda saneringen av stadskärnorna har tvingat bort hantverkarna. Möjliga lösningar är att ge fördelaktiga lån för sanering och byggnation och att i låne- och räntehänseende jämställa hantverks- och småindustrilokaler med bostäder.

LRF och *KIF* menar att vissa lagar och bestämmelser som har inrättats med tanke på produktionsenheter utgör problem för småföretagen och måste ändras.

Bristen på lämpliga verktyg och material påtalas bl. a. av *RAÄ/SHMM, länsstyrelsen i Västmanland, LO* och *SHR*.

RAÄ/SHMM anför svårigheter att få fram rätt material och verktyg som ett akut problem inom restaurering/ombyggnad. Detta borde givit anledning till förslag från utredningen om reella insatser. Tegelbruk läggs ner och kalkbrukstillverkningen hålls hjälpligt vid liv av AMS. Verktyg knutna till äldre arbetsteknik hålls inte i lager eller har upphört att tillverkas. *RAÄ/SHMM* beklagar att problem som dessa inte tagits upp av SIND. Det är därför utomordentligt angeläget att SIND uppmärksammar den tillverkningsindustri som är en förutsättning för det traditionella bygghantverkets fortlevnad. Vidare påtalas problem för bygghantverkare att få kontinuerligt arbete. Enligt *RAÄ/SHMM*:s mening bör den här frågan tas upp till behandling. Statliga eller kommunala fastighetsinnehav borde härvid i första hand kunna tjäna som bas för kontinuerliga vårdinsatser, dit kunniga hantverkare skulle kunna slussas genom insatser från branschorganisationerna i samarbete med lämplig regional instans.

5 Regionala problem (betänkandet s. 234–235)

Flertalet remissinstanser påpekar vikten av att öka det regionala stödet till hantverkarna.

Bland dem förordas utvecklingsfonderna som lämplig organisation av *RAÄ/SHMM, SÖ, KUR, nämnden för hemslöjdsfrågor, Stiftelsen Skan-*

sen, länskolnämnden i Västerbottens län, utvecklingsfonderna i Västerbottens och Stockholms län, länsstyrelsen i Västernorrlands län, Landstingsförbundet, Sveriges Industriförbund, LRF, KIF, Stockholms stads hantverksförening och SHIO-Familjeföretagen.

Bland dessa anser utvecklingsfonderna i Stockholms och Västerbottens län, länsstyrelsen i Västernorrland, KIF och Stockholms stads hantverksförening att om utvecklingsfonderna fick större resurser skulle de med sin erfarenheter och kunskaper om den lokala marknaden bli ett allsidigt serviceorgan för alla kategorier av hantverksföretag. De övriga remissinstanserna anser det inte vara nödvändigt med en förstärkning av utvecklingsfonderna. Bl. a. kan en omfördelning av resurserna frigöra medel för service till hantverket.

Att hantverkets kulturella värden fått ökad uppmärksamhet under senare år bör, enligt nämnden för hemslöjdsfrågor, inte undanskymma betydelsen av insatser från utvecklingsfonderna som innebär att hantverket ges möjlighet att bedrivas som livskraftig näring.

Utvecklingsfonden i Stockholms län påpekar att vid ett samarbete med utvecklingsfonderna måste hantverksföretagen acceptera att man som hantverkare är företagare och inte kan förväntas kunna leva under andra förutsättningar än andra företagare i samhället. Utvecklingsfonderna å sin sida måste skaffa sig bättre kunskaper om hantverksföretagens förutsättningar.

Utvecklingsfonden i Göteborgs och Bohus län konstaterar att deras målsättning är att ge hjälp till självhjälp och att de företag utvecklingsfonden engagerar sig i på sikt måste kunna leva vidare av egen kraft.

Länsstyrelsen och utvecklingsfonden i Västerbottens län samt länskolnämnden i Norrbottens län påpekar att nödvändig service till hantverksföretagen i många fall kan samordnas med skolans arbete, t. ex. genom att upprätta kalkyler och ritningar, samt göra vissa prototyper. Även de erfarenheter och kunskaper som finns hos länsstyrelser, länskolnämnder, länsarbetsnämnder och läns museer bör bättre kunna tas tillvara.

KUR, Jämtlands läns museum och RAÄ/SHMM förordar att man närmare studerar förutsättningarna för regionala råd. I dessa råd bör enligt KUR ingå representanter för utvecklingsfonden, landsting, kommuner, hemslöjdskonsulenter, hantverksorganisationer, länskolnämnder och länsbildningsförbund.

Nordiska museet finner det egendomligt att SIND inte föreslår inrättandet av hantverkskonsulenter enligt samma modell som hemslöjdskonsulenter.

Länshemslöjderna bör kunna ge den regionala service som hantverksföretagen saknar anser konstfackskolan. Det är inte speciellt kostsamt att bygga ut en redan existerande verksamhet. Även SHR framhåller möjligheten till ett närmande mellan hemslöjden och hantverket.

UHÄ pekar på den möjligheten som numera står till buds för att utveckla

produkter eller produktionssätt vid små eller medelstora företag, nämligen att samverkan etableras mellan de enskilda företagen och högskolornas kontaktsektariat.

Stockholms stads hantverksförening anser att regionala hantverkscentra bör inrättas för information och rådgivning främst till allmänheten beträffande regionens hantverkare och deras arbets- och servicemöjligheter. Man understryker starkt vikten av att antalet myndigheter som skall stödja och bevaka hantverksföretagen begränsas för att undvika onödig administration.

6 Åtgärder för bevarande av hotade hantverkskunskaper (betänkandet s. 238—242)

SIND:s förslag att inrätta en hantverksgrupp inom ramen för SIFU stöds av byggnadsstyrelsen, KUR, nämnden för hemslöjdsfrågor, arkitekturmuseet, SIFU, konstfackskolan, länsstyrelserna i Västmanlands och Göteborgs och Bohus län, föreningen Svensk Form, Landstingsförbundet, LRF och konservatorsutredningen.

SIFU och konservatorsutredningen påpekar det praktiska i att hantverksgruppen knyts till SIFU, där det finns lämpliga lokaler, erfarenheter av denna typ av verksamhet och liknande utbildningar.

Arkitekturmuseet och Göteborgs museinämnd anser att hantverksgruppen inte bör syssla med den dokumentationsverksamhet som museerna redan handhar utan i stället komplettera den. Därför måste ett nära samarbete med museivärlden utvecklas. Liknande åsikter framförs också av Umeå universitet.

Även de i framtiden hotade hantverken bör bevakas av hantverksgruppen påpekar LRF och föreslår att framtidsinriktade synpunkter bör beaktas i gruppen.

Några remissinstanser, konstfackskolan, SHIO-Familjeföretagen, Riksförbundet för hembygdsvård, KIF, Svensk Teaterunion, Teatrarnas riksförbund, Stockholms stads hantverksförening och Umeå universitet förordar till skillnad från SIND att ett hantverksinstitut inrättas.

KIF förordar att det gamla Hantverksinstitutet återupprättas och att representanter från KIF och yrkesverksamma hantverkare bör vara representerade i styrelsen. Vidare bör konkreta förslag läggas fram som syftar till att minst två verkstäder i varje yrke garanteras fortlevnad.

Stockholms stads hantverksförening finner det angeläget att SIFU:s resurser, lokaler och erfarenheter tas till vara för att utveckla ett hantverksinstitut för såväl dokumentation som vidareutbildning. Till institutet bör knytas ett organ med representanter från hantverksorganisationerna.

Umeå universitet konstaterar att i ett hantverksinstitut kan alla ansträngningar att stödja hantverket samordnas. I styrelsen bör finnas repre-

sentanter för de kulturvårdande organen. Referensgrupper för utbildning, forskning och dokumentation samt specialorgan som Institutet för förhistorisk teknologi bör knytas till institutet. Ett sådant centralt organ skulle bli en motvikt till splittringen på ett stort antal små hantverksföretag och många små yrkesgrenar.

Statskontoret förordar SIND:s alternativ 2, en hantverksnämnd, administrativt knuten till SIND och finansierad genom deras nuvarande anslag. Representanter för hantverkarna bör ingå i nämnden.

Negativa till SIND:s förslag till centrala organisationer är *RAÄ/SHMM*, *Nordiska museet*, *utvecklingsfonderna i Västerbottens och Södermanlands län*, *länskolnämnden i Norrbottens län*, *Jämtlands läns museum*, *Riksföreningen svenska slöjdare*, *Byggnadsindustrins yrkesnämnd*, *Institutet för förhistorisk teknologi*, *Svensk Teaterunion* samt *Teatrarnas riksförbund*.

Enligt *RAÄ/SHMM*:s uppfattning bör ett centralt ansvar åvila SIND, medan SIFU bör tilldelas en specialistfunktion inom området dokumentation – utbildning. Den musealt inriktade dokumentationen hör dock hemma inom kultursektorn. Ämbetet efterlyser förslag om insatser eller stödåtgärder för museerna i deras arbete med att levandegöra och föra vidare äldre tiders hantverk. Ett första led i SIND:s arbete bör vara att studera möjliga aktiva insatser samt att söka finna adekvata former för regional förankring resp. specialistfunktioner typ SIFU. Det är av största vikt för SIND:s arbete att en ansvarsuppdelning görs mellan bygghantverk och övriga hantverkskategorier eftersom dessa fält är så totalt olika.

Nordiska museet anser sig själv, och inte SIFU, vara den organisation som har störst kompetens, erfarenhet och befintlig dokumentation inom området. *Nordiska museet* är berett att ta på sig de aktuella uppgifterna med hjälp av ett råd av föreslagen karaktär och med anslag av den storlek SIND föreslagit.

Utvecklingsfonden i Södermanlands län menar att det är motiverat att knyta ett särskilt råd till SIFU för att bevaka utvecklingen av hantverket i landet och för att föreslå lämpliga vidareutbildningsåtgärder. Behovet av en hantverksgrupp är däremot tveksamt, SIFU bör i stället anslå väsentligt större delar av sitt statsanslag till småföretagsinriktad utbildning och hantverksutbildning.

Länskolnämnden i Norrbottens län anser att största delen av de angivna uppgifterna för hantverksgruppen mycket väl kan rymmas i målen för skolans verksamhet och läns museerna kan i samverkan med olika hembygdsföreningar ha en samordnande funktion.

Jämtlands läns museum är tveksamt till att inrätta nya byråkratiska institutioner, och föreslår i stället att man utreder förutsättningarna för inrättandet av en hantverksinstitution på högskolenivå samt utveckling och stimulans av systemet mästare/lärling och att medel anslås till forskning, dokumentation och undervisning rörande förhistoriska hantverk.

Byggnadsindustrins yrkesnämnd och *Svenska byggnadsarbetareförbundet* anser inte heller att det föreligger något behov av nya organ. De har själva ett omfattande engagemang i yrkesutbildningsfrågor i centrala och lokala branschorgan. Deras representanter i dessa organ har daglig kontakt med verksamheten på arbetsplatserna och medverkar till att utbildningen blir väl förankrad i företagen.

Institutet för förhistorisk teknologi anser att det bör göras en analys av de hantverk som är nödvändiga att behålla som en del av kulturarvet, på grund av det pedagogiska värdet och ur beredskapssynpunkt. Kunskapen om ett hantverk kan inte räddas genom en förstärkt byråkrati utan enbart genom att hantverket hålls levande, t. ex. genom systemet mästare/lärling, bidrag, skattebefrielse och forskning. Man bör skapa en organisation med uppgift att tillvarata den hantverkskunskap som är nödvändig ur beredskapssynpunkt, med hjälp av redan befintliga organisationer t. ex. museer och hemslöjdsorganisationer. En referensgrupp för stöd till verksamheten bör inrättas med representanter från hantverksorganisationer, industriverket, museerna, kulturminnesvården, universiteten, försvaret och SÖ.

Enligt *Svensk Teaterunion* och *Teatrarnas riksförbund* kan vissa hotade yrken bli självbärande genom att de kan fylla behov från andra områden i samhället. Hantverkaren kan t. ex. placeras på en teater men samtidigt ge service åt andra institutioner och allmänheten.

7 Statistik (betänkandet s. 235)

Flertalet av de remissinstanser som över huvud taget kommenterat kapitlet angående statistik instämmer generellt i SIND:s bedömning att det inte behövs någon speciell statistik över antalet hantverkare.

RAÄ/SHMM anser dock att möjligheterna att bygga upp en användbar statistik skulle förbättras avsevärt om hantverksfrågorna bevakades av ett regionalt ansvarigt organ.

Stiftelsen Skansen anför att det är svårförståeligt, med hänsyn till SIND:s eget behov av gott underlag för sina slutsatser, att inte ett bredare underlag tagits fram vid detta tillfälle. Det är också tveksamt hur en kontinuerlig bevakning, som föreslås under punkt 9.8.6, skall kunna genomföras utan hjälp av löpande statistik.

SHIO-Familjeföretagen förordar att ett basregister med grundläggande uppgifter om företag och organisationer inrättas och att det baseras på obligatorisk registreringskyldighet. Därigenom blir möjligheterna större att göra statistik, sammanställningar och analyser, som ökar kunskaperna om även de små hantverksföretagen.

8 Utbildning (betänkandet s. 235–238)

8.1 Allmänna synpunkter

De remissinstanser, som framför allmänna synpunkter, delar SIND:s synpunkt att det är väsentligt med skyndsamma insatser inom utbildningen. *SÖ* delar SIND:s uppfattning beträffande hantverksnäringens problem och anför, i likhet med SIND, att industrins strukturomvandling med bl. a. krav på förändrad produktionsteknik torde vara orsaken till många av dagens problem inom hantverksområdet. Flera remissinstanser, bl. a. *RAÄ/SHMM*, uttrycker tillfredsställelse med att SIND fått regeringens uppdrag att utforma ett prognosystem för byggsektorn omfattande både nybyggnad och den s. k. ROT (reparation-ombyggnad-tillbyggnad)-sektorn. Ämbetet anför att av SIND framgår att samhället löper risk att göra sig urarva en vital kunskap om inte radikala insatser görs snabbt. Det gäller kunskaper som är nödvändiga inte bara för vården av ett fåtal kulturhistoriskt skyddade byggnader utan för att ta tillvara en stor del av vårt befintliga byggnadsbestånd som är uppfört i en annan teknik än dagens. Många remissinstanser betonar vikten från både näringspolitiska och kulturpolitiska synpunkter av att hantverksyrkena kan bevaras. *LO* instämmer i de redovisade kulturpolitiska motiven för åtgärder som syftar till att bevara hantverk och hantverksskunnandet, men vill därtill föra fram kvalitetsaspekten som ytterligare ett viktigt motiv.

8.2 Gymnasial lärlingsutbildning

Industriverkets förslag till en gymnasial lärlingsutbildning utan anställningsförhållande får stöd från praktiskt taget samtliga remissinstanser, klarast uttalat från de som direkt representerar industrin såsom *Stockholms stads hantverksförening*, *utvecklingsfonden i Stockholms län*, *föreningen Svensk Form*, *byggnadsstyrelsen*, *Sveriges Industriförbund*, *konservatorsutredningen* och *Riksförbundet för hembygdsvård*. *Utvecklingsfonden i Stockholms län* anför att en gymnasial utbildning utan anställningsförhållande borde leda till ett ökat intresse från hantverksföretagen att medverka i yrkesutbildningen utan att företagets redan ansträngda ekonomi ytterligare äventyras. *Stockholms stads hantverksförening* anser att SIND:s förslag om lärlingsutbildning är ett av de värdefullaste i utredningen. *Konservatorsutredningen* anför att den nya gymnasiala lärlingsutbildningen bör vara en mycket betydelsefull och lämplig utbildningsform. Bland hantverksyrken som det för konserveringsverksamhetens del vore önskvärt att få till stånd utbildning för i form av gymnasial lärlingsutbildning framhålls särskilt förgyllare, handbokbindare, kopparslagare, stenhuggare och stukatörer.

De remissinstanser som representerar skolan redovisar olika uppfatt-

ningar. *Länsskolnämnderna i Stockholms, Malmöhus och Västerbottens län* tillstyrker, med hänvisning till att den gymnasiala lärlingsutbildningen är avsedd att vara ett alternativ till gymnasieskolans reguljära studievägar, att lärlingen betraktas enbart som elev och utan anställning under utbildningstiden.

Länsskolnämnderna i Kronobergs och Norrbottens län anser att anställningsförhållandet bör bibehållas. Eleverna utför ju produktivt arbete och betraktar anställningsförhållandet som mycket attraktivt. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* anför att gymnasial lärlingsutbildning med anställningsförhållande bör finnas kvar men att möjligheterna även bör skapas att i skolinstitution och genom inbyggd utbildning i företag och institutioner tillgodose udda utbildningsbehov via individuella årselevplatser och ett individrelaterat statsbidragssystem. Vilket utbildningssätt man väljer får bero på lokala förhållanden.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anser det synnerligen angeläget att företagens kostnadstäckning blir större och att således statsbidragen till kommunerna för lärlingsutbildningen ökar.

SÖ anför i sitt yttrande att lärlingar med uttalat intresse samt fallenhet för restaureringsteknik, på orter där ROT-sektorn har betydande omfattning, bör kunna få följa äldre kunniga yrkesarbetare som fungerar som instruktörer. Färdigutbildningen bör enligt *SÖ* kunna genomföras inom ramen för gymnasial lärlingsutbildning (SFS 1980:533). *SÖ* hänvisar i övrigt som sitt yttrande till sin skrivelse till regeringen den 15 december 1981 "Åtgärder för ökad utbildning av arbetslös ungdom" (Utbildningsdepartementet) om bl. a. pågående försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning och andra insatser inom ramen för gymnasial lärlingsutbildning i kombination med kommunal vuxenutbildning (komvux) eller arbetsmarknadsutbildning (AMU).

8.3 Yrkesutbildningen för hantverksyrken med linje eller specialkurs inom gymnasieskolan

SIND:s synpunkt att undervisningen beträffande karaktärsämnen i större utsträckning än hittills bör förläggas till arbetsplatser utanför skolan tillstyrks av de remissinstanser som yttrat sig i den delen. Bl. a. *byggnadsstyrelsen* och *länsskolnämnden i Kronobergs län* understryker behovet av att i utbildningen ges praktisk erfarenhet. *SAF* anför i sitt yttrande att vad gäller grundutbildning och fortbildning bör denna enligt föreningens mening ges en närmare anknytning till arbetslivet.

SIND:s förslag att utbildningar i hantverksyrken bör göras minst 3-årig tillstyrks i princip av remissinstanserna, som är överens om behovet av fördjupad yrkesutbildning. Olika synpunkter framförs emellertid från remissinstanserna på hur den fördjupade yrkesutbildningen skall kunna genomföras.

Länsskolnämnden i Stockholms län menar att åtskilliga yrkestekniska linjer och 2-åriga specialkurser utgör en lämplig grundutbildning för den som vill utbilda sig i ett hantverksyrke men att gymnasieskolans möjligheter inte ännu tycks ha fullt utnyttjats. Länsskolnämnden hänvisar till den gymnasiala lärlingsutbildningen där grundutbildningen är tvåårig och färdigutbildningen normalt omfattar ett år och är en påbyggnad till grundutbildningen eller till en linje resp. specialkurs i gymnasieskolan. Länsskolnämnden redogör för ett i Stockholms kommun utarbetat förslag till en särskild s. k. hantverkslinje som enligt nämnden torde motsvara utredningens intentioner. Denna är konstruerad som övriga tvååriga yrkestekniska linjer och beräknas kunna tillgodose ett flertal yrken eftersom den yrkestekniska utbildningen är förlagd till företag och övrig utbildning inom skolan varvid flera yrken, där så är möjligt, integreras. Detta torde vara en framkomlig väg för storstadsområden. För mindre orter kan elevunderlaget vara för litet för egen klass och integrering med övriga tvååriga linjer blir nödvändig. Länsskolnämnden ser gärna att försöksverksamhet kommer till stånd.

Stockholms stads hantverksförening anknuter till det av länsskolnämnden redovisade förslaget, som föreningen medverkat i utarbetandet av. Hantverkarföreningen tillstyrker utredningens förslag om att för de hantverksyrken som f. n. inte har egna linjer eller specialkurser inom gymnasieskolan inrättas en särskild utbildning.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anför att SIND:s förslag att utbildningar i hantverksyrken bör göras minst 3-årig enligt nämndens mening måste förverkligas genom påbyggnadsutbildning och vidareutbildning ovanpå den 2-åriga gymnasieskolans linjer och specialkurser. Denna kan naturligt även ske som färdigutbildning inom ramen för den gymnasiala lärlingsutbildningen.

Länsskolnämnden i Malmöhus län tillstyrker förslaget att utbildning i udda ämnen bör ges genom gymnasial lärlingsutbildning. Nämnden anför att företrädarna för de yrken som behandlas av SIND knappast kan erhålla önskad yrkesutbildning i gymnasieskolans linje- och specialkurssystem. Arbetsmarknaden inom dessa områden är enligt nämnden av den arten att den snart skulle mättas med utbildad arbetskraft om man årligen intog 8–16 elever på gymnasieskollinjer eller specialkurser. *Utvecklingsfonden i Södermanlands län* anför att det är angeläget att förbättra grundutbildningsmöjligheterna inom gymnasieskolan på det mellan teori och praktik "varvade" sätt som SIND föreslår. Möjligheterna att inrätta särskilda hantverks- och konsthantverkslinjer inom gymnasieskolan i Södermanlands län utreds för närvarande av länsskolnämnden i länet. Även *landstinget i Uppsala* förordar yrkesutbildning för hantverksyrken med linje eller specialkurs inom gymnasieskola. *Länsskolnämnden i Malmöhus län* erinrar i sitt yttrande om den försöksverksamhet i Skaraborgs län med tvåårig hantverks- och industriinriktad utbildning inom gymnasieskolan

som upphör vid årsskiftet 1981/82 och övergår till lärlingsutbildning. Enligt länskskolenämnden har försöksverksamheten i praktiken visat sig vara en omöjlig konstruktion där sedvanliga avtal inte uppfyllts.

Riksförbundet för hembygdsvård anser att grundutbildning och fortbildning bör kunna ordnas inom ramen för de skolformer som redan finns och att de praktiska delarna av kurserna kan utlokaliseras till arbetsplatser. *Stockholms stads hantverksförening* anför, med hänvisning till SIND:s förslag att göra hantverksutbildningen minst treårig med sista året förlagt till s. k. inbyggd utbildning, att många av hantverksföreningens medlemsförslag gärna ser att ungdomen kommer till arbetsplatserna och tillvaratar den utbildning som kan erbjudas där. En förutsättning härför är dock ett ökat samhälleligt stöd till företagsförlagd utbildning. *Länskskolenämnden i Norrbottens län* ställer sig tveksam bl. a. ur kostnadssynpunkt till SIND:s förslag att göra utbildningen i hantverksyrken minst treårig. Nämnden anser dock, i likhet med SIND, det vara väsentligt att utbildningen i största möjliga utsträckning sker vid arbetsplatser utanför skolinstitution.

SÖ hänvisar till sin ovan nämnda skrivelse till regeringen. *SÖ* föreslår i denna skrivelse åtgärder som syftar till att i gymnasial utbildning, vuxenutbildning och arbetsmarknadsutbildning förbättra möjligheterna att tillvarata utbildningskapaciteten, skapa större flexibilitet i resursutnyttjandet samt möjliggöra en god anpassning av utbildningen till den lokala arbetsmarknaden. *SÖ*'s förslag går i korthet ut på att tillvarata de vakanser som uppkommer under skolarbetsåret och utnyttja dessa för mer individuell anpassat utbildningsbehov. Där behov visar sig finnas kommer tim- och kursplaner att utarbetas för s. k. kompletterande näringar och nyetablering. *SÖ* föreslår ökat utnyttjande av elevplatser inom ramen för inbyggd utbildning samt ökat antal utbildningsplatser genom dubbelutnyttjande av skolans ämnesinstitutioner för yrkesutbildning, främst aktuellt inom industri och hantverk. *SÖ* understryker vidare möjligheten till färdigutbildning inom pågående försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning. *SÖ* anför vidare att kursplan för grundutbildning och färdigutbildning kan sammanhållas i ett dokument då så bedöms lämpligt. Behovet av en sammanhållen utbildning varierar mellan olika områden. *SÖ* anser det exempelvis mer motiverat att planera för en treårig sammanhållen utbildning för optikeryrken än för vissa andra områden. *SÖ* föreslår vidare att gymnasial lärlingsutbildning skall kunna anordnas vid skolenhet med kommunal vuxenutbildning samt vidgat samarbete mellan gymnasieskola och arbetsmarknadsutbildning.

I anslutning till remissinstansernas synpunkter på hur utbildningen, framför allt grundutbildningen, skall vara konstruerad lämnar remissinstanserna alternativa förslag eller synpunkter på vidareutbildningsmöjligheter. För en del av dessa redogörs nedan i samband med SIND:s förslag beträffande utbildning för byggnadsarbetare.

8.4 Yrkesutbildning för hantverksyrken som saknar reguljär skolutbildning

Samtliga remissinstanser som yttrat sig tillstyrker SIND:s förslag att de hantverksyrken som f. n. inte har egna linjer eller specialkurser inom gymnasieskolan bör ges möjlighet till individuellt ordnad utbildning. Bl. a. *KUR*, *RAÄ/SHMM*, *Stiftelsen Skansen*, *landstinget i Uppsala län*, *föreningen Svensk Form*, *Sveriges Industriförbund* och *länskolnämnderna i Stockholms och Västerbottens län* har yttrat sig över förslaget. *KUR* anför att det är positivt att utredningen i så hög grad sökt finna möjligheter till "individuella lösningar", då ju situationen på hantverkssidan oftast kännetecknas av att det är relativt få elever som kan tänkas utveckla dessa specialintressen och då tillgängliga lärare, dvs. äldre hantverkare, också är få.

RAÄ/SHMM delar SIND:s uppfattning att åtgärder inom utbildningsområdet är av största betydelse för hantverkets fortlevnad såväl inom bygg-hantverk som övrigt hantverk. *RAÄ/SHMM* anför att för den kulturhistoriskt synnerligen värdefulla bebyggelsen (monumenten) ställs mycket höga antikvariska krav på yrkesskicklighet och kännedom om äldre tekniker. Behov finns där av hantverkare som i sin kunskap och yrkesskicklighet närmar sig konservatorns arbetsområde. Sådan kompetens krävs dock inte i alla moment eller för alla typer av uppgifter. Behovet av "normalkunniga hantverkare" är därför det tyngsta även inom monumentvården. Förslaget om förändrade villkor för gymnasial lärlingsutbildning är en åtgärd som kan antas få odelat positiva effekter för utbildningen, liksom möjligheterna till individuellt ordnad, inbyggd utbildning avseende de hantverksyrken som inte har egna linjer eller specialkurser inom gymnasieskolan.

Länskolnämnden i Västerbottens län förordar att högre specialkurser av varierande längd inrättas som inbyggd utbildning. Enligt *länskolnämnden i Stockholms län* borde även ämnet företagsekonomi införas som tillvalsämne i samband med individuellt anordnad inbyggd utbildning. Som redogjorts för tidigare förordar *SÖ* ett ökat utnyttjande av elevplatser inom ramen för inbyggd utbildning. Inbyggd utbildning inom komvux borde kunna erbjuda goda möjligheter och likaså torde punktinsatser inom *AMU* kunna lösa akuta utbildningsproblem anser både *SÖ* och *länskolnämnden i Stockholms län*.

8.6 Utbildningen för byggnadsarbetare/bygghantverkare

De flesta remissinstanser är överens om att nuvarande utbildning för byggnadsarbetare måste kompletteras och förändras för att bättre passa ombyggnad och restaurering. Man förordar en snabb förbättring, både vad gäller grund- och vidareutbildning, eftersom det är en förutsättning för en fungerande byggnadsvård att kvalificerade hantverkare finns att tillgå. Flertalet remissinstanser betonar problemen med bristen på bygghantver-

kare som behärskar äldre byggnadsmateriel och byggnadsteknik. Beträffande förslagen att gymnasieskolans bygg- och anläggningstekniska linje bör ses över och att en byggnadshytta inrättas i Karmansbo är remissopinionen splittrad.

Bl. a. *arkitekturmuseet, KUR, byggnadsstyrelsen, RAÄ/SHMM, länskolnämnden i Västerbottens län, landstinget i Uppsala län och SHIO-Familjeföretagen* förordar en översyn av grundutbildningens innehåll alternativt föreslår att nuvarande utbildning för byggnadsarbetare kompletteras och förändras för att passa ombyggnad/restaurering. *Arkitekturmuseet* anför att det är väsentligt med skyndsamma insatser inom utbildningen. Det gäller såväl kursinnehållet i den byggtekniska grundutbildningen som möjligheterna till fortbildning och vidareutbildning. *Byggnadsstyrelsen* anser det väsentligt att man vid en översyn beaktar behovet av särskilda ombyggnadshantverkare, dvs. hantverkare vars kunnande spänner över flera yrken. *Länsskolnämnden i Norrbottens län* lämnar konkreta förslag till ändring av gymnasieskolans bygg- och anläggningstekniska linje.

Flera remissinstanser är tveksamma till ingrepp i nuvarande byggtekniska grundutbildning i gymnasieskolan, bl. a. *SÖ, länskolnämnderna i Stockholms och Kronobergs län samt Byggnadsindustrins yrkesnämnd*.

SÖ anser att den korta tid som står till förfogande för grundutbildningen i gymnasieskolan i första hand skall användas för att bygga upp det yrkeskunnande som huvuddelen av vår byggnadsproduktion kräver och som parterna på arbetsmarknaden har enats om. *Länsskolnämnderna i Stockholms och Kronobergs län* anför liknande tankegångar och anser att en minst ettårig hantverksmässig färdigutbildning som påbyggnad till den tvååriga Ba-linjen torde ge bättre förutsättningar för eleverna att tillägna sig ett för restaurering nödvändigt hantverkskunnande.

Enligt *Byggnadsindustrins yrkesnämnd* är det dålig hushållning med den knappa utbildningstid som finns att införa sådana generella moment i utbildningen som *SIND* föreslår. Enligt yrkesnämndens mening är det i stället betydligt mer rationellt att möjliggöra för de byggnadsarbetare, som så önskar, att skaffa sig kunskaper inom dessa speciella områden.

Flertalet remissinstanser understryker behovet av vidareutbildningsmöjligheter. *KUR* erinrar om att man från kulturinstitutionernas sida ser sig som avancerade lärlings- och vidareutbildningsplatser när det gäller många specifika hantverk, som t. ex. teaterdekoratörer, dekormålare, teater-skräddare, snickare m. fl. *Svenska kommunförbundet* anser att det borde vara möjligt att inom ramen för lärlingssystemet ge äldre hantverkare möjlighet att lära yngre byggnadsarbetare äldre byggnadsteknik.

Landstinget i Uppsala län erinrar om att en översyn av grundutbildningen skulle få effekt på marknaden först efter några år varför satsningar snarast måste genomföras för att inom vidareutbildningen ta fram kunniga bygghantverkare. Ett konkret förslag som framförts är inrättandet av en regional byggnadshytta i Karmansbo.

SÖ anför att vidareutbildning av etablerade yrkesmän kan genomföras som internutbildning i företag som är verksamma inom ROT-sektorn. Den komvux kan bl. a. för denna grupp erbjuda kompletterande kurser. Även AMU har kursprogram som kan anpassas till reparation och ombyggnad.

Länsstyrelsen i Västmanlands län anför, i anslutning till SIND:s uppfattning att satsningar snarast måste genomföras för att inom vidareutbildningen ta fram kunniga bygghantverkare, att en byggnadshytta bör inrättas i strävandena att bygga upp en arbetarstam förtrogen med den äldre byggnadstekniken.

SIND:s förslag att inrätta en byggnadshytta i Karmansbo förordas av KIF, Nordiska museet, Landstingsförbundet, föreningen Svensk Form, Stiftelsen Skansen, konstfackskolan, KUR, UHÄ, SHIO-Familjeföretagen, RAÄ/SHMM, byggnadsstyrelsen, SSVH och länsstyrelsen i Västmanlands län.

Stiftelsen Skansen anser att utbildningen bör ske på flera håll, inte bara i Karmansbo, och att man därvid kan använda friluftsmuseernas byggnadsbestånd och andra hus av kulturhistoriskt intresse som åskådningsmaterial och övningsobjekt. Man måste fånga in de kunniga specialister som ännu finns för att låta dem förmedla sina kunskaper till elever.

Länsstyrelsen i Västmanlands län betonar att det är angeläget att det i Karmansbo-rapporten begärda medlen snarast beviljas, dels för de förberedande arbetena som krävs och dels för att upprätta kursplaner och anställa lärare. Regeringen bör ge direktiv om hur utbildningen skall organiseras, vem som skall vara huvudman för utbildningen och vem som skall anordna utbildningen.

Byggnadsstyrelsen anser det önskvärt att planerna på en byggnadshytta i Karmansbo vidarearbetas mot ett snart förverkligande.

RAÄ/SHMM poängterar nödvändigheten av snabba och kraftfulla resurser för att rädda de viktiga kunskaper som finns och för att rädda och förbättra äldre tiders byggnadsbestånd. Därför bör Karmansbo utgöra en del i ett större utbildningspaket. En mer detaljerad plan för dess uppbyggnad, inriktning och drift krävs dock för att dess roll och uppgifter skall kunna bedömas. Enligt RAÄ/SHMM:s mening bör därför ett fortsatt utredningsarbete kring Karmansbo skyndsamt genomföras. Vidmakthållandet av befintlig kunskap hos kunniga aktiva bygghantverkare kan endast ske genom att dessa ges tillfälle till kontinuerlig sysselsättning inom restaurering/ombyggnad. De större statliga och i viss mån de kommunala fastighetsinnehaven borde kunna ses som bas för en sådan verksamhet liksom de byggnader till vilka statliga bidrag utgår för restaurering. Detta förutsätter någon form av regional samordning. RAÄ/SHMM ställer sig sålunda positiv till inrättandet av en regional byggnadshytta i Karmansbo men anser det otillräckligt med en så begränsad satsning på vidareutbildning som Karmansbo innebär.

Enligt SHIO-Familjeföretagens uppfattning bör modellen med s.k.

byggnadshyttor kunna prövas i olika delar av landet i syfte att få till stånd en koncentration av utbildnings- och fortbildningsinsatser i praktiska former. UHÄ tillstyrker förslaget om inrättandet av s.k. byggnadshytta men är tveksam till om de i rapporten föreslagna åtgärderna är tillräckliga för att hantverken skall kunna bibehållas.

SÖ tar inte ställning till förslaget om byggnadshytta i Karmansbo.

Statskontoret och arkitekturmuseet anser att förslaget bör bli föremål för vidare utredning. Arkitekturmuseet efterlyser ett bredare grepp på byggnadsvårdens utbildningsbehov, där den hantverkstekniska utbildningen står i nära kontakt med projekteringsutbildning och utvecklings- och forskningsarbete, där också möjligheter till materialprovning och teknikutprovning är för handen.

Tveksamma eller negativa till förslaget att byggnadshytta inrättas i Karmansbo är bl. a. länskolnämnden i Norrbottens län, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges Industriförbund, Svenska byggnadsarbetareförbundet och Byggnadsindustrins yrkesnämnd.

Länskolnämnden i Norrbottens län kan ej acceptera förslaget på grund av kostnaderna. Nämnden anser dessutom att det kan vara svårt att i en byggnadshytta tillgodose de skiftande behov som finns i rikets olika delar.

Sveriges Industriförbund anser att förbättrad utbildning inom bygghantverket, framför allt rörande vissa äldre tekniker, bör eftersträvas inom ramen för gymnasieskolans utbildning för byggbranschen och genom ökad användning av lärlingsutbildning.

LO hänvisar till Svenska byggnadsarbetareförbundets yttrande vad gäller utredningens förslag till åtgärder på utbildningsområdet. Byggnadsarbetareförbundet anför i likhet med Byggnadsindustrins yrkesnämnd bl. a. att erfarenheterna från de AMU-centra som genomför byggyrkesutbildningar visar att det är mycket svårt att motivera människor för att genomgå utbildningar om utbildningsorten ligger långt från hemorten. Remissinstanserna tror därför att det skulle bli svårt att få önskvärd geografisk spridning på kursdeltagarna. Dessutom framhålls att läroplanernas innehåll kontinuerligt förändras i samråd med bl. a. parterna på byggarbetsmarknaden. Skulle ett mer allmänt behov av annorlunda utbildning i ombyggnads-, sanerings- och restaureringsteknik uppstå, kommer sådana avsnitt att inriktas i utbildningen. Nämnda remissinstansers uppfattning i vad gäller utbildning inom det gamla byggnadshantverket är att AMU-centra runtom i landet har administrativa resurser som mycket väl kan svara mot de krav som kan ställas på sådan utbildning.

8.7 Fort- och vidareutbildning samt högskoleutbildning

Flera remissinstanser påpekar behovet av en ökad satsning på fortbildning och postgymnasial utbildning. RAÄ/SHMM och Jämtlands läns museum anser att förutsättningarna för den postgymnasiala utbildningen skall ytterligare utredas.

KUR konstaterar att *SIND* inte nämnvärt behandlat fortbildningen, och pekar på Handarbetets Vänner, en hantverksinstitution som både bevarar och utvecklar tekniker.

KUR och länsstyrelsen i *Västmanlands län* framhåller att de större museiinstitutionerna med verkstäder och konserveringsateljéer kan vara lämpliga att svara för viss vidareutbildning. Genom fortbildning skapas möjligheter att öka hantverksyrkenas status.

Länsskolnämnden i Stockholms län finner det angeläget att utbildning för ombyggnad och restaurering ges inom den yrkestekniska högskolan.

Länsskolnämnden i Västerbottens och *länsstyrelsen i Västernorrlands län* anser att högre specialkurser av varierande längd inrättas som inbyggd utbildning.

Stockholms stads hantverksförening konstaterar att ett hantverksinstitut skulle kunna fungera som ett hantverkets högskola och *SIFU:s* resurser och lokaler kan tas till vara för att utveckla ett hantverksinstitut.

Institutet för förhistorisk teknologi är positiv till att hantverksutbildningen delvis blir högskoleansluten men varnar för risken att våra traditionella teoretiska kunskapsideal påverkar utbildningen på ett negativt sätt.

Svensk Teaterunion och *Teatrarnas riksförbund* understryker att institutionerna bör ges möjlighet att ta emot lärlingar. För detta måste statliga medel tillskjutas.

8.8 Information samt studie- och yrkesorientering (SYO)

Samtliga remissinstanser instämmer i *SIND:s* mening att *SYO*-informationen om hantverksyrken måste förstärkas. Bl. a. *KUR*, *RAÄ/SHMM*, *Stockholms stads hantverksförening* och *Stiftelsen Skansen* har yttrat sig i frågan.

KUR anför att med de föreslagna ändrade formerna för grundutbildning blir den föreslagna satsningen på *SYO*-informationen särskilt angelägen. *Stockholms stads hantverksförening* anför att kunskaperna om hantverksyrken är begränsade hos *SYO*-konsulenter, yrkesvalslärare, arbetsförmedlare m. fl. Föreningen instämmer i *SIND:s* förslag om att informationen om hantverksyrkena måste förstärkas och förbättras, detta inte enbart till *SYO*-konsulenterna. Informationen bör avse såväl yrket som sådant, som rekryteringsbehov och anställnings- och framtidsutsikter inom de olika hantverksyrkena.

SÖ framhåller att utarbetandet av underlag för information bl. a. bör vara en angelägenhet för hantverkets organisationer.

RAÄ/SHMM anser liksom *SIND* att hantverkets organisationer bör kunna utnyttjas att förstärka informationen. *RAÄ/SHMM* anser vidare att information om hantverksyrkena skulle kunna ske genom att kunniga och engagerade hantverkare berättade om sitt arbete ute i skolorna. Här borde finnas en stor uppgift för bl. a. pensionerade hantverkare med lång arbetslivserfarenhet.

UTBILDNINGSDEPARTEMENTET

Promemoria om utbildningsfrågor m. m. för de små och medelstora företagen**1 Inledning**

I denna PM redovisas enbart sådana frågor och åtgärder som det ankommer på regeringen eller berörda myndigheter att besluta om. I en del fall är beredningsarbetet inte avslutat varför ett fortsatt utredningsarbete erfordras. Ett antal uppdrag som regeringen avser att ge skolöverstyrelsen (SÖ) redovisas därför i det följande. I andra fall går det att vidtaga åtgärder inom ramen för redan fattade beslut. En redovisning för riksdagen har dock bedömts vara av värde i detta sammanhang.

Antalet små och medelstora företag är mycket stort och de utgör en sinsemellan mycket oenhetlig grupp. Behandlingen av de små och medelstora företagens utbildningsproblem i denna PM är av bl. a. detta skäl långtifrån fullständig. Företag är små av olika skäl. Vissa företag är små för att de nyligen har grundats för att exploatera en idé eller innovation. Andra företag är visserligen små men ingår i större produktionssystem. Detta gäller de många småföretag som är underleverantörer till storindustrin. De är små för att det finns smådriftsfördelar som kan utnyttjas inom ramen för stora produktionssystem. Andra företag är små därför att produktionen inte lämpar sig alls för stordrift. Detta gäller särskilt hantverkets område där företagen är små också för att hantverkssektorn sedan länge närmast är krympande. De utbildningsinsatser som diskuteras riktas mot nystartade små företag och mot hantverksområdet.

Det gäller att med utbildningsinsatser stödja personer som avser att starta företag och på det viset bidra till *förnyelse* av näringslivet. Det gäller också att med utbildningsinsatser bidra till att många idag hotade hantverksyrken *bevaras*.

Det finns i detta sammanhang anledning att skilja på utbildning riktad till (blivande) företagare, till småföretagens anställda och till personer som skall syssla med småföretag inom t. ex. offentliga organ eller som konsulter. Tyngdpunkten i denna PM ligger på utbildningen av blivande företagare och på hantverksutbildning. Hantverksföretagen är ofta så små att en stor del av hantverkarna också är egna företagare. Utbildning för anställda i småföretag och utbildning för personer som sysslar med småföretag behandlas i allmänhet betydligt ytligare. I följande avsnitt i denna PM behandlas:

- Utbildning för hantverksyrken

- Utbildning för ombyggnad och restaurering
- Kultursektorns behov av hantverkskunnande
- Utbildning för småföretagare
- Högskolans roll för små och medelstora företag

De senaste decenniernas kraftiga utbyggnad av utbildningsväsendet har inneburit en allmänt höjd utbildnings- och kunskapsnivå i samhället. Under senare år har från skilda utgångspunkter allt starkare kritik riktats mot att samhällets utbildningsinsatser blivit av alltför allmän karaktär och främst gynnat teoretiska kunskaper på bekostnad av mer direkt yrkesinriktad utbildning på skilda nivåer. Inte minst på grund av den rådande ekonomiska situation i landet har också frågor om de mera generella sambanden mellan å ena sidan utbildning/forskning och å andra sidan näringslivets behov av kunskap och utvecklingskraft kommit i blickpunkten. Ett uttryck härför är den av chefen för utbildningsdepartementet år 1981 tillkallade utbildningsekonomiska utredningen (U 1981:03, Dir 81:30), som har till uppgift att på ett mera allmänt plan överväga och lämna förslag om hur utbildningsväsendet i dess helhet kan bidra till vidmakthållandet och utvecklandet av kompetensen och konkurrenskraften hos det svenska näringslivet.

Den reguljära yrkesinriktade utbildningen inom skolan och vuxenutbildningen syftar självfallet till verksamhet inom såväl små, medelstora som stora företag (respektive arbetsplatser) och det är ett viktigt mål för utbildningen att den inte skall binda den enskilde vid en viss typ av företag/arbetsplats. Självfallet kan dock utbildningen passa olika bra för olika stora arbetsplatser. I en del fall är det naturligt att i utbildningen utgå från ett litet företags situation. I andra fall finns det risker för att utbildningen mera anpassas till stora företag.

På central nivå har troligen de stora företagen och koncernerna ett relativt starkt inflytande över flera av de näringslivsorganisationer som i olika avseenden kan påverka utbildningspolitiken och de tillämpningar som görs på denna nivå. Motsvarande förhållande kan tänkas föreligga på regional och lokal nivå.

Även om det kan finnas skäl att fästa större vikt vid de utbildningsbehov som finns i små och medelstora företag måste det av redan nämnda skäl bedömas som tveksamt om det är lämpligt att i ungdomsskolan införa särskilda linjer, varianter eller tillvalsämnen som direkt är avsedda för framtida verksamhet i sådana företag eller för blivande företagare. Där emot kan det finnas anledning att pröva möjligheterna att i högre grad än hittills tillgodose sådana behov genom specialkurser inom ramen för gymnasieskolan och/eller den kommunala och statliga vuxenutbildningen.

Det finns emellertid samtidigt anledning att understryka, att den utbildning som redan i dag erbjuds inom såväl gymnasieskolan som den kommunala och statliga vuxenutbildningen är väl ägnad för verksamhet också i små och medelstora företag. I stor utsträckning bör därför insatserna

inriktas på att öka möjligheterna för eleverna att orientera sig om redan existerande utbildningsmöjligheter. Det är därvid en uppgift för studie- och yrkesorienteringen (syo) att ta upp frågor såväl om utbildning för som om verksamhet i små och medelstora företag.

Under 1950-, 1960- och 1970-talen överfördes stora delar av den grundläggande yrkesutbildningen från företagen/arbetsplatserna till skolan.

Man kan också uttrycka detta så att samhället successivt övertog utbildningskostnaderna från företagen. Inom de flesta hantverksyrken är det inte möjligt att på samma sätt som inom industriområdet anordna utbildning i skolmässiga former. Lärlingsutbildningen har trots statsbidragsförbättringar enligt många uppfattning inte kunnat svara för en tillfredsställande rekrytering till en rad hantverksyrken – även sådana där försörjningsmöjligheterna är goda. En orsak till detta är att hantverkarna ofta inte anser sig kunna betala de löner och sociala avgifter som enligt avtal skall utgå till lärlingarna. En ökande del av verksamheten inom byggbranschen ägnas åt ombyggnad och restaurering. Denna verksamhet försvåras av bristen på kunskaper om bygghantverk och gammal byggnadsteknik.

Hantverkets problem behandlas i rapporten Hantverk – produktion med tradition från statens industriverk (SIND 1981: 2). I avsnitt 2–4 behandlas de avsnitt i betänkandet och remissyttrandena (underbilaga 4.2 och 4.3) som rör utbildnings- och kulturområdena. Chefen för industridepartementen tar upp de avsnitt som berör honom i bilaga 4.

Regeringen har också uppdragit åt SIND att utreda vissa frågor som rör formgivning.

Insatser för att hjälpa och stimulera enskilda att starta företag görs nu på många områden. Det är en viktig uppgift för utvecklingsfonderna. Flera kommuner gör också insatser.

Intresset för utbildningsinsatser med detta syfte är också stort inom olika delar av utbildningsväsendet.

I november 1981 överlämnade lektor Bengt Lorendahl till industriministern ett förslag om särskild företagsutbildning (SFU). Förslaget är särskilt inriktat på att tillgodose behovet av utbildning för småföretagare.

Av utredningen framgår, att ett av de väsentligaste hindren för etablerandet av nya företag är den osäkerhet som de enskilda personerna känner vad beträffar de krav som ställs på en företagare. Lorendahl anser därför att insatser bör göras för att skapa utbildningsmöjligheter för blivande småföretagare. Enligt hans bedömning bör dessa möjligheter främst ha formen av vuxenutbildning. Denna bedömning grundar han på det förhållandet att det främst är personer med något eller några tiotal år av yrkeserfarenhet som överväger att starta ett eget företag.

Bedömningen att SFU i huvudsak bör bedrivas som vuxenutbildning får anses ha fog för sig. Dessa frågor behandlas i avsnitt 5.

Även om en utbildning med denna inriktning bör förläggas i första hand till den statliga och kommunala vuxenutbildningen finns det anledning att

understryka värdet av den utbildning som givits och utvecklats vid flera högskoleenheter. Denna utbildning behandlas i avsnitt 6 tillsammans med vissa forskningsfrågor.

2 Utbildning för hantverksyrken

2.1 Något om nuvarande utbildningsformer

Den nya *gymnasieskolan*, som infördes år 1971 var en sammanslagning av gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan. I den nya gymnasieskolutbildningen införlivades den praktiska yrkestekniska utbildningen från yrkes- och verkstadsskolorna samt en del av lärlingsutbildningen.

Den tvååriga yrkestekniska gymnasieskolutbildningen omfattar idag utbildning för ett betydande antal yrken inom olika branscher. I gymnasieskolan har den yrkesinriktade delen av utbildningen minskat till förmån för allmänna ämnen jämfört med yrkesskolan. Utbildningen har idag ett vidare utbildningsmål och är inte längre specifikt yrkesinriktad. Denna förändring av utbildningens mål har påverkat främst utbildningen för yrken med en stor andel manuellt arbete.

Det finns f. n. inom gymnasieskolan totalt 27 olika linjer som antingen är två- eller treåriga. Det finns även en fyraårig teknisk linje. Vissa linjer är uppdelade på grenar med olika inriktning. Denna uppdelning sker oftast i årskurs två. Detta innebär att efter ett års basutbildning kan eleven specialisera sig.

Dessutom finns flera hundra *specialkurser* inom gymnasieskolan. Detta är den gemensamma benämningen på de studievägar som inte ingår i någon linje. Kurserna är ofta yrkesinriktade och kurslängden kan variera från någon vecka till två läsår. Till somliga specialkurser kan eleven söka direkt efter grundskolan. Det finns även specialkurser som bygger på minst tvåårig utbildning på viss linje eller specialkurs i gymnasieskolan. Dessa kurser kallas högre specialkurser.

I yrkesinriktade linjer och specialkurser är i vissa fall en del av utbildningen inbyggd dvs. bedrivs på företag och arbetsplatser, varvid företagen uppstår statsbidrag. Möjligheterna till inbyggd utbildning har vidgats de senaste åren och statsbidragen har förbättrats. En uttalad strävan de senaste åren har varit att öka den lokala handlingsfriheten inom skolans område. Ett uttryck för detta är inrättandet av lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser (prop. 80/81:107, UbU 1980/81:38, rskr 1980/81:395). Dessa ger skolstyrelsen en betydande frihet när det gäller att utforma utbildningsinnehållet i kurserna.

Regeringen har alltsedan slutet av 1970-talet i många sammanhang betonat angelägenheten och vikten av yrkesinriktad utbildning. Ungdomarna visar också ett större intresse att söka till yrkesinriktad utbildning. Antalet sökande till utpräglad yrkesinriktade studievägar har under flera år visat en

stadigt ökande tendens. I 1982 års budgetproposition föreslås att de tvååriga yrkesinriktade linjerna och dem närliggande specialkurser utökas med 1 240 intagningsplatser. Vidare föreslås stimulansbidrag och utökade bidrag till utrustning för nyinrättade platser på yrkesinriktade studievägar.

Inom gymnasieskolans ram anordnas även s. k. *yrkesintroduktion* som syftar till att ge eleven anställning eller fortsatt utbildning inom gymnasieskolan. Yrkesintroduktionen ersatte år 1980 den tidigare verksamheten med kortkurser och beredskapsarbeten och är snarare en form av arbetslivskontakt än utbildning. Introduktionen förläggs till företag vilka svarar för handledning och för de resurser som i övrigt behövs. Introduktionen omfattar högst ett läsår och skall samordnas med de arbetstider som gäller vid företaget. Kommunens ersättningar till företaget brukar vara ca 200 kr. per elev och vecka. Kommunen får i sin tur statsbidrag och eleven erhåller vanligt studiebidrag.

Försöksverksamhet med *gymnasial lärlingsutbildning* innebär att den som är anställd som lärling hos ett företag även är elev i gymnasieskolan och genom företagets försorg får utbildning för ett visst yrke. Utbildningen kan förekomma dels som grundutbildning om i regel två år dels som färdigutbildning. Utbildningen anordnas i form av individuellt upplagda fristående utbildningsvägar. Färdigutbildningen skall normalt omfatta ett år och anordnas som påbyggnad till grundutbildningen eller till en linje eller specialkurs i gymnasieskolan. Enligt förslag i årets budgetproposition (prop. 81/82: 100 bil. 12, s. 304) bör det bli möjligt att utforma en gemensam kursplan för grund- och färdigutbildning. För varje elevs gymnasiala lärlingsutbildning fastställer den kommunala skolstyrelsen tillsammans med företaget en kursplan. Elev som deltar i gymnasial lärlingsutbildning har ett normalt anställningsförhållande i företaget och lagen om anställningsskydd är tillämplig. Eleven erhåller inget studiebidrag under utbildningstiden utan får avtalsenlig lön. Ersättningen till företaget utgår med mellan fem och tio kr. per lärling och utbildningstimme. För de två första åren, dvs. grundutbildningen, utgår ersättning för 30 timmar per vecka i 40 veckor. Den gymnasiala lärlingsutbildningen är en försöksverksamhet som skall pågå t. o. m. läsåret 82/83 och därefter utvärderas av skolöverstyrelsen (SÖ).

Den nya formen för lärlingsutbildning infördes under år 1980. Än så länge är utbildningsformen för ny för att kunna utvärderas. Enligt flera remissyttranden över SIND:s rapport är det dock klart att många företag uppfattar det arbetsgivarförhållande de har gentemot lärlingen som negativt samt att den ekonomiska ersättningen för lärlingens lön, undervisning, förbrukat material och förlorad arbetstid är för låg.

Det bör vidare påpekas att den gymnasiala lärlingsutbildningen också bedrivs i större och medelstora företag och inte alls enbart i hantverksföretag och övriga småföretag.

För elever i gymnasial lärlingsutbildning föreligger alltså ett anställningsförhållande medan elever i inbyggd utbildning och i yrkesintroduktion i normalfallet ej betraktas som anställda.

I den nyligen framlagda propositionen (prop. 1981/82: 71) om ny anställningsskyddslag anför chefen för arbetsmarknadsdepartementet att vissa frågor som rör dessa ungdomsgruppers ställning på arbetsmarknaden bör övervägas på nytt. I syfte att främja en lösning av dessa frågor anmäler arbetsmarknadsministern sin avsikt att tillsätta en arbetsgrupp, i vilken bl. a. SAF och LO bör inbjudas att delta. I gruppen bör också ingå företrädare för SÖ och arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) samt för utbildnings- och arbetsmarknadsdepartementen. Sedan flera månader tillbaka pågår förhandlingar mellan parterna på arbetsmarknaden om vissa ungdomsfrågor. Flera avtal har slutits om ungdomsplatser. I de fortsatta förhandlingarna kommer också andra frågor som rör ungdomar att tas upp.

Dessutom finns ett antal *statsunderstödda enskilda yrkesskolor*. Utbildningen vid dessa bygger på grundskolan. I vissa fall krävs yrkes- eller arbetslivserfarenhet eller också en högre skolunderbyggnad. Några enskilda yrkesskolor vilka har anknytning till hantverksyrken är Carl Malmstens Verkstadsskola, Capella-gården, Nyckelviksskolan, Institutet för Optometri och Sätergläntan, Hemslojdens gård.

2.2 SINDS:s förslag i rapporten Hantverk-produktion med tradition jämte remissyttranden (underbilaga 4.2 och 4.3)

Gymnasieskolans utbildning för hantverksyrken bör enligt SIND ses över. Man bör i större utsträckning än hittills förlägga undervisningen beträffande karaktärsämnet till arbetsplatser utanför skolan.

Många hantverksyrken kräver en mångårig utbildning innan eleven kan bli yrkesverksam. När grundutbildningen blir mindre yrkesinriktad blir återverkningarna störst på dessa yrkeskategorier. Hantverksyrken är i hög grad specialiserade och innehåller många yrkesspecifika tekniker som endast kan läras genom mångårig övning. Ett fungerande lärlingssystem, menar SIND, är därför en förutsättning för nyrekrytering till dessa yrken.

Den traditionelle hantverkaren i dag är ofta en ensamföretagare i hög medelålder. Antalet utövare är dessutom lågt. Möjligheten för och intresset hos dessa hantverkare att anställa lärlingar är ofta begränsade av ekonomiska skäl. Att dessutom kunna avsätta produktiv arbetstid till undervisning utan ersättning för motsvarande ekonomiska bortfall är svårt, speciellt i en konkurrensutsatt bransch.

SIND framhåller att rekryteringen till hantverksyrken i hög grad är beroende av möjligheten till praktisk utbildning. Den gymnasiala lärlingsutbildningen är avsedd att vara en alternativ utbildningsväg till gymnasieskolans ordinarie utbildningslinjer.

Därför bör elevens skolarbete i båda utbildningsalternativen betraktas

lika. I det första fallet sker skolarbetet på sedanligt sätt i skolan. I det andra fallet sker skolarbetet i företag. I båda fallen utbildas eleven oftast på det för yrket lämpligaste sättet. Följaktligen bör eleven i båda fallen betraktas som enbart elev och anställning under utbildningen få förekomma endast i undantagsfall. Det ekonomiska ansvaret för utbildningen bör åvila skolan. Industriverket föreslår därför en gymnasial utbildning utan anställningsförhållande.

SIND föreslår dessutom att en särskild linje eller specialkurser för utbildning i olika hantverksyrken inrättas. Målet bör därvid vara att göra utbildningen minst treårig med det sista året förlagt till företag.

SIND:s förslag till en gymnasial lärlingsutbildning utan anställningsförhållande får stöd från flertalet remissinstanser, klarast uttalat från dem som direkt representerar industri och hantverk. Vissa länskolnämnder har däremot anmält viss tveksamhet till denna del av förslaget. Landsorganisationen (LO) påpekar att SIND inte berör problem som är förknippade med det faktum att många företagare är oorganiserade och att i flera fall anställda vid mindre företag haft sämre villkor än i andra företag.

En del av remissinstanserna behandlar frågan om inrättande av en speciell hantverkslinje eller motsvarande i gymnasieskolan. Remissinstanserna är överlag positiva till förslag om fördjupad yrkesutbildning, men framför olika synpunkter på hur den fördjupade yrkesutbildningen skall gå till.

Länsskolnämnden i Kronobergs län anför t. ex. att SIND:s förslag om att utbildningar i hantverksyrken bör göras minst 3-åriga måste förverkligas genom påbyggnadsutbildning och vidareutbildning ovanpå den 2-åriga gymnasieskolans linjer och specialkurser. *Länsskolnämnden i Västerbottens län* förordar att högre specialkurser av varierande längd inrättas som inbyggd utbildning.

Beträffande frågan om inrättande av en hantverkslinje erinrar *länsskolnämnden i Malmöhus län* om den försöksverksamhet med tvåårig hantverks- och industriinriktad utbildning inom gymnasieskolan som pågått i Skaraborgs län. Utbildningen startade höstterminen 1979. Utbildningen var tvåårig och eleven var under utbildningstiden placerad i ett företag fyra dagar i veckan och fick teoriundervisning i skolan en dag i veckan. Försöksverksamheten har upphört vid årskiftet 1981/82 och verksamheten övergått till lärlingsutbildning. Enligt nämnden visade sig försöksverksamheten vara en omöjlig konstruktion där sedvanliga avtal inte uppfylldes.

Stockholms kommun har tillsammans med Sveriges Hantverks- och Industriorganisation Familjeföretagen (SHIO-Familjeföretagen) utarbetat förslag till ny hantverksinriktad studieväg vid gymnasieskolan i Stockholm. Studievägen utgörs enligt förslaget av en grundskoleanknuten tvåårig specialkurs. Karaktärsämnet hantverksteknik, som omfattar både arbetsteknik och fackteori, avses vara förlagd till företag och anordnad som inbyggd utbildning. Utbildningen riktar sig i princip till samtliga hantverksyrken som ej finns representerade inom befintliga linjer eller specialkurser

i gymnasieskolan i Stockholm. Ämnet hantverksteknik avses inom en och samma klass och utan att studievägen delas i grenar eller varianter ha inriktningar mot olika yrken och sålunda ge möjlighet till en individualiserad utbildning inom skilda yrken. SÖ har den 20 januari 1982 givit skolstyrelsen i Stockholms kommun medgivande att fastställa timplan och kursplaner för utbildning (lokalt arbetsmarknadsanknuten specialkurs) i hantverksyrken i enlighet med av kommunen bilagt förslag varvid undervisningen i hantverksteknik avses anordnad som inbyggd utbildning. Medgivandet avser en intagningskurs om 16 elever läsåret 1982/83.

Enligt *utvecklingsfonden i Södermanlands län* utreds f. n. möjligheterna att inrätta särskilda hantverks- och konsthantverkslinjer inom gymnasieskolan av länskolnämnden i länet.

Lärlingsutbildningen medför kostnader för företaget som många gånger utgör ett allvarligt hinder för att utbildningen skall komma till stånd. Ett sätt att lösa detta problem är att inordna den företagsförlagda utbildningen i dessa yrken i skolan. *Länskolnämnden i Stockholms län* anför i sitt yttrande över hantverksutredningens betänkande, att det av Stockholms kommun tidigare nämnda förslaget till särskild hantverksutbildning torde vara en framkomlig väg för storstadsområden när det gäller att utbilda för hantverksyrken. För mindre orter kan elevunderlaget enligt nämnden vara för litet för egen klass och integrering med övriga tvååriga linjer bli nödvändig. Bristen på hantverkare är emellertid inte enbart ett problem för Stockholm utan även för många andra orter i landet. Nämnden ser gärna att försöksverksamhet med särskild hantverksutbildning kommer till stånd.

2.3 Överväganden om hantverksutbildningen

Av ovanstående redovisning framgår att behoven av utbildning för hantverksyrken enligt flera bedömare inte kan tillgodoses. Det går inte att bortse från att just på hantverksområdet det faktum att den gymnasiala lärlingsutbildningen är förenad med anställningsförhållande upplevs som ett allvarligt hinder. Den gymnasiala lärlingsutbildningen har just introducerats. Att ändra reglerna för den innan den är utvärderad är knappast lämpligt. En möjlig väg är då att – jämsides med den gymnasiala lärlingsutbildningen – pröva andra mer skolanknutna former av hantverksutbildning.

SÖ:s medgivande till Stockholms kommun att få anordna en särskild hantverksutbildning i form av en tvåårig specialkurs med inbyggd utbildning kan ses som exempel på detta. Möjlighet finns sålunda för de kommuner som så önskar att starta särskild hantverksutbildning. Olika modeller kan förekomma. Utbildning i hantverksyrken kan t. ex. anordnas i form av lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser.

Statsrådet Tillander avser att föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att

se till att försöksverksamhet med olika former av hantverksutbildning inom ramen för lokalt arbetsmarknadsanknutna specialkurser kommer till stånd. Sådana kurser bör ha en längd av minst ett år. Det bör därvid prövas vilka möjligheter som finns att erbjuda en mot flera hantverksområden inriktad utbildning för att eleverna på det sättet skall få en större valmöjlighet. Därvid bör man söka att i möjligaste mån utnyttja befintlig personal och utrustning inom skolan. Därutöver kan utbildningen organiseras som inbyggd utbildning hos enskilda hantverkare. En sådan utbildning kan följas av färdigutbildning inom ramen för den gymnasiala lärlingsutbildningen. Det bör understrykas att detta är en krävande utbildningsform för kommunerna. Det gäller för kommunen att hålla kontakt med och ansvara för inbyggd utbildning på många arbetsplatser. En noggrann prövning av arbetsmarknadsbehovet krävs också vid en så specialiserad utbildning.

SÖ bör i sin utvärdering av den gymnasiala lärlingsutbildningen beakta också de erfarenheter som kan vinnas i sådan mer skolanknuten hantverksutbildning.

Företrädare för utbildningsdepartementet ämnar ta kontakt med parterna på arbetsmarknaden i dessa frågor.

2.4 Syo och informationsfrågor

Den studie- och yrkesorientering (syo) som normalt ingår i skolans verksamhet bör naturligtvis omfatta alla former av utbildning och arbete. Det bör här påpekas att syo inte är begränsad till att utgöra information om studier och arbete meddelad av en syo-funktionär. Syo är ett program som syftar till att göra eleverna medvetna om egna möjligheter, att ge dem kunskaper om studier och arbetsliv och att omsätta dessa kunskaper i omdömesgilla beslut om studier och arbete – kort sagt ett led i deras arbetslivsförberedelse. I skolan ingår syo i undervisningen varav den praktiska arbetslivsorienteringen (prao i grundskolan och yrkesorienteringsveckor – yo – i gymnasieskolan) är en del. Vidare består syon i vägledning, enskilt och i grupp samt av informationsinsatser.

Ett problem när det gäller att få eleverna att lära känna verksamheten inom hantverk och småföretagande är dess lokala anknytning. Ur generell informationssynpunkt är detta en begränsning. Däremot lämpar sig sådana arbetsplatser alldeles utmärkt för studiebesök och längre vistelser av enstaka elever. De arbetsplatser som det här handlar om är ofta svåra att beskriva och därtill är det svårt för en enda informatör att känna till verksamheten på så många olika arbetsplatser.

SIND framhåller att t. ex. hantverkare och småföretagare har svårt att avsätta tid för att medverka vid information i t. ex. skolan. Om de dessutom inte anser sig ha möjlighet, tid eller råd att ta emot prao- eller yo-clever eller elever i lärlingsutbildning blir det naturligtvis svårt att marknadsföra denna verksamhet bland eleverna.

Den är visserligen till sin karaktär individualistisk men om detta i sin tur leder till isolering från annan verksamhet blir det svårt att locka dit elever. Att arbeta i små företag och hos hantverkare ger ofta en gynnsam arbetsmiljö med många olika sysselsättningar. Om sådana företeelser kan en syofunktionär informera. Däremot är det svårare att informera om vad egen företagsamhet innebär. Detta måste integreras i skolans undervisning, i de ekonomiska ämnena, i matematik, i arbetslivsorientering.

Det bör härvid påpekas att det finns ytterst litet centralt informationsmaterial om hantverksutbildning och verksamhet i småföretag. AMS har ett visserligen kortfattat men också omfattande materiel, som huvudsakligen behandlar utbildningskrav och arbetsmarknad. Eftersom kraven på yrkeskunnande är så höga kan information som enbart tar upp dessa aspekter verka närmast avskräckande.

Det vore önskvärt om branschorganisationer utarbetade en bredare information om hantverkets och småföretagandets villkor. Det är möjligt att det måste delas upp i regioner för att ge eleverna någon chans att förankra informationen i verkligheten. Eljest blir informationen för abstrakt och teoretisk, vilket är särskilt olämpligt för detta ämnesområde.

Vidare är det nödvändigt att branschorganisationen(erna) utarbetar ett eller flera handledarmaterial. Det bör också påpekas att bristen på läromedel är stor. När det gäller att undervisa eleverna/lärlingarna är det oftast hantverkaren eller småföretagaren själv som måste avsätta arbetstid här för. För detta får de ekonomisk ersättning via statsbidrag. De bör kunna få ytterligare stöd genom att erbjudas någon form av handledarutbildning. Sådan arrangeras av arbetsmarknadens parter (om berörda yrkesområde är kollektivavtalsreglerat) och även av den kommunala vuxenutbildningen. De regionala planeringsråden förfogar f. n. över en resurs för bl. a. utbildning av och information till handledare i inbyggd utbildning och yrkesintroduktion.

3 Utbildning för ombyggnad och restaurering

3.1 SINDs förslag i rapporten Hantverk-produktion med tradition samt något om remissyttrandena

Det stora nybyggnadsprogrammet som genomfördes under 1950–60-talen kom enligt SIND att återspeglas i ungdomsbildningen. Det gällde att snabbt få fram kunniga yrkesmän för nyproduktion – efterfrågan på reparations- och ombyggnadssidan samt restaureringssidan var under den tiden mycket låg. I dag finns ett ökande behov av yrkesmän för dessa områden. Gymnasieskolans möjligheter är begränsade bl. a. därför att de praktiska inslagen i utbildningen kräver stora resurser. Samtidigt har de institutioner vars uppgift är att fortbilda yrkesverksamma hantverkare – bl. a. SIFU – otillräckliga ekonomiska resurser. En rationell lösning av utbildnings- och

fortbildningsfrågorna inom byggområdet bedöms vara av stor sysselsättnings- och kulturpolitisk betydelse.

För vissa yrkesområden, exempelvis för murare och träarbetare, behövs sannolikt alternativa utbildningsgrenar för dem som skall arbeta med den äldre bebyggelsen. Dessa kan, enligt vad utredningen föreslår, förläggas till några gymnasier i olika delar av landet. För andra, exempelvis plåtslagare och målare, föreslås att kompletterande teori- och praktikmoment i äldre byggnadstekniker och metoder tas in i nuvarande utbildning, varvid också utbildningstiden eventuellt skulle behöva förlängas. SIND föreslår alltså att den bygg- och anläggningstekniska linjen i gymnasieskolan ses över för att bättra passa ombyggnad och restaurering. Vissa hantverksyrken saknar f. n. helt reguljära utbildningsmöjligheter. Ett sådant yrke har redovisats, nämligen stenhuggarens. Åtskilliga andra befinner sig i samma situation. Här är det enligt SIND viktigt att lärlingspraktik kan beredas i företag eller hos enskilda hantverkare för utbildning i yrket.

Även andra hantverksgrupper där latent och/eller aktuella marknadsbehov föreligger har vid intervjuundersökningar angivit att utbildnings- och fortbildningssatsningarna för deras respektive yrken är otillräckliga. SIND delar denna uppfattning.

Ett problem som särskilt uppmärksammas av SIND är den stora bristen på bygghantverkare vilka behärskar äldre byggnadsmaterial samt byggnadsteknik. Vad gäller behov av kunskap framhävs att byggproduktionen idag utgörs till 30 % av ombyggnad/restaurering, vilket uppskattningsvis motsvarar 110 000 årsarbeten. Marknaden beräknas öka. Åtgärder måste enligt utredningen inriktas på att relativt snabbt förbättra den nuvarande situationen och att snarast genomföra satsningar inom vidareutbildningen för att ta fram kunniga bygghantverkare. Ett konkret förslag som framförs är inrättande av en regional byggnadshytta i Karmansbo.

De förslag som SIND framlägger om byggnadsutbildning har väckt mycket stort intresse bland remissinstanserna. I stort sett alla remissinstanser är överens om att det föreligger ett stort – och till stora delar otillfredsställt – behov av utbildning om äldre byggnadsteknik, byggnadsvård och bygghantverk för den nu mycket omfattande ombyggnads- och restaureringsverksamheten. Vidare är alla remissinstanserna överens om att ökade insatser behövs för fort- och vidareutbildning. Det är endast oense om hur detta behov skall tillgodoses. I fråga om grundutbildningen är meningarna delade. Flera remissinstanser tillstyrker förslaget i betänkandet att grundutbildningen för byggnadsarbetare – bygg- och anläggningsteknisk linje – bör ses över medan SÖ och Byggnadsindustrins Yrkesnämnd avstyrker.

Inom fort- och vidareutbildningsområdet är nuvarande insatser begränsade – kortare kurser ges av SIFU, ett antal kurser ges inom arbetsmarknadsutbildningen och en kurs ges inom kommunal vuxenutbildning i Falun. Klart är att nuvarande insatser måste byggas ut. Det mest genomarbetade förslaget är förslaget till byggnadshytta i Karmansbo. I fråga om detta

förslag är meningarna delade men flera remissinstanser tillstyrker. Andra däremot pekar på att de byggnadsarbetare och andra det gäller har svårt att resa så långt för sin utbildning och förordar utbildning på flera platser i landet t. ex. inom ramen för arbetsmarknadsutbildningen.

Förslaget om byggnadshytta i Karmansbo har två delar, dels förslaget om en restaurering av en ovärderlig bruksmiljö med bl. a. en lancashire-smedja, dels förslaget om en byggnadsvårdsutbildning. Riksantikvarieämbetet och länsarbetsnämnden i Västmanlands län överväger f. n. frågan om bidrag till den första etappen av restaureringen.

3.2 Överväganden

Av SIND:s förslag och remissinstansernas synpunkter framgår det att behovet av utbildningsinsatser för ombyggnad och restaurering är stort. Omfördelningen inom byggbranschen i riktning mot en ökad ombyggnads- och restaureringsverksamhet behandlas också av industriministern i bilaga 4. Det är alltså klart att åtgärder måste vidtagas. Underlaget för konkreta åtgärder är däremot bristfälligt. Det återstår att belysa frågor både om dimensionering och om inriktning av åtgärderna. Det fordras alltså ett fortsatt utredningsarbete. De utbildningsinsatser som nu bör göras kan ses som ett fullföljande av den byggnadsvårdsreform som inleddes innevarande budgetår men åtgärderna har också ett vidare syfte. Det gäller inte bara att restaurera, bygga om och underhålla kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse utan också hus byggda in på 1950-talet med en i dag föråldrad byggnadsteknik. Statsrådet Wikström avser att i samråd med statsrådet Tillander föreslå regeringen att ge SÖ i uppdrag att svara för det fortsatta utredningsarbete som erfordras. I fråga om grundutbildning räcker det att här erinra om att det ankommer på SÖ att i samarbete med parterna på arbetsmarknaden inom givna ramar anpassa utbildningen till utvecklingen inom byggbranschen. Den mer långsiktiga utvecklingen av denna utbildning har behandlats i gymnasieutredningens förslag som nu remissbehandlas.

Uppdraget bör alltså koncentreras till fort- och vidareutbildning för personer som genomgått bygg- och anläggningsteknisk linje och annan gymnasial utbildning eller har motsvarande erfarenheter. De utbildningsformer som i första hand kommer i fråga inom det reguljära utbildningsväsendet är kommunal vuxenutbildning, statlig vuxenutbildning och högre specialkurser i gymnasieskolan.

Det kan konstateras att, till skillnad från många andra linjer och specialkurser som har vidareutbildningsmöjligheter i direkt anslutning till grundutbildningen, har bygg- och anläggningstekniska studievägar i dag inga egentliga sådana vidareutbildningsmöjligheter.

En utgångspunkt för arbetet bör vidare vara att utbildningen bör vara spridd över landet.

SÖ kommer alltså att få i uppdrag att överväga dimensionering, uppläggning och förläggning av denna utbildning.

Det bör understrykas att det utredningsarbete som erfordras inte får hindra att utbildning kommer till stånd inom de handlingsmarginaler som föreligger.

SÖ skall i arbetet samråda med SIND (om dimensioneringen av olika kurser) riksantikvarieämbetet, och med parterna på arbetsmarknaden. Det är angeläget att SÖ i detta arbete knyter an till det goda samarbete med parterna på arbetsmarknaden som präglar all utbildning på byggnadsområdet. De kurser som SÖ kommer att föreslå skall rymmas inom nu gällande ramar. Då det är viktigt att snabbt komma i gång med någon utbildning bör SÖ i sitt arbete överväga om det är möjligt att utnyttja det omsorgsfulla planeringsarbete som utförts för byggnadshyttan i Karmansbo. En förutsättning för att utbildning skall kunna förläggas till Karmansbo är att frågan om huvudmannaskap för utbildningen löses. SÖ kommer själv inte i fråga som huvudman och Statens skola för vuxna i Härnösand är inte lämplig som reguljär kursanordnare. En lokal eller regional huvudman bör alltså eftersträvas.

Vid Chalmers tekniska högskola vid Tekniska högskolan i Stockholm finns byggnadsindustrilinjén som är en yrkesteknisk högskoleutbildning om 60 poäng (tre terminer). Det ankommer på linjenämnderna vid dessa högskoleenheter att överväga om frågor som rör ombyggnad och restaurering kan tas upp inom ramen för denna utbildning.

För planeringen av den framtida yrkestekniska högskoleutbildningen ansvarar Universitets- och högskoleämbetet (UHÄ).

4 Kulturinstitutionernas behov av hantverkskunnande

Enligt SIND är bevarandet av det traditionella hantverkskunnandet i första hand en kulturfråga. Man pekar bl. a. på att byggnadsvården och kulturinstitutionerna i många fall utgör den enda marknaden för dessa hantverksyrken. SIND anser också att bevarandet av vissa utrotningshotade yrken, t. ex. sådana helt utan marknad ligger inom det kulturpolitiska ansvarsområdet. I en bilaga till SIND-rapporten behandlar Katarina Ågren det traditionella hantverkets situation och framtidsutsikter som en kulturfråga.

Möjligheter till arbete är en viktig förutsättning för att ett yrke skall överleva. De kulturpolitiska satsningar som gjorts under de senaste åren har inneburit att sysselsättningen inom kulturområdet har kunnat öka. Detta innebär att en rad yrkeskategorier också inom hantverksområdet beretts arbetstillfällen vilket i sin tur bidragit till att hantverkskunska-per kunnat bevaras. Det bör också påpekas att kulturmyndigheterna själva kan prioritera hur mycket medel de vill avsätta för hantverkstjänster i förhål-

lande till andra ändamål. Det ligger inom kulturmyndigheternas ansvarsområde att bevaka frågor som rör utbildningsbehovet samt behovet av hantverkstjänster.

Beträffande byggnadsvården har det konstaterats att det finns ett behov av ökade utbildningsinsatser. Dessa frågor har behandlats i föregående avsnitt.

Museernas behov av hantverkare går idag inte att precisera och kvantifiera. Den inventering av vårdbehovet som föreslagits i kulturrådets rapport (1981: 3) *Vårda! Bevara!* torde dock kunna skapa ett bättre underlag också för bedömningen av detta behov i framtiden. I 1982 års budgetproposition har regeringen beräknat 300 000 kr. för detta ändamål.

Frågan om högre utbildning för vård av museiföremål och andra kulturminnen bör behandlas inom ramen för utbildning av konservatorer. Konservatorsutredningen har nyligen avgivit betänkandet Ds U 1981: 22 *Konservatorn i centrum i vilket framförs förslag till grundutbildning för konserveringsverksamhet*. Betänkandet bereds f. n. i utbildningsdepartementet. UHÅ har i mars 1980 fått regeringens uppdrag att i samråd med SÖ utreda behovet av grundutbildning till olika hantverksyrken inom teater-, film- och TV-området (s. k. teatertechnikerutbildning) liksom fort- och vidareutbildning av redan verksamma i yrket. I utredningsuppdraget ingår att pröva på vilken nivå grundutbildningen bör ligga samt frågor om utbildningens omfattning, dimensionering och kostnader samt lämplig studieorganisation och villkor för tillträde m. m.

Det kan konstateras att de olika hantverksyrkenas problem är olika. Det kan vidare konstateras att det inom kultursektorn behövs relativt få hantverkare inom varje yrke. När det gäller behovet av grundutbildning i de "smala" yrken som det är fråga om inom kulturområdet bör utbildningen därför kunna ske inom ramen för den gymnasiala lärlingsutbildningen och specialkurser i gymnasieskolan. Dessa utbildningar behandlas i avsnitt 2.

De nu verksamma hantverkarna vid olika kulturinstitutioner har en värdefull kompetens. De bör självfallet kunna utnyttjas också vid utbildningsverksamhet. Av olika skäl har emellertid antalet lärlingar och praktikanter m. fl. kommit att bli lägre än önskvärt inom kultursektorn liksom inom andra sektorer. De ökade möjligheter till utbildning för hantverksyrken som behandlas i avsnitt 2 är av intresse också för kulturinstitutionerna. Den nya anställningsskyddslag som riksdagen nyligen beslutat om (prop. 1981/82: 71) bör också ha viss betydelse.

SIND tar som nämnts upp frågan om vem som har ansvaret för att kunskaper om utrotningshotade hantverksyrken bevaras. När det gäller dokumentation av hantverksyrkena och deras historia har de kulturhistoriska museerna ett ansvar.

Dessutom bör den betydelse allmänhetens intresse har betonas. Amatörverksamheten är vitt utbredd på hantverkssidan. Den verksamhet som förekommer inom studieförbunden bidrar också till bevarande av kunskapen om hantverk.

Situationen för konsthantverket är annorlunda än för övriga hantverksyrken. Konsthantverkarnas problem ligger i första hand på distributions- och utställningssidan. För stöd till konsthantverkskooperativ har i 1982 års budgetproposition föreslagits 400 000 kr.

Slutligen kan också nämnas att från olika håll framförts behov av samverkan mellan konstnärer/formgivare och näringsliv. Bl. a. har Konstfackskolan till utbildningsdepartementet överlämnat rapporten Formforum med förslag till en organisation för utveckling av formgivning och miljögestaltning, och Svensk Form ett förslag till Designcenter i Stockholm. Vidare har statens kulturråd i skrivelse till industridepartementet tagit upp vissa frågor rörande formgivningens och formgivarnas situation. Regeringen har den 3 december 1981 uppdragit åt SIND att utreda och efter nära kontakter och överläggningar med berörda intressenter från olika verksamhetsområden överväga vilka åtgärder som kan främja formgivningsverksamheten.

5 Utbildning för småföretagare

I den inledningsvis nämnda rapporten av Bengt Lorendahl föreslås en fördjupad företagareutbildning i Västernorrlands, Jämtlands och Norrbottens län. Statens skola för vuxna i Härnösand (SSVH) avses bli organisatorisk huvudman och utbildningsanordnare i samverkan med i första hand berörda utvecklingsfonder men även med det lokala skolväsendet, näringslivet m. fl.

Den särskilda företagareutbildningen föreslås omfatta maximalt två år och ges i form av s. k. varvad utbildning, dvs. en kombination av handledda självstudier och intensivstudier vid skolenheten. Deltagarna förutsätts åtnjuta ekonomiska förmåner på samma villkor som övriga studerande vid SSVH.

Skolenheten skall för Västernorrlands län utgöras av SSVH. För Jämtlands och Norrbottens län föreslås inrättandet av två mindre, regionala studiecentra med vardera två lärare. De skall enligt förslaget vara knutna till SSVH.

Rapportens förslag grundar sig på en enkätundersökning som genomförts vid utvecklingsfonderna i fem skogslän. Enkätresultaten visar på regionernas behov av fler nya företag. Som ett av de främsta hindren vid överväganden om företagsstart nämns den osäkerhet som de enskilda personerna känner beträffande krav som ställs på en företagare.

Undersökningsresultatet visar på en sned könsfördelning bland deltagarna i olika slags etableringsstimulerande kurser såtillvida att andelen kvinnor bland de sökande i genomsnitt var 18 %. Majoriteten av de sökande till företagareutbildning är mellan 30 och 40 år. Närmare hälften har inte någon yrkesutbildning utan enbart yrkeserfarenhet.

Enkätresultaten talar enligt utredaren för att en särskild företagartutbildning bör utformas som vuxenutbildning och nivåmässigt ligga under högskolenivån. Företagarutbildningen bör enligt hans bedömning orienteras mot att komplettera befintliga kurser för dem som vill starta företag. Den bör alltså rikta in sig på grupper som upplever relativt starka hinder.

En referensgrupp i regeringskansliet som följt Lorendahls utredningsarbete har i ett yttrande över rapporten framhållit svårigheter att i dagens ekonomiska läge motivera uppbyggnaden av en ny institution. Gruppen anser dock att utredningen kan bilda underlag för förbättringar av nuvarande företagartutbildningar. Det kan ske genom dels en intensifierad form av företagartutbildning i gymnasieskolan, dels en omprioritering av SSVHs verksamhet till förmån för ökad företagartutbildning. Målgruppen för SSVHs utbildning skulle vara både blivande företagare med affärsidéer och redan etablerade företagare med fortbildningsbehov. Utbildningen skulle delvis ske inom ramen för SSVHs nuvarande resurser, delvis på uppdrag av utvecklingsfonderna. SSVH skulle därmed stimuleras till att komplettera kommunal vuxenutbildning på de orter, där underlag saknas för egna kurser, och 20-poängskursen i småföretagsekonomi vid Umeå universitet. SSVHs kompetens i att anordna distansundervisning skulle på så sätt kunna tillvaratas.

Lorendahls enkät och översikt över nuvarande utbildning för egna företagare tyder på att det föreligger ett behov av fördjupad företagartutbildning inom ramen för vuxenutbildningen. Sådan utbildning bör – för övrigt i överensstämmelse med hittillsvarande erfarenheter av den faktiska rekryteringen – rikta sig till dem som redan bedriver verksamhet som småföretagare eller till dem som har relativt konkreta planer på att starta ett eget företag. Vad gäller den senare gruppen torde det vara normalt att de aktuella personerna har en relativt omfattande yrkesverksamhet bakom sig. Det finns också anledning att räkna med att en stor del av dem som har behov av SFU vill ha möjlighet att bedriva yrkesverksamhet vid sidan av studierna. Dessa bör därför ofta organiseras som deltidsstudier eller korta koncentrationskurser. Detta sätt att organisera studier är vanligt inom vuxenutbildningen men förekommer endast undantagsvis inom ungdomsskolan. Det kan i sammanhanget påpekas, att glesbygdsdelegationen dragit samma slutsats i en skrivelse till industridepartementet innehållande förslag om yrkesutbildning för glesbygd. Huvudansvaret för att den regionala utbildningsplaneringen motsvarar behovet åvilar SÖ och länskolnämnderna. De bör vid planeringen av utbildning för egna företagare bl. a. av ekonomiska skäl utgå från nuvarande organisation och resurser både inom den kommunala och den statliga vuxenutbildningen. Det finns dock anledning att överväga om inte kommunal vuxenutbildning bör spela en större roll än vad Lorendahl föreslår, eftersom planeringen bör utgå från arbets- och näringslivets behov i varje enskild kommun. SSVH bör således inte bli organisatorisk huvudman för en särskild företagartutbildning. Inte heller bör "filialer" till SSVH tillskapas i de övriga Norrlandslänen.

Den kommunala och statliga vuxenutbildningen på gymnasienivå omfattar dels kurser som motsvarar gymnasieskolans linjer och specialkurser, dels särskilda yrkesinriktade kurser. Särskilt bland de senare finns det redan nu ett antal kurser som passar antingen för blivande småföretagare eller som fortbildning för dem som redan driver småföretag. Nya kursplaner utarbetas och fastställs kontinuerligt av SÖ. SSVH har utarbetat kursplaner för vissa glesbygdsnäringar, bl. a. industriell svampplantering, och anordnar även på försök vissa sådana utbildningar. Regeringen avser att uppdra åt SÖ att efter samråd med SIND och övriga berörda parter låta utarbeta och fastställa fler kursplaner för glesbygdsanpassade yrkesutbildningar, däribland även sådana som är lämpade för blivande eller redan verksamma småföretagare. SÖ bör därvid pröva möjligheterna att motverka en sned könsfördelning.

Utbildningen vid statens skolor för vuxna (SSV) i Härnösand och Norrköping fungerar i första hand som komplement till kommunal vuxenutbildning. De båda skolorna erbjuder distansundervisning på samma nivå som kommunal vuxenutbildning. Anledningarna till att dessa skolor behövs, trots utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen är huvudsakligen två. Dels finns det en grupp elever som inte har möjlighet att förlägga sina studier till de tider och platser på vilka komvux erbjuds. Dels är deltagarantalet i vissa utbildningar så litet att en enskild kommun inte har möjlighet att anordna dem. De elever som bor i glesbygd har ofta inte möjlighet att genomgå den utbildning de önskar i sin kommun.

En lösning på problemet med att få till stånd utbildningar som har litet elevantal är ibland att två eller flera grannkommuner anordnar utbildningen tillsammans. Om det gäller en ny utbildning kan SSV fungera som "pilotskola" genom att tillsammans med SÖ och övriga intressenter utforma kursplan och läromaterial och genomföra en eller flera försöksomgångar. Den färdiga kursplanen kan sedan användas av kommunal vuxenutbildning antingen i en större kommun eller i flera samverkande kommuner.

Arbetsmarknadsministern redogör i bilaga 3 för den roll som arbetsmarknadsutbildningen kan spela i detta sammanhang.

6 Högskolans roll för små och medelstora företag

Till högskolans roll hör att genom sin utbildning och forskning aktivt medverka i utvecklingen av skilda samhällsområden, t. ex. regional utveckling, arbetsliv och näringsliv.

Under 1970-talet har det skett en omfattande uppbyggnad av grundläggande högskoleutbildning på ett antal orter utanför universitetsorterna. Denna uppbyggnad har redan haft positiva effekter. Förutom att tillgängligheten till grundläggande utbildning har förbättrats har det blivit möjligt att i större utsträckning än tidigare anpassa utbudet av utbildning till de

behov som arbetsmarknaden ställer lokalt och regionalt. Vidare har berörda regioner fått en förstärkning av personal med forskningskompetens. Lärare vid de nya högskoleenheterna har sålunda vid sidan av sin undervisning i många fall engagerat sig i forsknings-, utvecklings- och utredningsverksamhet på uppdrag av bl. a. enskilda företag. Problem av regionalt intresse som tidigare inte har kunnat angripas har därmed börjat bearbetas. Detta är av stor betydelse för de små och medelstora företagen och den regionala utvecklingen i stort.

För att främja den fortsatta utvecklingen av sådan verksamhet vid de mindre högskoleenheterna har regeringen genom beslut den 4 februari 1982 uppdragit åt UHÄ att föreslå åtgärder som ger stabilitet åt forsknings- och utvecklingsarbetet vid berörda högskoleenheter. Syftet är i första hand att finna samarbetsformer mellan högskoleenheterna och det omgivande samhället när det gäller forskning och utveckling.

De små och medelstora företagen utnyttjar i liten utsträckning den kompetens och det kunnande som de högskoleutbildade har. Delvis kan detta vara en följd av företagets struktur men det kan också bero på att både teknisk och ekonomisk utbildning av tradition är specialiserad mot större företag. Bristande information om vad högskoleutbildning innebär kan också vara en bidragande orsak. En ökad satsning från högskolans sida för att bättre anpassa utbildningsbehovet till de små och medelstora företagen är därför motiverad. Härvid kan det vara aktuellt att överväga behovet av kortare utbildningar t. ex. inom tekniksektorn.

I detta sammanhang kan nämnas att regeringen tillkallat en särskild utredning för att belysa utbildningens och forskningens uppgifter i strävandena att förbättra den svenska ekonomins utvecklings- och konkurrenskraft (U 1981:03, Dir 1981:30). Utredningen bör enligt direktiven successivt och snabbt komma med förslag till förändringar som medför en gynnsammare situation för de delar av näringslivet som i ett längre perspektiv kan förutses vara konkurrenskraftiga och expansiva. Uppmärksamhet bör därför ägnas inte enbart de stora, utan även de små och medelstora företagen. Förslagen kan innebära förändringar i utbildningens innehåll och organisation eller i fråga om lokalisering och dimensionering. De kan också innefatta åtgärder som underlättar nödvändig rörlighet på arbetsmarknaden.

Den mera småföretagsanpassade utbildning som bedrivs i högskolan i dag är i stor utsträckning en utbildning för personer som har arbetslivserfarenhet. Ett exempel härpå är den yrkestekniska högskoleutbildningen (YTH). Denna utbildning som bygger på flerårig yrkesverksamhet skall förbereda för mer kvalificerade arbetsuppgifter inom industrin och företag. F. n. finns närmare tio YTH-linjer om ett och ett halvt år, alla inom sektorn för utbildning för tekniska yrken.

Ytterligare exempel är lokala linjer för småföretagsekonomi. En lokal linje inrättas av högskolestyrelserna, vilket ger möjlighet till lokala och

regionala initiativ. En av de lokala linjerna för "småföretagsekonomi" anordnas vid högskolan i Växjö. Utbildningen omfattar 80 poäng (två år) och ges i två varianter, den ena inriktad mot administration av mindre och medelstora företag, den andra inriktad mot verksamhet som egen företagare. Vidare finns vid högskolan i Jönköping en småföretagsekonomisk linje som omfattar 80 poäng med möjlighet till avgång efter 40 och 60 poäng. Linjen tillgodoser i första hand de små och medelstora företagens i Jönköpings län behov av personer, som har en bred utbildning inom det ekonomiska området. Väsentligt för utbildningen är en uppläggning som ger möjlighet att varva yrkesverksamhet eller praktik med studier. Utbildning av liknande karaktär som nyssnämnda linjer planeras vid ytterligare några högskoleenheter. Här bör också nämnas att det vid universitetet i Göteborg finns en variant av den treåriga ekonomlinjen som är inriktad mot småföretagsekonomi.

Den administrativt och ekonomiskt inriktade högskoleutbildningen har varit föremål för ett omfattande översynsarbete inom UHÄ. Enligt förslag från en särskild arbetsgrupp inom ämbetet (UHÄ-rapport 1981:23) bör den framtida ekonomutbildningen få ett fördjupningsalternativ om 60 poäng i småföretagsekonomi. Detta alternativ är en vidareutveckling av den utbildning med inriktning mot mindre företag som nyss har redovisats. Frågan bereds f. n. inom UHÄ.

Inom ramen för högskoleorganisationen anordnas enstaka kurser av varierande längd för dem som vill fortbilda sig eller vidareutbilda sig. Dessa kurser inrättas av högskolestyrelserna inom ramar och riktlinjer som ges av regionstyrelserna. Kurser täcker alla utbildningssektorer. De kan bestå av "traditionella" universitetsämnen men det finns också tvärvetenskapliga och/eller speciellt yrkesinriktade kurser. De enstaka kurserna tillgodoser genom sin varierade utformning redan idag en stor del av de små och medelstora företagens behov av högre utbildning. Möjligheten finns att ytterligare utveckla kurser med denna inriktning.

I regeringens forskningspolitiska proposition (prop. 1981/82:106) och regionalpolitiska proposition (prop. 1981:113) behandlas vissa frågor som är av stort intresse för små och medelstora företag. Dessa förslag redovisas här mycket kortfattat.

Vid de större högskoleenheterna finns särskilda kontaktsekretariat. Dessa har till uppgift att hjälpa främst små och medelstora företag i företagsutvecklande syfte, t. ex. med företagsanalyser, produktutveckling och prototypstillverkning. Vissa forsknings- och utvecklingsprojekt som har kommit till stånd härigenom har fått stor betydelse för de berörda företagen. Vidare har de resulterat i att nya företag etablerats.

Av intresse är den försöksverksamhet som sedan budgetåret 1978/79 har bedrivits inom ramen för forskningssamverkanskommittén (FOSAM). Även här är verksamheten i första hand riktad mot små och medelstora företag samt myndigheter. Med de resurser som har ställts till förfogande

av kommittén har forskare kunnat knytas till ett enskilt företag eller en myndighet under en tid av sex till tolv månader. Ett femtiotal samarbetsprojekt har initierats under de två första verksamhetsåren. Det har skett i samverkan med bl. a. länsstyrelserna och utvecklingsfonderna. Resultatet av försöksverksamheten talar enligt chefen för utbildningsdepartementet för att förutsättningarna för en fortsatt kontaktforskarverksamhet bör skapas. Ytterligare medel för verksamheten beräknas därför i den forskningspolitiska propositionen.

En viktig uppgift för högskolan är att sprida information om sin forskningsverksamhet. Formerna för hur detta skall ske kräver ytterligare belysning. Mot denna bakgrund har chefen för utbildningsdepartementet föreslagit att en systematisk utvecklings- och försöksverksamhet bedrivs under de närmaste åren avseende dels högskolans kontaktorganisation, dels organisation och former för spridande av information och forskningsresultat. Frågan om s. k. nyttjarinformation, dvs. hur man anpassar information om forsknings- och utvecklingsarbete till särskilda avnämare utreds dessutom särskilt av forskningsrådsnämnden.

Innehållsförteckning

<i>Propositionens huvudsakliga innehåll</i>	1
<i>Statsministerns anförande</i>	4
<i>Bilaga 1. Budgetministerns anförande</i>	11
1. Inledning	11
2. Åtgärder för att begränsa och förenkla näringsidkares och kommuners uppgiftslämnande	12
3. Basregister över företag och organisationer	18
4. Skattefrågor	30
5. Hemställan	31
<i>Underbilaga 1:1. Sammanfattningen av betänkandet (SOU 1981: 58) Samverkan vid uppgiftslämnande, avgett av delegationen för företagens uppgiftslämnande (DEFU)</i>	32
<i>Underbilaga 1:2. Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet SOU 1981: 58</i>	38
<i>Underbilaga 1:3 Sammanställning av remissyttrandena över rapporten Basregister över företag och andra organisationer – ett principförslag</i>	43
<i>Bilaga 2. Handelsministerns anförande</i>	53
1. Inledning	53
2. Servicenäringarna – stöd till turistföretag	55
3. Exportfrämjande verksamhet	62
4. Hemställan	68
<i>Underbilaga 2:1 Utdrag ur serviceföretagsutredningens betänkande (SOU 1979: 74) Serviceföretagen – vägar till utveckling</i>	69
<i>Underbilaga 2:2 Sammanställning av remissyttrandena över vissa delar av betänkandet SOU 1979: 74</i>	90
<i>Underbilaga 2:3 Sammanställning av remissyttrandena över vissa delar av betänkandet (SOU 1978: 37) Hotell- och restaurangbranschen</i>	123
<i>Underbilaga 2:4 Sammanfattning av betänkandet (Ds H 1981:3) Handel med teknik</i>	137
<i>Underbilaga 2:5 Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet Ds H 1981: 3</i>	140
<i>Bilaga 3. Arbetsmarknadsministerns anförande</i>	147
1. Inledning	147
2. Vissa arbetsmarknadspolitiska åtgärder	148
3. Stöd till arbetsmiljöinvesteringar	153
4. Hemställan	159
<i>Underbilaga 3:1 Sammanfattning av betänkandet (Ds A 1981: 12) Om statligt stöd till arbetsmiljöinvesteringar</i>	160
<i>Underbilaga 3:2 Sammanställning av remissyttrandena över betänkandet Ds A 1981: 12</i>	169
<i>Bilaga 4. Industriministerns anförande</i>	175
1. Inledning	175
2. Allmänna utgångspunkter	177
3. Innovationspolitikens inriktning	180
4. Underleverantörsfrågor	186

5. Förnyelse av produktionsprocessen	189
6. Teknikupphandling från småföretag	190
7. Vissa elektronikfrågor	195
8. Hantverksfrågor	198
9. Centrum för småföretagsutveckling	200
10. De regionala utvecklingsfonderna	202
10.1 Utvecklingsfondernas organisation och verksamhet i stort	202
10.2 Utvecklingsfondernas finansieringsverksamhet	207
10.3 Utvecklingsfondernas företagsserviceverksamhet	213
11. Småföretagsinriktade utvecklings- och investmentbolag	216
11.1 Inledning	216
11.2 Tillväxtinvest	217
11.3 Investeringsbankens roll	220
11.4 Svenska industrietableringsaktiebolagets (Svetabs) roll ..	221
12. Hemställen	223
13. Anslagsfrågor för budgetåret 1982/83	223
<i>Underbilaga 4:1</i> Sammanfattning av rapporten (SIND 1981:7) De regionala utvecklingsfonderna	229
<i>Underbilaga 4:2</i> Sammanfattning av rapporten (SIND 1981:2) Hantverk. Produktion med tradition	240
<i>Underbilaga 4:3</i> Sammanställning av remissyttrandena över rapporten SIND 1981:2	262
<i>Underbilaga 4:4</i> Utbildningsdepartementets promemoria om utbildningsfrågor m. m. för de små och medelstora företagen	280

